„Ha föltehetnék Istennek egyetlenegy kérdést, azt kérdezném: é
mi történt valójában a barátaimmal azon az éjszakán?"
Jurij Jugyin

VESZÉLYES VIDÉK

DONNIE EICHAR

HALÁLHEGY

A GYATLOV-CSOPORT TRAGÉDIÁJÁNAK IGAZ TÖRTÉNETE

Park Könyvkiadó

Donnie Eichar

J. C. Gabel és Nova Jacobs közreműködésével

HALÁLHEGY

A Gyatlov-csoport
tragédiájának igaz története

Donnie Eichar: Dead Mountain.
The Untold True Story of the Dyatlov Pass Incident
Text copyright © 2013 Donnie Eichar

Fordította Szieberth Ádám
Azon versrészleteket, ahol a nincs külön feltűntetve, Soproni András fordította

Photographs © 2013 Courtesy of the Dyatlov Foundation

Borítóterv © Gerhes Gábor

Fiamnak, Dashielnek, aki mindig ámulatba ejt.
És az én csodaszép Juliámnak:
nélküled ez sem jöhetett volna létre!
Szeretlek titeket. D. E.

Jurij Dorosenko,
1938-1959

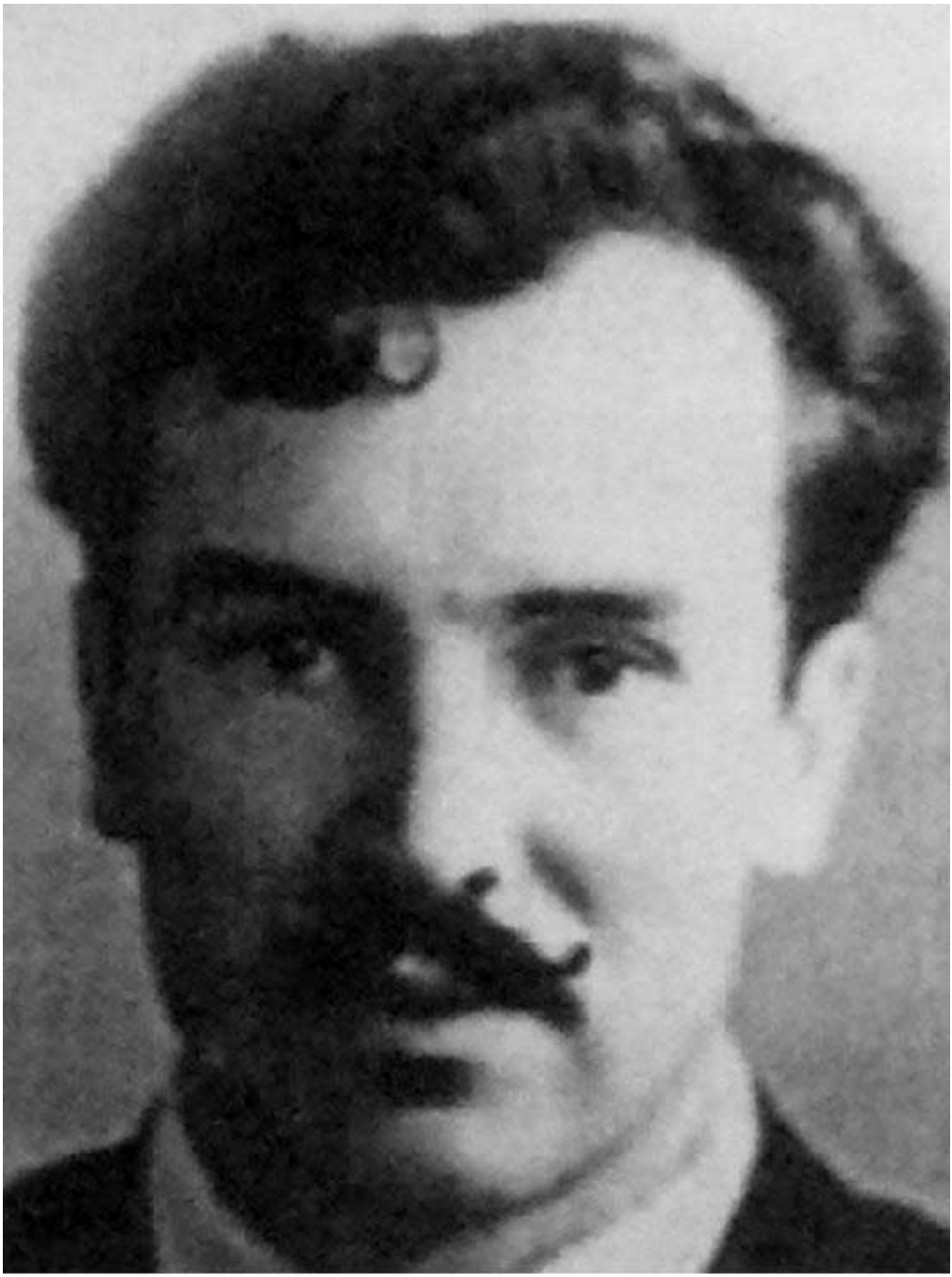

Alekszandr (Szása) Zolotarjov,
1921-1959

Jurij (Georgij) Krivonyiscsenko,
1934-1959

Zinajda (Zina) Kolmogorova,
1937-1959

Ljudmila (Ljuda) Dubinyina,
1938-1959

Nyikolaj (Kolja) Thibault-Brignoles,
1935-1959

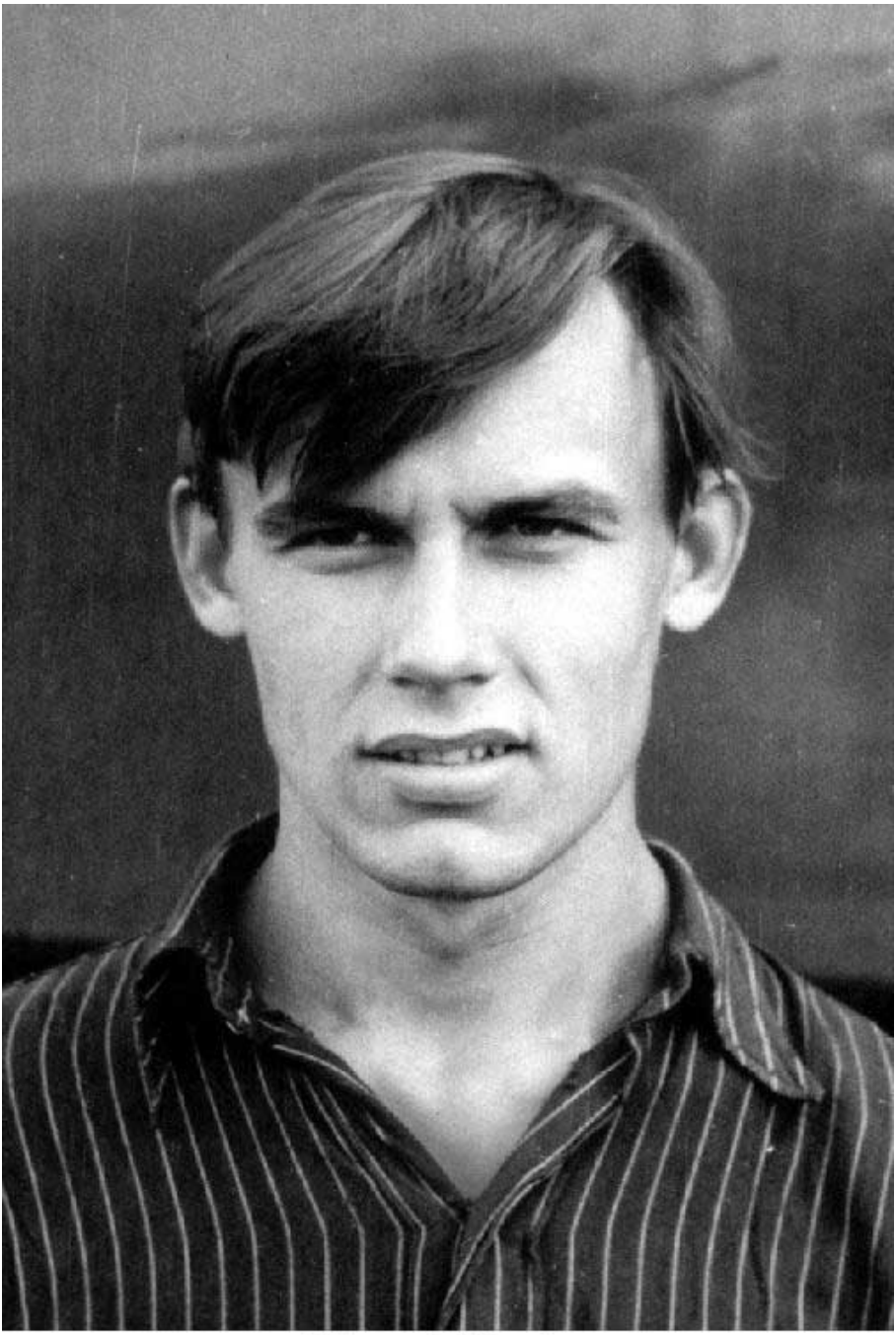

Alekszandr Kolevatov,
1934-1959

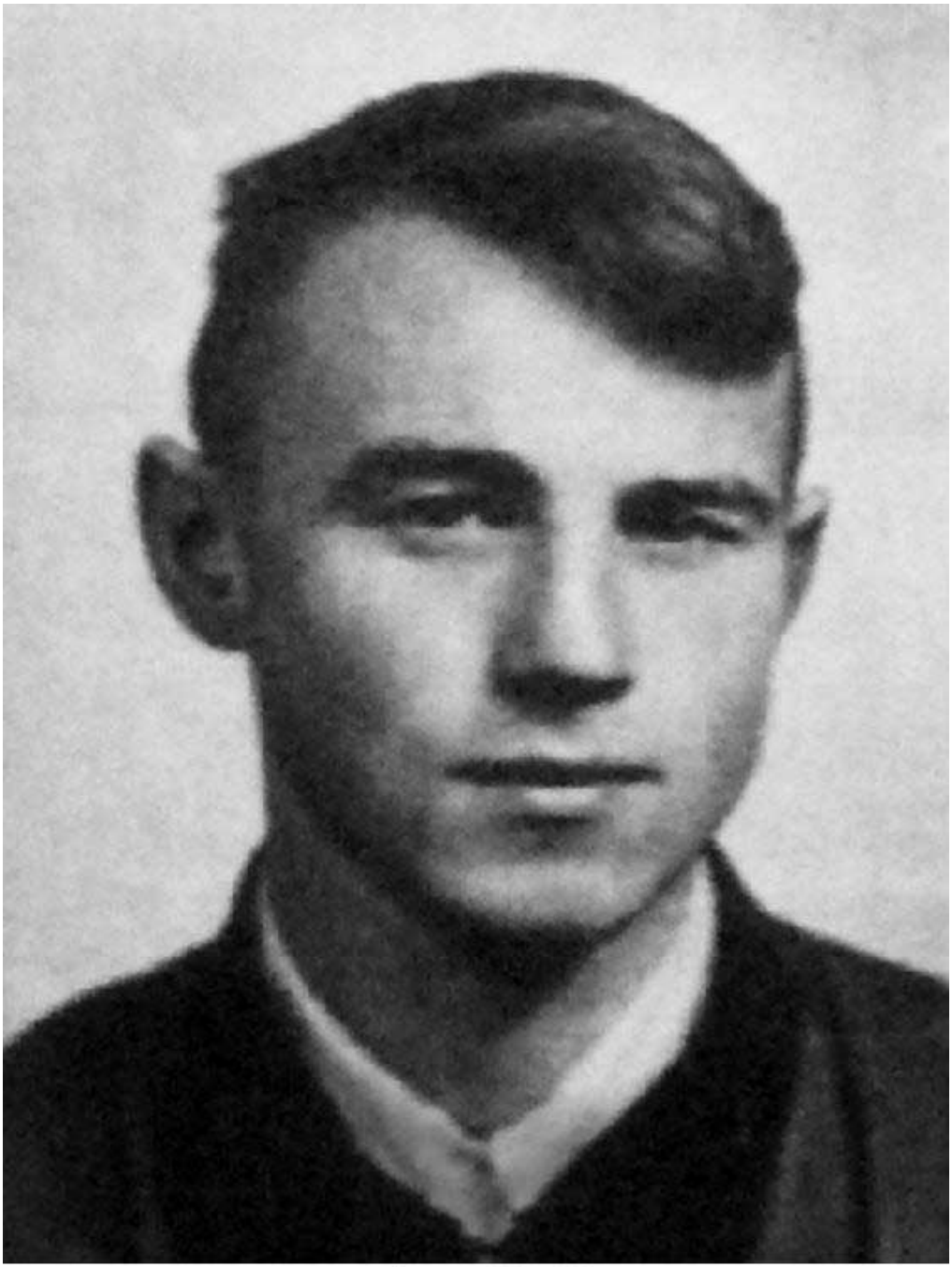

Rusztem (Rusztyik) Szlobogyin,
1936-1959

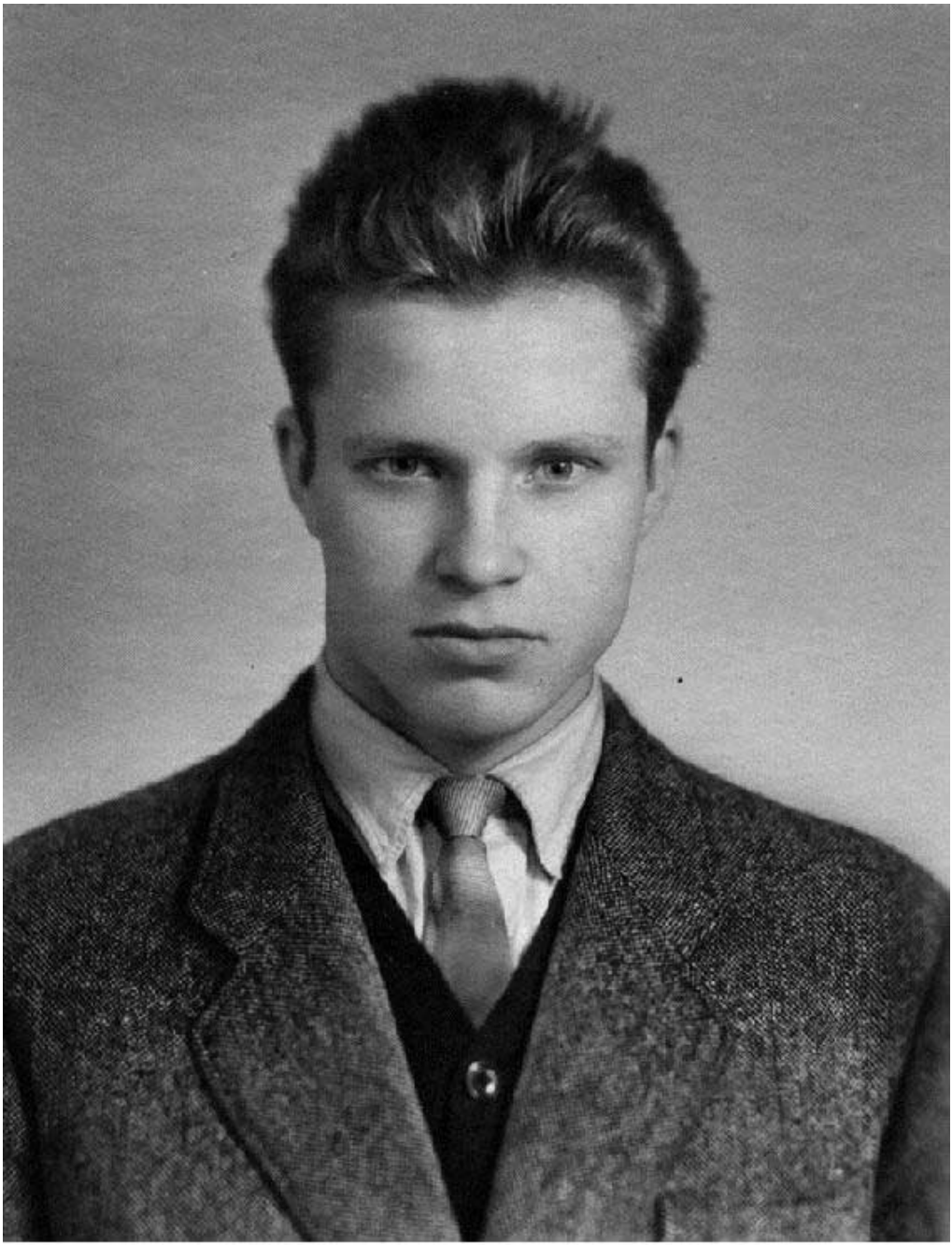

Jurij Jugyin,
1937-2013

A Halat Szjal hegy (Halálhegy), 1959.
Jobboldalt, középen látható a Gyatlov-sátor helye

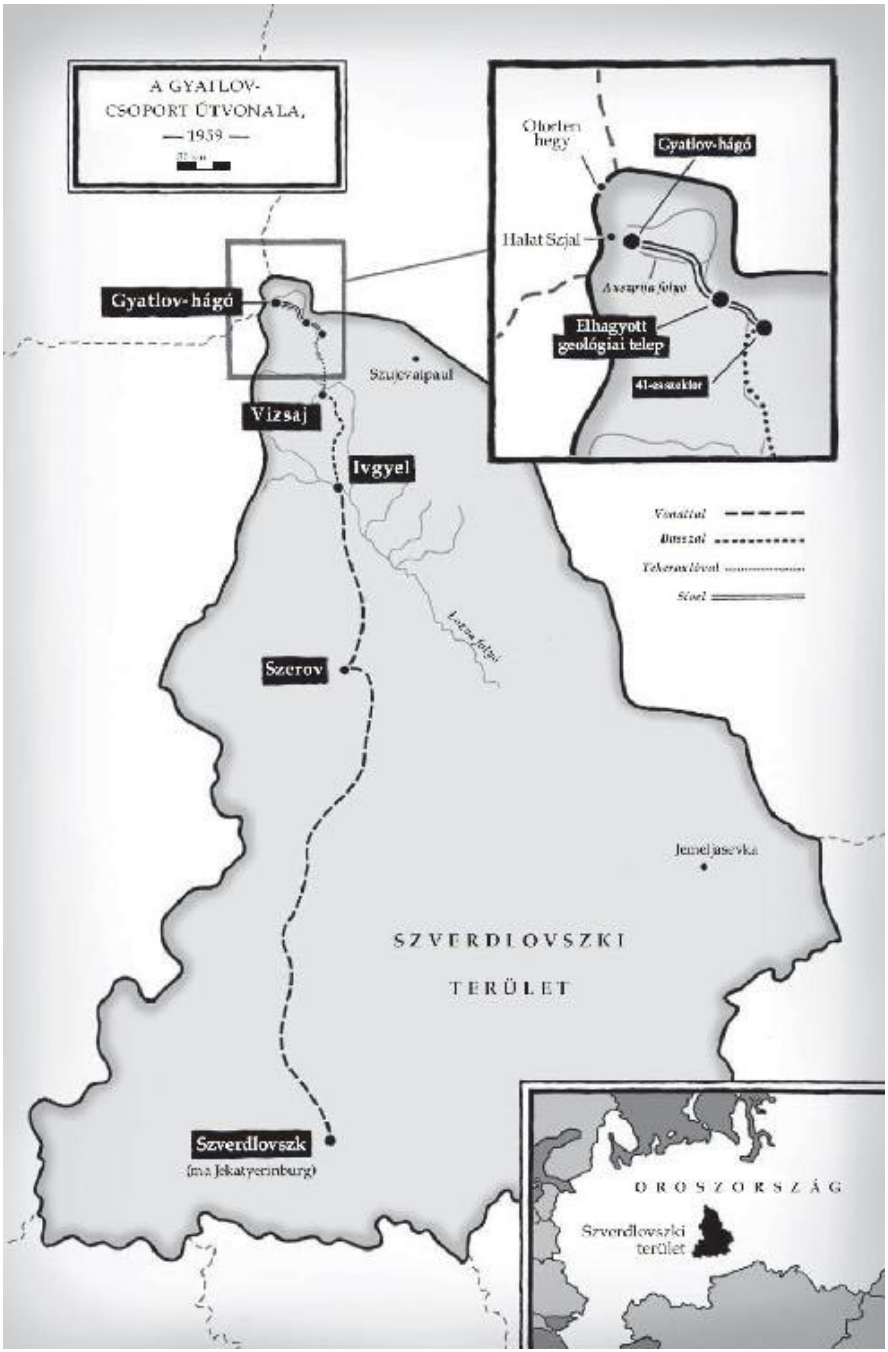
A GYATLOV-CSOPORT ÚTVONALA, —1959—
Gyatlov-hágó
Vizsaj
Szjevalpaul
Ivgyel
Szerov
Szverdlovszk
(ma Jekatyerinburg)
Jemeljasevka
SZVERDLOVSZKI TERÜLET
Oluten hegy
Gyatlov-hágó
Halat Szjal
Elhagyott geológiai telep
41-es szektor
Vonattal
Busszal
Teherautóval
Gyalog
OROSZORSZÁG
Szverdlovszki terület

„Ha föltehetnék Istennek egyetlenegy kérdést, azt kérdezném: mi történt valójában a barátaimmal azon az éjszakán?”
JURIJ JUGYIN

A szerző megjegyzése

A most következő beszámoló a Gyatlov-túra résztvevőinek sorsával kapcsolatos, többéves kutatómunka alapján készült. Minden tényadat a szovjet irattárakban őrzött bűnügyi aktákból, a túrázók saját naplóiból és fényképeiről, valamint a barátaikkal és rokonaikkal, illetve a kereső-akciók résztvevőivel Oroszországban készített interjúkból származik. Ezeket az információkat tudósokkal, illetve az üggyel foglalkozó különböző szakértőkkel folytatott beszélgetések is alátámasztják. A könyv nem jöhetett volna létre Vlagyimir Borzenkov, Jurij Kuncevics és Jurij Jugyin felbecsülhetetlen értékű segítsége nélkül. Amikor 2012 telén elindultunk, hogy végigkövessük a Gyatlov-csoport utolsó lépéseit, egyetlen cél lebegett a szemünk előtt: az, hogy összerakjuk az igazságot ezzel a fél évszázados orosz rejtéllyel kapcsolatban.

Prológus

1959. február

Északi-Urál, Szovjetunió

Két emberalak cammog a végtelenbe nyúló hómezőn. A távolban fagyosan, komoran magasodik az Otorten hegy csúcsa, szánni való vánszorgásuk egyetlen tanúja. Délután van, de hogy mennyire késő délután, azt nehéz lenne megmondani. Itt, ezen a zord, vadregényes tájon, ahol a nap csak egy elmaszatolódott folt a felhőtakaró mögött, és a mindent belengő ködben megkülönböztethetetlenül eggyé olvad föld és ég, kezdik értelmüket veszíteni a napszakok. A vánszorgó páros lankadatlanul nyomul előre a szembeszélben. A két, vastagon bebugyolált test mintha leheletnyi kettőspont lenne ezen a hatalmas, hófehér könyvlapon.

A két fiú főiskolai hallgató. Tíz napja eltűnt barátaikat keresik. Próbálják bebeszélni maguknak, hogy mentőakcióban vesznek részt, nem a túrázók földi maradványainak felkutatásában. Hiszen a kilenc eltűnt ember – hét fiú, két lány – egytől egyig rutinos hegymászó, akik már számos expedíción vettek részt ebben a térségben. A tanintézmény legtöbbre tartott túracsoportjának tagjairól van szó, tehát a keresőknek semmi okuk arra, hogy a napokat számolgatva arra gyanakodjanak, hogy már nincsenek életben. Lehet, hogy a két fiú úgy képzeli, mindjárt viszontlátja diáktársait, talán már a következő hóbucka után... De nem, nincs ott semmi látnivaló, leszámítva egy-egy törpefenyőt.

Kezd lebukni a nap. A keresőknek már nincs sok idejük: hamarosan vissza kell fordulniuk, hogy csatlakozzanak társaikhoz az alaptáborban. Az Északi-Urálban változékony az időjárás: gyorsan, minden előjel nélkül jöhet egy sűrű havazás, és állandó veszélyt jelentenek a hurrikán erősségű széllökések is. A reggel tiszta égbolttal ajándékozta meg őket, de azóta baljós felhők gyűltek össze, és a szél már kezdi fölkorbácsolni a havat, ami a vihar előjátéka. Úgy néz ki, kárba vész még egy nap. De ekkor a két fiú megpillant valamit, ami nem kő, és nem is fa: sötétszürke folt rajzolódik ki a tájékozódást igencsak megnehezítő, maszatos ködben. Közelebb érve már kivehető a szélben verdeső sátorlap, és az is, hogy a két rúd rendületlenül állja a szél ostromát, csak a ponyva egy darabja kapitulált a frissen lezúdult hó súlya alatt.

A sátorhoz közeledő fiúkban vegyes érzelmek dúlnak: a megkönnyebbülés vívja harcát az elborzadó félelemmel. Barátaik nevét kiáltják, de nincs válasz. Elhaladnak egy hóból kiálló jégcsákány, majd egy félig betemetett, bekapcsolva hagyott zseblámpa mellett, amelyben már lemerült az elem. Az egyik fiú elindul a sátor félig eltorlaszolt bejárata felé. A vastag ponyvaerődítményt három réteg szövet és erős rögzítőkapcsok védik a hidegtől meg a széltől. A fiatalember nekiáll, hogy eltakarítsa a havat, társa viszont már azt nézi, hogy juthatna be gyorsabban. Kihúzza a hóból a jégcsákányt, és gyors egymásutánban többször is lesújt vele a ponyvavászonra.

A roggyant sátorba belépő főiskolások szeme máris ide-oda jár. A sátor alján és az oldalfalak tövében az üres hátizsákokból, bélelt kabátokból, takarókból összerakott hőszigetelő réteget látják. Ez bevett szokás, ha ilyen éghajlaton táborozik az ember. A 7-8 négyzetméter alapterületű sátor déli végében néhány síbakancs sorakozik, az egyik falnál pedig további hat párat számolnak össze. A bejárat közelében fanyelű fejsze és fűrész hever. A többi holmi nagy részét hátizsákokba pakolták, de azért látszik néhány személyes tárgy: egy fényképezőgép, egy perselyként szolgáló doboz meg egy napló. A két fiút átjárja a megkönnyebbülés hulláma: holttestek sehol! De azért egy kicsit furcsán hatnak a glédába állított síbakancsok meg az ésszerűen, az egyik sarokban elhelyezett, kenyeret és gabonát tartalmazó zsákok. A sátor közepén álló kályha mellett, amelyet még nem szereltek össze, felnyitott kulacsot látnak, amelyben kakaó várja, hogy megmelegítsék. Megpillantanak egy vászonszalvétát is, amelyen takaros sonkaszeletek sorakoznak. Az egész sátor határozottan olyan benyomást kelt, hogy itt valaki nemrég rendet rakott. Ha nem szakadt volna be a ponyva, azt gondolná az ember, hogy bármelyik pillanatban felbukkanhatnak a karjukban aprófát hozó, vidám táborozók.

A két fiú kilép a hóra, és eltűnődnek a látottakon. Egy pillanatra átadják magukat az óvatos ünneplésnek: azzal biztatják magukat, hogy társaik biztosan nem vesztek oda, hanem itt vannak valahol a közelben, talán egy hóbarlangban... A tájat pásztázzák, és meg sem fordul a fejükben, hogy az elhagyott táborhely nem csak reménykedésre adhat okot. Ugyanakkor felfoghatatlan számukra, hogy vajon miféle körülmények késztethették a társaikat – méghozzá egyszerre mind a kilencet! – egyetlen menedékük elhagyására? Ugyan mi vitte rá őket, hogy kiszolgáltassák magukat a zord, vadregényes orosz hegyvidék kegyetlenségének?

Első fejezet

2012

Mínusz 30 fokhoz közelít a hőmérséklet, és ropog a talpam alatt a térdig érő hó. A Gyatlov-hágó felé tartunk orosz útitársaimmal, akikkel több mint nyolc órája rójuk az Északi-Urál úttalan útjait. Nagyon szeretnék már odaérni, de egyre nehezebb egymás elé rakni a lábaimat. A látási viszonyok is rosszak: a láthatár elvész az eggyé olvadó ég és föld tejfehér fátyla alatt. Csak egy-egy törpefenyő töri át a hókérget, emlékeztetve arra, hogy a talpam alatt élet szunnyad. Térdig érő csizmám – Arctic Pro márkájú, két hónapja vettem az interneten – állítólag a legnagyobb fagyban is kellő védelmet nyújt a lábamnak. E pillanatban mégis az a helyzet, hogy jobb lábam három belső ujja összefagyott, és lelki szemeim előtt kezdenek felvillanni az amputálással kapcsolatos sötét rémképek. De nem panaszkodom, persze. Hiszen amikor legutóbb az elégedetlenség halvány jelét adtam, Vlagyimir, a vezetőm odahajolt hozzám, és közölte: „Ez Szibéria!" Később majd megtudom, hogy ha szigorúan vesszük, ez még nem Szibéria, csak annak a kapuja. Az igazi Szibéria, amely keleti irányban egészen a Csendes-óceánig nyúlik, az Urál hegység túloldalán kezdődik. Csakhogy Szibéria már régóta nem csupán földrajzi név: inkább egyfajta lelkiállapotot jelöl ez a szó. A fenyegetettség érzetét kelti, hiszen mind a cári, mind a kommunista Oroszország ebbe a fagyos pokolba küldte a politikailag nemkívánatos elemeket. E definíció szerint Szibéria nem földrajzi hely, inkább elviselendő nehézség, és talán erre gondol most Vlagyimir is, amikor azt mondja, hogy Szibériában vagyunk. Caplatok tovább...

Eddig két hosszú utazást tettem Oroszországban. Több mint húszezer kilométert utaztam, hogy itt lehessek; hátrahagytam csecsemő fiamat meg az édesanyját, és nyakára hágtam a megtakarításaimnak. Most már alig több mint egy kilométer választ el utunk végcéljától, a Halat Szjaltól (más átírásban Holat-Szjahiltól). A hegy neve a terület őslakóinak, a manysiknak a nyelvén 'Halálhegyet' jelent. A Halat Szjal keleti lejtőjén történt 1959-es tragédia azóta olyan híres eset lett, hogy a területet az odaveszett túrázócsoport vezetőjének tiszteletére immár hivatalosan is Gyatlov-hágónak nevezik. A túra utolsó szakasza nem lesz könnyű: a hegy a világ végén van, a levegő borzasztó hideg, és társaim szerint én vagyok az első amerikai, aki télvíz idején nekivág ennek az

útnak. Igyekszem elterelni gondolataimat fagyott lábujjaimról, hogy utunk egyetlen céljára összpontosíthassak: arra, hogy megtaláljuk a sátor helyét, ahol a kilenc túrázó fél évszázaddal ezelőtt halálát lelte.

Két éve még el sem tudtam volna képzelni, hogy valaha ide vet a sors. Két éve ismeretlen volt előttem a Gyatlov név és az ahhoz kötődő eset is. Véletlenül botlottam bele az ügybe, miközben egy játékfilmprojekten dolgoztam Idahóban – egy olyan filmen, amelynek hegyi túrához vagy Oroszországhoz az égvilágon semmi köze nem volt. A fél évszázados rejtély iránti érdeklődésem kezdetben elég ártatlan formát öltött: olyan volt, mint amikor az ember újra meg újra felkeres egy különösen lebilincselő weboldalt. A párhuzam egész találó, hiszen valóban „feltúrtam" a világhálót, és előástam minden kósza információmorzsát, amit ott találtam. A kézenfekvő netes forrásokat hamar kimerítettem, a megbízhatóakat és a felszíneseket egyaránt. A Gyatlov-eset iránti vonzalmam minden időmet, energiámat felemésztő fanatizmusba csapott át: elszántan kutattam további információk után.

A csupasz tények a következők voltak: 1959 legelején az Uráli Műszaki Főiskola (ma Uráli Állami Műszaki Egyetem) hallgatóinak és nemrég végzett öregdiákjainak egy csoportja expedícióra indult Szverdlovszk városából (így hívták a szovjet korszakban Jekatyerinburgot) az Északi-Urálban lévő Otorten hegyre. A csoport valamennyi tagjának volt tapasztalata a hosszú sítúrák és hegyi expedíciók terén, de tervezett útjuk az évszakból adódóan a legnehezebb fajtából való, 3-as szintű küldetésnek minősült. A túra tizedik napján, február 1-jén letáboroztak éjszakára a Halat Szjal nevű hegy keleti lejtőjén. Aznap este ismeretlen természetű incidens történt, amelynek hatására a túrázók kimenekültek sátrukból a vaksötétbe, a csontig hatoló hidegbe. Miután a csoport nem tért haza, a hatóságok majdnem három hét elteltével kereső-mentő osztagot küldtek a helyszínre. Meg is találták a sátrat, lakóinak azonban eleinte nyomát sem látták. Végül a táborhelytől úgy másfél kilométernyire, különböző helyeken bukkantak rá a röpködő mínuszok dacára félig ruhátlan holttestekre. Egyesek hason feküdtek a hóban, mások magzatpózban kuporogtak, pár emberre pedig egy vízmosásban, összekapaszkodva találtak rá. Cipő szinte egyikükön sem volt.

Miután visszaszállították a holttesteket a civilizációba, a törvényszéki vizsgálatok zavarba ejtő eredményeket hoztak. Kiderült, hogy a kilenc túrázó közül háromnak a halálát kihűlés okozta, a többiekét pedig brutális sérülések, egy esetben például koponyatörés. Az ügy iratai szerint az egyik lánynak hiányzott a nyelve. Szennyező anyagok maradványait keresve megvizsgálták az áldozatok ruházatát is, és a radiológus

szakértő megállapította, hogy egyes ruhadarabok sugárzásszintje abnormálisan magas.

A nyomozás végeztével a hatóságok három évre lezárták a Halat Szjal hegyet és környékét. Lev Ivanov vezető nyomozó zárójelentésében azt írta, hogy a túrázók halálát „ismeretlen kényszerítő erő" okozta. Ez a valóságot szépítgető kifejezés még most, több mint ötven év múltán is fémjelzi az esetet, a modern tudomány minden erőfeszítése, a technika minden vívmánya dacára.

Mivel szemtanúk nem voltak, a tragikus véget ért Gyatlov-túra rejtélyére az eltelt fél évszázad széles körű, de meggyőző eredményt nem hozó vizsgálódása után sincs magyarázat. Oroszországban számos könyv jelent meg az esetről. A minőségük, illetve az elvégzett kutatómunka színvonala változó, és a szerzők többsége cáfolja a többiek állításait. Nem kis meglepetésemre megtudtam, hogy a szóban forgó orosz szerzők közül egy sem járt a tragédia helyszínén télen. Az ő könyveikben, illetve másutt olvasható találgatások a banális, földhözragadt okfejtéstől a komplett őrültségig terjedő széles skálán mozognak. A túrázók halálát hol lavina, szélvihar, radioaktív sugárzás, sokkhullám, robbanás, nukleáris szennyezőanyag vagy éppen az időjárás szeszélye folytán kialakult téli tornádó okozta, hol pedig ufók, földönkívüliek, szökött fegyencek, feldühödött medvék támadták meg őket. Még olyan teória is van, amely szerint valami nagyon „ütős" házi vodkát ittak, és azonnal megvakultak tőle. Az utóbbi két évtizedben egyes szerzők azt is felvetették, hogy a csoport szemtanúja lett egy szigorúan titkos rakéta indításának – ilyesmire a hidegháború tetőfokán időről időre sor került az Urál hegységben –, és ezért az életükkel kellett fizetniük. Még a magukat szkeptikusnak valló szerzőket is beszippantja az örvény: hiába tesznek kísérletet arra, hogy a fondorlatos találgatások közt rendet vágva tudományos igényű magyarázatot adjanak, végül ők is beleragadnak az összeesküvés-elméletek és a dezinformáció hálójába.

Mindvégig napnál világosabb volt azonban előttem a szívszaggatóan szomorú tény, hogy kilenc fiatal megmagyarázhatatlan körülmények között elhalálozott, és azóta sok családtagjuk is úgy távozott az élők sorából, hogy nem tudhatta, mi történt a szeretteivel. Lehet, hogy a még élő rokonok is megválaszolatlan kérdéseket visznek majd magukkal a sírba?

Dokumentumfilm-rendezőként és producerként mindig is az volt a dolgom, hogy feltárjam a tényeket, és lebilincselő formában összerakjam őket a közönség számára. Bármilyen külsődleges esemény ébreszt bennem vonzalmat egy-egy sztori iránt, mindig érdekelnek az olyan

emberek, akiket mindent felemésztő szenvedély hevít. A szenvedélyes karakterek sorsát vizsgálva pedig sokszor vissza kell lépnem az időben, hogy feltárjam az ő személyes diadaluk vagy tragédiájuk mögött rejlő történetet. Végső soron mindig valamilyen emberi rejtvény megfejtése érdekelt, akkor is, amikor az első vak Ironman-résztvevő triatlonista lelkivilágát jártam be a *Győzelem a sötétség fölött* (Victory Over Darkness) című filmemben, vagy amikor a fiatalon elhunyt fotóriporter sorsát bogozgattam rövid dokumentumfilmemben, a *Dan Eldon örökké él*ben.

A Gyatlov-eset kétségtelenül igazi rejtvény volt, de nem csak azért igézett meg, mert tudni akartam a megoldást. Hanem azért is, mert a Gyatlov-csoport túrázói, amikor éppen nem iskolában voltak, alig-alig feltérképezett területeket barangoltak be az internet és a GPS előtti korban. Túráik helyszíne, a csúcsra járatott hidegháború korát élő Szovjetunió homlokegyenest különbözik attól a világtól, ahol én nevelkedtem, mégis megpendítette szívem húrjait a fiatalok felfedező útjai mögött rejlő tiszta szándék.

Jómagam a hetvenes-nyolcvanas évek Floridájában, a Mexikói-öböl partvidékének középső szakaszán, az örök napsütés hazájában nőttem fel. Tinédzser szülők gyermekeként láttam meg a napvilágot, és egész gyerekkorom szabad, lezser légkörben telt. Ha nem voltam iskolában, többnyire a partközeli meleg vízben lehetett megtalálni: ott pecáztam vagy szörföztem. Tizenöt éves koromban, 1987 nyarán elutaztam apámmal a szörfösök nagy játszóterének számító Costa Ricába. Ez volt az első külföldi utam, és akkoriban még nem özönlöttek a turisták Közép-Amerikába. Az „elkóborolt" utazók lehetőségei igencsak korlátozottak voltak: amikor a szörfözésre leginkább alkalmas partszakaszokat kerestük apámmal, csomagküldőtől rendelt térképekre kellett hagyatkoznunk. Miután meghozta a posta, kiterítettem őket a konyhaasztalon, és tanulmányozni kezdtem a partvonal kanyarulatait meg a komikusan konkrét, kalandok ígéretét hordozó útbaigazításokat: „Fizesse le a helybélieket pár *colón*nal, ha be akar jutni ezen a kapun." Vagy: „A folyótorkolat közelében tornyosuló faóriást keresse, ott a legjobbak a hullámok."

Miután térképeinkkel meg kis spanyol úti szótárunkkal felszerelkezve leszálltunk a repülőről San Joséban, egy csapásra a súlytalanság állapotába kerültünk, és egyik pillanatról a másikra éltünk. Az elkövetkező napokban hibátlan hullámokat lovagoltunk meg különböző eldugott partszakaszokon, éjszakánként nyugodt, derűs holdfényben sátoroztunk, rovar okozta fertőzéseket éltünk túl, bőgőmajmokkal, krokodilok-

kal, óriáskígyókkal osztottuk meg életterünket. A messze földön átélt kalandjaink hatására hősi tetteket véghezvivő bajtársaknak éreztük magunkat apámmal. A trópusi Közép-Amerikát persze aligha lehet összehasonlítani Oroszország szubarktikus éghajlatú vidékeivel, akkori emlékeimnek köszönhetően mégis sokkal inkább meg tudtam érteni, miért merészkedtek ki újra meg újra ezek a szovjet fiatalok a sok veszélyt rejtő, vadregényes Urál hegységbe: a közösség, az összetartozás érzése vonzotta őket, amelyet természetjárás közben él át az ember.

És ott volt még persze az eset legfőbb rejtélye meg a nehezen érthető nyomok. Ugyan miért rohanna ki a sátrából kilenc tapasztalt túrázó mínusz 30 fokban, hiányos öltözékben, hogy aztán másfél kilométert gyalogoljanak a biztos halálba? Nem tudok még egy példát arra, hogy az eltűnt túrázók holttestét megtalálták, bűnügyi nyomozásra és igazságügyi szakértői vizsgálatokra is sor került, és mégsem sikerült magyarázatot adni a halálukhoz vezető eseményekre. Még a nyomtalanul eltűnt egyéni túrázók vagy hegymászócsoportok esetében is egyértelmű a halál oka: vagy lavina keresztezte útjukat, vagy gleccserszakadékba zuhantak. Nem értettem, hogy maradhat ilyen makacsul megoldatlan egy ilyen eset a mi globalizált világunkban, ahol példátlan mennyiségű adathoz juthatunk hozzá pillanatok alatt, és a csúcstechnika eszközeivel azt is könnyedén elérhetjük, hogy erőfeszítéseink összeadódjanak.

Oknyomozói szinapszisaim valósággal felizzottak, amikor megtudtam, hogy Jurij Jugyin, aki egyetlenként élte túl a végzetes túrát, még köztünk van. Jugyin a Gyatlov-csoport tizedik tagja volt, amíg úgy nem döntött, hogy idő előtt hazatér az expedícióról. Akkor még nem tudhatta, hogy az életét köszönheti ennek a döntésnek – és úgy képzeltem, minden bizonnyal magával cipeli a túlélő bűntudatát is. Úgy kalkuláltam, hogy hetven-hetvenöt éves lehet, és bár nagyon ritkán állt szóba a sajtóval, nem hagyott nyugodni a gondolat: talán rá tudnám beszélni, hogy törje meg végre a hallgatást...

A felkutatására tett erőfeszítéseim nem hoztak azonnali eredményt, viszont sikerült felvennem a kapcsolatot Jurij Kunceviccsel, a jekatyerinburgi Gyatlov Alapítvány vezetőjével. Kuncevics elmondta, hogy az alapítvány kettős küldetést teljesít: őrzi a néhai túrázók emlékét, és igyekszik kideríteni az igazságot az 1959-es tragédiával kapcsolatban. Kuncevicstől, aki tolmács segítségével kommunikált velem, megtudtam, hogy szerinte nem tették teljes egészében hozzáférhetővé a Gyatlov-ügy iratanyagát, és elmondta azt is, hogy az alapítvány igyekszik rávenni az orosz hatóságokat a bűnügyi nyomozás folytatására. A roppant szívélyes férfi azt is megpendítette, hogy talán rendelkezik olyan

információkkal, amelyek birtokában közelebb juthatok a történtek megértéséhez. De amikor konkrét kérdéseket tettem föl, például Jurij Jugyin elérhetőségével kapcsolatban, homályos vagy titokzatoskodó válaszokat kaptam. Kuncevics végül az én vállamra tolta a felelősség súlyát: „Ha ki akarja deríteni az igazságot, el kell jönnie Oroszországba."

Azt sem tudta pontosan, ki vagyok (filmesként mutatkoztam be, és háromnegyed órát beszélgettünk), de félreérthetetlenül meghívott – vagy talán inkább felszólítást kaptam? Belém villant, hogy én, aki nem vagyok orosz, nem beszélem a nyelvet, és tízszer ha láttam havat, mióta a világon vagyok, ugyan miért bolyonganék Oroszországban télvíz idején? Miért pont én próbáljam felgöngyölíteni az ország egyik legfelfoghatatlanabb rejtélyét?

Több mint két évvel később, amikor meg-megállva, a kesztyűmbe meleg levegőt fújkálva közeledtem a Gyatlov-hágóhoz, ugyanez a kérdés járt a fejemben: Mit keresek én itt?

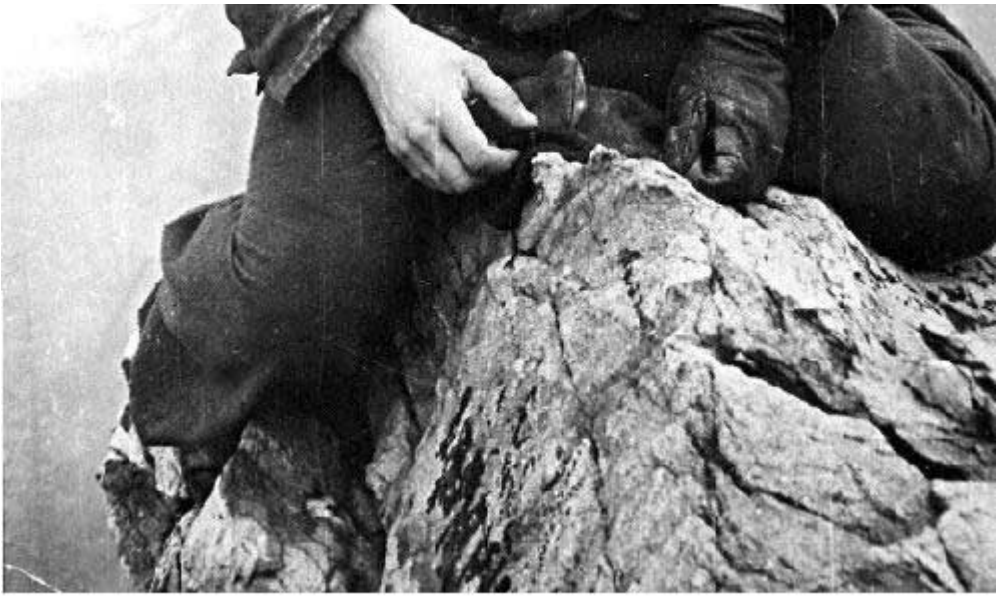

Igor Gyatlov 1957-58 körül

Második fejezet

1959. január 23.

Legyen hát könnyű a zsákod,
és mindig jó az idő,
hogy télen ne fagyj meg, s nyáron
ne forrjon a levegő!
Részlet GEORGIJ KRIVONYISCSENKO 1959-es újévi verséből

Aki 1959. január 23-án bepillanthatott a szverdlovszki Uráli Műszaki Főiskola kollégiumának 531-es szobájába, azt az összetartozás, a fiatalság és a boldogság képei fogadták. Magán a szobán nem sok néznivaló volt: a bútorzatról a legnagyobb jóindulattal is csak annyit lehetett elmondani, hogy használható; a szénnel fűtött kazán dübörgése az év hidegebb felében az egész épületet átjárta. Hasonló volt a helyzet a többi diákszállón is. A felhólyagzott tapéta, a hepehupás matracok, a közös konyhából beszűrődő szagok mind-mind azt sugallták, hogy az itt élő diákok nem az anyagi javakban és a kényelemben lelik örömüket: bizonyára a könyvek, a művészet, a barátok, a természet élteti őket, azaz csupa olyan dolog, ami elrepítheti az embert az ütött-kopott szekrényen túli világba. És így is volt: a kilenctagú, húszas évei elején járó baráti társaságot aznap, január negyedik péntekén, egy hónappal a szemeszter kezdete előtt éppen egy túra végső előkészületei foglalták le. Hegyi túrát szerveztek, hogy maguk mögött hagyhassák a kollégium szűkös világát.

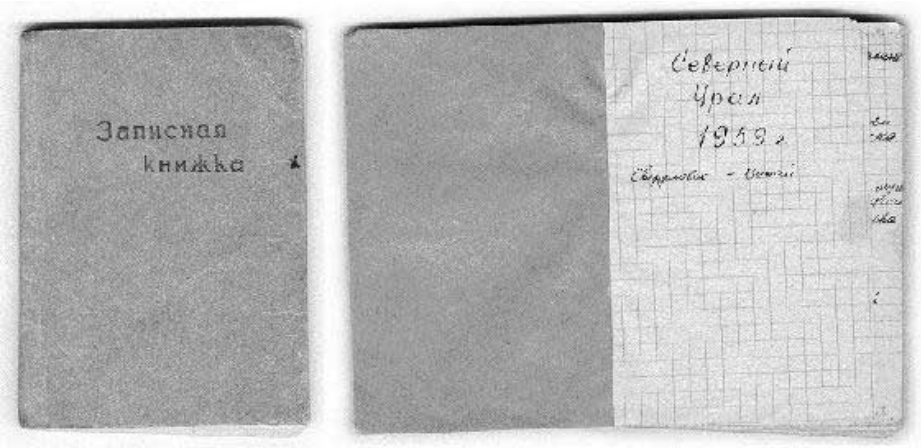

A Gyatlov-csoport naplójának borítója és első oldala

Szinte vibrált a levegő: az izgatott fiatalok mindegyikének megvolt a maga kijelölt feladata, és egymást túlharsogva hallatták a hangjukat. A csoport naplója rögzített néhány beszélgetésfoszlányt:

A sóról megfeledkeztünk!
Igor! Hol vagy?
Hol van Dorosenko, miért nem visz ő 20 csomaggal?
A vonaton majd mandolinozunk?
Hol a mérleg?
A francba, nem fér be!
Kinél van a kés?

Az egyik fiatalember éppen az élelmiszert gyömöszölte be egy hátizsákba. Míg ő igyekezett a lehető legjobban kihasználni a helyet, hogy minél több zacskó zab és minél több húskonzerv férjen be, a közelében ülő barátja a gyógyszereket lajstromozta, egy harmadik társuk pedig a lábbelijét kereste kétségbeesetten:

Hol a bőrcsizmám?

Igor Gyatlov, a csoport huszonhárom éves vezetője komor arccal, feszülten koncentrálva felügyelte az előkészületeket. A sovány, erős testalkatú, rövidre nyírt hajú fiatalember szájának vonala már-már nőies volt, két szeme távol ült egymástól. A szó klasszikus értelmében nem volt tehát jóképű, de érzelemgazdagságot és önuralmat tükröző arca mégis megragadta az ember figyelmét. A főiskola természetjáró klubjában híres volt a műszaki tudásáról, meg arról is, hogy bármilyen helyzetben könnyedén magához ragadja az irányítást. „Igornak vitathatatlan tekintélye volt – emlékezett vissza évekkel később barátja és mentora, Vologya Polojanov. – Mindenki az ő vezetésével akart túrázni, de Igor csoportjába bekerülni megtiszteltetés volt, amelyre rá kellett szolgálni."

A mérnökcsaládból származó Igor már zsenge korában is kitűnt finoman hangolt tudományos észjárásával. A főiskolán rádiómérnöknek tanult, és otthoni hálószobája annak rendje-módja szerint ki is volt stafírozva kapcsolótáblákkal, házilag eszkábált vevőkészülékekkel, meg egy rövidhullámú rádióval is, amelyet pedig a hidegháborús években hivatalosan betiltottak. „Igor jóvoltából házilag barkácsolt vevőkészülékkel mentünk a túrákra – mondta Polojanov. – A műszaki tudása enciklopédikus volt." Egy másik túrázótársa, Mojszej Akszelrod a dél-szibériai Szaján-hegységben tett 1958-as túrát idézte föl: „Gyatlov főként az ultrarövidhullámú adókészülékeivel járult hozzá a túra sikeréhez. Ezek teremtették meg az összeköttetést a tutajok között."

De hiába rajongott Igor a drót nélküli kommunikációs eszközökért, erre a túrára nem vihetett magával rádiót. Hiszen fel sem merülhetett, hogy az akkori ormótlan rövidhullámú készülékeket kivigyék a zord orosz télbe. Meg aztán Igornak így is volt épp elég dolga: gondoskodnia kellett róla, hogy a csoport tagjai bepakolják a legszükségesebbeket. Hiszen ha valamit kifelejtenek a csomagból, az Urál hegység kellős közepén nem tudják pótolni, és senki sem szerette volna, ha miatta marad otthon valami, ami adott esetben életmentő lehet. Ez a túra fordulópontot jelentett Igor és barátai számára, hiszen valamennyien 2-es szintű túrázók voltak, de tudták, hogy ha ez a kiruccanás a tervek szerint zajlik, hazatérésük után odaítélik nekik a 3-as szintet. Ez akkoriban a legmagasabb minősítési fokozat volt a Szovjetunióban, amelynek elnyeréséhez a jelöltnek legalább 300 kilométert kellett megtennie, és ennek legalább egyharmadát nehéz terepen. A túrának legalább 16 napig kellett tartania, és ebből legalább 8 napot lakatlan vidéken kellett töltenie a csapatnak, valamint legalább hatszor sátorban kellett éjszakázniuk. Tudták, hogy ha teljesítik ezeket a követelményeket, akkor a magasabb minősítéssel együtt A Sport Mes-

tere címet is elnyerik, amely már feljogosítja őket arra, hogy másoknak is átadják tudásukat. Ez a hőn áhított titulus lebegett tehát Igor és társai szeme előtt.

A közelben ott ült a csoport két lánytagjának egyike, Zinajda Kolmogorova is. A naplójába írogató Zina szintén rádiómérnök-hallgató volt, de ő nem olyan magától értetődően választotta ezt a pályát, mint Igor. A barátai vidám, eleven lánynak ismerték, akinek mindig van a tarsolyában egy vicces megjegyzés vagy lebilincselő sztori. Most viszont ez a csinos, fiús lány szótlanul körmölt. Aznap estére ugyanis őt jelölték ki naplóvezetőnek, így kötelességének érezte, hogy rögzítse az előkészületek utolsó pillanatait. A szép vonású arc és a nagy, barna szempár a papírlapra szegeződött: Zina erősen összpontosított, mert szerette volna megragadni az indulás hangulatát. Hogy írja le például a szobát? *A szobában művészi rendetlenség honolt...* Zina az a fajta lány volt, aki bármerre is jár, csodálatot és rajongást vált ki az emberekből. Társai közül titkon többen is bele voltak esve.

A másik lány, Ljudmila Dubinyina a maga húsz évével a csoport legfiatalabb tagja volt. Építőipari gazdaságtant tanult, komoly lány volt, és ezt hűen tükrözte aznap esti feladata: ő számolta meg a pénzt és rakosgatta a vízhatlan dobozba a jó szorosan összetekert bankjegyeket. Ljuda ezenkívül erős is volt, jól viselte a fájdalmat és a kényelmetlenséget. Egy korábbi túrán, a Keleti-Szajánokban például egyik társa, aki véletlenül elsütötte a vadászfegyverét, lábon lőtte, és a többieknek igen nehéz, vadregényes terepen kellett lecipelniük őt a hegyről, de Ljuda a 80 kilométeres, viszontagságos út során mindvégig tartotta társaiban a lelket.

Szókimondó diáklánynak ismerték, aki az elvek embere, lelkes kommunista. Ha egyenruhát viselt volna, azt képzelhette volna az ember, hogy egy propagandaplakátról lépett le. A Szovjetunióban a hozzá hasonlókat úgy emlegették, hogy „piros fejkendős, puskás lányok”.

Ljudmila „Ljuda” Dubinyina egy nyári túrán (évszám nélkül)

Zinajda „Zina" Kolmogorova egy korábbi csoportos túrán (jobbról a negyedik, kerek, fehér napszemüvegben; évszám nélkül)

Azon az estén Jurij Jugyin, a csoport három Jurijának egyike, az orvosi csomag összeállításával foglalatoskodott. A kisfiús arcú geológushallgatóról, akinek markáns fogazata robbanásszerűen villant elő, ha mosolygott, a fesztelenség és a jó kedély szobrát lehetett volna mintázni. Az ő csapattagsága volt a legmeglepőbb, hiszen világéletében reumatikus problémákkal, szívpanaszokkal, valamint krónikus térd- és hátfájással küszködött. Egy évre meg is kellett szakítania tanulmányait egy betegség miatt, de a túrázásnak köszönhetően visszanyerte az életerejét. Igazán testhezálló feladat volt tehát számára a gyógyszerkészlet kezelése...

Jurij Dorosenko (a felső sor jobb szélén), Zinajda „Zina" Kolmogorova (a második sor jobb szélén), Jurij Blinov és a csíkos sapkás Igor Gyatlov (alsó sor, egymás mellett, középen). A felvétel egy túrán készült 1957. május 1-jén

Igor, Zina, Ljuda és Jugyin mellett még öten voltak jelen. Jurij Dorosenko, akit a családnevén emlegettek és szólítottak, Zinához és Igorhoz hasonlóan rádiómérnöknek tanult a főiskolán. A lobbanékony, bátor fiút a mitikus hős aurája lengte körül, talán azért, mert egy túra során elkergetett a táborhely közeléből egy medvét, pedig a lelkierejét és a geológuskalapácsát leszámítva fegyvertelen volt.

Jurij Krivonyiscsenko, alias Georgij volt a csoport tréfamestere és házi nótafája, aki soha nem fogyott ki az aranyköpésekből, és mindig kéznél volt a mandolinja. Mivel ő is erős egyéniség volt, és belé is szorult némi mesemondó készség, egyik barátjuk elnevezte „nadrágba bújt Zinának". Georgij, amikor éppen nem énekelt és nem viccelt meg senkit, építő- és hidraulikus mérnöknek tanult.

Az impozáns testfelépítésű, módszeres észjárású Alekszandr Kolevatov, azaz Kolevatov nukleáris fizikát hallgatott, szabad idejében pedig szívesen pöfékelt antik pipájával. Igencsak zárkózott, magának való fiatalember volt, aki sokszor nem volt hajlandó megosztani társaival a naplóbejegyzéseit.

Rusztem Szlobogyin (alias Rusztyik) volt a csoportban „a gazdag gyerek". Szülei ugyanis jómódú egyetemi professzorok voltak, ő maga pedig immár diplomás gépészmérnök, aki Georgijhoz hasonlóan rendelkezett némi zenei tehetséggel, és előszeretettel pengette a mandolinját. Talán fensőbbséges, elitista hozzáállást is várhatott volna tőle az ember, de ő végtelenül szerény, egyszerű, barátságos fiú volt.

És végül ott volt még Nyikolaj Thibault-Brignoles, alias Kolja, akit idegenes hangzású neve és származása tett különlegessé. Francia dédapja az 1880-as években vándorolt ki Oroszországba, ahol az Urál-vidék gyáraiban dolgozott. Kolja is végzett már, ipari építőmérnöknek mondhatta magát. Bár komoly és rendkívül olvasott fiatalember volt, minden helyzetnek igyekezett megtalálni a humoros oldalát.

Ez a hét fiú és két lány lépett ki tehát az 531-es szobából a hátizsák no meg a feszült izgalom „batyuja” alatt görnyedezve, és vonult le az ötödik emeletről a földszintre, majd ki a csípős januári hidegbe. A villamosmegálló felé vezetett az útjuk. Húsz perc múlva, amikor leszálltak a pályaudvar előtt, rádöbbentek, hogy már nincs túl sok idejük a vonat indulásáig. Sután, nehézkesen próbálták sietősre fogni a lépteiket, és már nem is maradt idejük arra, hogy egy búcsúpillantást vessenek a sötét, kormos városra.

A kilenc útitárs megkereste a *plackartnij,* azaz harmadosztályú vagont. Bevetették a szűkös költségvetéssel utazó orosz diákok kedvelt trükkjét: kevesebb jegyet vettek, mint ahányan voltak. Az volt a tervük, hogy ha jön a kalauz, néhányan bebújnak a fapadok alá. Az aprócska Ljuda különösen alkalmas volt erre a feladatra, és az út során rendre ki is használta szerény méreteit.

Miközben elhelyezkedtek, arra lettek figyelmesek, hogy a csoport létszáma váratlanul megnőtt. Új jövevény bukkant fel köztük: Igor egyik ismerőse, aki az utolsó pillanatban szólt, hogy vigyék magukkal. Nyolc szempár szegeződött Alekszandr Zolotarjovra, és mindenkinek feltűnt, hogy a férfi öreg. Vagy ha nem is öreg, de mindenképpen idősebb náluk – egészen pontosan harminchét éves. Igor úgy mutatta be a társaságnak, mint helybeli túraoktatót, aki értékes tagja lesz a csapatnak. Mint kiderült, Zolotarjov eredetileg a szintén diák Szergej Szogrin csoportjával tervezett útra kelni északabbra, az Urál szubpoláris éghajlatú részére, de nem felelt meg neki a túra időpontja. Ezért Szogrin bemutatta Igornak, méghozzá a lehető legjobbkor, hiszen a Gyatlov-csoportból nem sokkal korábban kiesett egy Nyikolaj Popov nevű túrázó.

„Szólítsatok Szásának” – mondta a csapat új tagja, és rájuk villantotta az aranyfogait. Azon túl, hogy tele volt a szája nemesfémmel, több tetoválás is ékesítette a testét. Ez akkor, 1959-ben, igen szokatlan jelenségnek számított a szovjet átlagpolgárok körében, a háborús veteránoknál viszont gyakran előfordult. És Szása valóban harcolt a második világháborúban.

Miután elmúlt a soraikba férkőzött idegen okozta kezdeti meglepetés, a kilenc barát kényelembe helyezte magát, és szóba elegyedett a kocsiban utazó többi túrázócsoporttal. Igor és társai örömmel fedezték fel klubtársukat és barátjukat, Jurij Blinovot, aki szintén az északabbra lévő Ivgyelbe tartott a csoportjával. Legalább lesz társaságuk az elkövetkező napokban...

Noha a Gyatlov-csoport indulása nem volt olyan zökkenőmentes, mint ahogy remélték, miután a vonat kifutott az állomásról, a csoport tagjai felszínre hozták a legjobb énjüket. Hamar befogadták az új jövevényt: amikor Georgij elővette a mandolinját és Szása dalra fakadt, az olyan volt, mintha mindig is közéjük tartozott volna. Az immár tíztagú társaság órákon át énekelt. A kedvencük a *Glóbusz* című dal volt, amely az utazás örömeit ecseteli.

Hallani fogjuk mi egymást,
mit nekünk hegytető,
februári viharok,
végtelen hómező!
Legyen bár lábunkban több száz verszta,
válasszanak el kilométerek,
bármekkora távolságot
legyőz a barátok éneke!

Néhány óra múlva, amikor már kidalolták magukat, és emlékezetükbe vésték az új melódiákat, Zina elővette a naplót, és lekörmölte a napot összegző gondolatait:

Kíváncsi vagyok, mi vár ránk ezen a túrán! Vajon történik majd velünk olyasmi, amire eddig nem volt példa? Ja, igen, a fiúk ünnepélyesen megfogadták, hogy a túra alatt egyáltalán nem fognak dohányozni. Kíváncsi vagyok, mennyire erős az akaratuk, tényleg kibírják-e cigaretta nélkül. Most nyugovóra térünk. Ha kinézünk az ablakon, az Urál erdőségei tornyosulnak fölénk.

Uráli Műszaki Főiskola, 1959

Igor Gyatlov (a kép bal szélén) előadáson (évszám nélkül)

Harmadik fejezet

1959. február

Az Urál hegység keleti oldalán, Moszkvától 1700 kilométerre fekvő Jekatyerinburg Oroszország negyedik legnagyobb városa. Az Uráli Műszaki Főiskolának otthont adó, szürke iparvárost termékeny, mocsaras terület határolja, azon túl pedig döbbenetes szépségű, végtelennek tűnő hegyek magasodnak. A város 779 ezer fős lakosságát minden oldalról örökzöldek egybefüggő szőnyege veszi körül, amelyet csak egy-egy mocsaras katlan, tusfekete vizű tó vagy csöndes falucska szakít meg. Megkapóan szép, érintetlen táj övezi tehát a kemény, harcedzett várost; az ipartelepek mocska meghökkentő kontrasztban áll a természeti idillel. Jekatyerinburgot az év egyik felében bársonyos, simogató időjárás kényezteti, a másik felében viszont elszíneződött hótakaró borítja az utcákat, és az eget elsötétíti a gyárkémények gomolygó füstje. Legalábbis ez a leírás illett az akkor még Szverdlovszk névre hallgató városra 1959-ben.

A szovjethatalom drasztikusan le akart számolni a monarchia minden maradványával, ahogy Oroszország Nagy Péter cár általi nyugatosításának emlékével is. Ezért Jekatyerinburgot és más városokat, amelyeknek neve a régi idők emlékét idézte, ha ateista szellemben is, de „átkereszteltek". Az 1920-as évek közepén úgy nézett ki, hogy minden nagyváros új nevet kap: Petrográd (még korábban Szentpétervár) például Leningrád lett, Volgográd pedig Sztálingrád, hogy csak a leghíresebbeket említsük. Nagy Péter örökségét azonban a lázas névcserélgetés sem tudta kiűzni Oroszországból, így Jekatyerinburgból sem, amelyet az uralkodó feleségéről, a későbbi I. Katalin cárnőről neveztek el. Péter cár hatása mindmáig érezhető a neoklasszicista épületeken, és abban is, hogy a város lakói roppant büszkék oktatási intézményeikre. A felsőoktatás talán legszebb „ékköve" az Uráli Állami Műszaki Egyetem, amely fennállása nagy részében az Uráli Műszaki Főiskola nevet viselte.

A főiskola 1959-ben – a Szovjetunió sok más oktatási intézményéhez hasonlóan – amolyan reneszánszát élte. A pár éve hivatalba lépett Hruscsov ugyanis enyhülést hozott a sztálini korszak elnyomó kultúrpolitikájához képest. Hruscsov reformjai a művészeti, tudományos és sportélet felvirágzásához vezettek a „puhább" posztsztálinista politika éveiben, az „olvadás" néven ismertté vált időszakban. A művészek, értelmiségiek számára kiadós „öntözéssel" értek föl ezek az évek a kulturális aszály évtizedei után.

„Nagyon kevés történelmi személyiség fejtett ki ilyen hosszú távú pusztító hatást, méghozzá nem is csupán a saját nemzetére, hanem a világ egészére nézve – írja Robert Conquest a szovjet diktátorról szóló, mérvadó munkája, a *Sztálin: nemzetek megtörője* (Stalin: Breaker of Nations) bevezetőjében. – Sztálin öröksége két teljes generáción át súlyos béklyókat rakott egy tucatnyi nemzetre, és a többi ország feje fölött is ott lebegett az atomháború fenyegető réme. Sztálin, akinek a nevével szinte összeforr a halál aurája, csak most szűnik meg létezni az általa létrehozott rendszerben. Amikor 1953-ban meghalt, olyan szörnyet hagyott hátra, amelynek haláltusája még most, egy nemzedékkel később sem ért véget."

Ezzel együtt elmondható, hogy a szovjet vezér halála után az értelmiség a bolsevik forradalom óta első ízben megnyílt, és ez a hétköznapi emberek számára is a nagyobb szabadság, a bővülő lehetőségek ígéretét hordozta. Az orosz történelem eme rövid életű, mámorító időszakát különösen azok élték meg felszabadító élményként, akik átvészelték a szörnyű veszteségekkel járó második világháborút, előtte pedig a harmincas évek kirakatpereit, amelyek során Sztálin bebörtönöztette és meggyilkoltatta vélt politikai riválisait. Ezt a témát dolgozza fel Arthur Koestler *Sötétség délben* című regénye.

Az ötvenes évek közepén-végén az orosz ifjúság évtizedek óta először érezte úgy, hogy szebb idők köszönthetnek rá. Az új keletű optimizmus kihatott a sportra, a művészetekre, a technikai fejlődésre és a sokak számára hozzáférhető oktatásra is. Ilyen reményteljes időszak legközelebb három évtized múltán, a Szovjetunió bukásakor köszöntött be az orosz történelemben. Az „olvadás" kora szovjet mércével mérve felvillanyozóan izgalmas volt a jó fizikumú, intellektuális kíváncsiságtól fűtött fiatalok számára – és a Gyatlov-csoport tíz tagjára nagyon is illettek ezek a jelzők.

*

A kulturális felvirágzás évében, 1959-ben vagyunk. Igor Gyatlov húga, Rufina ezen a februári napon éppen elhagyja a főiskola területét. Az átható tekintetű, markáns, szlávos arccsontozatú, huszonegy éves lány szinte ugyanolyan, mint a bátyja, csak csinosabb kiadásban. A két testvér közel áll egymáshoz, közös bennük a tudomány és a technika iránti szenvedélyes rajongás is. Rufina tulajdonképpen Igor példáját követve választotta a rádiómérnök szakot a főiskolán.

Ilyenkor, február közepén lassanként megtelik a campus az otthonról vagy (a sportklub tagjai esetében) természetjáró expedícióról visszatérő diákokkal. A csoportok zöme időben visszaért az új félév kezdetére: a túrázók ifjú elméje és tüdeje egyaránt új erőre kapott a csípős, hideg hegyi levegőn. Rufina bátyja azonban nincs köztük. A lány éppen a tanulmányi osztályról jön: csalódást keltő beszélgetés áll mögötte. Hiszen február 16-a van, azaz Igornak már három hete haza kellett volna térnie, de a jelek szerint senki sem aggódik érte különösebben.

Talán azért kezelik ilyen nemtörődöm módon az ügyet, mert a túrabizottság alaposan ellenőrizte az Igor által tervezett útvonalat, hogy nem túl veszélyes-e. Vagy talán azért, mert a hegymászás világában megszokott dolog a késés, különösen télen. És mivel a túrázók nem tudnak kommunikálni Szverdlovszkkal – legfeljebb táviratot küldhetnek egy-egy „világvégi" településről –, a családjuk nemigen tehet egyebet, mint hogy vár.

Rufina nem örül, hogy dolgavégezetlenül kell hazatérnie a főiskoláról, és rossz hírt kell közölnie a családjával. Tizenkét éves kishúgának, Tatyjanának, aki nagyon kötődik a bátyjukhoz, talán nem is mondja el... Úgy van, Tatyjanának nem kell tudnia arról, hogy a főiskolai hivatalnokok semmitmondó válaszokkal fizették ki őt, és nyugtatgatták ugyan, de ennek nem volt semmi alapja. Rufina azt szűrte le a viselkedésükből, hogy a túrázók családján kívül senkit sem érdekel az eltűnt diákcsoport. A főiskolai sportklub tagjain ugyan érzett némi nyugtalanságot, de úgy tűnik, az az általános vélekedés, hogy Igor, a klub csillaga egyszerűen késik. Előfordul ilyesmi, hiszen ha csak egy ember kificamítja a bokáját, máris bicebóca tempóra van kárhoztatva az egész csoport.

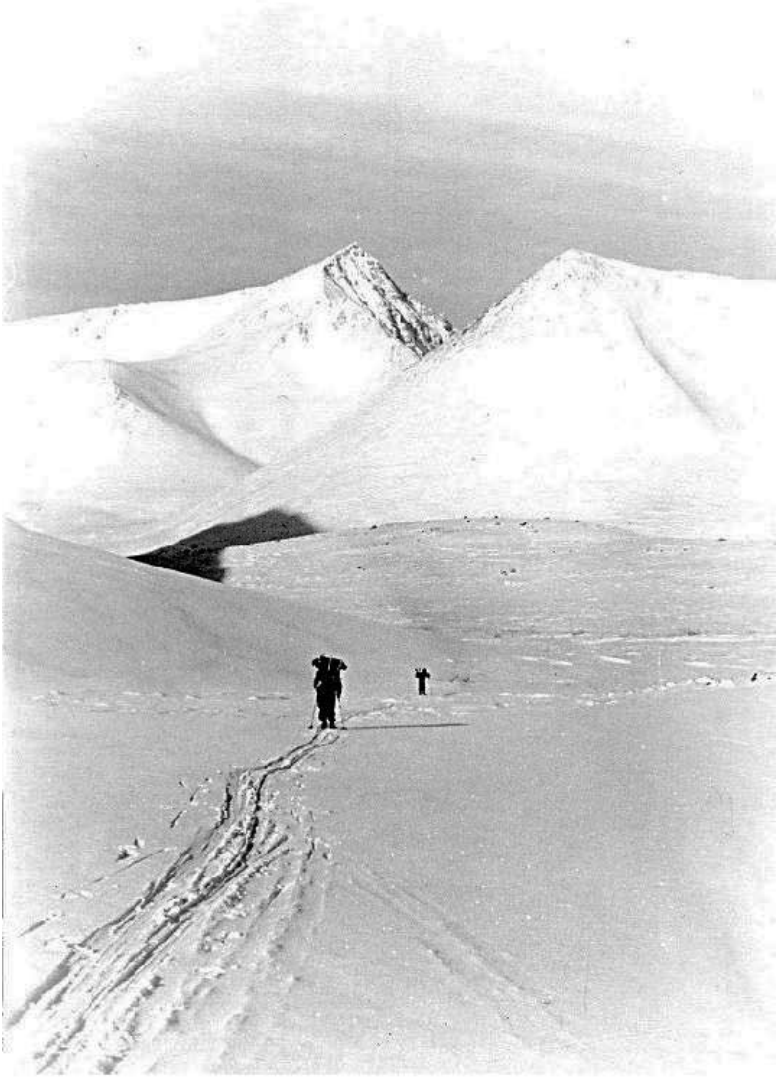

Igor Gyatlov felvétele, 1958

De Rufina jól tudja, hogy a bátyja tisztában van a képességeivel. Igor ugyanis vérbeli turista, ahogy az idősebb bátyjuk, Szláva is. Az orosz „turiszt" szó azonban nem egészen azt jelenti, amit mi a nyugati világban turistának hívunk. Inkább amolyan kalandort értenek alatta: olyan túrázót vagy sízőt, aki vadregényes tájakra merészkedve, kitartását, tűrőképességét próbára téve új területeket fedez föl. És Igor a társai szemében igazi, nagy formátumú turista. Csakhogy Rufinát emiatt – a bátyja klubtársaival ellentétben, akik szerint ez bizakodásra ad okot – csak még jobban aggasztja a dolog. Úgy okoskodik, hogy ha egy ilyen rátermett és elővigyázatos túrázó, mint a bátyja, nem jött még haza, az kizárólag azt jelentheti, hogy valami nagy baj van.

Rufina Igor korábbi túráit felidézve próbál valamiféle precedenst találni: arra gondol, hogy a bátyja nagyon szereti a természetet és imád fényképezni. Vizuális tehetsége meghatározta a természethez fűződő viszonyát, és a túrák során írt naplóbejegyzéseiből is egyértelműen kiderült, hogy mély érzelmeket táplál a szabad terek iránt:

Július 8. Csodaszép mezőn vagyunk: viruló lizinka, kamilla, harangvirág közt lépkedünk. Magas a fű, ezért egysoros vonalban haladunk. A sík, tágas mezőt hegyek fogják közre, a távolban már ott kéklenek az Urál előhegységei. Meleg a levegő, mámorító a fű illata, csiripelnek a madarak: olyan ez, mint egy álom!

Igor más naplóbejegyzéseiből is ugyanez a csöndes nyugalom és lelki béke árad. Látszik, hogy nagyra értékeli az Urál növény- és állatvilágát. Lehet, hogy egyik-másik túrán meglepetést okozott neki valami előre nem látott veszély, de olyasmivel, amin ne tudott volna úrrá lenni, nem találkozott. Volt például pár éve egy nyári túra, amikor vadlovakkal futottak össze. Az esetet a csoport naplója is megörökítette:

A hátunk mögül egyszer csak ismeretlen eredetű robajt hallunk. A zaj forrása villámgyorsan közeledik. Hátranézünk, és kővé dermedünk a rémülettől: vadlovak tartanak felénk, méghozzá egy egész csapatra való! Az első gondolatunk az, hogy futás! De hova?! És ekkor Igor határozott hangon kiadja a parancsot: „Állj! Senki ne mozduljon!" Szorosan egymás mellé húzódunk, és egyesek eltakarják a szemüket, másoké tágra nyílik a rémülettől, de ők is síri csöndben figyelik a teljes sebességgel felénk robogó lovakat! Úgy tizenöt méter választja el őket attól, hogy szétlapítsanak minket, amikor a falka egyszer csak kettéválik, és le sem lassítva elvágtat mellettünk, valahogy úgy, ahogy a folyó kerüli ki a követ.

De az Urál hegységben a nyár egészen más veszélyeket rejt, mint a tél. Rufina jól tudja, hogy télen sokkal veszélyesebb a túrázás, mint bármely más évszakban, és minél előbb lát hozzá a főiskola a bátyja felkutatásához, annál több esélye van a családnak arra, hogy épségben viszontlássa Igort.

*

Igor Gyatlov családja nem áll egyedül az aggodalmával. Február 13-án, a csoport hazatérésének kitűzött napján, majd az azt követő napokban más túrázók hozzátartozói is hangot adnak nyugtalanságuknak. A külvilággal először Rusztyik Szlobogyin szülei osztják meg aggályaikat: a fiú apja, Vlagyimir Szlobogyin professzor, aki a város mezőgazdasági egyetemén tanít, telefonál a műszaki főiskola sportklubjába, ahol arról tájékoztatják, hogy Lev Gordo, a klub középkorú igazgatója maga is túrázik, és csak néhány nap múlva ér haza. Közlik a professzorral, hogy Gordo érkezéséig nemigen tudnak tenni semmit.

Két nappal később már izzanak a főiskola telefonvonalai: sorra jelentkeznek a túrázó diákok ideges rokonai. Ugyanazon válasz különböző variációit hallják mindannyian: a Gyatlov-csoport késik, a sportklub elnöke távol van, pillanatnyilag nem tehetünk semmit, türelmét kérjük. A csapattagok szüleit azonban nem lehet leszerelni efféle nyugtatgatással: gyerekeik fájó hiánya telefonközelben tartja őket. A főiskola vezetősége végül február 17-én beadja a derekát, és táviratot küld a Vizsaj nevű faluba, ahonnan a Gyatlov-csoport útnak indult. Közben a hozzátartozók arra kérik a főiskolát, hogy repülőgéppel kerestesse a csoportot, de kérésüket elutasítják.

Másnap a dácsájából hazatérő Lev Gordo klubelnök is megtapasztalhatja, hogy micsoda vihart kavart távollétében az ügy. De aznap a főiskola már információval tud szolgálni a szülőknek, ha nem is olyannal, amiben reménykedtek. Választ kaptak ugyanis Vizsajból az érdeklődésükre. A táviratban ez áll: „A Gyatlov-csoport nem jött vissza."

Erre már akcióba lép a főiskola: Georgij Ortyukov ezredes, a tartalékostiszt-képző kurzus előadója kezébe veszi az irányítást, és összeállítja a hivatalos keresőcsapatot. Közben Lev Gordót, valamint Jurij Blinovot, a főiskola hallgatóját, akinek csapata együtt utazott a vonaton Gyatlovékkal, megbízzák, hogy másnap utazzanak el az Északi-Urál kapujának számító Ivgyelbe.

A keresőcsapat azonban már az akció megkezdése előtt akadályba ütközik. A túrabizottságon ugyanis sehol sem találják a Gyatlov-csoport jóváhagyott útitervét: vagy elveszett, vagy nem is iktatták... Azt tudják, hogy a társaság alapvetően észak felé tartott, de hogy a hegyekben melyik útvonalat választották, azt nem lehet megmondani. Pontos térkép tehát nincs: a keresőcsapat ennyi erővel félvakon is kimerészkedhetne a zord hegyvidékre.

Február 20-án, pénteken hivatalosan is megkezdődik az eltűnt túrázók felkutatására indított akció. Gordo és Blinov katonai helikopteren elrepül Szverdlovszkból, és még aznap meg is érkeznek Ivgyelbe. Onnan Jak-12-es felderítő repülőgéppel folytatják útjukat északi irányban, Vizsaj felé. Egy darabig a Lozva folyó mentén haladnak, aztán elrepülnek egy elhagyott bánya, majd a favágók lakta rönkházakból álló 41-es szektor fölött. A gép ezután nyugatnak fordul, hogy a két kereső a Szevernaja Tosemka folyónál szemügyre vehesse az Urál gerincét és nyugati lejtőit. De nem jutnak messzire: a felhők és az erős szél arra kényszeríti őket, hogy éjszakára visszatérjenek a repülőtérre.

Miközben Gordo és Blinov a levegőből pásztázza az Északi-Urál hegyeit, Jurij Jugyin, a műszaki főiskola hallgatója visszautazik Szverdlovszkba, hogy nekivágjon az új félévnek. Társai, mivel úgy tudták, hogy Igor Gyatlov csoportjával van, meglepetten fogadják, és magyarázatot kell adnia jövetele furcsa körülményeire. Mint kiderül, Jugyin krónikus hátfájása a túra folyamán bénítóvá fokozódott, így idő előtt vissza kellett fordulnia. Ő azonban nem ment egyenesen Szverdlovszkba, hanem tett egy kis kitérőt: szülőfalujában, a várostól úgy 250 kilométerre északra lévő Jemeljasevkában töltötte a téli szünet hátralevő részét. A főiskolán történtekről mit sem sejtve időzött családja körében.

Most pedig meglepetten hallja társaitól a hírt, hogy a barátai még nem jöttek vissza. Tudja, hogy Igor és csapata háromnapos késésben volt az útitervhez képest, és csak most döbben rá, hogy ezt elfelejtette megtáviratozni a főiskolának. A háromnapos késésből időközben hat nap lett, de Jugyin nincs meggyőződve arról, hogy ez riadalomra adhatna okot. Geológiai tanulmányaiba temetkezik, és elhessegeti a barátaival kapcsolatos gondolatokat. Talán azt hiszi, hogy részben miatta van ez a nagy hűhó. Hiszen ha sürgősen értesítette volna a főiskolát arról, hogy a Gyatlov-csoport túrája késedelmet szenvedett, megspórolhatta volna nekik azt a sok idegeskedést. Napok telnek el, mire Jugyin kezd ráeszmélni, hogy rajta is úrrá lett a félelem.

Másnap Gordo és Blinov ismét a levegőbe emelkedik. Az előző naphoz képest az időjárás sokat javult. Elrepülnek Vizsaj környékére, a Lozva forrásvidékére, majd az Ancsucsa nevű mellékfolyó fölött folytatják útjukat. Ez a terület őslakóinak, a manysiknak a hazája, akik a szomszédos törzzsel, a hantikkal együtt az Urál és Északnyugat-Szibéria egyes területein élnek. Lélekszámuk csekély, úgy 6400-an lehetnek. Falvaik megélhetését a vadászat, a halászat és a rénszarvastenyésztés biztosítja.

Ivgyelben helikopterre száll az első keresőcsapat, 1959. február 20.

A helikopter leteszi a kereső-mentő csapatot, 1959. február

Landolás után Gordo és Blinov megközelíti a Bahtijarova nevű manysi falut, amely rénszarvasbőrökkel szigetelt, hagyományos jurtákból áll. A két férfi megtudja, hogy pár hete egy túrázó diákcsoport megállt a faluban teázni. A törzs egyik tagjánál, Pjotr Bahtijarovnál vendégeskedtek, akinek a családja a falu névadója. A helybeliek elmondása szerint a diákok nem maradtak sokáig: miután megitták a teájukat, már indultak is tovább. Úgy döntöttek, nem éjszakáznak a faluban. Blinov és Gordo, miután begyűjtöttek a manysiktól minden információt, amit lehetett, ismét repülőre száll. Nyugati irányban, az Urál felé folytatják útjukat. A gép ablakán kinézve megpillantják egy manysi szán nyomait – az őslakók nyilván udvariasan elkísérték vendégeiket egy darabon. A Bahtijarov jurtájától induló szánnyom az Urál felé vezet, de a fahatárnál vége szakad, és onnantól kezdve mintha a kilenc túrázó nyomait is elnyelte volna a vadon.

A vizsaji erdőgazdaság mentőcsapata által használt, főutakat és kisebb utakat jelölő térkép

A Gyatlov-csoport síremléke,
Mihajlovszkoje temető, Jekatyerinburg

Negyedik fejezet

2010

2010 novemberében, három hónappal a Jurij Kunceviccsel folytatott első telefonbeszélgetésem után, és kilenc hónappal az után, hogy először hallottam a Gyatlov-csoport tragédiájáról, azon vettem észre magam, hogy életemben először Oroszországba utazom. Az időzítés korántsem volt ideális: Julia, a barátnőm a hetedik hónapban járt, és éppen átéltük mindazt a rengeteg örömöt és zűrzavart, amit a szülővé válás magával hoz. Ugyanakkor tudtuk azt is, hogy ha megérkezik a baba, vajmi kevés időm lesz erre az ügyre – úgyhogy irány Oroszország! Jason Thompson, aki tizenkét éve közeli barátom és filmproducerként az üzlettársam, nagylelkűen beleegyezett, hogy ő is félretesz minden mást, és velem tart. Ő is osztozott a Gyatlov-eset iránti lelkesedésemben, és ő is tudni akarta, mi történt azokkal a túrázókkal. Elrepültünk Moszkvába, ahol elcsíptük az Aeroflot kelet felé, Jekatyerinburgba tartó, csatlakozó járatát. A szovjet kormány által 1923-ban létrehozott Aeroflot a világ egyik legrégebbi légitársasága. Ugyanennek az állami légitársaságnak a gépeit vették igénybe a Gyatlov-csoport tagjainak keresésekor. A cég mindmáig eredeti emblémáját, a szárnyas sarló-kalapácsot használja. Ez a piktogram ékesítette 1959-ben a keresőcsapatot szállító gépeket is.

Nemigen tudtam, mi fog történni velünk, miután leszállunk Jekatyerinburgban. Elhatároztam, hogy neurotikus produceri énemet ezúttal elnyomom, és egyszerűen sodródom az eseményekkel. Egyelőre a terepfelmérés fázisát éltem: magammal is tisztáznom kellett, hogy mennyire tudok elmerülni az ügyben. Az oké, hogy eleinte rögeszmésen foglalkoztatott, de még nem tudhattam, hogy reálisan mennyi időt szentelhetek az életemből erre a vállalkozásra. Egyre ugyanazok a kérdések jártak a fejemben: Mi vitte rá a túrázókat, hogy elhagyják egyetlen menedéküket? Lehetséges, hogy pofonegyszerű a magyarázat, például lavina végzett velük? Tényleg őriznek még az orosz irattárakban szigorúan titkos ügyiratokat, ahogy Kuncevics mondta a telefonban? És hol van Jurij Jugyin?

Az előkészületek utolsó heteiben a fejembe vettem, hogy Gyatlov két húgával, Tatyjanával és Rufinával is muszáj fölvennem a kapcsolatot. A szóbeszéd úgy tartotta, hogy még mindig Jekatyerinburg közelében élnek, de miután a különféle írók, riporterek és újságírók immár fél évszázada ostromolják őket tolakodó kérdéseikkel, amelyek sokszor a túrázók magánéletére vonatkozó megalapozatlan, viszont igen pikáns feltevésekre (szerelmi civódás, féltékenység, a csoporton belüli villongások) épülnek, nem osztogatják bőkezűen az interjúkat.

Kora reggel szálltunk le a Jekatyerinburg közvetlen közelében, a várostól délkeletre található Kolcovo nemzetközi repülőtéren. A Sztálin alatt, az 1920-as években katonai légibázisnak épült reptér mára az ország ötödik legnagyobb nemzetközi légi csomópontjává nőtte ki magát. E pillanatban hálát adtam a sorsnak, amiért Jason is velem van, így nem állok egyedül totális tanácstalanságom-

mal, és azzal, hogy nem állt össze a fejemben semmi, ami akár csak távolról is emlékeztetne valamiféle tervre. Csak annyit tudtam, hogy valahol a kijárat közelében fogunk találkozni Jurij Kunceviccsel, az én egyetlen kapcsolatommal. Nem vagyok rá büszke, de bevallom, hogy a Gyatlov Alapítvány elnöke egészen addig amolyan rajzfilmfiguraként jelent meg lelki szemeim előtt: szakállas, mosolytalan, enyhe vodka- és szappanszagot árasztó, tankszerű férfira számítottam.

A nemzetközi terminálról kilépve névtáblákat szorongató, ideges sofőrök tolongó tömege felé sodort az ár. Keresni kezdtem a saját nevemet. Buzgón vadásztam a latin betűket a cirill betűs feliratok tengerében, amikor megakadt a szemem a fekete filccel, kissé reszketeg ákombákomokkal írt két szón: „Gyatlov-incidens." Aztán megláttam az igazi, hús-vér Kuncevicset is, és rögtön módosult a fejemben élő kép: a nagy melák helyét kedves apafigura vette át. A hatvanas évei közepén járhatott, de feltűnően szögletes, babaszerű arca jelezte, hogy még erősen csimpaszkodik a fiatalságába. Amikor a közelébe értünk, széles mosolyra húzódott a szája, és leengedte a magasba emelt tábláját. Kezet ráztunk vele, majd után, sietősen átöleltük egymást, de sok szó nem esett köztünk, leszámítva az ő részéről tört angolsággal előadott néhány mondatot, a mi részünkről pedig egy-két, útiszótárból felszedett orosz mondatfoszlányt.

Miután az utóbbi huszonhat óra azzal telt, hogy egyik repülőről a másikra terelgettek minket, nagyon vártam már, hogy kijussunk a szabadba. Ősz volt még, így a talajt nem fedte hótakaró, de miután kiléptünk az igencsak friss hajnali levegőre, már mindennél jobban vágytam egy kis melegre. Vendéglátónk egy Renault-hoz vezetett minket, amelyben vagy nem működött a fűtés, vagy a sofőr nem szívesen használta. A hátsó ülésről hallgattuk Jasonnel Kuncevicset, aki lankadatlanul beszélt a nyakában lógó mobiltelefonba – oroszul, persze.

Észak felé vettük az irányt. Az égbolton gyárkémények halovány körvonala rajzolódott ki, a távolban a metropolisz fényei pislákoltak. Ezen túlmenően nem sok mindent tudtam kivenni. Számomra minden a Gyatlov-csoport körül forgott, így a város iránti érdeklődésem is kizárólag nekik köszönhető, de aki először látogat el Jekatyerinburgba, az egy egészen másféle tragédia utóhatásaival is szembesülhet. 1918-ban ugyanis, miután háromszáz éves Romanov-dinasztia hatalmát az előző évben megdöntötték a bolsevikok, Miklós cárt és családját itt, Jekatyerinburgban, a városközpontban lévő Ipatyev-házban börtönözték be. Július közepén, az országban dúló polgárháború viharában, miközben az antikommunista fehér hadsereg a város visszafoglalására készült, kiadták a parancsot a teljes cári család kivégzésére. Július 17-én, a kora reggeli órákban levitték az épület pincéjébe a cárt, a cárnét, valamint öt gyermeküket és a kiszolgálószemélyzet tagjait. Felsorakoztatták őket azzal az ürüggyel, hogy családi fotót készítenek róluk, majd közvetlen közelről mindenkit kivégeztek. De ezzel még nem ért véget a vérfürdő, hiszen akivel nem végzett azonnal a golyó, azt bajonettel döfték le. A Romanovok földi maradványai csak bő hét évtized elteltével, egy újabb forradalom után kerültek elő a város melletti mocsárból. Miközben Jekatyerinburg fényeit bámultam a kocsiból, és odaképzeltem mögéjük a lápvidéket, az járt a fejemben, hogy a cári család tagjainak csontvázai évtizedeken át hevertek elfeled-

ve a tőzegtakaró alatt, de a halálukat övező mítoszok még akkor is makacsul tartották magukat, amikor már tisztességes temetést kaptak. A legismertebb verzió az, hogy az ifjú Anasztázia hercegnő megmenekült, és új személyazonossággal a tengerentúlon kezdett új életet. Úgy tűnik, az orosz „konteó-költők" a világért sem hagyják, hogy a tények akadályt gördítsenek egy jó sztori elé...

A grandiózus neoklasszicista épületeket egyre inkább felváltották a rideg, puritán kockák: közeledtünk a munkásnegyedhez, ahol Kuncevics lakott. Rendezett volt a környék, bár itt-ott az elhanyagoltság nyomai no meg cirkalmas falfirkák ötlöttek a szemembe. Amikor beléptünk az épületkomplexumba, erős gázszag csapta meg az orrunkat. Az egyetlen fényforrást a foghíjasan működő neoncsövek jelentették, így a folyosó egy-egy szelete sötétbe borult.

Kuncevics két hálószobás lakása egy szerény igényű házaspár barátságos, lakályos otthona volt, ahol nagylelkűen minket is elszállásoltak. Az ajtóban gumipapucsot kaptunk, és miközben fölkúszott az égre a nap, Kuncevics apró termetű felesége, Olga munkához látott. Néztem, ahogy készíti a korai reggelit, és megtelt a szívem gyengéd szeretettel, mert a néhai nagymamámra emlékeztetett. Hasonlóságuk miatt úgy éreztem, közel állok ehhez az asszonyhoz, pedig aligalig tudtunk egymással kommunikálni.

Olga bevezetett minket a konyhába, ahol sötét színű húst és gyökérzöldségeket tálalt fel az autógumi méretű asztalon. Reggeli után a házigazdánk elsétált velünk a közeli hadtörténeti múzeumba, ahol nézegettük egy kicsit a „kasztrált" tankokat, ágyúkat és más tüzérlövegeket. Aztán kocsiba ültünk, és elhajtottunk a városközpontban lévő Mihajlovszkoje temetőbe, ahol egy kivétellel az összes szerencsétlenül járt túrázó nyugszik. Talpunk alatt ropogtak a száraz falevelek meg az aljnövényzet. Végül odaértünk Kunceviccsel és Jasonnel a parcellához. A kerítés mentén sorakozó nyolc márvány sírkő mindegyikén műliliom díszelgett, de már ott lehetett egy ideje, mert félig betemette a levélszőnyeg meg a gaz. A sírkövek egyformák voltak, és egyezett rajtuk a halálozási évszám is: 1959. A Krivonyiscsenko család úgy döntött, hogy Georgijt onnan néhány kilométernyire, egy másik temetőben helyezi örök nyugalomra, a közelben állított márvány emlékoszlopon viszont már kilenc arckép volt. A néma főhajtás után csináltam pár fényképet, majd az elhanyagolt temetőn átvágva visszamentünk a kocsihoz.

Tíz óra körül már a városon kívül robogtunk az Urál hegységgel határos sűrű erdőségek felé. Ekkor már harminc órája voltunk ébren Jasonnel, így nemigen fért a fejünkbe, hogy miért éppen egy rögtönzött táborozással kedveskedik nekünk Kuncevics első oroszországi utunk legelső napján? De azért végigcsináltuk a napi programot, bár az alvásmegvonás miatt szinte delíriumos állapotba kerültünk. Kétemberes harántfűrésszel daraboltuk föl az ágakat, pedig azt hittem, olyat csak a favágók használnak. Tüzet raktunk, megsütöttük rajta a kis, szálkás halat, amit Kuncevics hozott, majd ittunk egy jó adag szesszel „feljavított" gyümölcslét. Már azt hittem, sátrat is verünk, de Kuncevics napszálltakor visszafuvarozott minket a városba. Lehet, hogy ez a spontán kirándulás amolyan oroszos állóképesség-próba volt, amellyel házigazdánk azt akarta felmérni, mennyire va-

gyunk szívósak, elboldogulunk-e a természet lágy ölén – és talán azt is, hogy lehetünk-e barátok.

*

Második jekatyerinburgi napunk reggelén Kuncevics lehívott minket Jasonnel a földszinti lakásba, amely szintén az övék volt. Miután beléptünk, leült egy kis asztalhoz a nagyszobában, ahol lépni sem lehetett a Gyatlov-üggyel kapcsolatos tárgyi leletek és iratok irdatlan méretű kupacaitól. Kuncevics ugyanazokat a ruhadarabokat viselte, mint előző nap: hajszálcsíkos zakót, ahhoz nem passzoló nadrágot, fekete zoknit és a Crocshoz hasonló, orosz gyártmányú szandált. A mobilja is ott lógott a nyakában, mint mindig. A fejére szíjazott egy ékszerészszemüveget, és matatni kezdett az asztalon lévő kis acélvázas szerkezettel.

Mivel nem sietett beavatni minket abba, hogy min ügyködik – vagy talán szándékosan tartott bizonytalanságban –, leültünk Jasonnel a kanapéra, és néztük. Kuncevics egy idő után úgy fordította az asztali lámpát, hogy valamivel jobban lássuk a szerkentyűt, amivel babrál. Dombornyomott aligátormintával díszített, olajzöld fémdoboz volt, és a nyakamat nyújtogatva azt is ki tudtam venni, hogy van benne valami csapfejre emlékeztető fémkütyü. Volt benne továbbá valami fémsodrony is, meg egy jókora, söralátétnek kinéző posztódarab. Kuncevics sebészi pontossággal forgatta miniatűr szerszámait, és vagy háromnegyed órán át piszmogott. Kétszer is megvizsgált minden apró alkatrészt, mintha a szerelőszalagnál tartana minőség-ellenőrzést. Tolmács híján nem volt más választásunk Jasonnel, mint ülni az egyre hosszabbra nyúló csöndben, és figyelni, ahogy a házigazdánk dolgozik. Lopva vetettünk egymásra egy-egy pillantást: egyre jobban feszélyezett minket a helyzet, és mindkettőnknek az járt a fejében, hogy mikor jön el az a pont, amikor egyszerűen felállunk, és távozunk.

Aztán Kuncevics halkan dudorászni kezdett, majd egy kicsivel hangosabban folytatta, mintha ő is tudatában lenne, hogy kezd elviselhetetlenné válni a csönd. A dallamot nem ismertem föl, de népies hangzású volt. Kuncevics ezután huncutul ránk pillantott, jelezve, hogy roppant mód élvezi a türelmünket igencsak próbára tevő mutatványa minden percét. Kihúzott egy fiókot, amelyből előkerült egy bakelitlemeznek látszó tárgy. Föltette a korongot a szerkezetre, majd megtekerte a doboz oldalára szerelt forgattyút, és az általa dúdolt melódia helyett felcsendült az „igazi". A szerkentyű ugyanis egy fonográf volt!

Később, amikor már a tolmácsunk is megérkezett, Kuncevics elmondta, hogy ezt a zenét hallgatta Igor a barátaival, ezt játszották mandolinon. „Verseket, történeteket, dalokat írtak, és esténként előadták egymásnak a műveiket." Miután a dal véget ért, házigazdánk egy teljes percig hagyta sziszegni a lemezt, majd egy másik dalra helyezte a tűt. A felhúzható zeneláda mintha még rátett volna egy lapáttal a mandolin, a zongora és a folkgitár hangjából áradó szomorkás, sóvár mélabúra. De úgy képzeltem, hogy ezt csak mi hárman érzékeljük, akik ott ülünk abban a szobában ötven évvel az után, hogy a túrázók ehhez hasonló zenét hallgattak.

*

A következő két nap folyamán írókkal, karosszék-szakértőkkel és más, a Gyatlov-üggyel kapcsolatban álló személyekkel beszélgettem, így önkéntes keresőkkel és a túrázók barátaival is. Kuncevics hozott össze velük, és tolmács is jelen volt az interjúkon; előre összeállított kérdéslistával érkeztem, mégis sokszor előfordult, hogy a végén még nagyobb zűrzavar honolt a fejemben, mint az elején. Kezdtem felfogni, hogy itt mindenkinek megvan a maga elképzelése arról, hogy mi történt a Gyatlov-csoporttal, és a jelek szerint nincs két összebékíthető verzió. Meséltek nekem szökött fegyőrök által elkövetett tömeggyilkosságról, szigorúan titkos, katonai célú kísérletekről, amelyek rosszul sültek el, sőt még mitikus sarkvidéki törpékről is. Egy férfi egyenesen azt bizonygatta, hogy az egyetlen túlélőnek, Jurij Jugyinnak is köze lehetett a barátai halálához, hiszen igazán kézenfekvő kibúvó, hogy a túra közepén megbetegedett, és vissza kellett fordulnia, nem igaz? Lehet, hogy bűntársa volt valakiknek, akik valami nagyobb szabású cselszövést forraltak? A sarkvidéki törpés sztorin kívül szinte mindegyik teória a szovjet hatóságok iránti mélységes bizalmatlanságról árulkodott, meg arról, hogy a túrázók halálának okát leíró „ismeretlen kényszerítő erő" kifejezés csak semmitmondó eufemizmus, amely valamiféle sötét üzelmek „lepapírozására" szolgál. Egyelőre nem zártam ki semmit, de mire mindenkit végighallgattam, meggyőződésemmé vált, hogy olyan emberekhez kell eljutnom, akik tényekkel tudnak szolgálni, nem pedig *X-aktá*kba való fantazmagóriákkal.

*

Egyik nap, az interjúk közti szünetben bejártuk Kunceviccsel és Jasonnel a várost, ahol a szerencsétlenül járt túrázók éltek. Megtudtam, hogy a szovjet időkben Szverdlovszk névre hallgató Jekatyerinburgot 1723-ban alapították Nagy Péter cár rendeletére, az uráli régió kincseinek kiaknázása céljából. Miután a 19. század végén megépült a transzszibériai vasút, a város a bányászat, a kohászat és a gépgyártás regionális központjává nőtte ki magát. A következő évszázadban a környező területeken működő kényszermunkatáborok az ország legnagyobb és legkegyetlenebb ilyen jellegű intézményei közé tartoztak. A később Gulag néven ismertté vált lágereket (a mozaikszó a táborokat működtető állami hatóság, a Glavnoje upravlenyije lagerej – Lágerek Főigazgatósága – nevének rövidítése) Sztálin bővíttette ki a harmincas években, hogy fogadni tudják a politikai foglyokat, a pártütőket és az állam más ellenségeit.

Miután autóval körbejártuk a város történelmi nevezetességeit, Kuncevics megmutatta az Uráli Állami Műszaki Egyetemet – avagy Uráli Műszaki Főiskolát, ahogy 1992-ig nevezték. A tanintézmény a nyugati világ polgárai számára is ismerős lehet mint Borisz Jelcin, a volt orosz elnök alma matere. Igor Gyatlov – társai nagy részével együtt – éppen akkor kezdhette meg itt a tanulmányait, amikor Jelcin végzett: 1955-ben. Az egyetem főépületének büszke oszlopait és timpanonját fényképről már ismertem, és alig vártam, hogy felfedezhessem a mögötte megbúvó campust is. Némi célirányos bóklászás után megtaláltuk a kollé-

giumot, ahol a túrázók laktak. Idegenek számára tilos volt a belépés, de Kuncevicsnek, aki alkalmanként tartott órákat az egyetemen, sikerült rábeszélnie az őrt, hogy engedjen be minket. Komótosan végigjártuk a folyosókat, különös tekintettel a legfelső szintre, ahol Igor és barátai is végighaladtak az indulás estéjén. Bedugtam a fejem az egyik szoba nyitott ajtaján. Megállapítottam, hogy a diákok szálláshelye, amelyet 1959-ben még némi jóindulattal „célszerűnek" lehetett minősíteni, azóta csak még lepukkantabb, elhanyagoltabb lett. Lőttem pár fotót a lepattogzó zöld festékről meg a töredezett csempékről, majd távoztunk.

Bármennyire élveztem a városnézést, a nap végére kezdtem kissé ideges lenni. Kuncevics ugyanis, ha szóba hoztam, hogy kapcsolatba kéne lépnünk Jurij Jugyinnal, csak a fejét csóválta, és azt felelte: „Nem tudom." „Nem tudja, hol találjuk?" – ütöttem tovább a vasat. „Nem tudom" – mondta erre ismét, és ennyi volt.

A negyedik nap reggelén azonban a házigazdánk jó hírrel ugrasztott ki minket a fotelágyból: azt magyarázta el az általa használt, sűrű mutogatással megspékelt angol-orosz keveréknyelven, amelyet immár jól ismertünk, hogy megbeszélt egy találkozót Tatyjana Gyatlovával, Igor fiatalabbik húgával. Felvillanyozott a bejelentése: kezdtem úgy érezni, hogy végre-valahára tényleg nyomozok!

Aznap délután kivonatoztunk a várostól ötven kilométerre lévő Pervouralszkba, ahol Igor és testvérei felnőttek, és ahol Tatyjana azóta is élt. Ahogy közeledtünk, fejünk fölött megsokasodtak a telefondrótok, és a horizonton piros-fehér gyárkémények szürkés-barnás árnyalatok kavalkádját köhögték az égre. A napnak nyoma veszett, de hogy a füst nyelte-e el, vagy a felhők mögé bújt, azt nem tudtam kivenni. Kuncevics lakóhelyét csak egy ártatlan flört erejéig környékezte meg a graffiti, itt viszont határozottan elburjánzott, és szinte egyedül képviselte a tarkaságot a cement- és kőrengetegben. Az járt a fejünkben, hogy vajon miféle obszcenitásokat zúdíthatnak olvasójukra az orosz vandalizmus eme szivárványos remekművei?

Az épület, ahol Tatyjana lakott, a múlt század közepéről itt felejtett relikvia benyomását keltette. Az utcafront festékrétege a jelek szerint már évtizedek óta próbált leválni a falról. Átgázoltunk az őszi levelek tengerén, majd a viharvert postaládák mellett elhaladva beléptünk a ház ajtaján. A kétféle színre festett liftig vezető úton újabb falfirkák mellett haladtunk el. A liftajtó jobb szárnyát mintha nemrég cserélték volna ki, a bal fele viszont továbbra is a közintézmények jellegzetes, halványzöld színében pompázott. De mindkét ajtószárnyra jócskán fröccsent a festékszóróval odavandálkodott, egyetemes trágárságból: *Fuck You!*

Kiszálltunk a zötyögő felvonóból a harmadikon, és elindultunk a folyosó végén lévő lakás felé. Bekopogtunk, mire némi neszezés és ugatás után kinyílt az ajtó, és ott álltam szemtől szemben az arcvonásokkal, amelyek az utóbbi hónapokban valósággal beleégtek az emlékezetembe. Tatyjana már hatvan körül járhatott, mégis döbbenetesen hasonlított a bátyjára. Nem csupán a szeme és markáns, szlávos arccsontozata idézte Igor emlékét, hanem a metszőfogai közti rés is, amikor mosolygott. Azonnal betessékelt minket, mintha attól félne, hogy valaki ott ólálkodik a folyosón, és magnóra veszi a beszélgetésünket.

Mivel Jack Russell terrierje nem volt hajlandó abbahagyni az ugatást, a farkánál fogva áthúzta a szomszéd szobába. A lakás éles kontrasztban állt a ház kifelé mutatott képével: meghitt, lakályos, kellemes hely volt. Miközben elhelyezkedtünk a párnázott kanapén, és gyönyörködni kezdtem a fejünk fölött lógó, békés hegyi tavat ábrázoló festményben, Tatyjana elsietett teát főzni. Az asztal hamarosan ki sem látszott a porceláncsészék, a réz teáskészlet, a sajt, a gyümölcs, a savanyúság, a dzsem, a péksütemények és a különféle édességek alól. Általában nem fordítok különösebb figyelmet a teáskannákra, de amit Tatyjana behozott, az olyan elképesztően szép volt, hogy forradalom előtti antik darabra gyanakodtam. Míg vártunk, Kuncevics lazán fölmarkolt az egyik tálcáról négy bonbont.

Megérkezett a tolmácsunk: egy szégyellős lányka, aki alig múlhatott húszéves. Tatyjana azzal kezdte, hogy nagyon örül a jövetelünknek, és új barátainak tekint minket, mégis úgy éreztem, hogy a meleg üdvözlő szavak óvatos, diplomatikus hozzáállást lepleznek. Nem akartam egyből lerohanni, ezért a bátyjára vonatkozó kérdéseimet megtartottam későbbre. Először inkább elcsevegtem vele Oroszországról meg az utunkról.

Igor Gyatlov házilag készített rádiója segítségével kommunikál egy másik túrázócsoporttal, 1957

Végül két korty jól megcukrozott tea között maga Tatyjana hozta szóba a családját, és kezdett mesélni a tragédia előtti életükről. Igoron kívül még két testvére volt: Szláva, az elsőszülött bátyjuk és az Igornál két évvel fiatalabb Rufina.

A négy Gyatlov gyereket elvhű kommunistának nevelték, mégis mindannyian független szellemű, érdeklődő fiatalok voltak. E tulajdonságuknak a választott szakterületükön is hasznát vették. Mind a négyen az Uráli Műszaki Főiskolára jártak, Igor, Szláva és Rufina rádiómérnöknek, Tatyjana pedig vegyészmérnöknek tanult. Tatyjana elmondta, hogy mindig is Igor volt négyük közül a leginkább tudományos beállítottságú, és a művészetek iránt is ő volt a legfogékonyabb. „Rengeteget tudott a művészetről – mondta Tatyjana. – Remek fotós volt, és nagyon szeretett gitározni is. Dalokat, verseket is írt, csak úgy magának."

A fényképészetben Igor művészi és műszaki vénája egyaránt érvényesülhetett. Korán elkapta a gépszíj: már iskolás korában újságok, magazinok közölték a felvételeit. Ekkor kezdett érdeklődni a technikai újdonságok iránt: rádió-vevőkészülékeket, hangfelvevő eszközöket fabrikált, sőt még egy teleszkópot is összetákolt. „1957-ben Igornak köszönhettük, hogy láttuk az első szputnyikot – idézte föl Tatyjana. – Mindannyian fölmentünk a tetőre, hogy szemtanúi lehessünk ennek a történelmi áttörésnek, a tudomány csodájának."

Bátyja rádiók iránti rajongásáról pedig ezt mondta: „Igor szobájának egyik falát teljesen beborították a működő, házilag barkácsolt vevőkészülékek kapcsolótáblái. Sok lelkes rádióamatőrrel kommunikált rövidhullámon, pedig rövidhullámú vevőkészüléket akkoriban nem lehetett venni a boltban: saját kezűleg kellett összeeszkábálni."

Miközben Tatyjana mindezt elmondta, eszembe jutott, hogy Igor rádiómérnöki tehetsége miatt a Gyatlov-ügy iránt érdeklődők közül sokan nem értették, miért nem vitt magával rádiót a hegyekbe a végzetes túrára. Hiszen így tudott volna kommunikálni a mentőcsapattal! Csakhogy akkoriban egy rövidhullámú rádió jó ötven kilót nyomott, tehát nem lehetett csak úgy bedobni a hátizsákba. Alexei Yurchak Szovjetunió-kutató *Minden örökre szólt, amíg vége nem lett* (Everything Was Forever, Until It Was No More) című könyvében elmagyarázza, hogy a rövidhullámú rádiókkal kapcsolatos szovjet politika akkoriban „kétértelmű" volt, és talán ezért vállalhatták a kockázatot az Igor Gyatlovhoz hasonló fiatalok. Hivatalosan törvénybe ütközött ugyan az ilyen rádiók birtoklása, a használatuk mégsem váltott ki feltétlenül homlokráncolást. „A külföldi adások hallgatása elfogadott, sőt bátorított dolog volt – írja Yurchak –, feltéve hogy a tartalmuk hasznos kulturális információnak minősült, nem pedig burzsoá vagy szovjetellenes propagandának."

Tatyjana elmondta, hogy a bátyja elvhű kommunista és élenjáró diák volt. Amikor elvégezte a tízosztályos iskolát, ezüstéremmel honorálták a tanulmányi eredményeit, így az ország bármely egyetemére felvételi vizsga nélkül bejuthatott. Ahhoz, hogy valaki „sztár" lehessen az iskolában, magyarázta Tatyjana, az is kellett, hogy rendíthetetlen kommunista legyen, ahogy mindenki más, és higgyen abban, hogy a megszerzett tudás a párt iránti hűséggel párosulva felemeli az országot. „Nem szabad elfeledni, hogy akkoriban egy izgalmas új időszak köszöntött be. A fiatalok tovább akartak tanulni, és az iparban akartak dolgozni. Önmagukat is meg akarták találni, és értelmes tevékenységet is akartak végezni. 1958-59-ben kezdett kinyílni körülöttünk a világ. Hiszen a világháború

borzalmai, majd az azt követő megtorlások és jegyrendszer után az emberek televíziót vagy tranzisztoros rádiót vehettek!"

Igor legnagyobb szenvedélye azonban nem a tanulás volt, sőt még csak nem is a rádiózás, hanem a természetjárás. Az évek során bátyja, Szláva példáját követve nagyon megszerette a túrázást. „Szláva két évvel idősebb volt Igornál, így ő volt a mentora – mondta Tatyjana. – De Igor maga is vérbeli vezető egyéniség volt, és igazi sportember."

Amikor megkérdeztem tőle, hogy mi az utolsó emléke Igorról, kurtán-furcsán azt felelte: „Nem a hó ölte meg." Ezután elmondta, hogy a temetésen látta a nyitott koporsóban fekvő áldozatokat, akiknek a bőre sötét volt és öregesen aszott. „Pedig az lehetetlen! Aki megfagy, annak nem ilyen sötét az arca!" Bátyja holttestéről pedig így nyilatkozott: „Igor huszonhárom éves volt, de ősz volt a haja, mint egy öregemberé. Hófehér." A család nem is hitte volna el, hogy Igor az, ha nincs a Tatyjanával közös különös ismertetőjele. „A fogai közti hézag elárulta, hogy ő az... De csak arról ismertük fel."

Tatyjana nem bocsátkozott találgatásokba arra vonatkozóan, hogy miért nézett ki olyan öregnek a bátyja holtteste. „Nagyon nehéz megállapítani, hogy mi az igazság. Nagyon sok egymásnak ellentmondó verzió van, ezért szerintem soha nem fog kiderülni, hogy mi történt."

Még egyszer rákérdeztem, hogy mi az utolsó emléke a bátyjáról. Tatyjana elmondta, hogy együtt hívtak elő egy fényképet, amit Igor a hegyekben készített Ansel Adams, a nagy tájfotós stílusában. „Elképesztőek voltak a felvételei" – mondta halkan Tatyjana, majd újabb szünet után elmesélte, hogy az édesanyjuk megpróbálta lebeszélni Igort arról a túráról. „Anyám azt mondta neki: »Nem mehetsz el, hiszen vizsgáid vannak! Le kell diplomáznod!« Mire Igor: »Anya, ez az utolsó túrám!« Anyánk negyven éven át abban a tudatban élt, hogy a fia máig tisztázatlan körülmények között halt meg, és talán soha nem derül ki, mi történt vele valójában."

Amikor Tatyjana elkezdte kihordani az edényeket a konyhába, éreztem, hogy lejárt az időnk. Később észrevettem, hogy az interjúim sajátos forgatókönyv szerint zajlanak: barátságos a hangulat, aztán egyszer csak vége van. Tatyjana ezzel a zárógondolattal bocsátott utamra: „Anyám ösztöne nem csalt. 1994-ben, a halála előtt csak arra emlékezett, hogy ő volt a hibás."

Miközben visszavonatoztunk Kuncevicshez, egy percre sem tudtam kiverni a fejemből Gyatlov édesanyját. Eszembe jutott, hány aggódó anyának kellett átélnie a történelem folyamán azt, hogy nyakas fia nem hallgat rá, és a rémálmai valóra válnak... Ráadásul ezeket az anyákat – mintha az őket ért fájdalmas veszteség nem lett volna épp elég – még életfogytig tartó bűntudatra is ítélte a sors, meg arra, hogy egyre csak a belső hang által hasztalan ismételgetett refrént halljják: *Én megmondtam!* Mivel hamarosan nekem is gyermekem született, még jobban át tudtam érezni Igor édesanyjának gyötrődését.

Közben egyre inkább magam elé tudtam képzelni Igor Gyatlovot, a 20. századi reneszánsz embert és kalandort. Tudtam azonban, hogy ha teljesebb képet akarok kapni erről az emberről és életének utolsó napjairól, akkor nem elég, ha a hú-

gával beszélgetek, aki a történtek idején még csak tizenkét éves volt. Mindenképpen beszélnem kell Jurij Jugyinnal is, aki utoljára látta élve Igort és barátait! Nehezemre esett elhinni, hogy a Gyatlov Alapítvány elnökének halvány gőze sincs arról, hol lehet a férfi, de láttam, hogy Kuncevics, ha tud is valamit, nem hajlandó elárulni nekem.

Ötödik fejezet

1959. január 24.

A Gyatlov-csoport az indulást követő nap reggelén, három órával az után, hogy felkelt a lusta téli nap, leszállt a vonatról Szerovban, a Szverdlovszktól 300 kilométernyire északra fekvő vas- és acélvárosban. Csatlakozott hozzájuk a peronon Blinov és csapata is. Nyolc óra sem volt még. A tíz és fél órás, vidám utazás, amelynek során csak hébe-hóba hunytak egy keveset, elfárasztotta a két túrázócsoportot. Mivel a csatlakozásuk, az Ivgyelbe tartó vonat csak este indult, nem volt más választásuk, mint hogy ebben a számukra ismeretlen bányászvároskában töltik a napot. Esetleg elmehetnek valamelyik ottani múzeumba vagy – választott szakmájukhoz illően – egy kohászati üzembe...

Ösztönük azt súgta, hogy aludniuk kéne egy kicsit az állomáson, amíg meg nem virrad. Hamar rádöbbentek azonban, hogy az épület ajtaja be van zárva. Az állomás dolgozói az ablakon keresztül gorombán elküldték őket: egyetlen utast sem voltak hajlandók beengedni a kinti hidegről.

Georgij a jól bevált, klasszikus módszerrel vidította fel a társaságot: előkapta a mandolinját, és ott helyben, a peronon dalra fakadt. Azon a hajnali órán, abban a rideg, barátságtalan környezetben elég látványos „rendbontás" volt ez. Georgij a produkció végeztével mókázni kezdett: körbehordozta a nemezsapkáját, mint egy utcazenész, hogy dobjanak bele egy kis aprót. Langaléta termete és elálló fülei csak fokozták a komikus hatást. De nem tartott sokáig a spontán vigasság, mert egy közelben posztoló rendőr a zaj hallatán nagy léptekkel a helyszínre masírozott. Jugyin így örökítette meg az incidenst:

A rendőr hegyezni kezdte a fülét: csöndes, békés a város, semmi rendbontás, semmi zavargás, mintha már be is köszöntött volna a kommunizmus – és akkor Ju. Krivo nekiáll énekelni! Pillanatok alatt lefülelték és elvitték.

Georgijt minden teketória nélkül a szomszéd utcában lévő rendőrőrsre kísérték. A barátai utána mentek, és nézték, ahogy az őrmester leteremti.

Egy őrmester emlékeztette Krivonyiscsenko elvtársat arra, hogy a vasútállomások belső szabályzatának II/3. paragrafusa tiltja a többi utas zavarását. Ez volt az első állomás, ahol megtiltották az éneklést, így ez lett az első, ahol nem énekeltünk.

Georgijt egy szigorú figyelmeztetéssel elbocsátották. A társaság nem ment vissza az állomásra, hanem az ellenkező irányban folytatta útját, és közben kitárgyalták Georgij hajszál híján bekövetkezett letartóztatását. Úgy tervezték, hogy csak este találkoznak az állomáson Blinovékkal, így egy teljes nap állt rendelkezésükre, hogy bejárják a várost. A rönkház jellegű épületekkel szegélyezett, hó-

födte úton haladva belebotlottak egy általános iskolába, amely a meglehetősen fantáziátlan 41. számú iskola nevet viselte. Mivel már igencsak megviselte őket a kialvatlanság, bekopogtattak a tanintézménybe, és az ajtót nyitó takarítónő a megpróbáltatásaik hallatán be is engedte őket. Hamarosan üdvözölte a csapatot az együttérző igazgató is, aki engedélyezte, hogy megpihenjenek az iskolában, de cserébe meg kellett ígérniük, hogy mesélnek a gyerekeknek az előttük álló túráról. Az álmos csapat ebbe készségesen beleegyezett.

A szovjet időkben egy tipikus tanítási nap két részre oszlott: a délelőtti formális tanórákat szabadabb délutáni foglalkozások követték. A diákok ilyenkor a maguk választotta tevékenységeket űzhették, vagy az iskolába látogató vendégelőadók köré gyűlhettek. A gyerekek általában háborús veteránokra, gyári munkásokra, múzeumok munkatársaira vagy írókra számíthattak, de hogy egy hegymászó- csoport örvendeztesse meg őket a kalandjairól szóló történetekkel, az ritkaságszámba ment.

Szerovi lakosok, 1959. január 24.

Alekszandr „Szása” Zolotarjov Szerovban.
A Gyatlov-csoport felvétele, 1959. január 24.

Igor és barátai, miután jól kipihenték magukat, bevonultak egy tanterembe, ahol úgy harmincöt szempár nézett velük farkasszemet. A hét-kilenc éves apróságokat igencsak fűtötte a kíváncsiság. Amikor a túrázók felfedték a hátizsákjaik tartalmát, megbűvölten nézték a körbeadogatott jégcsákányokat, térképeket, Zorkij fényképezőgépeket, meg a „kínai lámpa” néven ismert zseblámpákat. A vendégek még sátorverő bemutatót is tartottak, és a gyerekek a végén könyörögve kérték, hogy egyszer majd őket is vigyék magukkal egy expedícióra. Miután a látogatás oktatási célú része véget ért, közös éneklés következett. Előlépett a kitetovált Szása, és előadott néhány új dalt, köztük a Maryről és az ő kisbárányáról szóló angol gyermekdal Szamuil Marsak-féle orosz változatát. Szása és a gyerekek el is játszották a történetet a szöveg alapján:

A Marynek volt egy juha,
Ebnél hűségesebb,
Ha Mary indult bárhova,
A birka véle ment.

A Mary rétre vitte őt,
Mint zsenge barikát.
A szarva már régen kinőtt,
De űzi gazdiját.

Ha Mary kilép a kapun,
A birka sem marad,
Ha Mary megy a főuton,
A birka véle tart.

Ha Mary megy, mert dolga van,
A birka is halad.
Ha Mary fut, siet, rohan,
A birka is szalad.

Ezekben a percekben vitathatatlanul Szása volt a „sztár", a gyerekek mégis Zináért bolondultak a legjobban, és igencsak felkavarta őket, amikor kiderült, hogy hamarosan távozik körükből. Kérlelték, hogy legyen az úttörővezetőjük, és nem tudták felfogni, hogy nem maradhat ott. Amikor már kezdett rájuk esteledni, a túrázók megkoronázták a látogatásukat egy utolsó dallal, de hiába zárult ilyen vidáman a délután, a gyerekeknél így is eltörött a mécses, amikor a vendégek szedelőzködni kezdtek. Végül a tanáruk engedélyével kitódultak az iskolából, és egészen az állomásig kísérték a tíz kalandort. Ott ismét könyörögni kezdtek Zinának, hogy maradjon velük, és megígérték, hogy jól fognak viselkedni, ha az úttörőcsapatuk élére áll.

A túrázók, miután végleg búcsút intettek a kisiskolásoknak, felszálltak a fél hétkor induló ivgyeli vonatra. Abban a hiszemben helyezték kényelembe magukat (Ljuda kivételével, aki ugrásra készen várta, hogy mikor kell bebújnia a fapad alá), hogy szerovi kalandjaik ezzel véget értek. De várt még rájuk egy utolsó, fölöttébb különös incidens, amelynek pikantériáját csak fokozta, hogy egyikük sem fogyasztott alkoholt. Jugyin így örökítette meg az esetet a csoport naplójában:

Valami fiatal, részeg fickó visszakövetelte tőlünk a félliteres üvegét, mondván, hogy kiloptuk a zsebéből. Aznap immár másodszor került sor rendőri beavatkozásra.

Miután tisztázódott a félreértés, a túrázók hamar kiverték a fejükből a kis közjátékot. Inkább az iskolai szereplésük maradt meg bennük, no meg a gyerekek feléjük áradó szeretete.

Néhány héttel később, amikor a 41. számú iskolába is eljutott a hír, hogy a Gyatlov-csoportnak nyoma veszett, a kis nebulók levelekkel ostromolták a műszaki főiskolát. Hangot adtak aggodalmuknak, és feltették gyermekien őszinte kérdéseiket: „Mi történt a mi új barátainkkal? Hol van Zina?" De nem kaptak választ, még akkor sem, amikor már ismertté vált a csoport sorsa. Jurij Jugyinhoz is érkezett egy levél az egyik gyerektől, akivel aznap találkoztak, de nem volt szíve válaszolni. Ugyan mit írhatott volna?

Hatodik fejezet

1959. február

Február 20-án, amikor Szverdlovszkból útnak indul a keresőhelikopter, az ivgyeli ügyészség elrendeli a nyomozást az eltűnt túrázók ügyében. Egyelőre nincs bűnügy, amit nyomozni kellene, de a hivatal hatásköre nem korlátozódik a szigorú értelemben vett büntetőjogra. Nyikolaj Klinov területi ügyész Vaszilij Tyempalov nyomozót bízza meg a vizsgálat vezetésével, valószínűleg azért, mert Tyempalov ivgyeli irodája van a legközelebb ahhoz a helyhez, ahol a csoportot utoljára látták. Tyempalov titulusa „beosztott igazságügyi tanácsos" – ez a hadsereg őrnagyi rendfokozatának felel meg –, és bár a maga harmincnyolc évével még viszonylag fiatalnak számít, a büntetőügyek terén komoly tapasztalata van. Az ifjú túrázók eltűnésével kapcsolatos ügyek terén viszont semmiféle tapasztalata nincs, és amíg a keresőcsapat nem bukkan valamiféle nyomra, az irodájából vajmi keveset tehet.

Közben a szverdlovszki sportbizottság próbálja megállapítani, hogy milyen útvonalon haladtak a túrázók, hogy átadhassa az információt a keresőcsapatoknak. Mivel a természetjáró bizottság iratai közt nem találták meg Igor Gyatlov útvonaltervét, a bizottságnak keresnie kell valakit, aki tudja, hova készült a csoport. Arról, hogy Jurij Jugyin időközben visszatért Szverdlovszkba, nem tudnak, ezért az egyetlen emberhez fordulnak, akitől szerintük segítséget remélhetnek: Jevgenyij Maszlennyikovhoz, a Verh-Iszetszkij kerület kohászati üzemének vezető gépészmérnökéhez. Maszlennyikov egyrészt az Uráli Műszaki Főiskola jeles öregdiákja, másrészt a város egyik legjobb terepsízője, és tanácsadóként segíti a szverdlovszki terület természetjáró klubjait. Sőt mi több, személyesen írta alá az Északi-Urálba készülő Igor Gyatlov tervezett útvonalát.

Maszlennyikov meglepődik, amikor Valerij Ufimcev, a városi sportbizottság munkatársa telefonon tudatja vele, hogy Igor és barátai még nem tértek vissza. „Elmondtam neki, amit tudtam – vallotta később, amikor a nyomozók kihallgatták. – És elmondtam azt is, hogy nehéz útvonalról van szó, de a csoport erős. El nem tévedhettek, éppen ezért kritikus a helyzet."

Maszlennyikov közli Ufimcevvel, hogy a csoport kitűzött úti célja az Otorten hegy, majd felveti, hogy valamelyik túrázó lábsérülést szenvedhetett, vagy talán az egész csapat influenzás lett, és valami szélvédett zugban lábadoznak. Végül felajánlja, hogy tanácsadóként részt vesz az egyre intenzívebb keresőakcióban, majd három nap múlva már ő is Ivgyelbe repül, hogy bekapcsolódjon a légi és szárazföldi keresősztagok munkájába.

Időközben Lev Gordo és Jurij Blinov hasztalan keresték a Bahtijarova falut elhagyó túrázók nyomait. A manysi falu lakóinak becslése szerint tizenhat nap telhetett el a csoport érkezése óta, tehát február 4-én, vagy az a körüli napokban járhattak ott.

Február 23-án, a Gordo és Blinov látogatását követő napon több manysi férfi is bekapcsolódik a keresésbe. Segítségük létfontosságú, hiszen úgy ismerik a hegyvidéket, mint a tenyerüket. A csoportot Sztyepan Kurikov vezeti, aki orosz neve dacára népe egyik köztiszteletben álló, nagy tekintélyű elöljárója. A részlegesen már asszimilálódott manysik körében nem ritka, hogy orosz nevet vesznek föl.

A keresőcsapatok időközben gondoskodtak róla, hogy rádiótávirat útján kommunikálhassanak Ivgyellel és Szverdlovszkkal. A rádió súlyos darab, és szakképzett kezelőt igényel, de a hírközlés eme drót nélküli formája az egyetlen módja a hegyvidék és az onnan több száz kilométerre lévő város közti gyors üzenetváltásnak. Az első rádiótávirat szövege a következő volt:

MANYSIK RÉSZT VESZNEK KERESÉSBEN
4 EMBER NAPI BÉRE 500 RUBEL
MANYSIK SZUJEVATPAULTÓL 90 KM-RE URÁL-GERINC FELÉ
VEZETŐ ÖSVÉNYT TALÁLTAK
KÉRÜNK ENGEDÉLYT KERESÉSRE
BARANOV

Miután Maszlennyikov február 24-én megérkezik Ivgyelbe, az akció jelentősen kibővül. Az ivgyeli városi tanács még aznap jóváhagyja, hogy a Gyatlov-csoport valamennyi lehetséges útvonalán kezdődjön meg a keresés. Továbbra is pásztázzák a tájat a levegőből, és egyre több bakancs rója az úttalan utakat. Az Uráli Műszaki Főiskola hallgatóiból, az eltűntek családtagjaiból, valamint helyi tisztviselőkből és a közeli munkatáborok önkénteseiből álló csapat huszonvalahány embert számlál. A következő néhány napban a hófödte tájon szétszóródva átfésülik a permi területen lévő Visera folyó vidékét, az Otorten hegyet, az Auszpija folyó völgyét, valamint az Ojko-Csakur és Szampal-Szjal nevű területeket.

Az Auszpija fölött repülő helikopterről hamarosan észreveszik a folyópart mentén húzódó sínyomokat. Közben a szárazföldi keresőosztagok megtudják, hogy manysi vadászok Szujevatpaul falutól 90 kilométerre szintén sínyomokra bukkantak, valamint egy táborhely maradványait is megtalálták. A manysi Sztyepan Kurikov által vezetett osztag egy rádiókezelővel megerősítve útnak indul. Mivel arra számítanak, hogy a nyomvonal végén megtalálják a túrázókat, elsősegélycsomagot és élelmet is visznek magukkal.

A Gyatlov-csoportnak azonban másnap sincs se híre, se hamva. Az egyik csoport, amelyet Borisz Szlobcov, a szverdlovszki főiskola hallgatója vezet, éppen a Lozva folyó völgyét kutatja át, amikor üzenetet dobnak le nekik a levegőből. Bevett módja ez a kommunikációnak, különösen az isten háta mögötti, néptelen vidékeken, ahol nehézkes vagy lehetetlen a rádiózás. És a hírközlés kétirányú: ha a keresők azt akarják tudatni a repülőgép vagy helikopter pilótájával, hogy minden rendben, akkor ketten lefekszenek egymás mellé a hóba, a haladási irányukat pedig úgy jelzik, hogy négyen nyílhegyet formálnak a hóban fekve. Ők pedig vala-

mi rikító színű, általában piros tárgyhoz erősítve kapják meg a magasból érkező üzenetet, hogy jobban lássák a szélben verdeső papírlapot.

Helikopter keresi a túrázókat, 1959. február

A keresőcsapat tagjai megbeszélik a követendő stratégiát. Balról jobbra: Mihail Saravin, Vlagyimir Sztrelnyikov, Borisz Szlobcov és Valerij Halenov. Vagyim Brusznyicin felvétele, 1959. február

A Borisz Szlobcovnak február 25-én ledobott levélke arra utasítja az osztagot, hogy változtassa meg az útvonalát, és a szomszédos, kisebb folyó, az Auszpija mentén kutasson, ahol nemrég sínyomokat észleltek. Szlobcov és kilencfős csapata azonnal irányt változtat, és még aznap megtalálják a Gyatlov-csoport síléceinek nyomvonalát, sőt a folyó partján kialakított egyik táborhelyük nyomait is.

Borisz Szlobcov nem kiképzett kereső, ahogy a csoport többi tagja sem. A huszonkét éves fiú, aki harmadéves a főiskolán, és tagja a természetjáró klubnak, nem csupán sporttársként csodálja Igor Gyatlovot, hanem a barátjának is tekinti. Úgy gondolja, ha egy ilyen kiváló képességű, rátermett túrázóval, mint Gyatlov, ilyesmi történhet, akkor bármelyikük ugyanígy járhat, és sporttársaként kötelességének érzi, hogy megtegyen érte mindent, amit csak tud.

Szlobcov csapata aznap este a közeli erdő jóvoltából szélvédett helyen táborozik le. Úgy tervezik, hogy másnap tovább követik a sílécek nyomát, de reggel hiába keresik a havon húzódó csíkokat. Mivel erős a szél, könnyen elképzelhető, hogy egyszerűen elfújta a nyomokat. Szlobcovnak feltűnik, hogy errefelé olyan heves szelek tombolnak, hogy a földbe szúrt síbot szíja sokszor a talajjal párhuzamosan lebeg. Mivel nincs nyom, amit követhetnének, nem tehetnek mást, mint hogy folytatják útjukat a folyó mentén.

A csapat egyik tagja, egy Ivan nevű önkéntes, panaszkodni kezd, hogy rosszul érzi magát, és közli Szlobcovval, hogy visszamegy Ivgyelbe. A többiek gyanítják, hogy nem beteg, csak megijedt, de beleegyeznek, hogy nélküle mennek to-

vább. Ivan, mielőtt távozna, azt javasolja a csapatnak, hogy az Otorten hegy felé folytassák útjukat, egészen addig, amíg meg nem látnak az egyik lejtő tövében egy patakmedret. Elmondja még, hogy a nyugati szél igen sok havat hordott a lejtőre, így lavinaveszély alakulhat ki. Szlobcov gondolni sem akar arra, hogy Gyatlovot és barátait betemette a hó, de azért megfogadják Ivan tanácsát, és miután elköszöntek tőle, a hegy irányába indulnak tovább. A hatékonyabb keresés érdekében Szlobcov azt javasolja, hogy párokat alkotva szóródjanak szét. Ő főiskolai évfolyamtársát, Mihail Saravint veszi maga mellé, aki szintén tagja a természetjáró klubnak. Nekivágnak az emelkedőnek, hátha az Auszpija folyóra néző hegytetőről többet látnak. Csakhogy közben rosszabbra fordult az idő, így sietniük kell.

Valamikor a délután folyamán, még mielőtt fölérnének a gerincre, Saravin megpillant valamit, amitől máris szaporábban ver a pulzusa. „Tőlünk úgy hetven méterre balra – emlékezett vissza később – fekete foltra lettem figyelmes, amely egy sátor hóból kilátszó része volt.” Saravin szól Szlobcovnak, és a két fiatalember sietős léptekkel (már amennyire a szél és a mély hó engedi) elindul a fekete folt felé. A sátorrudak még függőlegesek, és sértetlen a délre néző bejárat is, de a ponyva nagy részét már beborította a frissen hullott hó, és a sátor egy része megroggyant. Első látásra nem egyértelmű, hogy vihar bánt-e el vele, vagy a szél által odafújt hó. A két fiú kiáltásokkal jelzi közeledtét, de nem kapnak választ. A sátor bejárata közelében jégcsákány kandikál ki a hóból, és találnak egy félig betemetett „kínai lámpát” is, amelyet bekapcsolva hagytak. Saravin fogja a jégcsákányt, és fölhasítja vele a sátorponyvát.

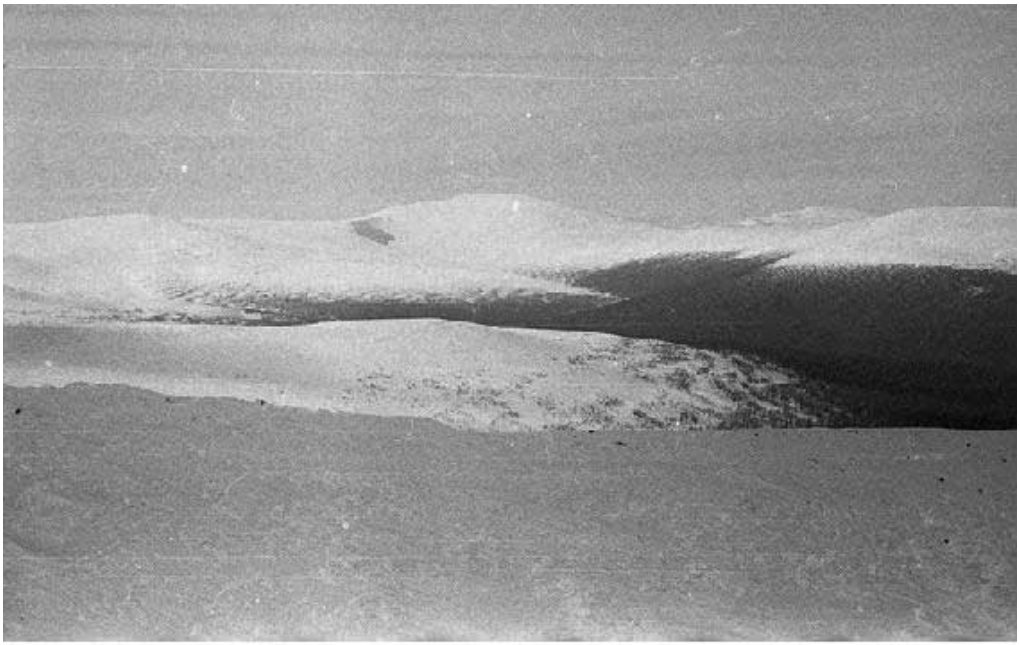

A Gyatlov-csoport kitűzött úti célja, az Otorten hegy.
A mentőcsapat felvétele, 1959. február

Hetedik fejezet

2012

Oroszországi utam nem hozta meg a remélt eredményt, de legalább annyit elmondhattam, hogy Kuncevics bizalmát a nyelvi korlátok dacára sikerült elnyernem. Miután elvitt Tatyjanához, még összehozott egy találkozót Ljuda fivérével, Igorral is, aki igen szófukar embernek bizonyult, és később megtudtam, hogy a beszélgetésünk után nem sokkal elhunyt. Tovább szűkült azon személyek köre, akik még ismerték a néhai túrázókat...

Mielőtt hazautaztam volna, Kuncevics átmásolta a laptopomra a Gyatlov-ügy teljes iratanyagát, azaz összesen 452 digitális oldalnyi, az utolsó betűig orosz nyelvű szöveget. Az akta csak a nyolcvanas évek vége felé vált hozzáférhetővé, amikor a gorbacsovi *glasznoszty* a hatóságok tevékenységének átláthatóságát irányozta elő. De a Gyatlov-csoport tragédiája iránti érdeklődés csak jó tíz évvel később éledt újjá, miután a Szverdlovszki Területi Állami Levéltárból törvényellenesen kicsempészték az anyag egy részének másolatát. Az ügy aktájának ezt a hiányos példányát azonban az ügyészség nem kis bosszúságára főként szenzációhajhász írók használták fel. Az új évezred elején is közkézen forogtak különböző, titokban lemásolt példányok, de az iratok rejtélyes sokszorosítóinak (akik minden valószínűség szerint diákok voltak) csak 2009-re sikerült összerakniuk a teljes anyagot, amelyhez csak a kiválasztottak szűk köre juthatott hozzá.

Kuncevics az ügy aktája mellett csaknem ötszáz fényképet és negatívot is átadott nekem, hála Lev Ivanov lányának, Alekszandrának, aki még csak totyogó kislány volt, amikor az édesapját kinevezték a nyomozás vezetőjévé. Alekszandra 2009-ben a Gyatlov Alapítványnak adományozta apja rég elfeledett fotóarchívumát. Jasonnel még oroszországi tartózkodásunk alatt lóhalálában intézkedtünk, hogy nyomtassák ki nekünk a negatívokat. Nem voltunk felkészülve arra, hogy ilyen felkavaró képeket vehetünk a kezünkbe. A legborzalmasabb felvételek az ivgyeli hullaházban készültek a túrázók boncolásra váró, még fagyott holttestéről.

Ugyan miért bízna meg bennem bárki is Oroszországban? És, hogy Kuncevicset idézzem, ugyan miért izgat engem ennyire kilenc túrázó sorsa, akik ötven éve vesztek oda egy idegen országban? Senkinek sem

tudtam kielégítő választ adni ezekre a kérdésekre – a legkevésbé saját magamnak.

Több mint egy éven át bújtam a lefordított iratokat meg a túrázók naplóit és a saját készítésű interjúim átiratait is, s közben buzgón kutattam további fellelhető információk után. Amikor pedig úgy éreztem, hogy ezek a források már elapadtak, ismét vettem egy repülőjegyet Oroszországba. Gondoltam, ha Jurij Jugyint nem is találom meg, legalább Igor Gyatlov és barátai helyébe képzelhetem majd magam. Úgy döntöttem, én is nekivágok az ő hajdani expedíciójuknak: a jekatyerinburgi pályaudvarról indulok, és elzarándokolok egészen az Északi-Urál isten háta mögötti lejtőjéig, ahol halálukat lelték.

E-mailben értesítettem Kuncevicset a tervemről. Nem adta tanújelét, hogy különösebben meglepné a felvetésem, de tudni kell, hogy az e-mailjeiben mindig is roppant tárgyilagosan, lényegre törően fogalmazott. Vállalta, hogy másodszor is vendégül lát, sőt azt is, hogy velem tart, és vezetőket is kerít, akik fölvisznek minket a hegyekbe. Újra feltettem a kérdést: Nem lehetne-e valahogy lenyomozni Jurij Jugyint? Kuncevics válasza („Megpróbálom.”) felcsillantott egy halovány reménysugarat. Akkor sem veszett el a részletekben, amikor arról érdeklődtem, hogy milyen felszerelést hozzak. „Meleg ruhát” – írta, majd a következő kérdésemre, hogy hol fogunk megszállni a túra során, ezt a választ kaptam: „Egy hókunyhóban.” Ezt vajon komolyan gondolta? *És én komolyan gondoltam ezt az egészet?* Egy kicsit kezdtek az agyamra menni a rövid, velős válaszai, amelyeket képtelen voltam értelmezni, de muszáj volt megbíznom benne, hiszen ugyan mi mást tehettem volna? Megkezdtem az előkészületeket.

Aki a mediterrán klímájú Los Angeles-i medencében él, annak egy kicsit meg kell erőltetnie a fantáziáját, ha szubarktikus égövi kirándulásra készül. Ha nem tudtam eldönteni, hogy két cucc közül melyiket válasszam – például a Gore-Texet vagy a Polartecet –, emlékeztettem magam arra, hogy Igor Gyatlovnak és barátainak nem kellett megküzdeniük ilyen „fogas kérdésekkel”. Számukra a „szélbiztos” öltözet azt jelentette, hogy fölvesznek a kabátjuk alá még egy pulóvert, és ha „időjárásbiztos” lábbelire vágytak, varrtak maguknak bakancsvédőt. Igyekeztem ezt észben tartani, mégis gusztustalanul sok időm és pénzem ment el a meleg holmik beszerzésére. Vettem fülvédős gyapjúsapkát, két pár Gore-Tex kesztyűt, gyapjúzoknit, cipőre húzható Gore-Tex zoknit, hosszú alsót, gyapjúbéléses, fókaszínű Patagonia hőszigetelő dzsekit, military felsőkabátot, de a legbüszkébb az Arctic Pro márkájú, habszivacs termobélésű, gumiborítású bakancsomra vagyok. Annyira oda-

voltam tőle, hogy elvittem az elutazásom előtti búcsúvacsorára, és eldicsekedtem a barátaimnak, milyen jó meleg helyen lesz a lábam a mínusz 50 fokban. Sőt még biztattam is őket, hogy próbálják föl szép sorban ott, az étteremben.

Mielőtt útra keltem, még kaptam Kuncevicstől egy utolsó e-mailt: a moszkvai átszálláshoz adott instrukciókat. Nem volt a levelében semmi meglepő, egészen a végére odavetett mondatig: *Jurij Jugyin üdvözletét küldi.* Pedig én már – legalábbis egyelőre – lemondtam róla, hogy a nyomára bukkanhatok a Gyatlov-csoport egyetlen túlélőjének, és most hirtelen nem is tudtam, miként reagáljak erre a rejtélyes információmorzsára. Vajon Kuncevics tényleg kinyomozta, hol van Jugyin, vagy maga Jugyin üzent a rejtekhelyéről? Úgy döntöttem, meg sem próbálom ezt e-mailen keresztül megfejteni, inkább majd csak akkor hozakodom elő a kérdéseimmel, amikor személyesen is viszontlátom Kuncevicset.

Újabb tizenöt órás repülőút várt tehát rám. Ezúttal egyedül utaztam, de más lényeges különbség is volt az előző kiruccanásomhoz képest: az, hogy most, harminckilenc évesen már apa voltam. A barátnőm, Julia egy éve – február 1-jén – adott életet csodaszép fiunknak, Dashielnek. Tudtam, hogy most már holtom napjáig a családomhoz láncol majd az a láthatatlan kötelék, amely a veszély legkisebb jelére is megfeszül, és figyelmeztet, hogy a fiam nem maradhat félárva. És tudtam azt is, hogy a bőröndömbe gyömöszölt sok-sok védőfelszerelés nem is annyira engem hivatott védeni, hanem valaki mást, aki sokkal sebezhetőbb, mint én. Julia rendíthetetlen támogatása (kifejezetten ragaszkodott hozzá, hogy utazzak el másodszor is Oroszországba) kétségtelenül idegnyugtató hatással volt rám, de a Gyatlov-ügy felderítése nem az a fajta vállalkozás, amely csillapítja a váratlan katasztrófáktól rettegő ember félelmeit.

Kunceviccsel megbeszéltük, hogy ezúttal is kijön elém a jekatyerinburgi reptérre, a moszkvai átszálláshoz viszont egy Vlagyimir Borzenkov nevű férfit küldött a fogadásomra. Üzeneteit mindig is a szűkszavúság jellemezte: ezúttal sem sokat árult el Borzenkovról, csak annyit írt, hogy ő lesz az „ügyvédem". Nem igazán értettem, mit jelent ez, és azt sem, hogy miért lenne szükségem „ügyvédre". Mielőtt útra keltem, Kuncevics még küldött Borzenkovról egy fotót: a kép fehér kalapos, középkorú férfit ábrázolt.

Miután leszállt velem a gép a moszkvai Seremetyevo reptéren, átestem a biztonsági ellenőrzésen a laptopommal, amely több száz oldalnyi ügyiratot tartalmazott. Egyre fokozódó paranoiámtól vezérelve álnevet

találtam ki a Gyatlov-ügy anyagait tároló mappámnak: a fiam becenevét (Dash) kapta meg. Elterelő hadműveletként pedig létrehoztam egy Russia Trip 2012 (Oroszországi út, 2012) nevű mappát is, amely „turistás" weboldalakon reklámozott kirándulások leírását tartalmazta, meg a híres kunguri jégbarlang prospektusát is, amelyet pedig nem állt szándékomban megnézni. Nem tartottam volna ugyanis bölcs dolognak, ha nagydobra verem az orosz hatóságok előtt jövetelem valódi célját most, amikor még alig tudok valamit az ügyről. Hogy zseniális húzás volt-e a mappák fedőnévvel való ellátása, vagy csak túl sok John le Carré-kémregényt olvastam, azt nem tudom...

Miután valamelyest eloszlott a csomagkörhinta körül tolongó tömeg, a falnál magányosan álldogáló, hatvanas éveiben járó férfit vettem észre; két kézzel szorongatta aktatáskája fülét. A rövidre nyírt, ősz hajú úriember öltönye kissé „vegyes felvágott" volt (hajszálcsíkos fekete zakó tengerészkék nadrággal), viselőjét inkább írónak vagy egyetemi professzornak nézte volna az ember, mint ügyvédnek.

Bizonytalanul közelebb léptem hozzá. „Elnézést, Vlagyimir Borzenkov?" Erre ő is tett egy lépést előre. „Donnie?" – mondta ő is kérdő hangsúllyal, majd kezet ráztunk, és csekélyke orosztudásom, valamint az ő akadozó angolja segítségével megállapodtunk, hogy beülünk az első reptéri kávézóba. Miután elindultunk, feltűnt, hogy Borzenkov nyakában sötét színű tolvajkulcs fityeg. Talán meghökkentett volna ez az apróság, ha nem tapasztalom meg az előző utam során, hogy a) Oroszországban még ma is széles körben használják a tolvajkulcsot, és b) az oroszok előszeretettel hordják a kulcscsomójukat vagy a mobiljukat a nyakukban, hogy ne veszítsék el és ne lopják el tőlük.

Helyet foglaltunk az üres kávézó sarokbokszában. Még le sem tettem a táskámat, Borzenkov már nyitotta is szuperbiztonságos aktatáskájának a zárját, és az asztalt pillanatok alatt beterítették a térképek, kézzel rajzolt ábrák meg egy csomó irat, amelyek Borzenkov állítása szerint titkosítás alól feloldott hatósági dokumentumok voltak. Mindez persze oroszul... Felvettem a szenvedélyes érdeklődés pózát, és belemélyedtem az anyagba, pedig egy szót sem értettem belőle. Elővettem a laptopomat, de a reptéren nem volt wifi, így nem tudtam igénybe venni a Google Fordító segítségét. Borzenkov is kinyitotta a laptopját, amely egy elég testes, antik darab volt, és bepötyögött egy szófüzért valami kezdetleges fordítóprogramba. Öt percig próbálkozott, de nem jutottunk semmire.

Hogy oldjam a kínos csönd feszültségét, felajánlottam, hogy meghívom egy forró italra vagy egy csokiszeletre, de megcsóválta a fejét, és

darálta tovább az irdatlan adathalmazt. Amit mondott, annak a 90 százalékát nem értettem, továbbá huszonhat órája nem hunytam le a szemem, de annyi így is világos volt, hogy ez az ember tényleg bepillantást nyújt nekem a Gyatlov-ügy rejtelmeibe. Látszott, hogy elkötelezett kutatója az esetnek, és nagyon hálás voltam neki, amiért rám szánta az idejét.

Kétórányi, meglehetősen frusztráló visszakérdezgetés után felhagytam azzal, hogy megpróbáljam megérteni, amit Borzenkov mond, inkább csak az arckifejezését figyeltem. Ismételten felajánlottam, hogy meghívom valamire, de most sem fogadta el. Végül előhúztam a hátizsákomból egy energiaszeletet, amit már nem utasított vissza. Úgy nézegette a ragacsos édességet, mint a tudós vizsgálata tárgyát, majd óvatosan lehámozta róla a papírt. Bizonytalanul beleharapott egyet, és utána rögtön el is pakolta az aktatáskájába.

Amikor már indulnom kellett, hogy le ne késsem a jekatyerinburgi csatlakozást, búcsút vettünk egymástól, és én ékes oroszsággal köszönetet mondtam az „ügyvédemnek". Hogy pontosan mit köszönök meg neki, azt nem igazán tudtam... Abban viszont szinte biztos voltam, hogy Vlagyimir Borzenkovot soha többé nem fogom látni.

*

Hajnali három óra után pár perccel érkeztem meg a jekatyerinburgi repülőtérre. Az időeltolódás miatt még rettentő kótyagos voltam, de azért megörültem, amikor megpillantottam Kuncevics mosolygós arcát. Több mint egy éve nem láttuk egymást, de épp hogy összeölelkeztünk, és ő már mondta is a magáét a nyakában lógó telefonba. Az volt a benyomásom, hogy kemény tárgyalások zajlanak, de hogy miről tárgyalhat hajnali háromkor, azt csak találgatni tudtam. Lehet, hogy Borzenkovval egyeztet? Hamarosan kiderült, hogy csak a sofőrünket próbálta előkeríteni.

Odakint havas volt a talaj; minden porcikámat átjárta a hajnal hidege. Miközben a kocsira várva álldogáltunk Kunceviccsel, jó nagyokat szippantottam a fagyos levegőből. A sofőr végül kitett minket Kuncevicsék háza előtt, ahol immár régi ismerősként köszöntött a gázszag. Olga már ébren volt, és éppen reggelit készített. Felderült az arca, amikor beléptünk, és a forró ölelés után elmondta a nyilván jó előre „bekészített" angol nyelvű üdvözlőszövegét: „Good to see you again" (Jó újra látni téged), majd „You are like family" (Mintha családtag lennél). Sokat gyakorolhatta...

Lecseréltem a cipőmet a szintén jól ismert gumipapucsra, és az érkezésem után öt perccel már ott ültünk a parányi konyhaasztalnál. Olyan szűk volt a hely, hogy Olgának föl sem kellett állnia, ha elénk akart tenni valamit a pultról vagy a gáztűzhelyről. Az orosz rádió politikai műsora szolgáltatott háttérzajt a krumplival, káposztával és tejföllel körített fóliás csirkéhez.

Az étkezés vége felé Olga további angol szavakkal lepett meg. Megható volt az igyekezete, olyannyira, hogy kezdtem szégyellni magam, amiért én az utóbbi időben nem csiszolgattam az orosztudásomat. De hamar feledésbe merült a bűntudatom, amikor megértettem, hogy mit próbál közölni velem a maga túlartikulált angolságával, roppant komoly arccal: azt mondta, hogy vendégük van a lenti lakásban. Előző nap érkezett, és úgy hívják, hogy Jurij Jugyin.

Nyolcadik fejezet

2012

Leballagtunk Kunceviccsel a lenti lakásba, ahol Jugyint elszállásolták. Már az első látogatásom alkalmával is jártam itt, és mivel a lakás a Gyatlov Alapítvány irodájaként funkcionált, amolyan főhadiszállásnak tekintettem. Most, amikor Kuncevics kinyitotta kulcsával az ajtót, hirtelen Jugyin szemüvegén keresztül láttam a felhalmozott tárgyi emlékeket és iratanyagot: a repedezett bambusz síbotokat, a 35 mm-es Zorkij fényképezőgépeket, a ruhadarabokat, a sátorponyvát, a dokumentumokkal, térképekkel meg az 1959-es mentőakció fotóival színültig megtelt fiókokat. Az járt a fejemben, vajon milyen érzés lehetett Jugyinnak itt aludni, odaveszett barátainak személyes tárgyai között?

Kuncevics a sarokban álló kanapéhoz lépett, és fölkeltette a vendéget, akinek ott ágyaztak meg. Jugyin álmosan föltápászkodott, és kezet nyújtott nekem. A százhetven-százhetvenöt centi magas férfi, akinek dús, ősz tüsihaja volt, roppant óvatosan mozgott. Tudtam, hogy úgy hetvenöt éves lehet, de még ehhez képest is rozoga benyomást keltett. Miután kezet fogott velem, kicsoszogott a konyhába teát főzni.

Féltem, hogy nehezére esik majd beszélni a tragédiáról, és miután visszajött a szobába, aggodalmam beigazolódott. Jugyin a tolmácsunk segítségével rögtön lefektette a beszélgetés játékszabályait: leszögezte, hogy nem ő áll a történet középpontjában, és a tragédiáról már elmondtak mindent. Aztán rám villantotta áttetsző, palakék szemét, és azt kérdezte: „Maguknál otthon nincs elég megoldatlan rejtély?" Erre ugyan mit mondhattam volna? Válasz helyett elmosolyodtam, és javasoltam, hogy foglaljunk helyet a szoba közepén álló asztalnál. Jugyin erre a kezébe vette a magnómat, és érdeklődve vizsgálgatta, majd mondott valamit, ami addig nem jutott az eszembe: február 27-ét írunk, azaz napra pontosan ötven éve bukkantak rá az első holttestekre.

Az első kérdést Jugyin tette föl. Arról érdeklődött, hogy milyen képet akarok festeni: forradalmit vagy vasfüggönyöset? Ezzel kissé zavarba hozott. Végül azt feleltem, hogy érdekel ugyan a politikai háttér, de nem ilyen szemszögből közelítem meg a sztorit. Jugyin azonban mintha arra várt volna, hogy válasszak a két opció közül, ezért makogtam valami olyasmit, hogy a vasfüggöny tulajdonképpen érdekes szempont... Ez a jelek szerint megelégedésére szolgált, mert mesélni kezdett.

Elmondta, hogy az ötvenes évek végén a szovjet fiatalok életének roppant fontos része volt a természetjárás. A túrázók, így a Gyatlov-csoport is, azért vágtak neki az expedícióknak, hogy kiszabaduljanak a városi élet korlátai közül. „Sztálin halála után nyitottabb lett a világ, a diákok országon belül szinte bárhová mehettek. Külföldre viszont továbbra sem utazhattunk." Jugyin és barátai számára a külföldi utazgatást helyettesítette az, hogy kimenekülnek a „vadonba", amelynek megvolt a maga romantikája. Ugyanakkor a belföldi „turisztok" hasznos szolgálatot is tettek az államnak: segítettek feltérképezni az ország addig érintetlen területeit, különös tekintettel Szibériára és az Urál hegység egyes vidékeire.

Az orosz természetjárók alapértékei a testvériség, az egyenlőség és az egymás iránti tisztelet voltak. „Ha valaki nem volt barátságos a többiekkel, vagy nem vette ki kellően a részét a csapatmunkából, nem hívták még egyszer" – mondta Jugyin, majd kitért arra is, hogy a nők a férfiakkal egyenlő státuszt élveztek. Álláspontja szerint az Egyesült Államok akkori kultúrájától eltérően, ahol a nők előtt nemigen nyíltak meg újabb pályák, azaz továbbra is leginkább telefonos kisasszonyok, tanítónők vagy titkárnők lehettek, mint a háború előtt, a Szovjetunióban kevésbé voltak korlátozva. A nemek közti egyenlőség a Gyatlov-csoportban is érvényesült, ahol Ljudát és Zinát ugyanolyan rátermett túrázónak tartották, mint a fiúkat. „A csapaton belül nem léteztek nemek, egyenlők voltunk mindenben. Szigorú erkölcsi és fegyelmi kódex szerint éltünk. Akkoriban a csapatszellem és a távolság leküzdése volt a legfőbb cél."

Mivel Jugyint gyerekkora óta ízületi gyulladásos tünetekkel kísért reuma kínozta, első hallásra úgy tűnhet, ellentmond a józan észnek a Gyatlov-csoport túráján való részvétele. Pedig a túrázás, a hegymászás kihívásai pozitívan hatottak rá: mentálisan és fizikailag is jobban meg tudott birkózni krónikus betegségével. A reumája vezette el a sporthoz, az sodorta kis híján veszélybe, de végül, saját szavaival élve, az lett a „megmentője" is.

Amikor a betegségére terelődött a szó, Jugyin meglepetésemre kinyílt, és mesélni kezdett nagy szegénységben leélt gyerekkoráról. A Jekatyerinburgtól félnapi autóútra lévő Jemeljasevka faluban született, és nyaranta mezítláb járt, mert az egyetlen cipőjére vigyáznia kellett, nehogy a téli hónapokra szétmenjen. Ha olyan helyre ment, ahol cipőt kellett viselnie, a vállára vetett botra kötötte a lábbelit. A második világháború idején jegyrendszer volt, élelmiszer-fejadagot kaptak az emberek. „A cukrot akkor kóstolhattam meg először, amikor iskolás lettem

– mondta Jugyin. – Hétéves voltam, dúlt a háború, senkinek nem volt semmije. Egy vekni kenyeret kaptunk az államtól meg egy kiskanálnyi cukrot, azt szórtuk rá a kenyérre."

Jugyinnak volt egy nála jóval idősebb bátyja, aki pilótaként szolgált a hadseregben, és túlélte a háborút. Az apjuk is katonáskodott, de ő nem volt ilyen szerencsés. Halála után Jugyin írástudatlan édesanyjának egyedül kellett gondoskodnia róla meg a nővéréről. Nehéz idők voltak, mondta Jugyin, de aztán javultak az életkörülményeik, amikor a bátyja hazatért a frontról, és folytatta tanári pályáját.

A Sztálin utáni időszak új lehetőségeket tartogatott Jugyin generációja számára, például többen kerülhettek be az oktatási intézményekbe. Jugyin a Gyatlov-csoport tragédiáját követően folytatta geológiai tanulmányait a főiskolán, majd miután végzett, másoddiplomásként közgazdaságtant is tanult. Utána északabbra, a permi területen lévő Szolikamszk bányászvárosba költözött, és egészen nyugdíjazásáig, azaz a kilencvenes évek végéig mérnökként dolgozott az ottani magnéziumgyárban.

Az 1959-es tragédia után enyhült a reumája, így továbbra is hódolhatott a természetjárásnak. A túrázás iránti szerelem nem múlt el: továbbra is szervezett expedíciókat az Urálba. „Az egyetemünk régi hagyománya ez, amely tovább él – mondta. – A túrázás mindig is a hobbim volt. Ami 1959-ben történt, az rettenetes volt persze, de attól még csinálom."

Ezután a küszöbönálló expedíciónkra terelődött a szó, amelytől még több mint egy hét választott el minket. Kis idő múlva Kuncevics is közbeszólt: közölte, hogy az Északi-Urálban igencsak kiszámíthatatlan lesz az időjárás. Nagyon is valós a váratlan hóviharok, erős széllökések veszélye, és a tiszta égbolt könnyen hamis biztonságérzetbe ringathatja az embert. Meg aztán a fahatár fölött már fedezékbe sem lehet húzódni. Bólintottam, hogy értem, amit mond, és tisztában vagyok a veszélyekkel, de ha az volt a szándéka, hogy rám ijesszen, akkor ez sikerült neki. Kénytelen-kelletlen beláttam, hogy mára ennyi volt, és megegyeztünk Jugyinnal, hogy másnap reggel folytatjuk a beszélgetést.

Aznap este, vacsora után kiugrottam egy sörre, hátha az gyógyírt hoz fokozódó nyugtalanságomra. Tíz percen belül találtam is egy bárt az utcaszint alatt, egy betonkocka alagsorában. Három sört is ledöntöttem, de ez nem volt jó ötlet, és amikor a füstös krimóból kilépve elindultam hazafelé, furcsa, paranoiás érzés kerített hatalmába. Kuncevics ugyanis a nap folyamán közölte velem, hogy a bérelt autóba, amely behozott a reptérről, szándékosan belementek, miután kitett minket. Kuncevics te-

óriája szerint a KGB utóda, az FSZB így próbált figyelmeztetni engem, hogy ne bolygassam az ügyet. Akkor mókásnak, sőt bájosnak találtam a hidegháborús korból itt felejtett üldözési mániáját, de most, miközben hazafelé ballagtam a sötét utcán, úgy tűnt, mintha minden szembejövő ember a kelleténél egy kicsivel jobban megnézett volna magának. Mi van, ha Kuncevics mégsem a levegőbe beszélt, és tényleg nem vagyok itt szívesen látott vendég? – tűnődtem. Sietősre fogtam a lépteimet, majd az ajtón belépve újfent meghatódtam egy kicsit, mert Olga jóval tovább fenn maradt, mint szokott: megvárta, míg épségben hazatérek.

Kilencedik fejezet

1959. január 25.

Még sötét volt, amikor a túrázók megérkeztek Ivgyelbe, ahol fél napot kellett várniuk a következő csatlakozásra. Aki Szverdlovszkból indult sítúrára az Urál hegységbe, annak számítania kellett rá, hogy napokig zötykölődik a különféle közlekedési eszközökön, mire eljut egy olyan helyre, ahol már felkötheti a sílécét. Mivel Ivgyeltől kelet felé haladt tovább a vasútvonal, a csoport csak busszal folytathatta útját a civilizáció utolsó előőrse, Vizsaj felé. Tisztában voltak vele, hogy miután onnan elküldték utolsó táviratait, többé nem tudnak életjelet adni magukról.

Jurij Blinov és csapata továbbra is árnyékként követte Igorékat. Blinov, aki később a keresőcsapat odaadó tagja lett, így írt erről a naplójában: „Együtt csináltuk végig az átszállásokat Szerovban, Ivgyelben, Vizsajban, együtt utaztunk vonaton, buszon, teherautón. Más szóval az odautazás még olyan volt, mintha egy csoport lennénk." Az éjszakát az ivgyeli pályaudvaron töltötték, ahol sokkal szívélyesebbnek bizonyultak a vasutasok, mint Szerovban, majd bevillamosoztak az Ivgyel és a Lozva folyók találkozásánál fekvő városba, amely annak idején aranybányász településként jött létre, majd 1937-ben itt épült meg az Ivgyellag nevű szovjet börtöntábor.

Sztálin titkos, „felturbózott" büntetőtáborairól akkoriban még csak mendemondák keringtek. (A nyugati emberek 1963-ban hallhattak róluk először: ekkor jelent meg Alekszandr Szolzsenyicin *Ivan Gyenyiszovics egy napja* című művének angol kiadása, amelyet később *A Gulag szigetvilág* követett.) Pedig a Gulag lágerrendszere időben megelőzte Hitler koncentrációs táborait, majd Buchenwald és Auschwitz felszabadítása után még évtizedeken át működött. A szovjet börtönrendszer reformjához végül csak Gorbacsov látott hozzá 1989-ben.

A fiatal túrázók azonban rövidke ivgyeli tartózkodásuk alatt egyetlen száműzött másképp gondolkodót sem láttak, és amúgy is teljesen lefoglalta őket saját ideiglenes, önkéntes száműzetésük. A városnézést hosszas várakozás követte a buszállomáson. Ideálisnak tűnt a pillanat, hogy aki akar, rágyújtson, hadd melegítse át a tüdejét az égő dohány. Csakhogy a fiúk, ahogy arra Zina előszeretettel emlékeztette őket, fogadalmat tettek, hogy nem fognak dohányozni a túra során, így senkinél nem volt cigaretta. Füst helyett csak párafelhőt fújtak maguk elé a hidegben.

Végre-valahára begördült egy kis GAZ-651-es. A GAZ típusú buszokat és teherautókat a második világháború vége óta gyártják tömegesen. Az állomásra érkező járgány alighanem a lágerek népét is fuvarozta a munkahelyükre, most azonban „turistabuszként" funkcionált. A GAZ-651-esben mindössze 25 ülés volt, és mivel a két túracsoport összesen húsz főt számlált, valamint pár helybelinek is föl kellett férnie a járatra, egymás hegyén-hátán utaztak az emberek meg a csomagok is.

Egy nagyvárosban a sofőr talán otthagyta volna a hátizsákosokat, a kis településeken azonban hamar kialakul a bajtársiasság. Most is mindenki a megoldást kereste, és amikor a busz kifutott Ivgyelből, komikusan dülöngélve egyensúlyoztak a felstószolt hátizsákok, sílécek között. „Az emeleti utasok a székek támláján ültek, a lábuk pedig a társaik vállán nyugodott" – tudósít a Gyatlov-csoport naplója. Georgijt azonban a kényelmetlen testhelyzet sem akadályozta meg a mandolin pengetésében, ahogy a többieket sem az éneklésben. A maguk mögött hagyott Ivgyel egyre kisebbre zsugorodott.

A kétórás menetidejű busz amolyan „expressz" járat volt: csak pisiszünet céljából állt meg. Az orosz vidéken mindmáig az a gyakorlat, hogy a buszsofőr kénye-kedve szerint áll meg, és nyitja ki az ajtókat, hogy mindenki igénybe vehesse az út menti kollektív vizeldét. A nők a busz bal oldalára mentek, a férfiak jobboldalt álltak sorba.

Akadtak kényelmesebb pihenőhelyek is: egyszer például egy boltnál állt meg a busz, így az utasok egy kicsit messzebbre és a szokásosnál hosszabb időre is elkalandozhattak. Amikor a

busz újra elindult, a nagy kupac, egymás hegyén-hátán heverő csomag és utas miatt időbe telt, mire rájöttek, hogy valaki hiányzik soraikból. *Hol van Kolevatov?*

A fegyelmezett Kolevatovra egyáltalán nem volt jellemző, hogy lekési a buszt. Lehet, hogy fogadalmát megszegve rágyújtott egy félreeső helyen? „A túrák során folyton azzal az antik pipájával pöfékelt – emlékezett vissza a barátjára Jugyin. – Az egész társaság érezte az igazi dohány aromáját."

Senkinek sem jutott eszébe, hogy szemmel tartsa Kolevatovot, hiszen általában tudott vigyázni magára. Jugyin elővigyázatos, sőt olykor már-már kínosan pedáns embernek írja le, akinek az előző nyári, szibériai túra után ugrásszerűen megnőtt az ázsiója az egyetemi természetjáró klubban. Történt, hogy a Kazir folyó egy különösen nehéz szakaszán, a Bazibaj-zuhatagoknál felfordult a tutajuk, és odaveszett szinte minden holmijuk. Kolevatov előrelátásának köszönhették az életüket, ugyanis ő volt az egyetlen, aki rendesen a tutajhoz rögzítette a zsákját. És mivel abban volt az egyetlen zacskó lisztjük meg az egyetlen levél gyufájuk, a csoport megmenekült az éhhaláltól.

Más talán megvárta volna a következő, azaz másnapi buszt, a rettenthetetlen Kolevatov azonban nem hagyta, hogy miatta késedelmet szenvedjen a túra. Egyetlen dolgot tehetett, és azt meg is tette: futásnak eredt. A buszsofőr nem módosíthatta az útvonalat, és nem fordulhatott vissza, hiszen tartania kellett magát a menetrendhez, viszont hajlandó volt megvárni a lemaradt utast. A többiek a busz ablakához tapadva nézték a feléjük sprintelő alakot. Jugyin már nem emlékszik rá, hogy miért maradt le a buszról Kolevatov, az viszont mindmáig előtte van, hogy milyen riadt képet vágott a barátja. Elmondása szerint Kolevatovnak „egészen ki volt dülledve a szeme", amikor fölszállt a buszra.

Jugyin évek múltán önkéntelenül is eltűnődött azon, vajon mi lett volna, ha nem tűnik fel nekik olyan hamar a társuk hiánya. „Lehet, hogy meg kellett volna várnia a másnapi vizsaji buszt. Akkor az egész csoport egy nappal később indult volna el, és felmerülhet a kérdés: vajon másként alakultak volna a dolgok?"

Zinajda „Zina" Kolmogorova a csoport vizsaji szálláshelyén, 1959. január 26.

A busz délután kettőkor futott be Vizsajba. A hatalmas fakitermelő telepnek saját iskolája, kórháza, üzletei voltak, sőt még közösségi háza is, ahol filmvetítéseket tartottak. A falut a Gulag rabjai és a környék szabad munkásai építették, akiket most reggelente kiküldtek az erdőbe, majd este ki-ki visszatért a maga táborába. Mivel a börtöntáborokat szigorúan elkülönítették a falutól, a túrázók vizsaji tartózkodásuk alatt egyetlen rabot sem láttak, a szabad munkások táborának néhány lakójával viszont Blinov naplójának tanúsága szerint találkoztak. „Aznap tartották a táborok fiatal párttagjainak gyűlését, amely már a végéhez közeledett, amikor megérkeztünk. A gyűlés után az ifjúkommunistákat visszaszállították a táborukba."

Blinovéknak szerencséjük volt: az ifjúmunkások egy csoportjának tábora, a 105-ös szektor, éppen arrafelé volt, amerre ők igyekeztek. A Gyatlov-csoport viszont kénytelen-kelletlen beletörődött, hogy csak másnap reggel tud felkéredzkedni valamilyen járműre. Így Vizsajban kellett éjszakázniuk.

A Gyatlov-csoport a vizsaji étkezdében: Alekszandr Kolevatov (balra, a tükör alatt), Jurij „Georgij" Krivonyiscsenko (a tükörtől jobbra), Igor Gyatlov (a falnak háttal) és Nyikolaj „Kolja" Thibault-Brignoles (az ablaknak háttal), 1959. január 26.

A Gyatlov-csoport tagjai búcsút vesznek barátaiktól, akiket akkor láttak utoljára, 1959. január 26.

A két csapat utolsó együtt töltött órái kellemesen teltek: betértek egy kései ebédre a helyi étkezdébe, ahova a környékbeli favágók jártak. Kolevatov naplójának tanúsága szerint „meleg, baráti légkörben" zajlott az utolsó közös étkezés. A vizsaji önkiszolgáló étteremben annyira azért nem volt meleg, hogy kedvük lett volna megszabadulni a felsőruházatuktól, de ezért kárpótolta őket a kellemes, otthonos atmoszféra és a meleg étel. Az ablak melletti asztalokhoz telepedtek le, és a pörkölt meg a kenyér mellé térképeket, útinaplókat is kipakoltak a kockás abroszra, sőt előkerült némi utolsó pillanatra hagyott kézimunka is: Zina, aki nagyon rossz időre számított, tűt-cérnát ragadott, és vízálló ponyvavászonból *bahili*t, azaz bakancsvédőt varrt magának.

Később a Gyatlov- és a Blinov-csoport még összeállt egy utolsó fotóra, majd elváltak útjaik. Blinovék fölmásztak a 105-ös szektor munkásai mellé a teherautóra, és abban a biztos tudatban intettek búcsút társaiknak, hogy februárban viszontlátják őket a főiskolán. Jurij Blinov későbbi naplóbejegyzésének tanúsága szerint azonban „akkor láttuk a Gyatlov-csoportot utoljára".

A Gyatlov-csoport sátra egy nappal az után, hogy megtalálták. Vlagyiszlav Karelin (balra) és Jurij Koptyelov (jobbra). A keresőcsapat sátoron belüli és sátor körüli ténykedése, valamint a hóesés következtében a ponyva összerogyott, 1959. február 27.

Tizedik fejezet

1959. február

A sátorban nincsenek holttestek. Borisz Szlobcov és Mihail Saravin ebből azt szűri le, hogy diáktársaik még életben lehetnek: talán egy barlangban vagy más, védelmet nyújtó helyen húzták meg magukat. A gondosan elrendezett tárgyak, a fogyasztásra kész ennivaló a normalitás érzetét kelti, és optimizmusra ad okot. Ha nem dőlt volna félig össze a sátor, azt gondolhatnák, hogy Igor és barátai pár perce még itt voltak.

A két fiú kilép a sátorból, hogy átgondolják a további teendőket. Miközben a környező tájat pásztázzák, hullani kezd a hó, és rádöbbennek, hogy a terület átkutatásához már alighanem késő van. Mielőtt visszatérnének a táborba, magukhoz veszik mindazt, ami hasznára válhat a keresőcsapatnak: egy kabátot, egy fényképezőgépet, az orvosi alkoholt, egy pár sílécet, Igor „kínai lámpáját" meg a jégcsákányt.

A táborban már ott van az Ivan Nyevolin vezette rádiókezelő csapat, így Szlobcov rádiótáviratban tudathatja az ivgyeli nyomozókkal a hírt. Az üzenetben közli, hogy a sátor a hegy keleti lejtőjén, 1079 méteres magasságban található, és azt is, hogy a további vizsgálódást a közelgő hóvihar miatt fel kellett függeszteniük. Ivgyelből még aznap este megérkezik a válasz: azt kérik, hogy alakítsanak ki a közelben helikopter-leszállóhelyet, valamint táborhelyet úgy ötven ember számára. Szigorú utasítást kapnak arra vonatkozóan is, hogy a sátorban ne nyúljanak semmihez, de ez persze már eső után köpönyeg...

Igor Nyevolin rádiókezelő. A rádiótávirat volt az egyetlen összeköttetés a keresőcsapatok és Ivgyel között. A készülék elveszett akkumulátorát egy 2009-es expedíció során találták meg. Balról a második Borisz Szlobcov, balról a harmadik Mihail Saravin, 1959. február.

A keresőosztagok körében gyorsan terjed a hír, és másnap több csapat is érkezik a keleti lejtőre, hogy megkezdjék a környék intenzívebb átfésülését. Szlobcov és Nyevolin csapatain kívül Jevgenyij Maszlennyikov, a Gyatlov-csoport tanácsadója is vezet egy osztagot, és az ivgyeli büntetés-végrehajtási intézet is küld egy egységet, amelynek élén egy bizonyos Csernisev százados áll. Csatasorba állnak továbbá manysi önkéntesek, szverdlovszki természetjárók, valamint az Uráli Műszaki Főiskola hallgatói is.

Az újonnan érkezett csapatok Mihail Saravin által később „kaotikusnak” minősített módon kezdik meg a sátor és a környező táj átfésülését. Saravin szerint utólag már egyértelmű, hogy ezt a munkát tapasztalt nyomozókra kellett volna bízni, de mivel Vaszilij Tyempalov, a nyomozás vezetésére kijelölt igazságügyi tanácsos még nem érkezett meg, a keresők nem látják értelmét annak, hogy holmi eljárásrendi finomságokkal vesztegessék az időt. Nagyon szeretnék élve megtalálni a túrázókat, ezért nyomok után kutatva feltúrják a sátor tartalmát. Aztán megérkeznek a kutyás rendőrök is Nyikolaj Mojszejev hadnagy vezetésével.

De sajnos a sátor környékén nincs a hóban jól kivehető nyom, amin a nyomkereső kutyák elindulhatnának. Ennek feltehetően az az oka, hogy a lejtőn könnyen befújhatta a szél a lábnyomokat hóval – amit pedig nem fújt be, azt a sátor körül tébláboló emberek már rég széttaposták. Lejjebb azonban, ahol már sík a terep, az egyik csapat lenyomatokat fedez föl a megkeményedett hótakarón: a sátortól mintegy 20 méternyire több ember lábnyomai is megmaradtak! A nyomok között vannak nagyobb méretűek és kisebbek is, amelyeket nem lehet annyira tisztán kivenni, és olyan benyomást keltenek, mintha a gazdájuk lábán nem lett volna cipő. A nyomozók kilenc különböző nyomot számolnak össze, amelyek több mint fél kilométeren át haladnak a folyóvölgy felé két párhuzamos útvonalon, majd végül újra összetalálkoznak. A keresőcsapat ezt a közös ösvényt követi egy frissen hullott hófoltig, ahol a lábnyomok eltűnnek.

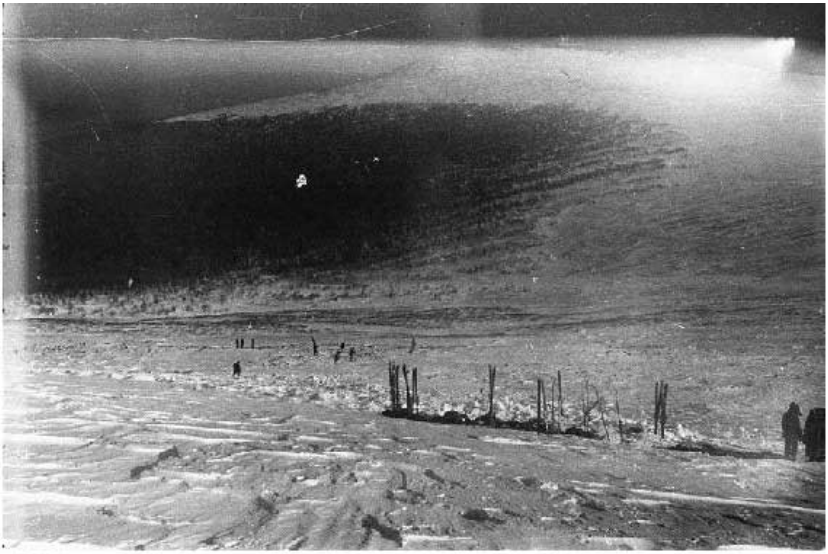

Látkép a Gyatlov-csoport sátrától. A keresőcsapat felvétele, 1959. február 28.

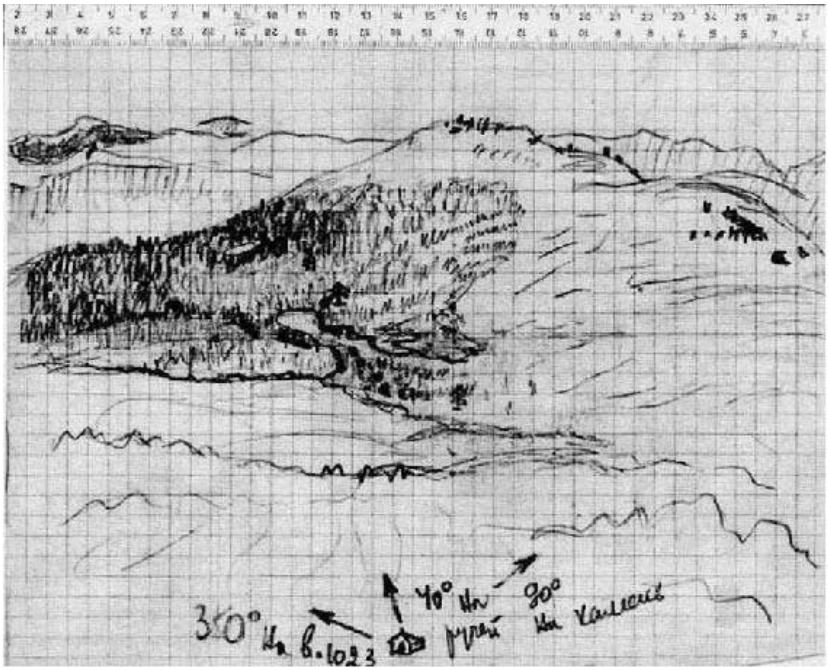

Ez a Jevgenyij Maszlennyikov naplójában szereplő rajz bekerült az ügy iratanyagába. „Mélyedés helyzete és tereptárgyak irányszöge (1023-as magaslat, patak és külön álló szikla a hágónál) a Gyatlov-sátor felől nézve."

A kilenc túrázó egyikének lábnyomai, 1959. február

Közben onnan úgy másfél kilométernyire, a Lozva folyó völgyében Mihail Saravin a szintén Szlobcov csoportjához tartozó Jurij Koptyelovval táborhelyet keres. Az egyre növekvő létszámú keresőcsapatnak ugyanis kell egy bázis, ahol éjszakázhatnak, valamint tárolhatják a felszerelést, és rá-

diótáviratokat küldhetnek Ivgyelbe. A táborhelykeresés nem éppen a legizgalmasabb feladat, de mivel Ivgyelből ezt a parancsot kapták, Saravin nem akadékoskodik.

A két fiatalember dél körül belebotlik valamibe, ami nem egészen stimmel: egy hatalmas cédrusfenyő alatt a hóból félig kilátszó, elszenesedett ágakat pillantanak meg. Közelebb érve tűzgödör nyomait vélik felfedezni, de rögtön tudják, hogy nem rendes táborhellyel van dolguk, hiszen mintha hirtelen ötlettől vezérelve gyújtottak volna itt tüzet. Hogy manysi prémvadászok jártak volna itt, az nem valószínű, hiszen ők általában az erdő és a folyó közelében állítják föl téli csapdáikat.

A gödör közvetlen közelében, attól északra valami kiáll a hóból. Az egyik fiú rámutat, és már látják is, mi az: egy emberi térd.

*

Saravin és Koptyelov nem bolygatja meg a hevenyészett tűzrakó helyet. Visszasietnek a táborba, hogy riasszák a többieket, és már indul is a cédrusfenyőhöz a Jevgenyij Maszlennyikov vezette különítmény. Miután elhányják a havat a kiálló térd körül, nem egy, hanem két holttestre bukkannak. Két férfi fekszik fej fej mellett, és egyikükön sincs kabát, sőt, ami azt illeti, nadrág sincs. Az egyik kockás inget visel meg a hosszú alsójára húzott fürdőnadrágot. A hosszú alsónak azonban csak a jobb szára van meg, a másik leszakadt. A mezítlábas áldozat lábujjai közé már behatolt a hó. A másik holttest valamivel jobban fel van öltözve: trikó, kockás ing, hosszú alsó, alsónadrág, zokni. De mindkettőjük ruházata brutálisan meg van szaggatva, és a lyukakon át kivillan elszíntelenedett bőrük. Az egyik arcra borulva, fejét keresztbe font két karján nyugtatva hever a havon, alatta törött ágak. A másik hanyatt fekszik, arccal az ég felé fordul. Száját és szemét már megcsipkedte valami állat, valószínűleg madár.

Saravin és Koptyelov ennek ellenére felismerik az eget kémlelő áldozatot: Georgij Krivonyiscsenko az. A hason fekvő halott pedig az évfolyamtársa, Jurij Dorosenko.

A cédrusfenyő közelében talált ruhadarab, 1959. február

Tizenegyedik fejezet

2012

A Jurij Jugyinnal folytatott első beszélgetésem, ahogy arra számítani lehetett, elég hűvös, rideg légkörben zajlott, másodjára viszont már otthonosabban érezte magát a társaságomban, és viccelődött is azon, hogy mennyire elvarázsolt engem ez az eset. Kuncevicshez hasonlóan ő is értetlenül állt az előtt, hogy miért utazik el egy amerikai Oroszországba, és miért próbál megfejteni egy rejtélyt, amelyhez a jelek szerint semmi köze. „Maguknál otthon nincs elég megoldatlan rejtély?" – kérdezte ismét, ezúttal már évődve.

Miután leültünk, és bekapcsoltam a magnót, Jugyin elővett egy sárga daloskönyvet, amelyet annak idején mindig magával vitt a túrákra. Mivel az ötvenes években még vajmi kevés zenét adtak a rádióban, a barátaival sokszor maguk gondoskodtak a muzsikáról. Az az időszak volt a „bárdok korának" kezdete, akkor váltak népszerűvé Oroszország ifjúsága körében a mandolinon vagy gitáron kísért, szerelemről, természetről, politikáról szóló dalok. A bárdok dalai spontán módon, a politikai rendszertől függetlenül nőttek ki a földből, valahogy úgy, mint az amerikai folkzene. Aki nem akarta, hogy szankcionálja a szovjethatalom, annak fejből meg kellett tanulnia a szövegeket, hiszen bármilyen hangfelvételt bizonyítékként használhattak fel ellene. „Ültünk a vonaton, és együtt énekelt vagy száz diák – emlékszik vissza Jugyin. – A dalok között akadtak erősen szovjetellenesek is, de ez senkit sem zavart."

Jugyin és barátai a rövidebb túrákra hordozható lemezjátszót is vittek magukkal, és esténként, a sátorban a bárdok dalait, valamint jazzt és komolyzenét hallgattak. A lemezek jó része illegálisan, röntgenképekre felvett „csontzene", avagy *rentgenizdat* volt. A bakelit a második világháború alatt bevezetett jegyrendszer miatt luxuscikknek számított, így a „földalatti zeneipar" az olcsó röntgenfilmmel helyettesítette. A zenerajongók egy-két rubelért vettek valamelyik egészségügyi intézménytől egy használt röntgenlemezt, amelyet ollóval vagy késsel átszabtak korong alakúra, és már föl is vetethették rá kedvenc melódiáikat. Mint megtudtam, a műszaki pályára készülő diákok előszeretettel űzték ezt az illegális bizniszt, és igencsak értették a dolgukat.

De még a hruscsovi olvadás időszakában is ügyeltek a rendre: 1959-ben kezdetét vette a törvénytelen zenebiznisszel való leszámolás. A hatóságok ravasz taktikát választottak: elárasztották a zeneboltokat lejátszhatatlan lemezekkel, amelyeknek az volt a rendeltetésük, hogy tönkretegyék a lemezjátszókat. Egyikmásik hangfelvételen még fenyegető szavakat is becsempésztek a zeneszámokba: „Szereted a rock and rollt? Baszódj meg, te szovjetellenes rohadék!" – üvöltöttek rá a gyanútlan zenerajongóra. A „csontzene" kora idővel leáldozott: felváltotta az orsós mágnesszalag. Addig azonban buzgón vadásztak a „csontlemezek" készítőire, akik, ha lebuktak, a Gulagra kerültek. Különösen azokra a földalatti lemezgyárosokra sújtott le a szovjethatalom haragja, akik amerikai jazzlemeze-

ket másoltak le. A jazzt ugyanis Sztálin a civilizációt fenyegető veszélyforrásnak tartotta.

Jugyin a hatóságok szeszélyes brutalitása ellenére jó szívvel emlékszik vissza az akkori időkre. „Szegények voltunk, mégis jól éltünk, mert olcsó volt minden. Az állam segített minket anyagilag, és az expedícióinkra is adott pénzt... Most viszont, Putyin alatt annyit érünk, mint a tengeri plankton. Most a pénz az úr, azért lehet megvásárolni a szabadságot is. Jelcinre csak köpni tudok!" Jugyin ezután következő szavai furcsán hatottak az én nyugati fülemnek, és különösen annak fényében leptek meg, hogy milyen szegénységben nőtt fel a sztálini korban. „Sztálin halála után mindenki sírt, mindenki szomorú volt – jelentette ki. – Szerintem Sztálin azt tette, amit kellett, és nagy ember volt!"

Észrevettem, hogy a tolmácsunk hevesen rázza a fejét, de Jugyin zavartalanul folytatta, mintha észre se venné a hölgy rosszalló arckifejezését: „Lenint viszont gyűlölöm. Ő nem volt jó ember... De ez persze csak az én véleményem." Mielőtt rákérdezhettem volna, hogy szerinte Sztálin miért szolgált rá a dicshimnuszokra, és Lenin miért nem, Jugyin kurtán-furcsán témát váltott, és a Gyatlov-csoport vezetőjéről kezdett beszélni: „Igorról kis túlzással azt mondhatnánk, hogy időnként totalitárius vezetőként viselkedett. Ő döntött mindenben."

Nem először hallottam Igor diktátori hajlamairól: az előző oroszországi utam során találkoztam Alekszej Budrinnal, aki a barátja volt a főiskolán, és ő elmondta, hogy Igor különös szabályokat vezetett be a túrák során, például roppant szigorúan vette a személyes higiéniát: „Minden este lábat kellett mosnunk, pedig olykor még vízmelegítőnk sem volt a téli túrákon – mesélte Budrin. – Nagyon erős akaratú embernek kell lennie annak, aki ilyesmire kényszerít másokat, ha tetszik nekik, ha nem. Szokatlan volt, mert más túravezetők ezt nem csinálták, csak Gyatlov."

A naplóbejegyzések között, amelyeket lefordíttattam, voltak hasonló sztorik. Egy 1957 nyarán lezajlott kaukázusi kirándulás során például, amelyen Zina és Kolja is részt vett, Sztálingrádon is áthaladt a vonatuk. Igort ez arra ihlette, hogy kanyarítson egy naplóbejegyzést a háború ütötte sebeket még magán viselő városról, de a gránáttölcséreket és a sztálingrádi csata emlékműveit leíró, komoly hangvételű sorok végére Zina odabiggyesztett egy kis évődő utóiratot. Mint kiderült, Igor azt akarta, hogy hagyják őrizetlenül a hátizsákjaikat, amíg áll a vonat Sztálingrádban, hiába tiltakoztak a többiek, mondván, hogy valakinek ott kéne maradnia. „Igor először határozottan nemet mondott – írja Zina –, de aztán a fiúk megint nekiestek, mire megállt, hosszasan elgondolkodott, mint valami Napóleon, végül halkan csak ennyit mondott: »Te, Kolja és te, Zina, itt maradtok.«"

De bármennyire is szerette kézben tartani az irányítást Igor az általa vezetett túrákon, az Otorten hegyre irányuló utolsó expedíciójuk útvonala nem az ő ötlete volt. „Eredetileg más természetjáró diákoknak jutott eszébe – magyarázta Jugyin –, de ők nem voltak jó szervezők, és nem tudtak összeszedni elég embert. Aztán a mi csapatunk úgy döntött, hogy megcsináljuk, mert Igornak viszont fantasztikus szervezőkészsége volt."

A tragédiát követő években Jugyinnak az fájt a legjobban, hogy az esetről megjelent könyvek egy része csak a szenzációt hajhászta, és rossz színben tüntette fel Igort meg a többieket: „Sokat foglalkoztak a túrázóknak a másik nemhez fűződő kapcsolataival. Arra célozgattak, hogy a lányok miatti nézeteltérés okozta a halálukat. De ez baromság!”

„Akkor mivel magyarázza a tragédiát?” – tettem föl a kérdést, mire Jugyin leszögezte: nem hiszi, hogy barátai halálához köze lenne bármilyen természeti jelenségnek. „Véleményem szerint az egyes számú lehetőség az, hogy fegyveresek jöttek, mert a csoport olyan területre tévedt, ahol nem lett volna szabad tartózkodnia, vagy olyasmit látott, amit nem lett volna szabad látnia.” Jugyin elmélete szerint a fegyveresek arra kényszerítették a csoportot, hogy a nyomozók félrevezetése céljából játsszanak el egy jelenetet. Hiányos öltözékben kihajtották őket az erdőbe, ahol a maradék ruhájukat is meg kellett szaggatniuk, majd otthagyták őket meghalni. „Tehát erőszakkal rákényszerítették őket, hogy játsszák el ezt az őrületet.”

Jugyin elsősorban azért volt ilyen szentül meggyőződve arról, hogy a társait fegyverrel tartották sakkban, mert Ljudának hiányzott a nyelve. A szkeptikusok népes tábora ezt azzal magyarázta, hogy ha kilenc holttest napokig, sőt hetekig hever a hóban, akkor előbb-utóbb rájuk bukkannak az állatok, és ahogy Georgij arcát összecsipkedte a madár, úgy Ljuda nyelve is lehetett a rágcsálók martaléka. Jugyinnak azonban voltak kételyei. „Ha ezt egy egér csinálja, ugyanez történt volna az összes holttesttel.” Ő inkább azt tartotta hihetőnek, hogy valaki kipécézte Ljudát, és megbüntette, valószínűleg azért, mert ő volt a társaság legerősebb akaratú, legszókimondóbb tagja. „Az a kérdés, hogy tényleg csak valami állat járt-e arra, vagy Ljudának túl sokat járt a szája, és valami hatósági ember így figyelmeztette a csoportot?”

Ráadásul Ljudánál nem találták meg a talizmánját: a plüss-sünijét. „Pedig azt mindenhova magával vitte, de nem volt sehol.” Jugyin rámutatott, hogy nem találták meg a csokoládét sem, amit a túrázók magukkal vittek, és csokipapírnak sem volt semmi nyoma. Lehet, hogy valaki, akivel összeakadtak az erdőben, elvitte ezeket az apróságokat, gondolván, hogy úgysem tűnik fel senkinek? És ha igen, akkor ki volt az?

Aznap késő este, amikor visszahallgattam az interjú szövegét, kissé lehangolt, hogy Jugyin milyen jól illik a Gyatlov-üggyel foglalkozó „konteó-költők” közé. Hiszen Ljuda plüssjátéka szerepel a táborhelyen talált tárgyak listáján, és arra sincs bizonyíték, hogy kivágták volna a nyelvét: csak annyit tudunk, hogy nem volt meg. Jugyin tehát, hiába érintette személyesen is a tragédia, nem látta másként az ügyet, mint az a sok ember, aki arra gyanakodott, hogy a hatóságok el akarnak tussolni valamit. A teóriája amúgy szinte szóról szóra megegyezett Kuncevicsével, aki szerint a titkosított iratok előbb-utóbb őt meg a hozzá hasonlóan vélekedőket fogják igazolni.

Még furcsább volt az, hogy Jugyin kifejtette: lelkes híve Sztálinnak, meg általában véve a kommunista államhatalomnak. De vajon hogy békítette össze magában a szovjet korszak iránti gyöngéd érzelmeket az államhatalommal szembe-

ni erős gyanakvással? Miként dolgozta fel az ellentmondást, hogy ugyanaz az állam, amely olyan szépen gondoskodott róla és családjáról, és ingyenes oktatást biztosított neki, a legjobb esetben is eltussolta a február 1-jén éjszaka történteket, a legrosszabb esetben pedig megkínozta és meggyilkolta az ő legjobb barátait? Jugyinnak a keménykezű hatalomhoz való ambivalens viszonya azonban semmiképpen nem nevezhető egyedinek. Elég egy pillantást vetni az ország viharos történelmére, hogy lássuk: ez a „gyűlölöm és szeretem" jellegű kapcsolat szinte genetikailag bele van kódolva az oroszokba.

Ezzel együtt élveztem a Jugyin társaságában töltött időt, és alig vártam, hogy közelgő túránk ideje alatt is hallgathassam a kommentárjait. De hamarosan kiderült, hogy már nem sok időt tölthetek el a Gyatlov-csoport egyetlen túlélőjének társaságában. A Kuncevics-házban ugyanis nem sokkal ezután elhangzott egy lehangoló bejelentés, és megjelent egy váratlan moszkvai látogató.

A Gyatlov-csoport elindul Vizsajból a 41-es szektorba, 1959. január 26.

Tizenkettedik fejezet

1959. január 25-26.

Túrázóink Vizsajban szerény szálláshelyre számítottak: bőven beérték volna annyival, hogy fedél van a fejük fölött, és elnyújtózhatnak a padlón. De amikor Igor bemutatta a társaságot a munkatábor igazgatójának, a férfinak egyből szimpatikusak lettek az ifjú kalandorok, és ragaszkodott hozzá, hogy a tábor vendégházában töltsék az éjszakát, ahol majd szépen ellátják őket, és mindenkinek külön szobája lesz. Jugyin a település „legflancosabb" házának nevezi a szállásukat, amely valóságos kastélynak hatott ahhoz képest, amihez szoktak. „Akkori mércével mérve kifejezetten elegáns hely volt."

Amint átlépték a jól felszerelt vendégház küszöbét, rögtön tudatosult bennük, hogy milyen mocskosak. „Patyolattiszta volt az ágynemű, és amikor meglátták, hogy a párnámon nincs huzat, egy nő máris hozott egyet – idézi fel Jugyin, majd hozzáteszi: – A takarítónők persze mérgesek voltak, mert ki kellett pucolniuk utánunk az egész kócerájt."

Miután lerakták a hátizsákjaikat, és elfoglalták fejedelmi lakosztályaikat, begyújtották a fatüzelésű tűzhelyet, és vacsorát készítettek. De voltak egyéb feladatok is: Zina például befejezte a ponyvavászonból varrt bakancsvédőjét, Rusztyik pedig képeslapot írt a családjának. Vacsora után szóba került, hogy bemehetnének a faluba, ahol véletlenül éppen a kedvenc filmjük, az *Aranyszimfónia* (Symphonie in Gold) ment a moziban. Az 1956-os osztrák musical, amelynek vonzó külsejű szereplőgárdája mesebeli, hófödte tájon és vérpezsdítő zeneszámokon korcsolyázik át, éppen akkoriban járta végig a szovjet filmszínházakat. A Gyatlov-csoport tagjai is nemegyszer látták már az *Aranyszimfóniá*t, jó néhány dal német szövegét kívülről fújták. Az egyikben, a *Dong Dingeldang*ban ifjú sízők haladnak át lendületes iramban az idilli hegyvidéki tájon. Ha eltekintünk a sok jódlizástól meg a filmvásznon felbukkanó korcsolyázó bikától, nehéz elképzelni, hogy Igor és barátai ne ismertek volna magukra ebben a téli kalandok dicséretét zengő, vidám dalban...

Míg a többiek „moziba" mentek (amely inkább csak közösségi vetítőterem lehetett, ahol kempingszékeken kuporog a közönség), a józan, praktikus észjárású Kolevatov Dorosenko segítségével a mosatlannal küzdött. A csoport naplójában önmagát harmadik személyben említve, kesernyésen meg is jegyezte:

Míg Dorosenko és Kolevatov házimunkát végez, a többiek elmennek moziba, és „muzikális hangulatban" érnek haza az Aranyszimfónia megtekintése után.

*

Utazóink másnap reggel megtudták, hogy a teherautó, amely elviszi őket a 41-es szektorba, csak délután indul. Így bőven volt idejük pakolászni, meg arra is, hogy valami reggeli után nézzenek. Georgij naplójában ezt olvashatjuk:

> *Reggel nem főztünk. A tűzifa nedves, este is 6 óra alatt készült el a vacsora. Inkább elmentünk az önkiszolgáló étterembe, és ettünk menzapörköltet, meg ittunk hozzá teát.*

A pörkölt nem adott okot különösebb panaszra, az viszont csalódást okozott a társaságnak, hogy a teát felmelegítetlenül hozták ki. Igor azonban könnyen túllépett ezen az apró kellemetlenségen. Georgij naplójának tanúsága szerint a következő poénnal ütötte el a dolgot: „Ha hideg a tea, igyátok meg kint, mindjárt melegebbnek fogjátok érezni."

A reggeli és a csomagolás után jött a délelőtt végrehajtandó legfőbb harci feladat: bemenni a faluba, és az utolsó lehetőséget kihasználva beszerezni némi ellátmányt, valamint kikérni a helyi erdész tanácsát. „Elsőként minden településen az erdészt kerestük fel, hiszen ő jól ismeri a környék útjait, és el tudja látni az idegeneket tanácsokkal" – magyarázza Jugyin. A vizsaji erdész, egy Ivan Rempel nevű férfi, a szakmában elég szokatlan módon az „eloroszosodott németeknek" nevezett népcsoportból származott, azaz Németországból települtek át az ősei, akik magukévá tették az orosz kultúrát, és a nyelvet is folyékonyan beszélték.

Az erdész tehát elég meggyőző módon asszimilálódott, az otthona mégis magán viselte az óhaza hatását, és ezt Jugyin rögtön észrevette, amint átlépte a küszöböt. Először is rendkívül szépen karban volt tartva a ház, de a legfeltűnőbb mégis a németül *Wunderkammer,* azaz „csodaszoba" néven ismert helyiség volt, amelyet az angolok *cabinet of curiosities*nek (ritkaságok kamrájának) neveznek. Az Ivan Rempel *Wunderkammer*ének falát díszítő festmények jó része a saját műve volt, a látogatókat azonban a polcokon sorakozó, üvegbe zárt miniatűr életképek bűvölték el igazán. Mindegyik üveg más-más, kicsire zsugorított tájképet tartalmazott, és bőven akadtak vallásos vagy évszakhoz kötődő képek is. Az utóbbiak mintha az esti filmvetítésen látott jelenetek kimerevített, mozdulatlan verziói lettek volna. Voltak betlehemek, karácsonyfák, meg gyerekes-szánkós téli látképek, amelyeken a Télapó szláv megfelelője, Fagy Apó (oroszul Gyed-Moroz) is felbukkant. Míg Igor és a többiek Rempellel konzultáltak, Jugyin nem tudta levenni a szemét az üveg mögött felfüggesztett parányi figurákról meg a hasonló méretű jászolban fekvő, parányi Kisjézusról. Mindmáig nem érti, hogy tudott létrehozni az erdész ilyen apró csodákat. „Senki sem tudta, hogy rakta be őket az üvegbe."

Míg Jugyin elragadtatva bámulta a képzelet szülte havas tájakat, az erdész figyelmeztette a többieket az odakint tomboló valódi tél veszélyeire. Miután Igor közölte, hogy a csoport az Otorten hegyre szándékozik eljutni, Rempel megpróbálta lebeszélni őket a tervükről. „Hangot adtam a véleményemnek, hogy az Urál gerincén télen veszélyes átkelni – mondta később –, mert nagy vízmosások és

gödrök vannak, amelyekben el lehet süllyedni, és olyan erős a szél, hogy elfújhatja az embert." Rempel azt is elmondta a társaságnak, hogy a saját bőrén ugyan nem tapasztalta meg mindezt, de hallott történeteket helybeliekről, akik elkövették azt a hibát, hogy hasonló túrára vállalkoztak.

Igor azonban az erdész érvei dacára nem tágított: kijelentette, hogy ők szeretik az emberpróbáló feladatokat. Jugyin tisztán emlékszik a szavaira: „Felkészültünk, készen állunk, nem félünk. A felkészültségünk szintje jóval magasabb, mint amit az itteni lakosság el tud képzelni."

Ha Igor el is hitte, hogy az erdész nem beszél a levegőbe, és valóban komoly veszéllyel kell számolniuk, akkor sem hagyta, hogy a csoportját ez elbátortalanítsa. Jugyin elmondása szerint ugyanis Igor Gyatlov „rajongott a veszélyes helyzetekért, olyan volt neki, mint a kábítószer. Tudatosan kereste a lehető legnagyobb veszélyt, és szembeszállt vele". Lehetséges tehát, hogy az erdész szavai nem a kívánt hatást váltották ki, hanem éppen az ellenkezőjét: meggyőzték Igort arról, hogy jó úton jár a barátaival. Miután a vezetőjük lemásolta Rempel egyik térképét, amely részletesebb volt annál, amit magukkal hoztak, a túrázók köszönetet mondtak az erdésznek, majd vetettek egy utolsó pillantást a miniatűr ritkaságokra, és mentek a dolgukra.

Jugyinnak nagyjából ekkor kezdtek komoly kételyei támadni arra vonatkozóan, hogy folytassa-e a hegyi túrát. Ennek semmi köze nem volt az erdész intelmeihez, annál több köze volt viszont a hátát és lábait átjáró, nyilalló fájdalomhoz. Tájékoztatta a többieket az állapotáról – nem panaszkodott, csak a puszta tényt közölte –, de hozzátette azt is, hogy mindenképpen velük tart a 41-es szektorba.

Aznap délután a tíz bebugyolált barát szép sorban fölmászott az értük küldött teherautó platójára. A jármű „főállásban" a favágókat fuvarozta a táborból a munkahelyükre és vissza. Jugyin a háromórás zötykölődés alatt egy életre megtanulta, hogy ezt a közlekedési eszközt nem reumásoknak találták ki. Hiszen így nem csak a farkasordító hideg, hanem a hepehupás, kátyús út is rátett egy lapáttal a gyötrelmeire. A döccenők ellen nemigen tehetett semmit, a zord időjárással pedig úgy próbált dacolni, hogy kibontotta a csoport sátrát, és magára terítette. Georgij feljegyezte a naplójába, hogyan sikerült a lehető legtöbbet kihozni a kényelmetlen utazásból:

> *Elég hideg lett, miközben a GAZ-63-as platóján zötyögtünk. Egész úton énekeltünk, és megvitattuk a legkülönbözőbb témákat, a szerelemtől és a barátságtól egészen a rákbetegségig és annak kezeléséig.*

„Arcunkba fújt a szél – emlékszik vissza Jugyin. – Nagyon alacsony volt a hőmérséklet, és nagyon vékony a ruhám." Össze is szedett egy megfázást, de ez persze csekélység volt a reumához képest, amely egész életén végigkísérte. „Ez olyan oroszos dolog: ha betegek vagyunk, azt mondjuk, nem baj, nem megyek el orvoshoz! Nem hazudom azt, hogy nem vagyok beteg, de várok, hátha elmúlik."

A barátainak ugyan azt mondta, hogy rendületlenül megy tovább, de valójában tudta, hogy az Urál hegyei közt nem tudna elviselni ilyen fájdalmakat, és a zsákjában lapuló gyógyszer csak ideig-óráig enyhíti a tüneteket. Miközben egy ütemre zörögtek a csontjai a 41-es szektor felé pöfögő teherautóval, ő nagyon is tisztában volt vele, hogy valamikor vissza kell majd fordulnia. És hamarosan meg kell hoznia a döntést.

Sztyepan Kurikov, a manysi keresőcsapat vezetője, 1959. február.

Tizenharmadik fejezet

1959. február

Sztyepan Kurikov éppen egy kis vízmosáson lábal át. A kezében póráz, a póráz másik végén rendőrkutya. Kurikov Szujevatpaulon, az Ancsucsa nevű folyócska partján fekvő manysi falun keresztül érkezett, hiszen ő ott a törzs egyik köztiszteletben álló elöljárója. Azon kevés manysi közé tartozik, aki bekapcsolódott a keresőakcióba, és bár jócskán ötven fölött jár, fáradhatatlan tagja a csapatnak. A nyomában Vlagyiszlav Karelin egészségügyi mérnök halad, aki 2-es szintű túrázó, és tagja volt annak a csoportnak, amely február elején megállt teázni a Bahtijarova nevű manysi faluban. Látogatásuk kezdetben hamis nyomra vezette a keresőcsapatot, mert azt hitték, hogy a Gyatlov-csoport járt ott.

Miközben az alvó nyírfák sötét karmokat idéző, lelógó ágait kerülgetik, Kurikovnak egyszer csak feltűnik, hogy a kutyája ideges. A rendőrkutyáknál ez általában azt jelzi, hogy mindjárt találnak valamit. Estefelé jár az idő. Néhány órával ezelőtt innen mindössze pár száz méterre bukkantak rá Jurij Dorosenko és Georgij Krivonyiscsenko holttestére. Furcsa, hogy Kurikov megint itt kötött ki, hiszen csak pár nap telt el azóta, hogy egy másik manysi önkéntessel átfésülték a területet, de akkor még eredménytelenül. Ha Saravin és Koptyelov délelőtt nem botlik bele a két holttestbe, még mindig a keleti lejtőn nyüzsögne mindenki. Most viszont áthelyezték az akció súlypontját a Gyatlov-csoport sátrától jó másfél kilométernyire lévő völgybe.

Igor Gyatlov félig betemetett holtteste, 1959. február 27.

A német juhász rángatni kezdi a pórázt: egy fiatal nyírfa felé vonszolja a porhóban gázoló Kurikovot. A fácska frissen kihajtott ágai természetellenes szögben állnak ki a hóból, mintha legyűrte volna őket a gravitáció vagy a szél. A manysi férfi csöndben figyeli a facsemetét körbeszimatoló, egyre izgatottabban toporgó kutyát. Aztán odahívja a társát, mert itt kell hogy legyen valami, semmi kétség! A két férfi letérdel, és ásni kezd. Jókora hótömböket dobálnak a hátuk mögé, de nem kell sokáig fáradozniuk: úgy tíz centivel a hótakaró felszíne alatt valami keménybe ütközik kesztyűs kezük. Sötét szövetdarab ötlik a szemükbe, majd miután eltakarítanak még egy kis havat, már ki tudják venni a gyapjú alatt megbúvó emberi könyök alakját.

Óvatosan kaparják tovább a havat, mint két régész, és lassanként kirajzolódik egy emberalak: egy kar, két kézfej, majd a másik kar. Aztán már az is látszik, hogy a két kart mintha védekezőn a mellkasa elé emelte volna az áldozat. De nem: a hó alatt fekvő férfi a kis nyírfa vézna törzsét szorítja magához! Ezért álltak olyan fura szögben az ágak! Kurikov és Karelin tovább ás. Feltűnik nekik, hogy ez a túrázó melegebben van öltözve, mint Dorosenko és Krivonyiscsenko, ha nem is sokkal: pulóvert visel a kockás inge fölött, meg szőrmemellényt és sínadrágot. Sapka, kesztyű nincs rajta, ahogy a korábban megtalált társain sem volt. Továbbá bakancsot sem visel, csak felemás zoknit húzott a fagy által eltorzított, begörbült ujjú lábfejére. A bal csuklóján Zvezda karórát pillantanak meg: ezt a népszerű márkát a Moszkvától északra lévő Uglicsban gyártják. Az óra

5.31-kor megállt. A nyírfácskába csimpaszkodó holttest olyan benyomást kelt, mintha az áldozat utolsó leheletéig küzdött volna az elemekkel.

Kurikov a Gyatlov-csoport egyetlen tagjával sem találkozott soha, így nincs abban a helyzetben, hogy azonosítsa a holttestet. Karelin viszont ismeri ezt a férfit, sőt ő segített neki térképeket szerezni az Otorten hegyre irányuló expedíciójához. Letörli az ég felé forduló, merev arcról a rátapadt, megkérgesedett havat, és szemben találja magát a csoportot vezető Igor Gyatlov eltéveszthetetlen vonásaival.

*

Miután eljut a táborba a hír, hogy megtalálták Gyatlov holttestét, a csapat tagjai a kis nyírfától kiindulva szétszóródva folytatják a keresést. Nyikolaj Mojszejev hadnagy, aki a másik rendőrkutyát vezeti, visszafelé, a csoport sátrának irányában indul el. A facsemetétől pár száz méterre, a völgyből kivezető emelkedő elején a kutyája, Alma megtorpan, majd föl-alá járkál egy sima felületű hófolton. Mojszejev hadnagy hivatásszerűen foglalkozik a kutyák viselkedéstanával. Otthon, a szverdlovszki rendőrőrsön két dologról híres: arról, hogy jó sztorikat mesél, meg arról, hogy ő a kutyakiképző. Többnyire német juhászokkal dolgozik, de tanított már be kelet-európai juhászkutyákat is. Ezt a katonai és rendőri célokra használt fajtát úgy tenyésztették ki, hogy a német juhászt különböző orosz kutyafajtákkal keresztezték. Mojszejev hosszú évek óta készíti fel a kutyákat a csempészáru és az eltűnt személyek felkutatására, de most, amikor munkája gyümölcse beérik, és négylábú barátja a méteres hóréteg alatt is kiszagolja az áldozatot, azon veszi észre magát, hogy elszorul a szíve.

Alma megáll, és kaparni kezd. Mojszejev térdre rogyva a segítségére siet, és hamarosan láthatóvá válik a hó alatt megbúvó emberalak. Kisebb testméreteiből az is egyértelműen látszik, hogy nőről van szó. A jobb oldalán, arccal lefelé fekszik, két karja nyakatekert pózban a törzse alá szorult. Látszik, hogy helyes az arca, bár sötétebbre színezte a rászáradt vér, a jobb lába pedig be van hajlítva, mintha a kaptató megmászása közben esett volna össze. Ugyanakkor ő az első, aki többé-kevésbé az időjárásnak megfelelően öltözött fel: sapkát, sídzsekit és sínadrágot visel. Abban viszont nem üt el a többiektől, hogy rejtélyes módon az ő lábán sincs bakancs, csak zokni.

Mojszejev, mivel nem ismeri, nem tudja rögtön azonosítani az áldozatot, de a később Ivgyelbe küldött rádiótáviratban már megnevezik: Zina Kolmogorova az.

*

Miközben Mojszejev és emberei átfésülik a völgyet, Jevgenyij Maszlennyikovot, aki a túra előtt tanácsaival látta el Gyatlovot és barátait, kinevezik az egész keresőakció vezetőjévé. Maszlennyikov mindenképpen alkalmas jelölt erre a posztra, hiszen ő a Verh-Iszetszkij Kohászati Üzem természetjáró klubjának elnöke, és azon kevés szverdlovszki túrázó közé tartozik, aki elnyerte A Sport Mestere címet. Ráadásul – Alekszandr Zolotarjov kivételével – személyesen is-

merte az eltűnt sportembereket, így egyike azon keveseknek, akik egyből azonosítani tudják az áldozatokat.

Miközben egyre-másra kerülnek elő a holttestek – az esettel megbízott igazságügyi tanácsos viszont továbbra sincs jelen –, Maszlennyikov felcsap nyomozónak, és elméleteket gyárt arra vonatkozóan, hogy mi történhetett fiatal barátaival. Ivgyelbe küldött rádiótáviratai az egyik legkorábbi teóriáját vázolják fel, amely szerint a Gyatlov-csoport tagjait orkánszerű szél sodorta le a lejtőn:

SÁTOR ÁTVIZSGÁLÁSÁRA NEM VOLT IDŐ
VALÓSZÍNŰLEG VASTAG HÓRÉTEG TEMETTE BE ŐKET
SÁTOR KISZAKADT, EMBEREK FELÁLLTAK, SZÉL LESODORTA ŐKET LEJTŐN

A keresőcsapat a Bakancs-sziklánál gyülekezik, 1959. február.

Pár órával korábban a keresőcsapat más tagjai is ezzel egybehangzó üzenetet küldtek:

16 ÓRA ALATT 4 HOLTTESTET TALÁLTUNK KÜLÖNBÖZŐ HELYEKEN, HIÁNYOS ÖLTÖZÉKBEN, MEZÍTLÁB, EZÉRT SZERINTÜNK VIHAR SODORTA EL ŐKET

A terepen dolgozók első gondolatára azonban, bár számukra teljesen logikusnak tűnt, az ivgyeli „vezérkar” nem vevő. Egy Zaosztrovszkij nevű pártbizottsági titkár fel is teszi a kérdést:

MIÉRT MARADTAK SÁTORBAN TÁRGYAK, HA EMBEREKET ELVITTE SZÉL?

És valóban: miért maradt a helyén a sátor, az összes benne lévő holmival és a tartórúdjaival együtt, ha a túrázókat viharos erejű szél söpörte el? A rádiótáviratban érkező, ártatlannak tűnő felvetés az ügy egyik legnagyobb rejtélyévé nőtte ki magát, amely miatt sok álmatlan éjszakájuk volt a nyomozóknak.

*

Február 27-én eseménydús napot zár a keresőcsapat, de öt túrázóról még mindig nem tudnak semmit. Másnap, miután a kis nyírfa és a cédrusfenyő körüli területtel végeztek, Maszlennyikov és emberei a sátortól lefelé vezető nyomvonalra összpontosítják erőiket. A nyomkereső kutyák, amelyek előző nap oly hasznos segítőtársaknak bizonyultak, most meglepő módon nehézségekkel küzdenek. Maszlennyikov egy rádiótáviratában ki is jelenti, hogy Mojszejev kutyái mély hóban „használhatatlanok”. Mojszejev a hó okozta probléma áthidalására acél lavinaszondával látja el embereit. És lám, milyen kicsi a világ: a műszereket abban a kohászati üzemben gyártották, ahol Maszlennyikov dolgozik! A hó szondával történő átvizsgálása nehezebb művelet, mint amilyennek hangzik: egyes helyeken ugyanis olyan sűrű a hó, hogy csak kitartó erőlködés árán lehet lenyomni a szondát az állandóan fagyott altalajig. Egy ember napi 10 ezer szondázással akár 30 ezer négyzetméternyi területet is átfésülhet, de így is előfordulhat, hogy nem talál semmit.

Az előzőleg megtalált négy holttestet ponyvába csavarva tárolják a Halat Szjal hegytől úgy másfél kilométernyire, egy hatalmas, bakancs formájú szikla alatt, amely a kézenfekvő Bakancs-szikla nevet kapja. Közben Maszlennyikovnak továbbra is fejtörést okoznak a fellelt bizonyítékok, és Ivgyelbe küldött rádiótáviratában hangot is ad tanácstalanságának:

HOGY MIÉRT HAGYTA EL SÁTRAT EGÉSZ CSOPORT HIÁNYOS ÖLTÖZÉKBEN, MÉG NEM TUDJUK, HALVÁNY GŐZÜNK SINCS

A nap folyamán helikopter landol a keresőcsapat bázisának közelében: végre megérkezett Ivgyelből az ilyen jellegű ügyekben abszolút tapasztalatlan Vaszilij Tyempalov ügyészségi nyomozó. Rögtön munkához is lát: tájékozódik a nap eseményeiről, katalogizálja a sátor tartalmát és megírja hivatalos jelentését. A következő tényeket rögzíti:

A sátrat a lejtőn verték fel, 1079 méter magasságban.

A sátor alatt sík terepet alakítottak ki, a síléceket a sátor padlójára fektették.
A sátrat belepte a hó.
A bejárat félig nyitva volt, kikandikált a ponyvafüggöny.
A sátor közelében vizeletnyomokat is találtak: valaki „csurrantott" egyet.
Amikor kiásták a hóból a sátrat, a lejtő felőli oldalán, a bejárat közelében szakadást észleltek, és a lyukon egy szőrmekabát kandikált ki.
A sátorlap emelkedő felőli oldala darabokra volt szaggatva. A sátor bejárata előtt egy pár összekötözött síléc hevert.
A sátorban talált tárgyak pontos helyét katalogizálták.

A felsoroltak közül sok mindent azok fedeztek fel, akik két napja megtalálták a sátrat. Van azonban valami, amit addig furcsamód senki sem vett észre: a sátor hátsó, északi oldala erősen szakadozott! De mivel a sátor anyaga már úgyis foszladozott, pár szakadásnak nem tulajdonítanak túl nagy jelentőséget. Olyannyira, hogy később már arra sem emlékszik senki, hogy ki vette észre őket.

*

Maszlennyikov a nap végén konstatálja, hogy újabb holttestet nem találtak, és egy rádiótáviratban azt is rögzíti, hogy mi mindent vitt el a helyszínről Tyempalov:

NYOMOZÓ ELVITTE CSOPORT ÖSSZES IRATÁT, KIVÉVE VÁZLATRAJZOKAT ÉS SZEMÉLYES JEGYZETFÜZETEKET, BELEÉRTVE ÚTVONALTERV 3 PÉLDÁNYÁT...

De végül nemigen számított, hogy mit csinált vagy nem csinált aznap Vaszilij Tyempalov, hiszen az igazságügyi tanácsos, miután visszatér Ivgyelbe, még arra sem kap időt, hogy hivatalosan kezdeményezze az eljárás megindítását. Két nap múlva már nem tartanak igényt további szolgálataira, mivel a területi ügyészség fejesei már az első holttestek megtalálása után intézkedni kezdtek. Azt akarták, hogy Tyempalovnál „fajsúlyosabb" személyiség vegye kézbe az irányítást, és március 1-jéig el is döntik, hogy Lev Ivanov lesz az utóda. Ivanov, akinek a neve ezután hosszú évtizedekre egybeforr a Gyatlov-üggyel, előszeretettel mondogatta, hogy az ő mottója így szól: „Tisztességes vagyok, nem korrumpálódom, így aztán jól alszom." De mire lezárult az eljárás, legalább kétszer hűtlen lett fennen hangoztatott elveihez.

Lev Ivanov, dátum nélküli felvétel

Tizennegyedik fejezet

2012

Kuncevics alagsori lakása a túra előkészületei során amolyan főhadiszállássá avanzsált. Reggeli után mindennap leballagtam oda a betonlépcsőn, hogy eltöltsek egy kis időt Jurij Jugyin társaságában. A nappaliban egyre szűkebben voltunk, mert egyre több helyet foglalt el a felszerelésünk. Már igencsak közelgett az indulás napja, amikor Jugyin csalódást keltő hírrel szolgált: tolmácsunkon keresztül értésemre adta, hogy mégsem vesz részt a hegyi túrán, de konkrét okot nem volt hajlandó mondani. Elkeserített, hogy a Gyatlov-csoport egyetlen túlélője nem lesz ott mellettem, amikor most, fél évszázad elteltével újra bejárjuk egykori útvonalát. Nem vártam el Jurij Jugyintól, hogy egészen a Gyatlov-hágóig eljöjjön, de azért reméltem, hogy legalább egy darabon velünk tart. Persze igazából nem kellett volna meglepődnöm a döntésén, hiszen ha 1959 telén, huszonegy éves korában nem tudta végigcsinálni a túrát, akkor kissé merész dolog azt várni, hogy hetvennégy évesen újra nekivágjon. (1963 nyarán viszont elzarándokolt a tragédia helyszínére, és részt vett az odaveszett barátai tiszteletére tartott megemlékezésen.)

Az indulás előtt két nappal is ugyanúgy kezdődött a nap, mint máskor: reggeli után szóltam Kuncevicsnek, hogy a főhadiszálláson leszek, és leballagtam az alagsorba. A kanapén ülő hatvanöt év körüli férfi határozottan nem Jugyin volt. Először nem is tudtam hova tenni: eltelt néhány másodperc, mire rájöttem, hogy a moszkvai „ügyvédem” az. Miután túljutottam a kezdeti sokkon, energikus kézfogással üdvözöltük egymást. Vlagyimir Borzenkov nem kis távolságot tett meg: ha nem repülővel jött Moszkvából, akkor tizenhat órát kellett vonatoznia. Minden jel arra mutatott, hogy nem egyszerű baráti látogatásról van szó.

Fél óra múlva megérkezett a tolmácsunk, Olga Taranyenko – ugyanaz az ifjú hölgy, aki pár napja félreérthetetlenül jelezte, milyen érzésekkel viseltetik Sztálin iránt. Olga Jekatyerinburgban született és nevelkedett, de a Gyatlov-incidensről nem hallott, amíg el nem vállalta ezt a munkát. Egyre jobban érdekelte az ügy, olyannyira, hogy az útra is el akart kísérni minket tolmácsként. Kuncevics azonban kijelentette, hogy nem visz föl egy fiatal lányt a hegyekbe, mert az nem biztonságos.

Most, hogy végre lehetővé vált a Borzenkovval folytatott érdemi kommunikáció, azt tudtam meg róla először, hogy ő is velünk tart a túrára. Utána pedig büszkén és roppant izgatottan mutogatni kezdte az egyik szék mögött felkupacolt túrafelszerelését, mint egy gyerek. Először egy tarkabarka nejlon hókabátot kapott elő és emelt a magasba, hogy csodáljam meg. A foltvarrásos ágytakarót idéző, őrületes külsejű ruhadarabhoz foghatót még soha nem láttam: egyszerre idézte Piet Mondrian képeit és egy Batman-szerű orosz szuperhős jelmezét. Borzenkov elővarázsolta a kiegészítőket is – a csuklyát, a hátizsákot és az orkánkesztyűt –, majd elmagyarázta, hogy a dzsekit a Szovjetunió Sportszövetségével együttműködve ő maga tervezte. Megtudtam azt is, hogy ez a Batman-szerkó, a másik három hasonló dzsekivel és a két sínadrággal együtt, összesen ötven sítúrát, illetve kereső-mentő expedíciót élt túl, köztük a Kola-félszigetre, az Urál hegység sarkvidéki részére és az Északi-sarkvidékre tett kiruccanásokat. Borzenkov ezután viccesen megjegyezte, hogy abban a dzsekiben a világ összes nemzete képviselteti magát, úgyhogy ő tulajdonképpen maga a két lábon járó ENSZ.

A dzseki bal karján díszelgő, babakék színű repülős jelvényre mutattam, ami arra késztette Borzenkovot, hogy részletesen ismertesse a hátterét és a végzettségeit. Kiderült, hogy harmadik generációs moszkvai, és a jelvényt a Moszkvai Állami Repüléstudományi Egyetem (korábban Moszkvai Légiközlekedési Főiskola) elvégzése után kapta. Ugyanebben az intézményben szerezte a repülésmérnöki és az alkalmazott matematikusi másoddiplomáját is, valamint ott szerzett PhD-nek megfelelő fokozatot „biztonsági és mentőfelszerelések légi és űrrendszerek számára” szakirányon. Miután begyűjtötte műszaki diplomáit, 1982-ben tagja lett annak a tudóscsapatnak, amely a Mount Everest meghódítására irányuló első hivatalos szovjet expedíció hátterét biztosította. Borzenkov az ottani klímára való speciális dzsekit tervezett a huszonhat fős mászócsapatnak, és megalkotott egy különleges oxigénmaszk-szerkezetet is, amelyet, miután az Everest-expedíción sikert aratott, a szovjet űrprogramban is felhasználtak.

„Hegymászóink rendkívül nehéz, járatlan útvonalat választottak az Everest délnyugati oldalán – mondta Borzenkov. – Az expedíció során két éjszakai mászásra is sor került, ilyet még soha senki nem csinált! Számomra pedig, meg mindenki számára, aki részt vett az oxigénfelszerelés tervezésében, az volt a legszebb jutalom, hogy hegymászóink az orosz történelemben először úgy csinálták végig az expedíciót, hogy egyszer sem hibásodott meg az oxigénmaszkjuk.”

Amikor megkérdeztem, honnan tud ilyen sokat a Gyatlov-expedícióról, Borzenkov elmondta, hogy túratanácsadóként szerzett tapasztalatai a hetvenes évek végén magas pozícióba repítették: a tizenöt szovjet tagköztársaság diákturizmus-szövetségének alelnöke lett. „Tisztán adminisztratív és módszertani jellegű munka volt – magyarázta. – Személyesen feleltem a biztonsági kérdésekért, és sokszor tettem ellenőrző körutat olyan területeken, ahol a vakáció alatt sok diák túrázott. Mentőcsapatként figyeltük ezeket a helyeket, és fel voltunk szerelkezve arra, hogy elsősegélyt tudjunk nyújtani."

Érdeklődtem, hogy milyen mentőakciókban vett részt, mire Borzenkov érezhetően lehangolódott. Elmondta, hogy az első kereső-mentő akciójára 1971-ben került sor az Oroszország északnyugati részén lévő Kola-félszigeten. „A Poljarnije Zori nevű város iskolásai sítúrára mentek a Hibiny-hegységbe, és egy fiú lemaradt a népes csoporttól. Mivel siettek, hogy elérjék a vonatot, a csoport vezetője csak felszállás után vette észre, hogy a fiú nincs meg. Másnap háromtagú mentőcsapat indult a keresésére, amelynek én is tagja voltam. Önkéntesek voltunk, mert akkor még nem létezett az országban hivatásos hegyimentő-szervezet. Én éppen a félszigeten tartózkodtam, a Kirovszk nevű városban, egy sítúráról tartottam hazafelé. Nagyon rossz volt az idő: 150 kilométer per órás széllökések, mínusz 20 fokos fagy. Volt egy hegyszoros, amelyen nem tudtunk áthaladni, mert a szűk hasadékból egyszerűen kifújt volna minket a szél. Ugyanezzel a problémával szembesült az ellenkező irányból érkező másik mentőcsapat is. Átkutattunk a számunkra kijelölt útvonalon minden zegzugot, és később, amikor valamivel jobb lett az idő, meg is találtuk a fiút: ott volt a szorosban, amelyen nem tudtunk átjutni. Sajnos nem segíthettünk rajta, mert már a legelső napon megfagyott. Mivel ez volt az első mentőexpedícióm, és rosszul végződött, sok apró részlet élénken megmaradt bennem, és még hosszú ideig kísértett az emlék."

Borzenkov 1978-ban, a korábbi túrabalesetek tanulmányozása során hallott először a Gyatlov-hágónál lezajlott incidensről. De csak 1984-ben érintette meg igazán az eset, amikor egy repüléstudományi és űrergonómiai konferencián találkozott néhány emberrel, akik annak idején önkéntesként részt vettek a keresőakcióban. Attól kezdve sehogy sem ment ki a fejéből a dolog.

Most, hogy több időt tölthettem együtt vele, hamar világossá vált, hogy ő nem összeesküvés-elméletekben utazik, hanem türelmesen várja a történtekre adott tudományos igényű magyarázatot. Kuncevics viszont inkább az ösztönös megérzéseire hagyatkozott, és a tényeket sajá-

tosan értelmezve időnként képtelen túlzásokra ragadtatta magát. De ők ketten már a hatvanas évek óta baráti kapcsolatot ápoltak, és az utolsó szovjet generáció gyermekeiként nem riadtak vissza a heves vitáktól. Mindketten arra törekedtek, hogy végre-valahára megfejtsék ezt a rejtélyt, és ezzel némi vigaszt nyújtsanak a túrázókat mindmáig gyászoló családtagoknak.

*

Fogalmam sem volt, hogy kell becsomagolni egy ilyen kaliberű túrára – legalábbis ezt szűrtem le abból, ahogy orosz barátaim kiokosítottak a téli hegymászás fortélyaival kapcsolatban. Kuncevics először is elmondta, hogy mindig magammal kell hordanom a következőket: egy zsebkést, két öngyújtót és egy doboz gyufát. Hozzátette, hogy az utóbbit lehetőség szerint be kéne varrnom a ruhámba. Utána megtanítottak, hogyan rendezzem el a ruhadarabjaimat. Kiderült, hogy a használat sorrendjében kell bepakolni őket a hátizsákba, azaz előre be kell osztanom, hogy mikor mit veszek föl. A következő instrukció az volt, hogy az időrendben sorba rakott ruháimat a jobb térkihasználás érdekében tekerjem össze minél kisebbre. Ezután Kuncevics felszerelt mindenféle konyhai eszközzel, edényekkel meg egyéb apró-cseprő kellékekkel, Borzenkov pedig közölte, hogy a könnyebb cuccoknak a hátizsák alján a helyük, a nehezebbeknek pedig felül, hogy nagyjából fejmagasságban legyenek. Az én ösztönöm pont az ellenkezőjét súgta, de nem vitatkoztam. Erre az emberre igazán rábízhatom magam, gondoltam, hiszen konyít valamicskét a fizikához...

Egy ponton elkezdtük összehasonlítgatni a felszerelésünket Borzenkovval, és gyerekes versengésünket mintha áthatotta volna valami hidegháború korát idéző, hetvenkedő kivagyiság... Ha munkált még bennem némi felsőbbrendűségi érzés a flancos felsőruházatom vagy a hiper-szuper bakancsom miatt, azt Borzenkov hamar lehűtötte lenyűgöző, orosz gyártmányú fejlámpájával, amely, mint megtudtam, megbízhatóbb konstrukció, mint az amerikai megfelelője. Még kínosabb helyzetbe hozott a vízhatlan túranadrágom, amelynek beszerzése pár hónapja még igen bölcs dolognak tűnt, de most kiderült, hogy nem lehet ráhúzni a puccos, Arctic márkájú bakancsomra, amelyet Kuncevics „elefántcsizmának” becézett. A figyelmetlenségem miatt az utolsó pillanatban kellett a célnak megfelelő, orosz gyártmányú hónadrág után rohangálnom.

A végső visszaszámlálás napjaiban már barátilag ugrattuk egymást mi hárman – persze a szavainkat fordító Olga Taranyenko hathatós segítségével. A könnyed, lezser heccelődés a komoly feladat előtt álló emberek közti társalgás megszokott hangneme. A szverdlovszki kollégium 531-es szobája jutott eszembe, ahol 1959. január 23-án Igor és barátai csomagoltak be utolsó közös kalandjukra. Az előkészületeinket figyelő Jugyinra pillantva arra gondoltam, hogy vajon neki is az az este jár-e a fejében.

Jugyin egyfolytában ott nyüzsgött körülöttünk, és olykor lefirkantott valamit egy cetlire. Hogy fontos dolgokat jegyzett föl, vagy csak megpróbált úgy tenni, mintha neki is lenne valami dolga, azt nem tudhattam. Olykor bekapcsolódott a társalgásba, de nagyrészt beérte azzal, hogy csöndben figyeli a ténykedésünket. Hogy közben sokszor eszébe jutott az 1959-es tragédia, ahhoz nem férhetett kétség, hiszen az utolsó napokban refrénként ismételgette a következő mondatot: „Adja az ég, hogy épségben hazatérjetek!”

*

Az indulás előtti napon, a délutáni órákban Kuncevics felesége egyszer csak félrevont minket a tolmácslánnyal. Mivel a konyhába mentünk, arra gyanakodtam, hogy teaszünetre invitál minket, vagy valami ínyencfalattal, például az oroszul *szalo* névre hallgató, jól besózott zsírszalonnával akar meglepni, de kiderült, hogy csak váltani szeretne velem pár szót négyszemközt. Szinte suttogva mondta el, hogy a férje nagyon aggódik értem, olyannyira, hogy már a túra lemondását is fontolgatta. Meghatott Olga aggodalma, de kételyeimet félretéve megnyugtattam, hogy minden rendben lesz.

Amikor újra csatlakoztam a többiekhez, Kuncevics éppen a várható időjárást taglalta józan, tárgyilagos hangon. Rámutatott, hogy az Ivgyel és a hegyek közötti szakaszon különösen kiszámíthatatlan az idő. Elmondta, hogy Vizsajt, ahol a csoport annak idején egy éjszakára megszállt, el kell kerülnünk, mert 2010 nyarán futótűz pusztított a faluban. Harmincnégy épület vált a lángok martalékává, és a teljes lakosságot evakuálni kellett Ivgyelbe. Nem létezik már a 41-es szektor sem, mert az ilyen fakitermelő telepeket általában öt év után lebontják. Ezért az Usma nevű manysi faluban fogunk éjszakázni, amely szintén a Lozva folyó partján van, nyolc kilométerrel lejjebb, mint a Gyatlov-csoport egykori szálláshelye. Megtudtam azt is, hogy Usmába még nem jutott el a modern világ komfortja: nincs se folyó víz, se áram, így hasonló

körülmények között tölthetjük majd az éjszakát, mint annak idején a szverdlovszki csapat.

Kuncevicset aggasztotta, hogy az Usma és a Gyatlov-hágó közötti 70 kilométeres szakaszon, ahol közismerten nem ritkák a hurrikán erejű széllökések, megjósolhatatlan az időjárás. A mértéktartó előrejelzések mínusz 30 fokot mondtak (nagyjából ugyanilyen hideg volt a Gyatlov-csoport utolsó éjszakáján), de Kuncevics „megnyugtatott", hogy simán lehet ennél rosszabb is az idő.

Mivel még soha nem tapasztaltam meg „első kézből" ilyen brutális fagyot, kezdett erőt venni rajtam az idegesség. Miközben azt latolgattuk, hogy mit tartogat számunkra a lehető legrosszabb forgatókönyv, egyre nehezebben tudtam úrrá lenni a rettegésemen. Az Olgával folytatott beszélgetés tudatosította bennem azt, amit addig is sejtettem: Kuncevics aggódik értem. Ezt olvastam le az arcáról, valahányszor rám nézett, és nem tudtam szabadulni a gondolattól, hogy ha a sztoikus oroszok ilyen idegesek az Északi-Urálban esedékes túránk miatt, akkor mit szóljak én?

Reggel hét órára tűztük ki az ébresztőt. Lefekvés előtt tartottam magamnak egy kis motivációs beszédet: *Azt teszem, amit tennem kell, évek óta erre készülök!* – mantráztam. Mielőtt bevonultam volna a szobámba, Borzenkov félrevont, és tört angolsággal megosztott velem egy utolsó hegymászóbölcsességet. Az addigiakhoz hasonló intelemre számítottam, olyasmire, hogy valamit soha ne felejtsek el vagy soha eszembe ne jusson, de csalatkoznom kellett: Borzenkov csak annyit mondott, hogy a fogkefét nyugodtan kispórolhatom a zsákomból. Hogy miért, azt nem kötötte az orromra, de olyan komoly képet vágott, hogy egy pillanatra én is komolyan elhittem: tényleg bölcs tanácsot kaptam. Végül azonban gondom volt rá, hogy a fogkefém könnyen hozzáférhető helyen, a hátizsákom oldalzsebében legyen – hiszen az én újdonsült barátom igencsak foghíjas volt már...

Mielőtt nyugovóra tértem, még beszéltem a szeretteimmel. Először a barátnőmet hívtam föl Skype-on, és a közel fél órás eszmecsere végén megígértem neki, hogy épségben haza fogok érni. Az igazán megrendítő pillanat az volt, amikor a kisfiam zavart, tanácstalan képet vágott, mert nem tudta hova tenni a számítógép képernyőjén látott arcot, hiába mondta az anyukája, hogy az a „papa". Megszakadt a szívem a gondolatra, hogy nem ismer meg... Igaz, csak pár hete voltam távol, de az egyéveseknek ennyi idő kész örökkévalóság.

Utána az édesanyámat hívtam fel. Neki, mióta foglalkozni kezdtem a Gyatlov-rejtéllyel, mindig is az volt a refrénje, hogy „Miért csinálod te

ezt?”. Most is megkérdezte, és nekem nem volt rá kielégítő válaszom. Csak annyit mondtam neki, hogy ne aggódjon: rövidesen otthon leszek.

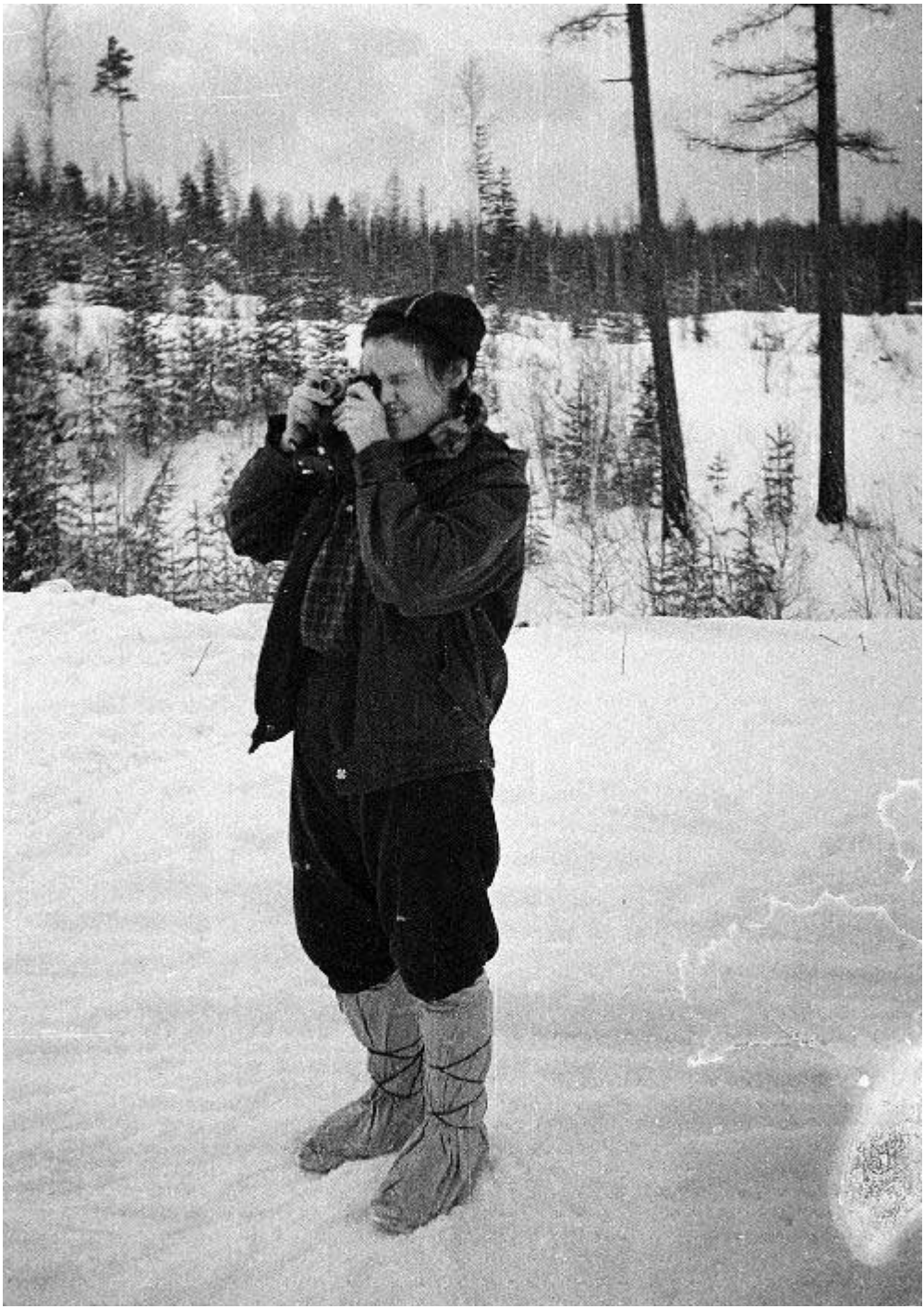

Zinajda „Zina" Kolmogorova a 41-es szektorban,
lábán a Vizsajban varrt bakancsvédőjével, 1959. január 27.

Tizenötödik fejezet

1959. január 26-28.

A 41-es szektorban élő favágók valószínűleg hónapok óta nem láttak nőt, így amikor megpillantották a tízfős csoportot szállító teherautót, minden bizonnyal megdobogtatta a szívüket a platón ülő két lány látványa. Napnyugtáig még hátra volt egy bő óra, így a két társaság tisztán láthatta egymást, amikor Gyatlovék lekászálódtak a járműről, és üdvözölték vendéglátóikat. A favágók az ottani vidék jellegzetes öltözékét viselték: prémvadász sapkát és *tyelogrejká*t, azaz vattával bélelt pamutkabátot, amelyet eredetileg a Vörös Hadsereg számára terveztek. A túrázók egyből látták, hogy ezek a ránctalan arcú férfiak nem sokkal idősebbek náluk. Az üdvözlésükre sietők között volt egy, aki elütött a társaitól: büszkén viselte borzas, fekete üstökét és dús, vörös szakállát. Jevgenyij Venyegyiktov néven mutatkozott be, de amint azt Georgij följegyezte a naplójába, volt egy igen találó beceneve is.

Sokáig beszélgettünk a helyi munkásokkal. Mindenféléről szó esett, és megmaradt az emlékezetemben egy vörös szakállú favágó, akit a társai úgy hívtak, hogy „Szakáll".

Szakáll (oroszul *Boroda*) a csoport szóvivőjének tekintette magát, és amikor elkezdtek szálláshelyet keresni a vendégeknek, rögtön magához ragadta az irányítást. A 41-es szektorban a munkásszállásként szolgáló rönkházakon kívül nemigen akadt látnivaló. Ez is csak olyan volt, mint a térség bármely más fakitermelő telepe: úgy ötven ember vágta ki, darabolta fel és vonszolta be a környező erdőségek fáit. A hosszú távú szerződéssel dolgozó férfiak a világtól elzárva éltek, és családtagjaikat csak évente egyszer-kétszer látták. A Szovjetunióban azok számára, akik csak rövid ideig részesültek formális oktatásban, sokszor a fizikai munka jelentette a legjobb választást. A tíz túrázó most alighanem szerencsésnek érezte magát, amiért továbbtanulhatott, hiszen sok fiatal számára még Hruscsov alatt is riasztóan szűkös lehetőségeket tartogatott az élet.

A favágókat felvillanyozta a váratlan vendégek érkezése, a túrázók pedig megkönnyebbülten nyugtázták, hogy véget ért ez a szeles utazás: alig várták, hogy vacsorázhassanak és nyugovóra térhessenek. Különösen Jurij Jugyinnak szolgált nagy örömére, hogy egyelőre véget ért a gyötrelmes zötykölődés. A tíz barát leszedte hátizsákjait a teherautóról, Szakáll pedig összeköltöztette néhány munkatársát, hogy a két hölgyvendégnek külön szobája legyen. Ljuda és Zina értékelte a gesztust, de végül úgy alakult, hogy alvásra aznap éjjel vajmi kevés idejük maradt.

A favágók kenyeret sütöttek vendégeiknek, majd vacsora után mindannyian körbeülték a fatüzelésű kályhát. A rönkház korántsem volt olyan komfortos, mint a vizsaji vendégház: a bútorzat spártaian puritán volt, a huzattól csupán a rönkök közti résekben tenyésző mocsári moha védte meg őket. De tudták, hogy ahhoz képest, ami ezután vár rájuk, így is fényűzőek a körülmények, a meleg fogadtatásért és a kellemes társaságért pedig kifejezetten hálásak voltak. A városi diákok ugyanis hamar rájöttek, hogy ezek a „végeken" élő munkáseberek sokkal közelebb állnak hozzájuk, mint gondolták volna. A favágókat ugyanis a szabadban dolgozók szikár, szívós izomzatán kívül a szellemi dolgok iránti autodidakta érdeklődés és a költői lelkület jellemezte. A túrázók főként Szakáll személyében leltek szellemi-lelki társra: Venyegyiktov egyrészt úgy szavalt, mintha könyvből olvasná, másrészt könnyedén irányítása alá vonta az egész csoportot. Jugyin így emlékszik vissza rá: „Egyértelműen ő volt köztük a legokosabb, és óriási tekintélye volt ezek előtt a fiúk előtt." Szakállnak továbbá meghökkentően stílusos volt a megjelenése ahhoz képest, hogy élete nagy részét az erdőben töltötte. Elképzelhető persze, hogy csak kényelmesebbnek találta, ha nem borotválkozik, de tény, hogy burjánzó arcszőrzete elegáns blézerével és kozákos nadrágjával párosulva meglepően kifinomult külsőt kölcsönzött neki. Mintha csak tudatosan „divatozott" volna, pedig ott, a végtelen orosz erdőségekben nemigen volt, aki csodálja...

Favágók a 41-es szektorból. A bal szélen Jevgenyij „Boroda” Venyegyiktov, 1959. január 27

A Gyatlov-csoport szálláshelye a 41-es szektorban. Középen Igor Gyatlov, tőle jobbra, kalapban Nyikolaj „Kolja” Thibault-Brignoles. Mögöttük a falon Jurij „Georgij” Krivonyiscsenko mandolinja lóg, 1959. január 27.

Szakáll és társai a nagy mennyiségben fogyasztott fekete tea mellett, amellyel akkoriban Kína bőségesen ellátta az országot, elszavalták a vendégeknek kedvenc költeményeiket. „Favágó létükre ismerték Jeszenyint és a verseit – idézi fel Jugyin. – Látszott, hogy okosak, nem átlagos munkásemberek." Szergej Jeszenyin a 20. század elején Oroszország egyik legünnepeltebb lírai költője volt. Eleinte támogatta a bolsevik forradalmat, de később bírálta az ország vezetését, ezért Sztálin betiltatta a műveit, és a tiltás Hruscsov alatt is érvényben maradt. Jeszenyinen egyre jobban elhatalmasodott az elmebaj, és harminc éves korában felakasztotta magát. De közvetlenül az előtt, hogy véget vetett életének, még megírta utolsó versét, amely a leghíresebbek közé tartozik:

Ég veled, barátom, isten áldjon,
elviszem szívemben képedet.
Kiszabatott: el kell tőled válnom,
egyszer még találkozom veled.
Isten áldjon, engedj némán elköszönnöm.
Ne horgaszd a fejedet, hiszen
nem új dolog meghalni a földön,
és nem újabb, persze, élni sem.[1]

A Szovjetunióban a költészet szerelmesei kénytelenek voltak fejből megtanulni az ehhez hasonló verseket, mert Jeszenyin műveit nyomtatásban nem volt könnyű megtalálni. „Nem lehetett elolvasni a verseit, mert be voltak tiltva – magyarázza Jugyin. – Sehol nem árulták a köteteit... De hiába volt betiltva sok más íróhoz és költőhöz hasonlóan, így is tudtunk beszélgetni róla."

Márpedig a költészetről folytatott társalgás a fiataloknál sokszor átcsap szerelemről, párkapcsolatokról szóló eszmecserébe. Azon az estén a két lány terelte a romantika irányába a beszélgetést. Jugyin úgy emlékszik, hogy Ljudának és Zinának ez volt a kedvenc témája, amit a főiskola kollégiumában is gyakran szóba hoztak. „Mióta eljöttünk Jekatyerinburgból, mindennap a szerelem volt a téma. Próbáltak kifejezni valamit, és meg akarták tudni, hogy látják ezt a kérdést a fiúk."

Pár nappal korábban Jugyin rögzítette is a csoport naplójában, hogy „Z. Kolmogorova vitát provokált a szerelemről." Zina a jelek szerint nem tekintette lezártnak a vitát, amelyhez most férfi vendéglátóik is hozzászóltak a maguk szemszögéből. De Jugyin hozzátette, hogy Zina és Ljuda teljesen ártatlanul, minden hátsó szándék nélkül terelte a szót erre a témára, és a csoport tagjainak zöme, köztük a két lány is, szűz volt még. „Akkoriban más volt az élet, más volt a légkör. Ma már ezt nem érti senki. Romantikából nem volt hiány, de mást jelentett a romantika, mint ma."

Jugyin nem tagadja, hogy a csoport fiú tagjai közül többen is (Igor, Georgij és különösen Dorosenko) gyengéd érzelmeket tápláltak Zina iránt, de akkoriban szégyellnivaló dolognak számított, ha csak egyvalakit tüntettek ki érdeklődésükkel. „Persze voltak egymás iránt romantikus érzelmeink, de senki nem mondott semmit, mert nem fordíthattunk megkülönböztetett figyelmet egy bizonyos lányra. Úgy tartották, hogy ez szovjet emberhez méltatlan dolog." A 41-es szektorban lezajlott beszélgetésre Jugyin így emlékszik: „Voltak érzéseink, de csak általánosságban beszélgettünk a szerelemről, nem konkrétan. Mi a szerelem, mi a romantika, ki az ideális lány, milyen az ideális lánytípus?"

Az érzéseiről tehát csak az általánosságok szintjén beszélt a tíz barát, viszont habozás nélkül dalra fakadtak, táncra perdültek, és ünnepelték a fiatalság, az együttlét romantikáját, meg talán annak romantikáját is, hogy titkon szerelmesek valakibe... Georgij mandolinját most az igen muzikális Rusztyik vette kézbe, az egyik favágó pedig előkapott egy gitárt. Sok-sok dal csendült fel az est folyamán, köztük a fiatal utazók körében igen népszerű orosz költő és kalandor, Alekszandr Gorodnyickij *Hó* című szerzeménye is:

Hullik a hó, táncol, kavarog,
Pattog a rőzse, a tűz,
Alszik a tábor – én darvadozok,
Tűnt napok emléke űz.
Égbolt távoli kékje,
Rég hazaküldött levél...
Ez itt a tundra vidéke,
Kurta az ősz, s a helyébe
Hosszú a sarkköri tél.

Hó, hó, hó, hó,
Sátrunkat ellepi újra,
Kurta az álmunk, már távolodó,
Hó, hó, hó, hó.
Vattapaplanban a tundra,
Jégpáncélba fagyott a folyó,
Hó, hó, hó, hó.

A vigalom természetesen alkoholmentesen zajlott, legalábbis a túrázók részéről. „Senki sem ivott a csoportból, senki!" – erősködik Jugyin, bár azt elismeri, hogy különleges alkalmakkor azért kivételt tettek a barátaival. Egyszer például a mintegy százfős táborozó diákcsoport összesen két üveg pezsgővel köszöntötte az újesztendőt. „Mindenki kapott egy kiskanálnyit, és ennyi volt. De így is énekeltünk-táncoltunk egész éjjel, nem volt szükségünk alkoholra ahhoz, hogy jól mulassunk."

A diákok ezúttal sem fűtötték a hangulatot sörrel, borral, házi vodkával. Így is zengett nevetésüktől a ház, döngött talpuk alatt a fapadló, és mire visszavonultak a szobáikba, már csak pár óra volt hátra az éjszakából. Pedig ajánlatos volt kialudniuk magukat, hiszen nehéz nap állt előttük. A motorizált közlekedési eszközökkel egyelőre végeztek: eljött az ideje, hogy előkészítsék síléceiket, és próbára tegyék állóképességüket a „vadonban".

Jurij Jugyin nem aludt valami jól, és reggel arra ébredt a padlón megvetett fekhelyén, hogy fájdalmai csak fokozódtak. Mégis feltett szándéka volt, hogy megy tovább a többiekkel. Mint elmondta, konoksága egyrészt abból fakadt, hogy nagyon szeretett volna együtt maradni a barátaival, és végigcsinálni a túrát, de megvolt a maga személyes oka is arra, hogy ne forduljon vissza. Útjuk következő állomása ugyanis egy elhagyott geológiai telep volt, és mivel a főiskolán geológusnak tanult, kíváncsian várta, hogy milyen ásványokat, drágaköveket talál a néptelen épületek között.

A kései reggelit követően a favágók kirajzottak a rönkházakból, hogy elbúcsúzzanak új barátaiktól. Szakáll borzasan bukkant elő, ujjai közt cigaretta füstölgött. Amikor megtudta, hogy rendes csoportkép készül róluk, hátrasimította a haját, és beállt pózolni a társai közé. A túrázók búcsúzóul megajándékozták vendéglátóikat: odaadtak nekik mindent, amit nélkülözhetőnek ítéltek. A 41-es szektor egyik munkása, Georgij Rjaznyev később elárulta a nyomozóknak, hogy „Jevgenyij Venyegyiktov mestert megajándékozták egy regénnyel, és Anatolij Tutyinkov is kapott tőlük ajándékot".

Délután egy Sztanyiszlav Velikjavicius nevű litván férfi érkezett a 41-es szektorba, hogy lovas szánjával elkísérje a csoportot a geológiai telepre. Aznap vascsöveket kellett elhoznia az elhagyott telepről, és a szánjára szerencsére fölfért az összes hátizsák. A férfi a fakitermelő telep „szabadúszó" dolgozója volt, aki immár hat éve raboskodott a 8-as büntetőtábori körzet 2-es szektorában. Hogy mivel érdemelte ki a szabadságvesztést, az nem derült ki, de bármi volt is a bűne, a 2-es szektor parancsnoka nem látta akadályát annak, hogy rábízza az ifjú túrázókat. És a csapat tagjai sem láttak semmi okot arra, hogy tartsanak tőle: szeretetteljesen „Szláva apónak" szólították.

Mivel Velikjavicius elég későn érkezett meg, a tíz túrázónak a „tehertaxiért" cserébe holdfénynél kellett megtennie a 25 kilométeres út nagy részét. Felkötötték síléceiket, majd elköszöntek favágó barátaiktól, és elindultak északi irányban, az erdő mélye felé. A hátizsákjuktól ugyan átmenetileg megszabadította őket a szán, de igen nehéz terepen kellett haladniuk. Hogy megtörjék az út monotóniáját, időnként pihenőt tartottak, és ilyenkor előkerültek a kabátok alól a fényképezőgépek. Fontos volt, hogy megörökítsék a megtett utat, hiszen csak így bizonyíthatták, hogy teljesítették a 3-as szintű minősítés követelményeit. A felvételek tanúsították, hogy betartották a túrázás szabályait: megfelelő öltözékben, megfelelő felszereléssel indultak útnak, és az előírt alakzatban síeltek. De azért bohóckodtak is a kamera előtt: a filmtekercsek képkockáinak jó része sapkacserét vagy vicces pózolást örökített meg. Ha belepillantunk a fényképalbumukba, tipikus diákokat láthatunk, akik nyilvánvalóan élvezik egymás társaságát.

Csoportkép a 41-es szektorban, 1959. január 27.

A Gyatlov-csoport a 41-es szektorból az elhagyott geológiai telep felé tart. Balról jobbra: Jurij Dorosenko, Zinajda „Zina" Kolmogorova, Ljudmila „Ljuda" Dubinyina, Sztanyiszlav „Szláva papa" Velikjavicius. Jurij Jugyin leghátul, a háttérben látható, 1959. január 27.

Nyikolaj „Kolja” Thibault-Brignoles eljátssza a hóban, hogy bajba jutott, 1959. január 27.

Balról jobbra: Ljudmila „Ljuda” Dubinyina, Jurij „Georgij” Krivonyiscsenko, Nyikolaj „Kolja” Thibault-Brignoles és Rusztem „Rusztyik” Szlobogyin, 1959. január 27.

Jurij „Georgij" Krivonyiscsenko fényképez, 1959. január 27.

Minden oldalról sűrű erdő vette körül őket. A legkönnyebben a befagyott Lozván tudtak haladni a hóban. Jugyin elmondása szerint a folyót nem borította túl vastag jégpáncél, és nem is volt olyan farkasordító hideg, hogy biztosak lehettek volna a dolgukban. Fennállt a veszély, hogy beszakad a jég a sítalpak alatt, sőt időnként meg kellett állniuk, hogy késsel lekaparják a lécekre tapadt, majd jéggé fagyott havat. Ezt azonban nagyon óvatosan kellett csinálniuk, nehogy túlságosan ránehezedjenek a jégre. „Nagyon nehéz volt és nagyon veszélyes – idézi fel Jugyin. – Nem láttuk a jeget, amelyen álltunk, mert be volt havazva."

Mivel kellett az energia, a 41-es szektorban vásároltak négy vekni kenyeret, és az est folyamán kettőt szétosztottak egymás között. Időközben Szláva apó lova az addiginál is lassabban cammogott a vékony jégen, és bár a csoport tagjai is fontolva haladtak, időről időre szem elől tévesztették a litván férfit meg a szánját.

Aztán végre-valahára fölsejlett előttük a holdfényben a hófödte háztetők kis csoportja. Ahogy közeledtek, a telep lassanként rendes faluvá terebélyesedett, de ennek a falunak nem voltak lakói, akik össze-

sereglettek volna a fogadásukra. Csönd honolt a mintegy húsz házból álló telepen: sehol nem lobogott tűz, egyetlen ablakban sem égett gyertya. A túrázók kitaposatlan, sí- és keréknyomoktól mentes úton haladtak el a nyitva hagyott vagy a szél által kivágott ajtók, ablakok előtt. A holdfényben kirajzolódott egy-egy hátrahagyott kályha vagy más bútordarab alakja. Már két-három éve üresen állt a telep, de ránézésre úgy tűnhetett, mintha a rönkházak lakóit csak nemrég szólították volna fel otthonuk azonnali elhagyására, arra sem hagyva nekik időt, hogy összeszedjék a bútoraikat vagy bereteszeljék az ajtót.

A túrázók a favágóktól megtudták, hogy a telepen csak egyetlen ház van lakható állapotban – és ezt a házat nem is volt olyan egyszerű megtalálni: végül a jégbe vágott vízgyűjtő gödörről ismerték fel. Dorosenko megörökítette naplójában a pillanatot, és azt, hogy nagy sokára Velikjavicius is befutott.

Késő este értünk oda, így csak a jégbe vágott gödör alapján találtuk meg a kunyhót. Deszkákból tüzet raktunk, már füstöl a kályha. Pár embernek megkarcolták a kezét a kiálló szögek, de amúgy minden rendben. És megjött a ló is. Vacsora után még hajnali háromig dumáltunk a jól befűtött kunyhóban.

Az ágyakat a két lány foglalta el, a fiúk pedig – Szláva apóval kiegészülve – a padlóra terítették le hálózsákjukat. Jugyinnak egyre jobban fájt a lába, de abban a hitben ringatta magát, hogy reggelre jobban lesz.

De amikor fölébredt, és megpróbált föltápászkodni, mindenki számára nyilvánvalóvá vált, és ő maga is belátta, hogy őrültség lenne, ha folytatná a túrát. Ez volt az utolsó lehetősége arra, hogy biztonságban visszatérjen a civilizációba. Hiszen innentől kezdve nem lesz település, csak a sűrű erdő, és azt a kockázatot nem vállalhatta a csoport, hogy Jugyint esetleg vissza kelljen cipelniük, ha mozgásképtelenné válik. Így aztán az a döntés született, hogy haza kell mennie. Kolja így ír erről a csoport naplójában:

Persze nagy kár, hogy meg kell válnunk tőle, különösen én sajnálom meg Zina, de nincs mit tenni.

Miközben Szláva apó összekészítette a 41-es szektorba szállítandó vascsöveket, Jugyin a közelben gyűjtött ásványmintákat (főként piritet és kvarcot) pakolta föl a szánra. „A fogatos sietett, és nekem is odakiáltott, hogy igyekezzek már" – idézi fel. Sajnálta, hogy el kell válnia a barátaitól, de azért mosolygott, mint mindig, és azzal vigasztalta magát, hogy tíz nap múlva úgyis viszontlátják egymást. Forró öleléssel vett búcsút kilenc társától, akik nélküle folytatják útjukat az Otorten hegy felé. A hátizsákját föltette a szánra, ő maga viszont nem tudott felszállni potyautasnak, mert csak a jéghideg vascsöveken tudott volna ülni. Ezért a lábába, hátába egyre-másra belenyilalló fájdalmat hősiesen tűrve sílécen indult el Szláva apó fogata mögött. Így tette meg a kanyargó folyó jegén a 25 kilométeres utat.

Az elhagyott rönkház, ahol a Gyatlov-csoport megszállt, 1959. január 28.

A túrázók a geológusok „polcain" ülve pihennek az elhagyott faluban. Balról jobbra: Ljudmila „Ljuda" Dubinyina, Alekszandr „Szása" Zolotarjov, Zinajda „Zina" Kolmogorova, 1959. január 28.

Jurij Jugyin búcsúzóul összeölelkezik Ljudmila „Ljuda” Dubinyinával, mielőtt elindulna hazafelé. Igor Gyatlov nézi őket, 1959. január 28.

Tizenhatodik fejezet

1959. február-március

Miután Szverdlovszkba is eljut a négy holttest híre, a családtagok, barátok a kezdeti sokk után megkezdik a bűnbakkeresést. Sokan az egyetem felelősségét firtatják, és felteszik a kérdést, hogy miért engedték el a diákokat egy ilyen veszélyes expedícióra. Olyan hangok is hallatszanak, hogy a nyomozóknak a terület őslakóit kéne elővenniük. Amikor a csoport útvonalától nem messze manysik nyomaira bukkannak, felmerül a kérdés: nem vette-e zokon a törzs, hogy oroszok tolakodtak be az ő szent földjükre? Az egyre erősödő gyanú kivizsgálása céljából Ivgyelbe rendelik a manysik lakta területeken dolgozó erdészeket, hogy kihallgassák őket.

Ivan Rempel, a német származású erdész, aki az eltűnésük előtt egy héttel találkozott a túrázókkal Vizsajban, egyértelműen védelmébe veszi a manysikat: „Szerintem ez lehetetlen, mert elég sűrűn találkozom manysikkal, de soha nem hallok olyat, hogy ellenségesen beszélnének más nemzetekről – mondja március eleji tanúvallomásában. – Nagyon vendégszeretőek, ha ellátogat hozzájuk az ember vagy találkozik velük." Rempel arra is rámutat, hogy a terület, ahol a Gyatlov-csoport járt, nem számít megszentelt földnek a manysik szemében. „A helyi lakosok szerint a manysik szent sziklái a Vizsaj folyó forrásánál vannak, 100-150 kilométerre attól a helytől, ahol a túrázók meghaltak."

Ivan Pasin vizsaji erdész a nyomozóknak tett vallomásában cáfolja, hogy a manysik követték volna a csoportot: „A túrázók első táborhelyétől egy kilométerre láttunk egy manysi tábort. Ott legeltették a rénszarvasaikat, de ez már a túrázók halála után lehetett, mert a manysik nyomai frissek voltak, a túrázók táborhelye pedig régebbi. A manysik tehát nem támadhatták meg a túrázókat – szögezi le Pasin. – Sőt, a szokásaikat ismerve éppen ellenkezőleg, segíteni szoktak az oroszoknak... A manysik már nemegyszer befogadták az otthonukba az eltévedt embereket, és enni adtak nekik."

Andrej Anjamov szujevatpauli manysi vadász és rénszarvaspásztor januárban az Auszpija folyó közelében vadászott. Nagyjából akkor járt arra, amikor a Gyatlov-csoport is a területen tartózkodott. Amikor a társaival együtt bevitték Ivgyelbe kihallgatásra, ezt mondta a nyomozóknak: „Mind a négyen láttunk sínyomokat, de nem követtük őket. Jávorszarvasok, farkasok, rozsomákok nyomait is láttuk, de tűzrakó helyet nem, és emberi hangokat sem hallottunk." Arra a felvetésre, hogy a törzs számára vallási jelentőséggel bírna a terület, Anjamov vadásztársa, Konsztantyin Seskin közli: „A vadászterületünkön nincs szent hegy... És a manysik ma már nem is látogatják a szent hegyeket. A fiatalok egyáltalán nem imádkoznak, az idősebbek pedig csak otthon."

A nyomozók számára néhány hasonló tartalmú vallomás után világossá válik, hogy egyrészt semmilyen tárgyi bizonyíték nem támasztja alá a manysik érintettségét, másrészt ez a harmonikus lelkivilágú nép aligha követhetett el olyasmit, ami a túrázók életét követelte volna.

Keresőcsapatok fésülik át a területet, 1959. február-március

Közben a Halat Szjal hegyen a keresőcsapat, amelynek tagjai közt továbbra is vannak manysi önkéntesek, végképp feladja a reményt, hogy egyetlen túlélőt is találhat a Gyatlov-csoportból. Immár nem mentőakcióról van tehát szó: az a szomorú feladat áll előttük, hogy föl kell kutatniuk még öt hófödte sírhelyet. Jevgenyij Maszlennyikov elrendeli, hogy a harmincfős csapat kutasson át lavinaszondával egy 30 ezer négyzetméteres területet. Néhányan már döfködték a mély havat síbotokkal, de miután megérkeznek a szondák, amelyeket Maszlennyikov rendelt meg a munkahelyéről, már két és fél méter mélyre tudnak lehatolni. A majdnem egyforma kabátot és prémvadászsapkát viselő férfiak fej fej mellett, csatárláncban felsorakoznak az átvizsgálandó terület szélén, majd a kutasszal a havat döfködve elindulnak, mint egy kis hadsereg, amelynek a talpa alatt megbúvó ellenséggel kell megküzdenie. Kimerítő és korántsem tökéletes módszer ez: a szondák egyes helyeken nem érik el a hó alatti fagyott talajt. Van például a területen egy vízmosás, amely úgy négy és fél méter mély. Az ivgyeli vezérkarból valaki rádiótáviratban azt javasolja, hogy küldjenek a hegyekbe fémdetektorral felszerelkezett bányászokat.

Maszlennyikov így válaszol:

BÁNYÁSZOKNAK SZONDA KELL, NEM FÉMDETEKTOR, MERT FÖLD ALATT EMBEREKNÉL NINCSENEK FÉMTÁRGYAK.

De Maszlennyikov véleményére fütyülnek, és másnap megjelenik a fémdetektoros bányászcsapat. Egy-két napig pásztázzák műszerükkel a talajt, de nem találnak semmit. Be kell látniuk, hogy Maszlennyikovnak igaza volt: a túrázók esetleges karórái vagy egyéb apró fémtárgyai nem hozzák működésbe a detektoraikat. Így aztán becserélik őket lavinaszondára, és beállnak a havat szurkáló önkéntesek sorába.

Március 1-jén a helyszínre érkezik Lev Ivanov. Nem azért veszi át Tyempalovtól a nyomozás irányítását, mert Tyempalov valami baklövést követett el: egyszerűen arról van szó, hogy a holttestek felkutatása magasabb szintű felügyeletet igényel, és Ivanov területi, Tyempalov pedig csak helyi szintű hatáskörrel rendelkezik. Ivanov rangját tekintve szintén beosztott igazságügyi tanácsos, továbbá háborús veterán, férj és apa. Igaz, minden erejét a munkája köti le, így nem nevezhető igazán családcentrikus embernek, és mostani megbízatása a tavasz folyamán újra meg újra hosszabb időre elszólítja a felesége meg a két kislánya mellől. A következő néhány hónapban többször is alkalma nyílik bejárni az Északi-Urált; kitörölhetetlenül bevéződik az agyába a Halat Szjal hegy környékének topográfiája.

Március 1-jén az az első dolga, hogy helikopterre száll, és megismerkedik azokkal a helyekkel, ahol a holttesteket megtalálták. Ott, ahol Zinát, illetve Gyatlovot érte a halál, nincs sok látnivaló, a 7 méter magas cédrusfenyő környéke viszont már több értékelhető nyommal szolgál. Ivanov megvizsgálja a tűzgödörben található elszenesedett ágakat, és megállapítja, hogy a tűz nem éghetett két óránál tovább. A közelben talált törött ágak azt is egyértelműen elárulják, hogy az egyik áldozat felmászott a fára, és valószínűleg leesett, miközben tűzrevalót vagdosott. A cédrus száraz, törékeny fa, könnyen lehet, hogy a fiú súlya alatt megadta magát az ág. Ezt a feltevést támasztják alá a Dorosenko holttestén látható zúzódások és vágások is, valamint az alatta talált ágak. Elég nagy tüzet raktak ahhoz, hogy meleget adjon, de ahhoz már nem, hogy sokáig égjen. További lábnyomok is látszanak, amiből Ivanov arra következtet, hogy Dorosenkón és Krivonyiscsenkón kívül még legalább egy ember jelen volt. Ezenkívül összegyűjtött, de fel nem használt tűzifát és fenyőgallyakat is találnak, így amellett, hogy miért jöttek ide a túrázók félig-meddig felöltözve, cipő nélkül, felmerül még egy kézenfekvő kérdés: Mi abban a logika, hogy a célnak abszolút megfelelő tűzifát gyűjtenek, majd hagyják kialudni a tüzet? Ivanov rögzíti a helyszínen összegyűjthető információkat, majd nekivág az emelkedőnek, hogy megkezdje a sátor hivatalos szemléjét, és közben a látottakon töri a fejét.

Az igazságügyi tanácsos Maszlennyikovval együtt megvizsgálja a csoport táborhelyét és annak közvetlen környezetét. Megállapítják, hogy a sátrat szabályszerűen verték föl, és bár a ponyvája szakadozott, az alja sértetlen, tehát az erős szélre való tekintettel megfelelően rögzítették a lejtős talajhoz.

Maszlennyikov közben elképzeli, hogy mi történhetett február 1-jén este, és sűrűn küldözgetett rádiótáviratai egyikében föl is vázolja az eseménysort. Szerinte a túrázók a sátorban vacsoráztak a nap folyamán viselt nyirkos ruhájukban, majd a maradék ételt elöl hagyva elkezdtek átöltözni száraz ruhába és cipőbe. Csakhogy közben történt valami, aminek hatására mind a kilencen kimentek hiányos öltözékben a hóba.

LEHET, HOGY VALAKI, AKI MÁR FELÖLTÖZÖTT, KIMENT VIZELNI, ÉS ELVITTE A SZÉL. A KIÁLTÁSÁRA A TÖBBIEK KIUGROTTAK A SÁTORBÓL, ÉS ŐKET IS ELFÚJTA A SZÉL. A SÁTOR A LEGVESZÉLYESEBB HELYEN VAN FELÁLLÍTVA, AHOL A LEGERŐSEBB A SZÉL. LEHETETLEN VOLT 50 MÉTERT MEGTENNI LEJTŐN FELFELÉ. KÖZBEN A SÁTOR BESZAKADT. LEHET, HOGY A LENTEBB MEGTALÁLT 2 ÁLDOZAT AZ ERDŐBE AKART ELJUTNI AZ AUSZPIJA FOLYÓHOZ VEZETŐ LEJTŐN KERESZTÜL. LEHET, HOGY MEG AKARTÁK KERESNI AZ ELŐZŐ TÁBORHELYÜKET. A LEJTŐ TALAJA KÖVES, ÉS 2-3-SZOR OLYAN MESSZE VAN AZ ERDŐTŐL, MINT A

FOLYÓ. TÜZET RAKTAK. MIVEL GYATLOV ÉS KOLMOGOROVA VOLT A LEGJOBBAN FELÖLTÖZVE, ŐK INDULTAK EL VISSZAFELÉ, HOGY MEGKERESSÉK A SÁTRAT, AHOL A RUHÁIK VOLTAK. DE ELFOGYOTT AZ EREJÜK, ÉS ÖSSZEESTEK.

Aznap az időjárás igencsak próbára teszi a lejtőn dolgozó önkénteseket: az erős szél kidörzsöli a bőrüket, és rontja a látási viszonyokat. A szondázás estig nem hoz eredményt, és a keresőcsapat tagjai egyre kimerültebbek. Jurij Blinov, aki szünidejét meghosszabbítva továbbra is részt vesz az akcióban, azok közé tartozik, akik a holttestek keresésével töltött nap végén egy kis léha szórakozásra vágynak. Naplójában így ír erről:

Esténként a havas lejtők szakadatlan szondázásában megfáradt emberek jobb híján sztorikkal szórakoztatták egymást a sátorban. A rendőrök mindenféle alvilági történeteket meséltek, és népszerűek voltak a viccek is.

Blinov odaadóan keresi eltűnt barátait, de már fogytán az ereje, és aggasztja, hogy sok óráról lemarad. Két nap múlva úgy dönt, hogy ideje hazamenni Szverdlovszkba. Két főiskolás társával együtt útra is kel, és éli tovább a diákéletét.

Lev Ivanov a helyszínen, 1959. március 1.

Március 2-án valamivel jobb az idő, mint előző nap volt. A szondázást ott folytatják, ahol abbahagyták. A csapat egy része a folyóvölgyön túlra is kiterjeszti a keresést. Maszlennyikov egyik aznapi rádiótávirata arról árulkodik, hogy átgondolta a túrázók sorsára vonatkozó, első elméletét:

ÉRDEKLŐDNÉK, HOGY ELHALADT-E FEBRUÁR 1-JÉN ESTE AZ INCIDENS HELYSZÍNE FÖLÖTT BÁRMILYEN TÍPUSÚ METEOROLÓGIAI RAKÉTASZONDA?

Maszlennyikov nem fűz magyarázatot a rejtélyes üzenethez, csak annyit tesz hozzá:

KÉREM, KÜLDJENEK VAJAT, HALVÁT, SŰRÍTETT TEJET, CUKROT, KÁVÉT, TEÁT, CIGARETTÁT.

A következő nap hóvihart és erős szelet hoz, de a keresőcsapat folytatja a munkát. Különösen a Lozva folyó völgyére fordítanak nagy figyelmet, és Maszlennyikov most jelenti ki először, hogy szerinte a túrázók nem maradtak életben:

CSAPATUNK ELÉRTE A LOZVÁT. A GYATLOV-CSOPORT NYOMAIT NEM TALÁLTUK, A FŐGERINCRŐL EBBE A PATAKBA FÚJTA A HAVAT A SZÉL. A HÓ NAGYON MÉLY. ANNAK VALÓSZÍNŰSÉGE, HOGY A CSOPORT EGY RÉSZE EZEN A VÖLGYÖN ÁT ELJUTHATOTT A LOZVÁIG, NULLA...

A tomboló vihar miatt Maszlennyikov és csapata kénytelen visszafordulni a Lozva völgyéből. Egy másik csoport azonban, amelynek Szlobcov és Kurikov is tagja, az Auszpija folyó közelében megtalálja a Gyatlov-csoport ideiglenes tárolóhelyét, a *labaz*t, amelyben az égvilágon semmi hiba nincs. Szabályszerűen építették meg, és a kevéske tűzifán kívül elegendő tartalékot helyeztek el benne a visszaútra élelmiszerből meg minden másból is. A tárolóhely is alátámasztja, hogy a Gyatlov-csoport szertartásosan ragaszkodott az előírásokhoz. Találnak itt egy olyan tárgyat is, amelyhez a gazdájának érzelmei fűződtek: Georgij mandolinját. A hátrahagyott hangszer is jelzi, hogy a csoport tagjai mindent a sportteljesítménynek rendeltek alá: a magasabb minősítés megszerzése érdekében még a zenéről is lemondtak.

Később Maszlennyikov és csapata a rögtönzött helikopter-leszállóhelyen gyülekezik, hogy elbúcsúzzanak Lev Ivanovtól. A területi ügyész megtette a helyszínen, amit tudott, mostantól szverdlovszki irodájából folytatja a nyomozást. Ez a helikopter szállítja el Dorosenkót, Krivonyiscsenkót, Gyatlovot és Zinát is. Pár napon belül sor kerül a holttestek boncolására.

A nyomozást ugyan Ivanov vezeti, de Maszlennyikov ettől még továbbra is a saját teóriáit fejtegeti rádiótávirataiban:

A LEGFŐBB REJTÉLY AZ, HOGY MIÉRT MENEKÜLT KI A SÁTORBÓL AZ EGÉSZ CSOPORT. A SÁTORON KÍVÜL CSAK A JÉGCSÁKÁNYT TALÁLTÁK MEG A SÁTORTETŐN LÉVŐ KÍNAI LÁMPÁT. EZ BIZONYÍTJA, HOGY EGYVALAKI TELJESEN FELÖLTÖZVE KIMENT, ÉS VALAMI JELZÉST ADOTT A TÖBBIEKNEK, HOGY AZONNAL HAGYJÁK EL A SÁTRAT.

Maszlennyikov a rakétaszondákra vonatkozó kérdésének okát is tisztázza:

AZ EGYIK LEHETSÉGES MAGYARÁZAT VALAMI TERMÉSZETI JELENSÉG, VAGY ANNAK A METEOROLÓGIAI RAKÉTASZONDÁNAK

AZ ELHALADÁSA, AMELYET IVGYELBŐL FEBR. 1-JÉN LÁTTAK, A KARELIN-CSOPORT PEDIG FEBR. 17-ÉN.

„Karelin-csoport" alatt Maszlennyikov az akcióban önkéntesként szintén részt vevő Vlagyiszlav Karelin túracsoportját érti. Karelin és társai februárban indultak útnak, és a folyómeder mentén haladtak, csakúgy, mint a Gyatlov-csoport. Amikor keresni kezdték az eltűnt túrázókat, történt egy tévedés: azt hitték, hogy Igor Gyatlov csoportja állt meg február közepén egy manysi faluban, és teázott Pjotr Bahtijarovnál, pedig Karelinék voltak azok. A félreértés tisztázódott, és csak átmenetileg vezette félre a nyomozókat, de a Karelin-csoport túrája egyre érdekesebbé vált az ügy szempontjából. Pár nappal a manysi faluban tett látogatásuk után ugyanis, Karelin szavaival élve, „furcsa égi jelenségnek" voltak szemtanúi. Karelin később elmondta a nyomozóknak, hogy február 17-én kora reggel a csoport reggelikészítésre beosztott tagjainak izgatott kiáltozására ébredt. „Kiugrottam a hálózsákból, és bakancs nélkül, zokniban kiszaladtam a sátor elé, ahol faágakra álltam, hogy ne fagyjon le a lábam. Hatalmas, fénylő foltot láttam, amely egyre nagyobb lett. Aztán fölbukkant a közepében egy kis csillag, amely szintén egyre nőtt. A folt a csillaggal együtt délnyugati irányban, lefelé mozgott az égen." Karelin elmondása szerint a fényjelenség alig több mint egy percig tartott, és ő személy szerint úgy vélte, hogy nagyméretű meteoritot láttak. Az egyik társát, Georgij Atmanakit viszont annyira megijesztette a fénygömb, hogy azt hitte, egy bolygót lát, amely mindjárt összeütközik a Földdel. „Később beszéltem más szemtanúkkal – mondta a nyomozóknak Atmanaki –, és ők is hasonlóan írták le az eseményt, hozzátéve, hogy az erős fényre a házukban alvó emberek is fölébredtek."

Maszlennyikovnak szöget üt a fejébe, hogy talán Igor Gyatlov és társai is azért rohantak ki a sátrukból cipő nélkül, mert valami hasonlót láttak.

A következő napokban tovább szaporodnak az erre utaló jelek. Vlagyiszlav Karelin és egy másik önkéntes március 5-én egy addig feltáratlan területet szondáz, amely úgy 1000 méterre van a csoport sátrának helyétől. A szonda nem sokkal a felszín alatt beleütközik valamibe: az ötödik holttestbe! Miután letakarítják róla a havat, Karelin már azonosítani is tudja: Rusztyik Szlobogyin az. Az arccal lefelé fekvő fiú a jobb lábát behajlítva maga alá húzta, ökölbe szorított jobb kezét pedig mellmagasságig fölemelte. Kockás ing, pulóver, sínadrág van rajta, a lábán pedig több pár zokni és fél pár nemezcipő. A sísapkája is a fején maradt, ami elég furcsa, hiszen a túrázókat a széles körben elfogadott elmélet szerint elfújta a szél a táborhelyükről. A holttest elhelyezkedéséből ítélve Rusztyik is a lejtőn felfelé, a sátor irányában haladt, amikor összeesett, csakúgy, mint Zina. Karelin és társa észreveszi, hogy Rusztyik orra és szája tájékán van egy kis bemélyedés az arcára tapadt, megkérgesedett hórétegben. Tehát a fiú egy ideig még élt, miután összeesett, hiszen a lehelete megolvasztotta a havat. A legijesztőbb látványt azonban a csúnyán elszíneződött arca nyújtja: úgy néz ki, mintha erős ütést mértek volna rá valami tompa tárggyal.

Miután mindent lefényképeznek, és gondosan dokumentálják, hogy mit találtak a helyszínen, elviszik Rusztyik holttestét a Bakancs-sziklához, ahonnan később Szverdlovszkba szállítják. Már csak négy túrázó nincs meg: Ljuda Dubinyina, Szása Zolotarjov, Alekszandr Kolevatov és Kolja Thibault-Brignoles.

A sátorban talált tárgyakat további vizsgálat céljából Ivgyelbe szállítják, s időközben a sátorral kapcsolatban is felfedeznek valamit. Pontosabban újra felfedezik, hiszen kezdettől fogva szerepel az ügy aktájában, de eleinte nem gondolták, hogy fontos lehet. Arról van szó, hogy a ponyva nemcsak ott van kiszakadva, ahol a sátrat felfedező Mi-

hail Saravin rávágott párat a jégcsákánnyal, hanem hátul is van rajta néhány szakadás. Látszik, hogy ezeket nem jégcsákány okozta, viszont aki itt fölhasította a ponyvát, az precízebb munkát végzett. Van egy hosszabb vágás, amelyen át ki-be tud járni egy ember. Megmutatják a megrongált ponyvát a hivatásos szabónőnek is, akit azért hívnak be az ügyészségre, hogy varrjon valakinek egy új tiszti egyenruhát. A nő megvizsgálja a szövetszálakat a rejtélyes szakadásnál, és megerősíti, hogy a nyomozók nem tévedtek: szándékos, késsel ejtett vágásról van szó. A szabónő ennél többet nem akar mondani, mert nem szívesen bocsátkozna találgatásokba, de így is egyértelmű a helyzet. Mivel az nyilvánvaló, hogy a Gyatlov-csoport tagjai még véletlenül sem rongálták meg így a saját sátrukat, úgy tűnik, csak egyvalami történhetett: az, hogy azon a rettenetes éjszakán valaki kívülről felhasította a ponyvát, és behatolt a sátorba.

Zinajda „Zina” Kolmogorova a naplójába ír az Auszpija folyónál, 1959. január 29.

Tizenhetedik fejezet

2012

Még sötét volt, amikor kiértünk a pályaudvarra. Kuncevics katonás rendet tartott, így már reggel fél kilenckor, egy órával a vonat indulása előtt ott voltunk. Én akkor már három órája ébren voltam, de még mindig nem sikerült kikecmeregnem a kábulatból, amelyet az este bekapott Valium idézett elő. Nem szedtem rendszeresen altatót: a Valiumot a szédülésemre írták föl, amely az utóbbi hét év folyamán hol elmúlt, hol kiújult. Az indulás előtti estén viszont annyira föl voltam spannolva, hogy ha nem segítek rá gyógyszeresen a dologra, egy percet sem aludtam volna. Így is csak pár órát sikerült, ezért a túra legelső napjának reggelén alig tudtam nyitva tartani a szemem.

Egy kis időre otthagytam útitársaimat, és körülnéztem a pályaudvaron, ahol ötvenhárom téllel azelőtt a Gyatlov-csoport kis híján lekéste a vonatát. Szinte láttam őket, ahogy kifulladva elsietnek mellettem, és szinte hallottam a tíz pár bakancs nyikorgását a márványpadlón. Eszembe jutott Ljuda Dubinyina öccse, Igor is, aki Üzbegisztánban tanult, és csak hónapokkal a csoport eltűnése után tért haza onnan. Az előző oroszországi utam során vele is interjút készítettem. Elmondta, hogy miután 1959 telén elutazott Szverdlovszkból, nem váltott levelet a családjával, így sejtelme sem volt róla, hogy mi történt a húgával, amíg áprilisban haza nem jött. Akkor viszont még le sem lépett a vonatról, de már látta a peronon álló szülein, hogy valami baj van. Ljuda holttestét akkor még nem találták meg, mégis az arcukra volt írva, hogy mi lett a lányuk sorsa.

Szerettem volna azt képzelni, hogy pontosan ugyanott jövök-megyek, mint annak idején a Gyatlov-csoport tagjai, de az az igazság, hogy a pályaudvar épületét azóta többször átépítették és felújították, így 1959-ben biztosan másként nézett ki. A város nyugati részében volt egy régebbi, vattacukorszínű pályaudvar, amely még a cári időkben épült, és ma vasúti múzeumként funkcionál. Ezt a pályaudvart, ahonnan túrázóink annak idején útra keltek, utoljára 2003-ban renoválták. Akkor sok régi falfestményt restauráltak, és újak is kerültek a falra.

A boltíves váróterem falát és mennyezetét díszítő festmények egyértelműen jelezték, hogy rengeteg változás történt az évtizedek folyamán. Az egyik képen például, amely a Romanovok mennybemenetelét ábrá-

zolta, a héttagú cári család egyik oldalán a vörös, a másikon a fehér hadsereg sorakozott. Később megtudtam, mit szimbolizál az alkotás: azt, hogy az orosz ortodox egyház 2000-ben szentté avatta a Romanovokat, akiket a képen mintha delejes vonósugár húzna föl az égbe. Eszembe jutott, vajon mit tud kezdeni ezzel a képpel Jugyin, aki mindmáig gyengéd érzelmeket táplál a kommunista Oroszország iránt? Még furcsább volt egy másik falikép, amely mintha a nagy gazdasági válság idején készült volna a New Deal közmunkaprogramjának keretében, állami megbízásra. A mű kompozícióját tekintve hasonlított a Romanovképhez: baloldalt szovjet tudósok, jobboldalt szovjet katonák csoportja volt látható rajta, középen pedig a tiszta, kék égből pottyant repülőgép füstölgő darabjai. A gép letört szárnyán látszott a ráfestett amerikai zászló, a szárny mellett pedig a katapultált pilóta, Gary Powers botladozott. Az már nem látszott a képen, hogy Powers, akinek a gépét 1960-ban éppen Szverdlovszk fölött lőtte le a szovjet légvédelem, nem adta be magának az ilyen esetekre kapott saxitoxininjekciót, így fogságba esett. Hónapokig vallatta a KGB, majd végül kémkedésért tíz év börtönre ítélték, de alig egy évre rá egy kémcsere keretében kiszabadult. (A szovjetek a Rudolf Abel nevű ügynöküket kapták meg érte.) Az amerikai kormány eleinte Powers gépének létezését is tagadta (az incidenst azzal magyarázták, hogy egy meteorológiai repülőgép tévedt be a szovjet légtérbe), de később nagy kínban beismerte, hogy hazudott, miután Hruscsov közölte: „Elárulok egy titkot: az elején szándékosan elhallgattam, hogy a pilóta él és virul! És most nézzék meg, micsoda badarságokat hordtak össze az amerikaiak!”

Az égből pottyant U-2-es kémrepülőgépet ábrázoló festmény alatt állva kiszámoltam, hogy Gary Powers pontosan tizenöt hónappal a Gyatlov-csoport eltűnése után ért földet. Ekkor döbbentem rá, hogy az agyam igyekszik mindent a szerencsétlenül járt túrázókhoz kötni, azt is, ami csak érintőlegesen kapcsolódik az ő történetükhöz.

Ekkor már kezdett benépesülni a pályaudvar, de rajtunk kívül senkit sem láttam, aki hátizsákot és sífelszerelést cipelt volna. Egyértelműen látszott, hogy a „turiszt” szó már nem ugyanazt jelenti, mint a hruscsovi olvadás időszakában: a jelek szerint senki sem tartotta jó ötletnek, hogy a tél közepén Szibéria felé vegye az irányt. Mivel hamarosan indult a vonatunk, gyorsan vettem egy árustól egy marék orosz csokirudat, és bedugtam őket a zsákomba. Gondoltam, ha majd odaérünk, ahol annak idején a Gyatlov-csoport sátra állt, jutalmat osztok... Miután visszamentem a társaimhoz, elővettem a fényképezőgépemet, hogy búcsúzóul lőjek egy képet az előcsarnokról, de Kuncevics és Borzenkov egyszerre

kapta föl a kezét, és takarta el a lencsét. Közölték, hogy a pályaudvaron nem nézik jó szemmel a fotózást, de tolmács hiányában nemigen tudták megmagyarázni, miért van ez így.

Befutott kis csoportunk negyedik tagja, Dmitrij Voroscsuk is, akit Kuncevics szervezett be. Egyből láttam, hogy ez az ápolt szakállú, drótkeretes szemüveget viselő fiatalember még biztos nincs negyvenéves, azaz nem idősebb, mint én. Szerény angoltudását latba vetve elmondta, hogy szakmája szerint geológus, és nagyon érdekli a Gyatlov-rejtély, valamint nagyon szereti az Urál hegységet.

Tetszett nekem a mi négyfős csapatunk, hiszen mindenkinek megvolt a maga testhezálló feladata. Egyértelmű volt, hogy a navigátorunk csakis Borzenkov, a túrabalesetek szakértője lehet, aki különösen a lavinákat tanulmányozta behatóan, és egy ideig a szovjet turistaszövetség alelnöke is volt. Voroscsuk, bár nem volt profi tolmács, tudott annyira angolul, hogy a segítségével világosabban kommunikálhassunk, továbbá arra is számíthattunk, hogy geológusként beavat minket a terület topográfiájába. A csapat élére pedig csakis Kuncevics állhatott, aki huszonöt éve behatóan ismerte a Gyatlov-ügyet, és cserkészparancsnoknak is kiválóan alkalmas volt. Végül pedig engem, aki a megfigyelő szerepét töltöttem be, magától értetődően a napló vezetésével bíztak meg. Elmondták továbbá, hogy én vagyok az első amerikai, aki télvíz idején nekivág ennek a túrának az Északi-Urálban.

A vagon mindkét oldalán voltak fekhelyek: az egyik oldalon emeletes, a másikon a falból lehajtható szimpla ágyak. Felpakoltuk a hátizsákjainkat a fejünk fölötti csomagtartóra, majd az ablakok alatt sorakozó almapiros ülőpadok felé vettük az irányt. Mielőtt helyet foglaltunk, Kuncevics készségesen az ülepünk alá helyezte a felszálláskor kiosztott „kincstári" fehér lepedőnket és kék párnahuzatunkat. Ezután kihajtottuk a kisasztalt, és teát töltöttünk magunknak a termoszból. Elhelyezkedtünk, és próbáltunk úgy tenni, mintha nem is egymás hegyénhátán nyomorognánk. Amikor a szánkhoz emeltük a műanyag poharakat, nagyon vigyáztunk, nehogy belekönyököljünk a szomszédunk teájába.

Mi is harmadosztályú, avagy *plackartnij* vagonban utaztunk ugyan, mégis sokkal magasabb komfortfokozaton, mint a Gyatlov-csoport. Annak idején ugyanis, amint azt Borzenkovtól megtudtam, még tényleg „fapados" volt a harmadosztály, mindennemű üléshuzat nélkül, és a kocsit fűtötték ugyan, de ők biztos nem érezték magukat gőzfürdőben, mint mi a vaskos téli gönceinkben. Továbbá 1959-ben sokkal lassabban haladt a szerelvény, mint manapság, és a tetejébe Szerovban át is kellett

szállniuk. A mi vonatunk viszont egyenesen Ivgyelbe tartott, csak állnia kellett egy kicsit Szerovban.

Amikor kifutott velünk a vonat Jekatyerinburgból, még épp csak kezdett fölkelni a nap. Meleg fénybe borult a régi és az új, az egymás hegyén-hátán sorakozó pasztellszínű kőfalak és üvegtornyok. Ugyanolyan szardíniásdoboznak tűnt a város is, mint a harmadosztályú vagon... Borzenkov nem vesztegette az időt: máris előkapta a vázlatfüzetét, és lerajzolta az útvonalunkat, majd megmutatta, hogy mennyiben tér el a Gyatlov-csoportétól. Én csak egy kis jegyzetfüzetet meg egy félbetört ceruzát hoztam, hogy ne foglaljanak túl sok helyet az írószerek. A golyóstollamat kiselejteztem, miután Borzenkov közölte, hogy fagypont alatti hőmérsékleten megbízhatatlan, mert belefagy a tinta.

Ebédre Kuncevics elővett egy dobozt, amelyben lila színben pompázó gyümölcsdesszertet véltem felfedezni, de nem az volt benne, hanem valami heringből, krumpliból, főtt céklából álló, majonézzel nyakon öntött, hagymakarikákkal megfejelt salátaféleség. Az ínyencfalat a bundás hering névre hallgatott, és az íze sem volt bizalomgerjesztőbb, mint a neve. Tudom, mert megkínáltak belőle, és udvariasságból elfogadtam egy kis falatot. Megkönnyebbülésemre szolgált, hogy van saját, külön ebédem: Olga ugyanis indulás előtt a kezembe nyomott egy zacskót, amelyben a kedvenc csirkés kajám lapult. Mohón befaltam az egészet, és közben sűrűn kortyolgattam a teát.

Az étkezés végeztével a jóllakottság csöndje telepedett ránk. Az ablakon kibámulva követtem tekintetemmel a régi villanydrótokat meg a hóból sokszor furcsa szögben kiálló, óriási keresztként meredező villanyoszlopokat. Amerikában ritkán utazom vonaton, de amikor sor került rá, akkor feltűnt nekem, hogy az alulról jövő, monoton robajlás hipnotikus hatású. Most is meditatív hangulatba ringatott: a néhány hetes jekatyerinburgi tartózkodásomon merengtem. Megállapítottam, hogy nagyrészt pozitív, ösztönző jellegű benyomások értek, és rendkívül szerencsésnek mondhatom magam, hogy megismerkedhettem a világtól elzárkózó, visszavonultan élő Jurij Jugyinnal.

De azért nem csak szép emlékeket tudtam felidézni. Pár napja ugyanis beállított Kuncevicsékhez egy jekatyerinburgi tévécsatorna riportere, hogy interjút készítsen velem. A tolmácson keresztül többször is rákérdezett, hogy mennyi pénzt keresek én ezzel a könyvvel. Nyilván arra célozgatott, hogy a busás haszon reményében kiaknázom ezt a rejtélyes orosz ügyet. Csak annyit mondtam neki, hogy nem pénzszerzés céljából látogattam el Oroszországba, pedig legszívesebben kiröhögtem volna, amiért azt képzeli, hogy a könyvkiadásból meg lehet gazdagod-

ni. Azt sem kötöttem az orrára, hogy amikor belevágtam ebbe az egészbe, még eszembe sem jutott, hogy könyvszerződést kaphatok. Sőt azt is elhallgattam, hogy milyen ellentmondásos érzések kavarogtak bennem annak kapcsán, hogy saját zsebből finanszíroztam ezt a hároméves projektet. Hiszen lemerítettem a hitelkártyáimat és lenulláztam a megtakarításaimat – mindezt pont akkor, amikor családot alapítottam.

A riporter folytatta a faggatózást: „És mi lesz, ha nem érez semmit, amikor eljut arra a helyre, ahol a túrázók meghaltak?" Meg: „Miért érdekli magát amerikai létére néhány orosz hegymászó, akik meghaltak, amikor maga még meg sem született?" Tőlem telhetően válaszoltam mindenre, vigyázva, hogy ne tűnjön magyarázkodásnak, amit mondok. De utána még sokáig motoszkáltak a fejemben a riporter kérdései, mintha olyan helyen kutakodott volna, ahol én nem mertem.

Miután az utóbbi hetek azzal teltek, hogy Jugyinnal beszélgettem és a feljegyzéseimet nézegettem, lassanként levontam a következtetést, hogy a Gyatlov-csoportot biztosan nem fegyverek, fegyveresek vagy valamiféle összeesküvés ugrasztotta ki a sátorból. Hihetetlenül meggyőzőek voltak ugyanis a lavinákkal kapcsolatos statisztikák: kiderült, hogy az összes síbaleset csaknem 80 százalékát hógörgeteg okozza. Akkor hát végső soron ez a legvalószínűbb forgatókönyv, nemde? Előttem volt, ahogy a kilenc túrázó meghallja a lezúduló hótömeg hátborzongató robaját, és pánikszerűen kimenekül a sátorból a fagyba, majd a hevesen tomboló szél letuszkolja őket a lejtőn, és az elemek bevégzik, amit a lavina elkezdett. Lehet, hogy fáradozásom jutalma végül a lehető legegyszerűbb magyarázat lesz? De beláttam, hogy ezen egyelőre hiába töröm a fejem: amíg a helyszínre nem érünk, nemigen tehetek mást, mint hogy az előttünk álló útra koncentrálok, annak is a következő állomására: Szerovra.

Kuncevics elmondta, hogy mi vagyunk az első túrázók, akik a Gyatlov-csoport útitervét követik, és elsőként keressük fel e célból a szerovi iskolát is. A tanintézmény címe nem volt meg, csak annyit tudtunk róla, hogy 1959-ben 41. számú iskolának hívták. Félő volt, hogy így nem lesz könnyű megtalálni, és tovább nehezítette a dolgunkat, hogy nem egy teljes nap állt a rendelkezésünkre, mint annak idején Igornak és barátainak, csak röpke másfél óra.

Éreztem, hogy most el tudnék szundítani, úgyhogy birtokba vettem az egyik ágyat. Követték példámat a társaim is. Elalvás előtt még vetettem egy pillantást az ablakra, és eszembe jutott Zina naplóbejegyzése, amelyet a vonaton töltött első éjszakán vetett papírra. Mintha azt írta volna, hogy a távolban ott magasodik az Urál hegység, és föltette a köl-

tői kérdést: „Kíváncsi vagyok, mi vár ránk ezen a túrán! Vajon történik majd velünk olyasmi, amire eddig nem volt példa?” Végül elringatott a harmadosztályú kocsi sűrű levegője, de nyugtalan, szaggatott volt a vonat lassú szívdobogásától kísért álmom. Közben egyre közeledtünk ahhoz a helyhez, ahol Zina naplóbejegyzéseinek vége szakadt.

Tizennyolcadik fejezet

1959. január 28. – február 1.

Miután betegeskedő barátjuk, aki Szláva apót és a lovát követve siklott a Lozvát belepő havon, eltűnt a szemük elől, a kilenc főre fogyatkozott csoport megfordult, és elindult az ellenkező irányba, a folyón felfelé. A következő napokban a folyókra „tapadva" haladtak tovább: előbb a Lozván, majd északi irányban az Auszpiján, egészen az Otorten hegyig. A Lozva hófödte jegén töltött második napjuk nem sokban különbözött az elsőtől: elszántan, csöndben nyomultak előre. De mivel Jurij Jugyin ekkor már nem volt köztük, útjuk utolsó napjainak nem volt más tanúja, csak a fényképezőgépükbe fűzött filmtekercs meg a naplójuk lapjai.

Amikor már kezdtek kimerülni, tízperces váltásokban álltak az élre, hogy diktálják az iramot. Ezenkívül időnként meg is kellett állniuk, hogy levakarják a sílécükre fagyott havat. Ahol veszélyesen vékony vagy vizes volt a jég, ott a partra kényszerültek, de ha a part túl meredek volt, vagy rögös bazalttömbök türemkedtek ki a földből, akkor választhattak, hogy melyik a kisebbik rossz: a törékeny jégpáncél vagy az alattomos, síkos terep.

Jelentősen megkönnyítette a dolgukat, amikor rábukkantak egy sílécek és rénszarvaspaták által kitaposott ösvényre, amely arról árulkodott, hogy manysi vadászok jártak arra. A csoport naplója az út menti fákra festett manysi jelzésekről is említést tesz:

[A jelek] szabályos erdei történeteket mesélnek el. Elmondják, hogy milyen állatokat láttak, jelzik a vadászleseket, meg különféle adatokat közölnek. A jelek értelmének megfejtése a túrázók és a történészek számára is érdekes lehetne.

Esténként, táborveréskor a csoport minden tagjának megvolt a maga feladata. Csak akkor ülhették körül a kályhát és vacsorázhattak meg, amikor azzal végeztek. Szokás szerint zenéléssel és szenvedélyes vitákkal múlatták az időt. Kolja így ír a sátorban töltött első estéről:

Vacsora után sokáig üldögélünk a tűz körül, és őszinte, szívből jövő dalokat énekelünk. Zina mandolinozni tanul a főzenészünk, Rusztemka irányításával. Aztán kezdődik a véget nem érő vita, és mostanában minden vitánk a szerelemről szól.

Amikor végül elálmosodtak, sehogy sem jutottak dűlőre abban a kérdésben, hogy ki aludjon a kályha mellett. A kívülállók számára talán az tűnhet logikusnak, hogy mindenki a hőforráshoz legközelebbi fekvőhelyre vágyik, de Kolja naplója szerint a sátor belső terét kettéosztó hordozható kályha „szinte égetett". Ezért az attól legtávolabbi helyeket választották ki Zinával, Georgijt és Kolevatovot pedig rábeszélték, hogy aludjanak a kályha két oldalán.

[Georgij] talán két percig bírta, aztán szörnyű káromkodások közepette átvonult a sátor végébe, és árulóknak nevezett minket. Ezután még sokáig ébren voltunk, és vitatkoztunk valamin, de végül elcsöndesedett a sátor.

A következő nap nem volt ilyen eseménydús: csak siklottak az Auszpija folyó jegét borító hótakarón órákon át. A napló sem túl beszédes:

Síelés, második nap. A Lozva melletti éjszakai táborhelyről egy manysi ösvényen jutottunk el az Auszpijánál lévő táborhelyre. Az idő jó, mínusz 13 fok van. A szél gyenge. A Lozva jegét sok helyen fagyos hókéreg borítja. Ez minden.

Lehántott kérgű fára festett manysi jelzések. A felső három ferde vonal a vadászcsoport létszámát jelöli, alatta a család jele látható, a lenti ferde vonalakból pedig a kutyák számát tudhatjuk meg, 1959. január 29.

Pihenőt tart a csoport. Balról jobbra: Alekszandr „Szása" Zolotarjov, Jurij Dorosenko és a szalonnázó Igor Gyatlov, 1959. január 30.

A harmadik napon már lényegesen mostohább körülmények között kellett előrejutniuk: csökkent a hőmérséklet, föltámadt a délnyugati szél, esett a hó, és a tetejébe még a manysik nyomait is szem elől tévesztették. Mivel immár nem kitaposott ösvényen haladtak, és a felgyülemlett hóréteg helyenként egy méternél is mélyebb volt, lényegesen lassabban haladtak, mint addig. Közben az őket körülvevő erdő mintha visszavonulót fújt volna: egyre ritkásabban nőttek a fák, és az a kevéske göcsörtös, szél tépázta bükk meg fenyő is törpe méretűre zsugorodott. A folyó jege pedig az alacsonyabb hőmérséklet dacára nem volt megbízhatóan vastag:

Képtelenség átkelni a folyón, mert nincs befagyva. A sínyomok alatt látszik a víz és a vékony jégkéreg, ezért visszamegyünk a part közelébe.

A manysik kitaposott útvonalát szem elől tévesztették ugyan, jelzéseket viszont másutt is találtak az egyre fogyatkozó fákon. A csoport naplójának tanúsága szerint egyre több szó esett a terület őslakóiról.

Manysi, manysi, manysi... Egyre sűrűbben hangzik el köztünk ez a szó. Igazi északi emberek... Ez a nagyon érdekes, különleges népcsoport az Északi-Urálban, a tyumenyi terület közelében él.

Különösen Zinát nyűgözték le a törzsi szimbólumok: néhányat be is másolt a naplójába.

Túrabeszámolónknak akár azt a címet is adhatnánk, hogy „A titokzatos jelek földjén". Ha ismernénk a szimbólumok jelentését, nyugodtan követhetnénk őket, nem kéne aggódnunk, hogy rossz irányba kalauzolnak minket.

Késő délután elfogyasztották a reggeliről maradt marhaszegyet, szárított kenyeret, fokhagymát, cukrot, kávét, majd mentek még néhány órát, mielőtt letáboroztak volna éjszakára. De mivel egyre nyíltabb terepen haladtak, a végén vissza kellett fordulniuk: csak 200 méterrel hátrébb találtak alkalmas táborhelyet, amelyet magas, száraz fák vettek körül. Nehéz nap állt mögöttük, talán az addigi legnehezebb, és a csoport néhány tagja ingerlékenyebb volt a szokottnál. Ljuda és Kolja között ki is tört a vita a munkamegosztás kapcsán. Zina szemtanúja volt a kis közjátéknak:

Hosszasan huzakodtak azon, hogy ki fércelje össze a sátrat. Végül Kolja beadta a derekát, és megragadta a tűt, Ljuda pedig ülve maradt. Kijavítgattuk a sátrat, amelyen annyi lyuk volt, hogy jutott mindenkinek bőven. A fiúk rettenetesen föl vannak háborodva.

A Gyatlov-csoport a Lozva folyón. Jobbról balra: Nyikolaj „Kolja" Thibault-Brignoles, Alekszandr „Szása" Zolotarjov és Ljudmila „Ljuda" Dubinyina (a kép bal szélén), 1959. január 30.

Később vidámabb lett a hangulat: a csoport a tábortüzet körülülve ünnepelte Dorosenko huszonegyedik születésnapját. A fiú megkapta a jeles alkalomra tartogatott ajándékot is: egy szem mandarint. Ez a gyümölcs a harmincas évek óta volt kapható a Szovjetunióban: ekkor kezdték szállítani a Fekete-tenger partján fekvő Abházia citrusültetvényeiről az ország északabbi tájaira. Különlegességnek számított, és rövid volt a szezonja, így az újévi időszakban ajándéknak is megfelelt. Dorosenko nem falta be egyedül a ritka csemegét, hanem szétosztotta a barátai között. Csak Ljuda maradt ki a jóból, mert még a korábbi vita hatása alatt állt, és sértődötten félrevonult. Zina ezt írta a naplójába: „Ljuda bement a sátorba, és egészen

a vacsora végéig nem bukkant elő.” Aznapi bejegyzésének a zárómondata viszont óvatos optimizmust sugallt: „Akkor hát épségben túl vagyunk egy újabb napon.”

Másnap január 31-ét írták. Ez a csoport naplója által dokumentált utolsó nap. A túrázók sokszor reggel vetették papírra naplóbejegyzéseiket, ilyenkor az előző napi eseményekről olvashatunk. Igor feljegyezte, hogy január utolsó napján tíz órakor indultak útnak, és utána rögtön rosszabbra fordult az idő: feltámadt a kellemetlen, agresszív nyugati szél. Tiszta volt az ég, de érthetetlen módon mégis havazott. Igor aztán mégis talált magyarázatot a furcsa jelenségre: nem esett semmiféle csapadék, csak a szél fújta le a havat a fák tetejéről.

Ekkor, a túra utolsó előtti napján történt, hogy a csoport elkanyarodott a folyótól, és nekivágott az Otorten hegy felé vezető emelkedőnek. Szerencséjük volt, mert ismét manysik nyomaira bukkantak (ezúttal sílécek után maradt csíkokra), de így is igen lassan vánszorogtak a kaptatón. Muszáj volt kitalálniuk valami fortélyt, hogy nagyobb hatásfokkal szelhessék a havat. Rögtönöztek is egy Igor által „úttaposásnak” nevezett módszert, amelynek lényege a következő volt: egyikük leveszi a hátizsákját, hogy könnyebben mozogjon, és öt percig töri az utat a többieknek, majd visszatér hozzájuk, és pihen egy kicsit. Aztán ismét hátára veszi a zsákját, és felzárkózik a társaihoz, akik időközben jól lelapították a havat. Amikor elfogy a kitaposott ösvény, megismétlik az egészet, csak ezúttal más töri az utat. De Igor naplójának tanúsága szerint még így is nehezen jutottak előre.

Alig látszik az ösvény: sokszor szem elől tévesztjük, és vakon bóklászunk. Így csak 1,5-2 km-t teszünk meg óránként.

Az arcukba csapó szélről pedig ezt írta:

A meleg, átható szél olyan sebességgel fúj, mint a felszálló repülőgép ellenszele.

Túrázóink érthető módon kimerültek, és délután négykor már elkezdtek táborhelyet keresni. Délnek fordultak, és az Auszpija völgye felé vették az irányt, ahol gyengébb volt a szél és kevésbé mély a hó. A völgynek azonban megvolt a hátulütője is: alig találtak tűzrevalót, mivel a ritkásan növő fák nagy része nyirkos törzsű fenyő volt. Végül úgy döntöttek, nem is ásnak tűzgödröt annak a kevéske rőzsének: egyszerűen lefektettek a földre néhány vastagabb rönköt, és azokon raktak tüzet. A sátorban vacsoráztak, ami a csoport utolsó naplóbejegyzésében e szavakra ihlette Igort:

Nehéz elképzelni, hogy ilyen meghitt, lakályos otthont lehet kialakítani ebben a metsző, süvöltő szélben, több száz kilométerre minden lakott településtől.

*

Február 1.

Életük utolsó napján a túrázók körülbelül tíz fényképet készítettek. Az első felvételekből ítélve reggel a táborhelyen még emelkedett volt a hangulat. Az egyik spontán fotón Kolja és Dorosenko a földön heverő hátizsákok gyűrűjében nevetgél a sátor előtt. Készült két kép Rusztyikról is, akinek mintha csúnyán meg lenne szaggatva a kabátja. A figyelmes szemlélőnek azonban feltűnik, hogy valójában kiégett a szövete, talán azért, mert túl közel volt a kályhához. Rusztyikot a kép tanúsága szerint nem aggasztja túlságosan, hogy tönkrement egy meleg ruhadarabja, vagy legalábbis nem mutatja: túljátszott, felfuvalkodott büszkeséggel pózol a kabáttal. Igaz, a kilenc túrázó közül neki okozta a legkisebb gondot, hogy újat kell vennie, ha hazaér...

A reggeli jókedv nyilvánvalóan ragályos volt: a csoport egyik tagja például megtervezte az *Esti Otorten* február 1-jei első számának címlapját. Az „újság” tartalomjegyzékében szerepelt az „Elegendő meleget ad-e kilenc túrázónak egyetlen kályha és egyetlen takaró?” című vezércikk, valamint meghirdették „Dr. Kolja” és „Ljuda, a természettudományok kandidátusa” egynapos szemináriumát, amely a „Szerelem és természetjárás” címet kapta. A sportoldal arról adott hírt, hogy „Dorosenko elvtárs és Zina Kolmogorova elvtársnő új világrekordot állított fel kályha-összeszerelésben”, a tudományos rovat pedig arról, hogy a „hóember”, azaz a jeti az Északi-Urálban, az Otorten hegy környékén él.

Rusztem „Rusztyik" Szlobogyin a kiégett kabátjával pózol.
Lehet, hogy a ruhadarab túl közel volt a tűzhöz, amikor előző este odatette száradni

Alekszandr Kolevatov (balra) és Nyikolaj „Kolja" Thibault-Brignoles nevetgél a táborhelyen 1959. január 31-én reggel

A kép bal oldalán Igor Gyatlov, Nyikolaj „Kolja" Thibault-Brignoles és Alekszandr „Szása" Zolotarjov látható. A csoport a rosszabbra forduló időjárás közepette készül elhagyni az ideiglenes tárolóhelyet, a labazt, 1959. január 30.

A reggeli vigasság végeztével komolyabb feladat várt rájuk: *labaz*t, azaz ideiglenes tárolóhelyet kellett építeniük. Hogy a hegyre vezető emelkedőn minél könnyebb legyen a hátizsákjuk, itt hagyták mindazt, amire a következő két nap folyamán nem lesz feltétlenül szükségük, hogy majd visszafelé újra magukhoz vegyék. Miután elkészült a *labaz,* kiválogatták azt, ami marad: az élelmiszerek egy részét, a tartalék síléceket, botokat, bakancsokat, a tartalék elsősegélycsomagot és Georgij mandolinját is, pedig attól nagyon nehéz szívvel váltak meg. Ezzel meg a visszaútra tartalékolt tűzifa gyűjtögetésével (ez szintén a *labaz*ba került) el is telt a délelőtt jó része, utána pedig sietve útnak indultak.

Az aznap később készült fotók arról tanúskodnak, hogy a csoport nehezen haladt: egyre kevesebb volt a fa, ráadásul az időjárás miatt alig láttak valamit. A vicces pózolás ideje lejárt: a képeken komoly, elszánt fiatalok küzdenek az emberpróbáló tereppel. Két felvételen azt láthatjuk, hogy libasorban cammognak, és az élen haladókat lassanként elnyeli a szürke köd.

Aznap 16 óra 58 perckor nyugodott le a nap és 17 óra 52 perckor alkonyodott be, de a csoport a vastag felhőtakaró miatt úgy döntött, hogy már korábban letáborozik, nehogy végképp rájuk sötétedjen. Egy keletre néző lejtőn választották ki a táborhelyet, hogy reggel gyorsan összepakolhassanak, és indulhassanak a hegyre. Órákig tartott, mire tábort vertek, és kilenckor már a sátorban voltak, hogy másnap kipihenten vághassanak neki a hegymászásnak. De a kilenctagú csapatból senkinek sem adatott meg, hogy megpillantsa az Otorten csúcsát, sőt még a hegy oldalát sem taposta a lábuk. Életük legszörnyűbb éjszakája állt előttük, és egyikük sem érte meg a napfelkeltét.

A csoport utolsó táborhelye felé halad. A kép a Gyatlov-csoport által készített utolsó felvételek közé tartozik, 1959. február

Tizenkilencedik fejezet

1959. március

Az ivgyeli nyomozók nem akarták hivatalos bizonyíték rangjára emelni a szabónő szakvéleményét, viszont egy másik hölgyet, bizonyos G. Csurkinát, aki tudományos munkatárs és igazságügyi szakértő volt, alapos vizsgálódásra késztetett az elmélete. Csurkina a sátor felfedezésekor jégcsákánnyal ejtett vágásokkal nem foglalkozott, ahogy a túrázók által saját kezűleg befoltozott lyukakkal sem. Kizárólag a bejárattal szemben, a hátsó sátorlapon látható, három szakadásra összpontosította a figyelmét, és hamar megerősítette, hogy az a három szakadás valójában vágás. A jelentésében ezt olvashatjuk: „A szakadás általában a legkisebb ellenállás irányában halad, azaz vagy a hosszanti irányú láncfonalak, vagy a keresztirányú vetülékfonalak szakadnak. Az ilyen szövethiba általában egyenletes és egyenes vonalú. A vágás viszont mind a láncfonalakban, mind a vetülékfonalakban kárt tesz, és változatos szögekben tud haladni. Csak láncfonalakat vagy csak vetülékfonalakat átvágni lehetetlen."

Lev Ivanov és nyomozói úgy vélték, hogy az eset megoldásának kulcsa a hasadások okának feltárása. Amikor a sátrat behozták vizsgálatra, néhány embernek az volt az első gondolata, hogy a csoportot kívülről támadás érte azon az éjszakán. Ezt az elméletet alátámasztani látszott a szakvélemény, mely szerint késsel ejtett vágásokról van szó, de Csurkina, miután mikroszkóppal is megvizsgálta a szövetszálakat, újabb felfedezést tett: megállapította, hogy a sátrat *belülről* hasították fel. „A szövethibák a sátor *belső oldalán* folytatódnak vékony karcolásokban, és nem kívül. A sérülés jellege és alakja arra utal, hogy a vágásokat belülről ejtették valamilyen pengével vagy késsel."

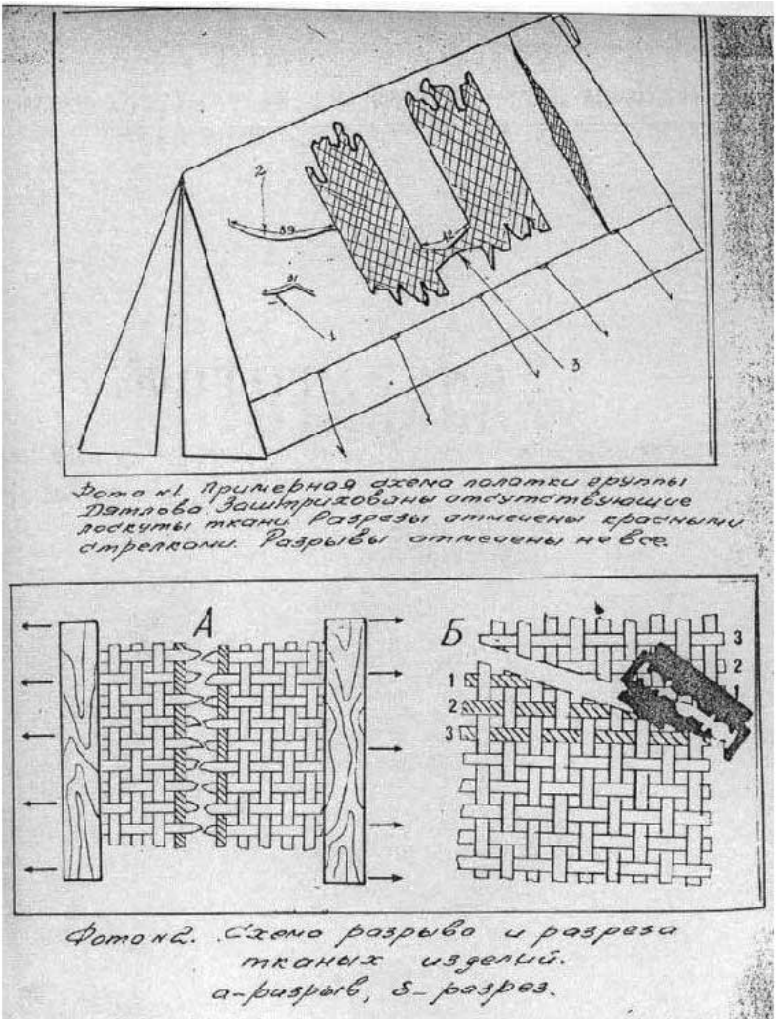

Ábrák a bűnügyi aktából. A felső kép alatti szöveg: „A Gyatlov-csoport sátrának hozzávetőleges rajza. A hiányzó ponyvadarabok helye be van vonalkázva, a vágásokat piros nyíl jelöli. Nem minden szakadás helye van bejelölve.” Az alsó kép alatti szöveg: „A sátor szövetén talált szakadások és vágások. A. szakadás, B. vágás.”

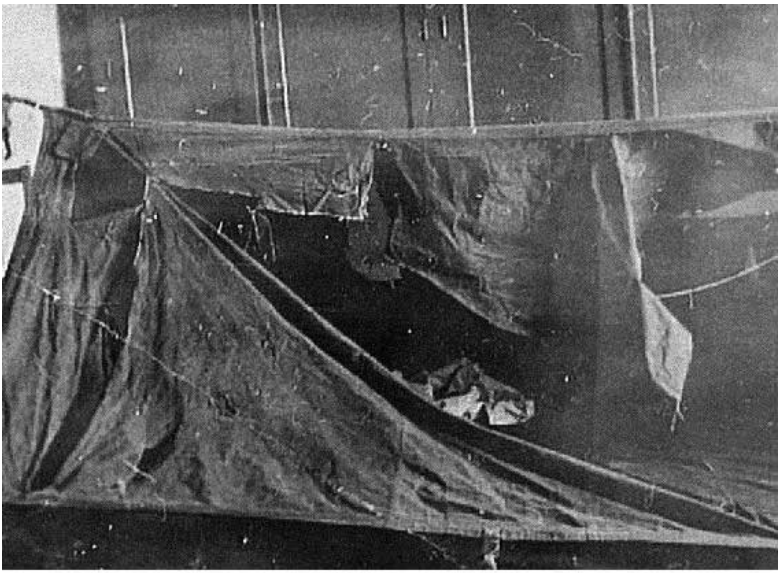

A Gyatlov-csoport vizsgálatra váró sátra az ügyészségen, 1959

Megállapítást nyert tehát, hogy a sátor anyagát az ellenkező irányból hasították fel, és ez újabb teóriáknak, találgatásoknak adott tápot. Jurij Blinov, aki naplójában megörökítette ezt a fejleményt, azok közé tartozott, akik szerint a túrázókat valaki vagy valami meglepte, ezért nem volt idejük arra, hogy a sátor bejáratának zsinórrögzítő kapcsaival bajlódjanak. „A sátrat belülről, 3 helyen hasították fel – írta Blinov. – Ez pedig azt jelenti, hogy nem kívülről hatoltak be hozzájuk, hanem ők hagyták el pánikszerűen a sátrat."

Igor, Zina, Georgij és Dorosenko holttestének március 4-én, illetve Rusztyik holttestének március 11-én elvégzett orvos szakértői vizsgálata megállapította, hogy az öt túrázó halálát kihűlés okozta. Az eredmény nem volt túl meglepő, különösen azok számára, akik megtalálták a holttesteket. Immár nem az volt tehát a kérdés, hogy mibe haltak bele, hanem az, hogy milyen körülmények között. Ha viszont a nyomozók a többi holttesttől újabb nyomravezető jeleket reméltek, akkor hosszas várakozásra voltak kárhoztatva. A keresőakciót ugyanis sok minden lassította: az ítéletidő, az önkéntesek fáradtsága, sőt még a nemzetközi nőnap alkalmából elrendelt munkaszünet is. Maszlennyikov március elején Ivgyelbe repült, mert meg kellett jelennie az akciót irányító bizottság előtt. A gépészmérnök előterjesztette az emberei egyöntetű támogatását élvező javaslatot, hogy függesszék fel a keresést, és csak áprilisban folytassák, mert addigra részben elolvad a felgyülemlett hóréteg. A bizottság azonban elutasította Maszlennyikov javaslatát: inkább azt az opciót választották, hogy leváltják az egész csapatot, és a tervek szerint folytatják a munkát.

Az új csapat élére Abram Kikoint, az Uráli Műszaki Főiskola fizikaprofesszorát, a híres szovjet atomfizikus, Iszaak Kikoin fivérét nevezte ki a bizottság. Kikoin szenvedélyes hegymászó volt, és a főiskola hegymászóklubjának elnökeként azonnal mozgósítani tudta a lehető legjobb önkénteseket. A hegy lejtőjén azonban Kikoin és csapata ugyanazokkal a problémákkal küszködött, mint Maszlennyikovék. Hiába viaskodtak nap mint nap a süvöltő széllel, a mély hóval, meg azzal, hogy sokszor az orrukig sem látnak, nem bukkantak a csoport négy hiányzó tagjának nyomára.

Március első hetében, miközben a hegyi keresőakció egy helyben topogott, Jurij Jugyin kis időre elszakadt tanulmányaitól, és Ivgyelbe utazott. Mivel azon kevesek egyike volt, akik a Gyatlov-csoport mind a kilenc tagját ismerték, beidézték, hogy azonosítsa társai holmiját. Az ivgyeli ügyészségen Ivanov fogadta; Jugyin elmondása szerint a vezető nyomozó kedvessége segítette át a szívszaggató procedúrán. „Nagyon rendes, figyelmes ember volt. Azt mondta nekem: »Ne legyen lelkiismeret-furdalása. Ha velük marad, maga lett volna a tizedik.«"

A keresőcsapat tagjai esetlegesen, találomra gyömöszölték bele a sátor tartalmát a hátizsákokba, nem sokat törődtek azzal, hogy minek ki a gazdája. „Egyetlen hatalmas kupacban volt minden" – idézi föl Jugyin. Egyes-egyedül őrá várt a feladat, hogy szétszortírozza a különféle tárgyak tömkelegét, és mindegyiknek megtalálja a tulajdonosát. A komor hangulatú procedúrán tanúként jelen volt a főiskola testnevelés tanszékének vezetője, valamint a *Na szménu!* című szverdlovszki ifjúsági lap riportere is.

Jugyin lassanként, egyesével kilenc kupacba csoportosította társai személyes tárgyait.

TELESZKÓPOS FOGKEFE: ZINA
SZARUKERETES SZEMÜVEG SZÜRKE TOKBAN: IGOR
BOWIE-KÉS ÉS IRÁNYTŰ: KOLJA
MANDOLIN TARTALÉK HÚRRAL: GEORGIJ
JUGYINTÓL AJÁNDÉKBA KAPOTT SZÜRKE GYAPJÚZOKNI: LJUDA
KOCKÁS VICUNA SÁL: DOROSENKO
TÚRAJELVÉNY: LJUDA
KROKOGYIL CÍMŰ SZATIRIKUS MAGAZIN PÉLDÁNYA: SZÁSA
KÉK EGYUJJAS KESZTYŰ: ZINA
PLÜSSMACKÓ: GEORGIJ

Jugyin viszontlátta az összes, számára ismerős tárgyat, de azért meglepetések is érték. Kolevatov hátizsákjában például a törött fésű, a csiszolókő és az alumíniumkulacs mellett némi „csempészárut" is talált: egy csomag ízesített cigarettát. Úgy tűnt, a ravasz Kolevatov mégis megtalálta a módját, hogy kielégítse nikotinéhségét, fogadalom ide vagy oda... Igor jegyzetfüzetében pedig Zina fényképe lapult. Vajon Igor csak könyvjelzőnek használta a vele baráti viszonyt ápoló lány fotóját, vagy ennél többről volt szó? Ezt persze már senki sem deríthette ki... Végül egy jóval kisebb kupacra való ruhadarab és szerszám maradt gazdátlan: ezeket Jugyin senkihez sem tudta kötni.

Érzelmileg kimerülve távozott az ivgyeli irodából, de útjának nem ez volt az utolsó szívfájdító eseménye. A helikopteren ugyanis, amely visszavitte Szverdlovszkba, egy nő is utazott néhány doboz társaságában. Jugyin elmondta, hogy mélységesen fölkavarta a dobozok látványa, mivel tudta, hogy a túrázók egyes szerveit tartalmazzák.

Miközben a Gyatlov-csoport tagjainak belső szerveit további vizsgálatok céljából Szverdlovszkba szállították, a szerencsétlenül járt fiatalok családtagjai ellenállásba ütköztek, amikor szeretteik holttestének kiadását kérték. A gyászukkal és bűntudatukkal küszködő szülőknek, akik szerették volna tisztességesen eltemetni gyermekeiket, a homályos indítékoktól vezérelt helyi csinovnyikokkal is meg kellett vívniuk a maguk harcát.

Jugyin emlékei szerint a helyi hatóságok nagyon szerettek volna gyorsan túllépni ezen az egész ügyön, és négyszemközti beszélgetéseken arról győzködték a túrázók családtagjait, hogy az elhunytakat a hegyekben kellene örök nyugalomra helyezni. A csinovnyikok azt akarták, „hogy senki ne jöjjön el a temetésre, ne legyen ott senki – mondta Jugyin. – A hatóságok azt erőltették, hogy ott földeljék el őket, ahol rájuk találtak, azaz ne legyen rendes temetés, és könnyen letudják az egészet."

Kolevatov nővére, Rimma Kolevatova a nyomozóknak tett vallomásában „gyalázatosnak" nevezte ezt a hozzáállást. Az öccsét ugyan még nem találták meg, de így is pontosan tudta, milyen megpróbáltatásokban van része a többi családnak. Felidézte, hogy a túrázók szüleit pártfunkcionáriusok hívták be négyszemközti beszélgetésekre, amelyek során elmondták nekik, hogy a gyerekeiket nem kéne visszahozni Szverdlovszkba, inkább Ivgyelben temessék el őket. „Szverdlovszkban éltek, tanultak, ott szereztek barátokat – mondta a nyomozóknak Rimma. – Ugyan miért kéne Ivgyelben nyugodniuk?" Rimma szerint az ominózus beszélgetéseken mindegyik szülőnek azt mondták, hogy a többiek már beleegyeztek az ivgyeli temetésbe, és abba is, hogy a csoport tagjai egyetlen obeliszkkel jelölt közös sírba kerüljenek. Amikor Zina Kolmogorova szülei felvetették, hogy össze kéne hívni az összes szülőt, a főiskola párttitkára azzal hárította el a javaslatot, hogy a családok túl messze laknak egymástól, ezért nem praktikus az elképzelés.

„Miféle összeesküvés ez? – tette fel a kérdést Kolevatov nővére. – Miért gördítenek ilyen akadályokat az utunkba, amikor csak a hozzátartozóinkat szeretnénk eltemetni a szülővárosukban, Szverdlovszkban? Miért viszonyulnak ilyen szívtelenül azok kívánságához, akiket ilyen szörnyű tragédia ért? Súlyos vétség ez az anyák és apák ellen, azok ellen a derék, rendes emberek ellen, akiknek gyermekei odavesztek!"

Jugyin is úgy emlékszik, hogy az elhunytak hozzátartozóit felbőszítette a helyi csinovnyikok viselkedése. „A rokonok levelekkel bombázták őket, és nagy lármát csapva követelték, hogy itt, a városban legyen a temetés. Ragaszkodtak hozzá, hogy rendszeresen ki tudjanak látogatni a gyerekeik sírjához."

Miután a hozzátartozók nem tágítottak, a városi vezetők végül kompromisszumot kötöttek az elhunytak szüleivel: eltemethetik gyermekeiket Szverdlovszkban, de azzal a feltétellel, hogy a gyászszertartásokat nem egyszerre, hanem két részletben, két különböző napon tartják meg. Jugyin elmondása szerint a hatóságok egyértelműen arra törekedtek, hogy minimalizálják az egybegyűlt gyászolók létszámát, és eljelentéktelenítsék az ifjú túrázók halálát. „Úgy akartak tenni, mintha mi sem történt volna."

Huszadik fejezet

2012

Szerovban nem egészen két óránk volt arra, hogy megkeressük a 41. számú iskolát, és még időben visszaérjünk az állomásra. Igaz, társaim elmondták, hogy errefelé a vonatok „mussolinis pontossággal" közlekednek – az orosz ipar nagy részét privatizálták, a vasúthoz viszont makacsul ragaszkodott az állam –, de azért inkább nem hagyatkoztunk arra, hogy úgyis késve indul tovább a szerelvény.

Az utcára kilépve még visszanéztem a régi, forradalom előtti kőépületre, és örömmel láttam, hogy ezt az állomást nem építették át, mióta a Gyatlov-csoport Szerovban járt. Azon az 1959. januári reggelen a vasutasok senkit sem engedtek be, így a fáradt utazóknak más pihenőhelyet kellett keresniük, és végül a 41. számú iskola lett a botcsinálta szállodájuk. Hogy megvan-e még a tanintézmény, arról fogalmunk sem volt, ezért Kuncevics javaslatára gyalogszerrel indultunk el a városka legsűrűbben beépített része felé. A havas utat rusztikus külsejű házak és a kemény tél által meggyötört, fűrésszel megkurtított fák szegélyezték. Feltűnt, hogy ugyanezek a rönkház jellegű épületek láthatók az Igor és barátai által készített fényképeken. A régi fotók között (az előző utam során Kuncevicstől kapott negatívokról hívtam elő őket) volt egy kissé homályos felvétel, amelyen Szása Zolotarjov vállára vetett hátizsákkal áll két rönkház között. Egy másik képen pedig anya és kamaszkorú lánya pózol engedelmesen a kamera előtt jó meleg téli kendőben.

Útba esett néhány vegyesbolt, ahol fésűt, arcszeszt, fogkefét és más egyszerű használati cikkeket lehetett kapni. Egy-két helyen megálltunk útbaigazítást kérni, de amikor Kuncevics az iskoláról érdeklődött, a boltosok csak a fejüket csóválták. Emlékeztem rá, hogy a túrázók naplóbejegyzései szerint a tanintézmény közel volt az állomáshoz, legalábbis elég közel ahhoz, hogy a gyerekek ki tudják kísérni őket a vonathoz. Ha tehát nem botlunk bele rövid időn belül egy iskolába, akkor a város másik felében kell próbálkoznunk... De hamarosan arra lettünk figyelmesek, hogy pár száz méterrel arrébb halványsárgára festett, háromszintes betonépület magaslik ki a házak közül. Az ablakkeretek pirosak voltak, a kerítésről már jócskán lepattogzott a kék festék. Semmilyen felirat nem tudatta, hogy iskolával van dolgunk, de a primer színek mintha gyerekkori emlékeket idéztek volna, és amikor közelebbről is

szemügyre vettem az ablakokat, már látszott az elemi iskolák egyetemes jele: az üvegre ragasztott papír hópihék.

Beléptünk az épületbe. Voroscsuk és Kuncevics váltott pár szót a portán üldögélő biztonsági őrrel, majd Kuncevics hüvelykujját feltartva jelezte, hogy tényleg a 41. számú iskolában vagyunk. Voroscsuktól megtudtam, hogy a biztonsági őrt meglepte a látogatásunk, mert a Gyatlov-csoportról még soha senki nem kérdezősködött, mióta ő itt dolgozik. De a férfi némi habozás után ráállt, hogy gyorsan körbevezet minket.

Amikor nekivágtunk a főfolyosónak, legelőször az tűnt fel nekem, hogy az épület furcsamód üresen kong, dacára annak, hogy kedd délután van. Gyerekeknek nyomát sem láttam, és a biztonsági őrön kívül felnőttek sem mutatkoztak. Sok más orosz épülethez hasonlóan, ahol megfordultam, ez is olyan benyomást keltett, mintha megállt volna az idő. A parfétortát idéző, halványzöld és piszkosfehér falak a túrázók egykori kollégiumára emlékeztettek. Később megtudtam, hogy a szovjet közintézmények falát előszeretettel festették a zöldnek erre az árnyalatára, mert tartós és olcsó megoldás.

Az épület időkapszula jellegének, valamint a gyerekek, tanárok teljes hiányának köszönhetően könnyen oda tudtam képzelni Igort és barátait. Egy pillanatra elszakadtam a társaimtól, és bedugtam a fejem egy üres tanterem ajtaján. Nem tudhattam, melyik teremben járt a Gyatlov-csoport, de gondoltam, ez ugyanúgy megfelel a célnak, mint bármelyik. Odaképzeltem a tábla elé a tíz túrázót, akikre harminc elragadtatott, figyelmes szempár szegeződik. Aznap Szása és Zina volt a sztár. Szása a túrázásról tartott előadásával és játékos dalaival lopta be magát a gyerekek szívébe, Zina pedig a fesztelenségével meg az ellenállhatatlan, varázslatos egyéniségével. Jugyin naplóbejegyzése megörökíti beszélgetésük néhány humoros foszlányát:

Szása: Gyerekek, akkor mesélünk nektek a... A túrázás... Olyan lehetőségeket kínál... (A gyerekek riadtan, csöndben ülnek a helyükön.)

Zina: Blablabla. Hé, te ott, hogy is hívnak, és hol jártál? Ja, hogy még sátorban is laktál? Hát ez nagyszerű! (és így tovább, és így tovább)

Nagyon szerettem volna megkérdezni a biztonsági őrt, hogy tud-e még valamit az itt átutazó csoportról, de ekkor kintről bejött egy férfi, és közölte, hogy azonnal távoznunk kell. Aztán a „papírjainkat” kérte,

de én inkább nem firtattam, hogy kicsoda-micsoda, mert az útlevelemet és az Oroszországba szóló meghívómat nagy okosan a vonaton hagytam. Sikerült kisurrannom egy oldalajtón, mielőtt az a szigorú ember észrevett volna.

A vonaton Kuncevics azt mondta, nagy szerencsénk volt, hogy megtaláltuk az iskolát. Meg azt is mondta, hogy a Gyatlov-csoport „lélekben velünk van".

*

Majdnem éjfél volt már, mire befutottunk Ivgyelbe. Nyugtalanság vett erőt rajtam, amikor kikukucskáltam a vonat ablakán: az épületekre sötétség borult, a felhők a kevéske holdfényt is „lefátyolozták". De a bennem motoszkáló rossz előérzetnek valószínűleg nem sok köze volt a fényviszonyokhoz: inkább a város története válthatta ki, amelyről az elutazásom előtt tanultam ezt-azt. Ugyanis a Gulag területén jártunk. Ivgyelben Sztálin alatt meg utána még évtizedekig közel száz kényszermunkatábor működött, amelyeket nagyrészt a másként gondolkodó politikai elítéltek fogva tartására és kínzására tartottak fenn.

Szolzsenyicin 1973-ban megjelent „szépirodalmi tanulmánykísérletében", *A Gulag szigetvilág*ban lerántja a leplet a szovjet büntetés-végrehajtási rendszer gyakorlatáról: „Ha a csehovi értelmiségieknek, akik egyre azt találgatták, mi lesz húsz, harminc, negyven év múlva, azt felelik, hogy negyven év múlva Oroszországban a kihallgatásokon kínvallatást alkalmaznak, hogy vasabroncsba szorítják az ember fejét, savval teli kádba merítik, mezítelenül kikötözik és hangyákkal, poloskákkal kínozzák, spirituszfőzőn felhevített nyársat döfnek a végbélnyílásába („titkos bélyeg"), csizmás lábbal széttiporják a nemi szervét, és a legenyhébb eljárás az lesz, ha egy hétig tartó álmatlansággal, szomjúsággal gyötrik és véres hústömeggé verik – akkor egyetlen Csehov-darab sem jutott volna el a végkifejletig, valamennyi hős az őrültekházába került volna."[2]

A Szolzsenyicin által leírt táborrendszer már a múlté volt, de Ivgyel gazdasága továbbra is a büntetés-végrehajtás körül forgott. Mivel Oroszországban 1996 óta moratórium van érvényben a halálbüntetésre, azok, akiket egyébként kivégeztek volna, most életfogytiglani szabadságvesztésüket töltik az ország legeldugottabb börtöntáboraiban. Az egyik maximális biztonsági fokozatú fegyintézet, amely a város közvetlen szomszédságában található, mindmáig az ország legelvetemültebb

bűnözőinek otthona. Ők már nem politikai okokból, hanem erőszakos cselekmények miatt kerültek oda.

A peronon riasztó sötétség honolt: csak a vonatok adtak némi fényt meg az állomáson égő néhány lámpa. Kimentünk az utcára, hogy ott várjuk a „katonai szállítójárművet", amellyel eljutunk Usma faluba. Kuncevics figyelmeztetett, hogy elég hepehupás az út, ezért akkor is csak hajnalban érünk oda, ha az időjárás kegyes lesz hozzánk. Azt már tudtam, hogy egy kicsit más útvonalon fogunk haladni, mint ötvenhárom éve a Gyatlov-csoport, és az egykor 41-es szektor névre hallgató favágótelepet nem érintjük, csak a közelében vezet majd az utunk. A telepet amúgy is rég lebontották már, így nincs ott semmi látnivaló. Várakozás közben eszembe jutott, hogy ha nem is követjük hajszálpontosan a túrázók útvonalát, a „kéjutazásunk" igencsak hasonlítani fog ahhoz, amit a láb- és hátfájással küszködő Jugyinnak kellett elviselnie.

Fél óra múlva megpillantottuk a katonai szállítójármű közeledő fényszóróit, és hamarosan begördült az állomás elé egy bőr lökhárítóvédővel ellátott fehér furgon. Ha nem lettek volna tekintélyt parancsoló gumiabroncsai, és nem vakított volna el 50 méteres körzetben mindent és mindenkit a tetőfényszórója, aligha hittem volna el, hogy ez a járgány az orosz hadsereg gépparkjához tartozik: inkább felturbózott hetvenes évekbeli Volkswagennek néztem volna. Kuncevics beült előre, a sofőr mellé, hogy tudjon neki segíteni, mi, többiek pedig bemásztunk a virágmintás szőnyeggel ékesített hátsó utastérbe, ahol egy fémpadon, vagy a padlóhoz csavarozott egyes üléseken foglalhattunk helyet. Miután lepakoltuk csomagjainkat a szőnyegre, Kuncevics bevágta az oldalajtót, és útra keltünk.

Ismét teljes sötétség borult ránk, mivel az ablakokon valamiféle álcázó borítás miatt nem lehetett kilátni. Nem tartottam valószínűnek, hogy kivilágított utcákon haladnánk, de abban azért reménykedtem, hogy legalább némi holdfény beszűrődik. De hamar rádöbbentem, hogy a klausztrofóbiás érzés az út végéig fog tartani. Miközben igyekeztem elterelni a gondolataimat önmagamról, és az előttem álló célra irányítani őket, kezdtek feltolulni a korábbi szédülési rohamaimmal kapcsolatos emlékek. Az egyik ilyen roham után, amely óta még csak pár hónap telt el, egy napra be is kellett feküdnöm a kórházba megfigyelésre. A szédülés avagy vertigo hányinger, hányás és egyensúlyvesztés formájában jelentkezhet, én rendszerint mindhármat átélem. A legutóbbi roham alkalmával negyvennyolc órán át abszolút használhatatlan voltam: vagy a takaró alatt begubózva, vagy a vécécsésze fölé hajolva lehetett megtalálni, és képtelen voltam bármire is koncentrálni, sőt még menni is alig

tudtam. A folyamatos hányástól pedig úgy kiszáradtam, hogy a mentősök a kórház felé menet nem találtak olyan eret, amelyen keresztül folyadékot pumpálhattak volna a szervezetembe.

Kuncevicsnek és Borzenkovnak nem szóltam a betegségemről. Hogy azért-e, mert nem tartottam szükségesnek, vagy mert nem akartam ürügyet szolgáltatni nekik arra, hogy lefújják a túrát? Ki tudja... Úgy terveztem, hogy ébren maradok az út alatt, de abban a koromsötét, zúgó dobozban máris úgy éreztem magam, mint a koporsóban, úgyhogy szó nélkül bekaptam egy tablettát, és leheveredtem a padra. Miközben vártam, hogy a Valiumtól elnyomjon az álom, arra gondoltam, hogy ha az ifjú Jurij Jugyinnak ilyen erős gyógyszerei lettek volna, talán továbbmegy a barátaival az Otorten hegy felé. De szerencséjére csak aszpirinja volt.

Gyászmenet a Mihajlovszkoje temetőbe, 1959. március 9.

Huszonegyedik fejezet

1959. március

Március második hetében, tíz nappal az után, hogy megtalálták a hóban az első holttesteket, Szverdlovszkban eltemették a csoport öt tagját. A szülők kiharcolták, hogy otthon helyezhessék örök nyugalomra gyermekeiket, de a helyi pártfunkcionáriusoknak még volt a tarsolyukban egy trükk: kikötötték, hogy a gyászszertartásokra ne egyszerre, hanem két különböző napon kerüljön sor. Továbbá elutasították a gyászoló családoknak azt a kérését is, hogy az első temetés gyászmenete áthaladhasson a főiskola területén, pedig a campus a Mihajlovszkoje temető közvetlen közelében volt. Csak a legrövidebb úton, a lehető legkisebb feltűnést keltve tehették meg a halottasháztól a temetőig vezető utat, és ez egyértelműen jelezte a rendőrség, illetve a városvezetés álláspontját: nemkívánatos a nagy tömeg, illetve az abból adódó felhajtás.

Jurij Jugyin ekkor még Ivgyelben szortírozgatta barátai személyes holmiját, így nem tudott részt venni a temetésen. A tizenkét éves Jurij Kuncevics, a Gyatlov Alapítvány későbbi alapító elnöke viszont „páholyból" követte az eseményeket. Akkor ugyanis az út túloldalán élt a szüleivel és két bátyjával. Lakásuk ablaka a Mihajlovszkoje temetőre nézett, így azon a délelőttön onnan figyelhette a platón szállított nyitott koporsókat meg a teherautók mögött ballagó gyászoló sokaságot. Mivel kerítés nem volt, az út és a sírkert határvonala teljesen elmosódott. „Több mint ezer ember özönlött a környékünkre" – idézi fel Kuncevics. Mivel addig soha nem látott ekkora tömeget, nem tudott úrrá lenni a kíváncsiságán, és csatlakozott a gyászmenethez. Ez később sorsfordító élménynek bizonyult. Senkit sem ismert ugyan a túrázók közül, de az eltűnésükről, illetve a felkutatásukra indított akcióról tudott. Két bátyja, Georgij és Eduard ugyanis az Uráli Műszaki Főiskola hallgatója volt, és mindketten hódoltak a túrázás szenvedélyének. Így aztán a tragédia érzékenyen érintette a tizenkét éves fiút, és nem csak azért, mert a temetővel szemben lakott.

A Gyatlov-csoport négy tagjának temetése. (Az ötödiket, Georgij Krivonyiscsenkót külön temették el.) Szverdlovszk, 1959. március 9.

Gyászolók a Gyatlov-csoport négy tagjának temetésén

Kuncevics, mint mondta, már akkor is felismerte a szovjet rendőröket. Mindmáig emlékszik rá, hogy látott két civil ruhás férfit, akik árgus szemekkel figyelték a tömeget, de a szertartás iránt nem mutattak érdeklődést. „Biztos vagyok benne, hogy KGB-sek voltak, akiket azért küldtek, hogy figyeljék az eseményeket." Miután az ifjú Kuncevics átment a temetőbe, a koporsókat hamarosan leengedték a sírgödrökbe, majd rájuk dobálták a földet. Utána valaki kiállt, és elszavalta Andrej Vosztrjakov költeményét:

Itt állunk mind, vállt vállnak vetve,
A gitár peng, a húr beszél,
Szóljon a dal, hogy visszaverje
Hangját a hegy, a hó, a szél.

E gyászos dal idézze őket,
Kik társaink voltak nekünk,
És bár futottak, menekültek,
Elérte őket végzetük.

A sátrat szél rázta, szaggatta,
A hóvihar ponyvát hasít,
A sors pedig, ahogy akarta,
Rájuk fonta fagykarjait.

A harcukat hiába vívták,
Hiába volt a küzdelem,
Kitartottak, ameddig bírták,
De győzött, jaj, a vad elem.

Aludjatok, ti drága lelkek,
Igor, Zina, nyugodjatok,
És zordon szelleme a hegynek
Őrizze örök álmotok.

Georgij Krivonyiscsenkót másnap temették a barátai nyughelyétől öt kilométerre, a Repin utcai ortodox templom mögötti Ivanovszkoje temetőben, amely pontosan szemben volt a Központi Stadionnal. Az újonnan épült sportaréna egy héttel azelőtt zsúfolásig megtelt szurkolókkal, mert akkor rendezték a városban az első nagy nemzetközi versenyt, a női gyorskorcsolya-világbajnokságot. Március 10-én azonban csöndesek voltak a környező utcák: Georgij temetésére az előző napi gyászolóknak csak egy kis töredéke ment el.

A gyászszertartások végeztével az elhunytak hozzátartozói és barátai kezdtek magyarázatot keresni a túrázók halálára, illetve a hatóságok furcsa viselkedésére. A Georgij temetését követő napon a szertartáson részt vevő gyászolók összegyűltek a család szverdlovszki lakásán. Georgij apja, Alekszej Krivonyiscsenko

később a tanúvallomásában azt állította, hogy a társaságban jelen volt két túrázó is, akik nagyjából ugyanakkor jártak az Északi-Urálban, mint a Gyatlov-csoport. Elmondták az idősebb Krivonyiscsenkónak, hogy február 1-jén, amikor a fia meghalt, furcsa égi jelenség szemtanúi voltak az Otorten hegy környékén. „Este a táborhelyüktől északra különös jelenséget észleltek: valami rakéta rendkívüli erejű, ragyogó fényét – emlékezett vissza Alekszej Krivonyiscsenko. – Olyan erős volt az a fény, hogy még a sátorból is kijöttek azok, akik már aludni készültek. És egy ideig hangos dörgés is hallatszott a távolból."

Alekszej Krivonyiscsenko április 14-i vallomásában nem közölte a két túrázó nevét, de elképzelhető, hogy a Sumkov nevű tanár csoportjában voltak, aki azt állította, hogy február elején rakétákat látott a Gyatlov-csoport táborhelyétől 40 kilométerre, a Csisztop-hegy fölött. Ehhez hasonló történeteket mások is előadtak azon túracsoportok tagjai közül, amelyek február elején vagy közepén jártak a területen. A legrészletesebb beszámolóval két helyi túrázó, a keresőakcióban önkéntesként részt vevő Georgij Atmanaki és Vlagyimir Savkunov szolgált: ők arról beszéltek, hogy február 17-én „fénygömböt" láttak az Északi-Urál fölött. Atmanaki a nyomozóknak tett vallomásában azt állította, hogy reggel hatkor keltek Savkunovval, mert reggelit kellett készíteniük a csoportnak. Miközben a tűzön főzték az ételt, Atmanaki furcsa fehér foltot észlelt az égen, és először azt hitte, a holdat látja, de amikor megmutatta Savkunovnak, a társa közölte vele, hogy aznap már lement a hold, és ha nem ment volna le, akkor is az égbolt másik felén járna. „Abban a pillanatban szikra gyúlt a folt közepén – idézte fel Atmanaki. – Pár másodpercig égett, majd nagyobbra nőtt, és gyors ütemben elszállt nyugat felé." Atmanaki elmondta, hogy a kezdetben csak furcsának tűnő jelenség a következő másfél percben kifejezetten ijesztővé vált. „Én személy szerint úgy éreztem, hogy valami égitest halad arra, és amikor olyan nagy lett, megrémültem, hogy ez a bolygó mindjárt összeütközik a Földdel, és a Föld megsemmisül."

Nem csak Atmanakiék csoportjának volt része ilyen élményben: az ivgyeli ügyészség több olyan tanút is berendelt, akik hasonló jelenséget észleltek február 17-én reggel. A területen szolgáló börtönőrök az égen „pulzáló", lassan mozgó, délről észak felé haladó fénygömbről számoltak be, és elmondásuk szerint a jelenség 8-15 percig volt látható.

De vajon mi köze a februári égbolton észlelt furcsa jelenségeknek a túrázók tragikus sorsához? Alekszandr Kolevatov nővére tanúvallomásában felvetette, hogy a választ talán maguk a holttestek adhatják meg. „Ott voltam az összes túrázó temetésén. Vajon miért volt olyan barna a kezükön és az arcukon a bőr?" Rimma Kolevatova összefüggésbe hozta a Gyatlov-csoport sátorból való kirohanását az Urál fölött észlelt megmagyarázhatatlan égi jelenségekkel. „Egy földrajz szakosokból álló túracsoport a Csisztop-hegyen járt, és (állításuk szerint) február első napjaiban tűzgömböket láttak az Otorten hegy irányában. Ugyanezeket a tűzgömböket később mások is észlelték. Miért van ez? Lehet, hogy ezek okozták a csoport vesztét?"

Mire eltemették a csoport első tagjait, a Lev Ivanov által vezetett nyomozás iratanyagában kezdtek túltengeni a „gömbökről" szóló történetek. Mivel igen

nagyszámú szemtanú számolt be bizarr fényjelenségekről az Otorten hegy környékén, és hozta azokat összefüggésbe a túrázók halálával, az ügyészség nemigen hagyhatta figyelmen kívül ezt a körülményt – amely azért is megnehezítette Ivanov dolgát, mert nem igazán tudott elfogadható választ adni az elhunytak családtagjainak kérdéseire. A március közepe táján előkerült újabb bizonyíték pedig szintén alátámasztotta azt az elméletet, hogy a fénygömböknek közük van a Gyatlov-csoport sorsához. A szóban forgó bizonyítékot a túrázók által készített utolsó fényképek szolgáltatták.

Huszonkettedik fejezet

2012

Kuncevics hajnali fél öt körül gyengéden fölrázott álmomból. Megérkeztünk ugyanis az Usma nevű manysi faluba, ahol majdnem ugyanolyan körülmények között éjszakázhattunk, mint annak idején a Gyatlov-csoport a 41-es szektorban. Miután kitámolyogtam a mínusz 30 fokba, Kuncevics a tőlünk úgy harminc méterre lévő építményre mutatott, és meghagyta, hogy ott várjak, amíg kipakolnak a furgonból.

A jármű fényszórója egy rönkházat világított meg. A lengőajtón belépve félhomályos előszoba-szerűségbe jutottam. Nehéz szövetből készült függöny lógott előttem, nyilván a huzattól védte a házat. Félrehúztam, és beléptem a következő, még sötétebb helyiségbe. Mivel zseblámpa nem volt nálam, és a mobilom is rég lemerült, nem tehettem mást, mint hogy megvárom, míg a pupilláim megszokják a fényviszonyokat. Egyszer csak mélyről jövő morgás hallatszott a sötétből. Kővé dermedtem. Aztán az állat ismét mordult egyet, de most már közelebbről hallottam a hangját. Mielőtt lezserül kihátrálhattam volna az ajtón, egy férfihang odakiáltott a kutyának valami parancsszót, mire a morgás abbamaradt. A hang ismét megszólalt, de most már egyértelműen hozzám intézte szavait. Gyorsan átlapoztam a fejemben tárolt útiszótárt, és ezzel rukkoltam ki: „*Privet, da?”* Azaz: *Helló, igen?*

Csönd telepedett ránk: a férfi nyilván felfogta, hogy külföldi vagyok. A kutya megint morogni kezdett, de most már hangosabban, mint az előbb. Végül a férfi azt kérdezte: *„Amerikánszki?”*

„Da” – nyögtem ki nagy nehezen.

Hosszú percek teltek el a sötét csöndben, mire végre meghallottam a ház felé közeledő társaim lépteit. Fejlámpáik imbolygó fénycsóvája megvilágította a szoba egy-egy részét, így most már ki tudtam venni a kempingágyon ülő emberalakot és közepes méretű kutyáját, a következő fénycsóvánál pedig az ágy alól kikandikáló rövid csövű puskatust is. Elsőként Kuncevics lépett be, de ott haladtak a nyomában a többiek is. A kutya végül abbahagyta a morgást, de idegesen méregette a jövevényeket. Kuncevics mondott valamit az idegen férfinak oroszul, engem pedig odakísért a másik kempingágyhoz. Feltűnt, hogy több fekhely nincs a helyiségben, és három társam már teríti is le a hálózsákját. Próbáltam erősködni, hogy majd alszom én a padlón, de kategorikusan ne-

met mondtak. Mivel fáradt voltam már a vitához, kigurítottam a hálózsákomat a fémvázas ágyon, lehúztam a bakancsomat, majd összegömbölyödtem, és álomba szenderültem.

*

Fülsiketítő reccsenésre riadtam föl. Be kellett kapcsolnom a fejlámpámat, hogy lássak valamit. Borzenkov még aludt a padlón a tarkabarka hódzsekijében, amelytől éjszakára sem vált meg, és ott feküdt mellette Voroscsuk is. A zaj Kuncevics irányából jött, aki a kezdetleges, cementtéglából épült kályha mellett állt, és éppen lesújtott a fejszével egy ék alakú fadarabra. Örültem, hogy valaki begyújt, mivel ilyen iszonyú hidegben még soha nem ébredtem.

Az egyszobás rönkház nagyjából olyan volt, mint bármelyik lakóépület Oroszországnak ezen a táján. Vezetékes víz híján nem volt fürdőszoba, konyha és mosdókagyló sem. A „natúr" rönkökből álló falak erősen hasonlítottak a 41-es szektor épületeire, amelyeket a Gyatlov-csoport fotóin láttam. A túrázók tehát gyakorlatilag ugyanilyen környezetben ébredtek az utolsó napon, amikor még nem hagyták végképp maguk mögött a civilizációt.

A szemközti kempingágyon a házigazdánk aludt, aki feltehetően a rönkház manysi tulajdonosa lehetett. Az ágy mellett ott feküdt a német juhásza is. Ugyanilyen fajtájú nyomkereső kutyákat vetettek be a Gyatlov-csoport felkutatására. Eszembe jutott, hogy azok a négylábúak is együtt aludtak az önkéntesekkel a sátorban. Melegítették egymást, de az embereknek cserébe el kellett viselniük vizes bundájuk szagát: Lev Ivanov ezt el is panaszolta a családjának. Most manysi vendéglátónk kutyája is a büdös, de nagy teljesítményű elektromos takaró szerepét töltötte be.

Kuncevics lángra lobbantott némi aprófát egy butánnal töltött gázégővel, majd vizet forralt. Kisvártatva Borzenkov is mocorogni kezdett a hideg padlón, feltehetően az instant kávé illatára ébredt. Rögtön nyújtotta is a kezét, aztán amikor kapott egy csészével, hálásan kortyolgatni kezdte.

Hamarosan fölébredt a házigazda és a kutyája is. Mindketten nyújtóztak egy nagyot, majd a férfi elővett egy jókora üveget, amelyben mintha paradicsombefőtt lett volna. Kihörpölte az üveg tartalmát, amelyet azért helyenként meg is kellett rágnia, majd meghúzta a vodkásüveget. Váltottak pár szót Kunceviccsel, de egyébként úgy tűnt, hogy minden a tervek szerint alakul. A manysi férfi fölhúzta a nemezcsizmá-

ját, és kilépett a hóra. Az ablakon át figyeltem, ahogy ébresztő gyanánt „orosz hófürdőt” vesz, legalábbis én így neveztem el ezt a procedúrát. Emberünk levette a kabátját, belemarkolt a hóba, és bedörzsölte vele az alkarját, a mellkasát, a nyakát és az arcát. Utána vett néhány mély lélegzetet, püfölte egy kicsit a mellkasát, hogy felélénküljön, majd visszajött a házba.

Kávézás után fölhúztam a bakancsomat, és kimentem a ház elé. Usmában szinte nem is e világi csönd és nyugalom honolt. Ivgyel sem volt éppen zajos hely, de az őslakosok falujának csöndjéhez foghatót még sehol máshol nem tapasztaltam. Teleszívtam a tüdőmet a friss, hideg levegővel, majd lehajoltam, belemarkoltam a hóba, és a ruhám alá nyúlva utánozni próbáltam a házigazdánkat. Lélekben felkészültem a várható sokkhatásra, de meglepően kellemes és üdítő volt a hófürdő. A végén, amikor senki sem nézett oda, én is egy kis melldöngetéssel tettem föl az i-re a pontot. A társaim elismerő, bajtársias biccentéssel fogadtak: rá kellett döbbennem, hogy a kis ablakon keresztül végignézték a produkciómat. Úgy tűnt, a házigazdánk elismerését is kivívtam. Közelebb lépett hozzám, és kiderült, hogy Olegnek hívják. Voroscsuk segítségével szabadkozni kezdett, amiért az este nem fogadtak illendően a kutyájával. Mint elmondta, részeg álmából riasztottuk föl, ezért az ő szemszögéből úgy nézett ki a dolog, hogy hívatlan betolakodó rontott be a házába. Kiderült az is, hogy Kuncevics, aki az usmai szállásunkat intézte, elfelejtett szólni neki, hogy egy amerikait is hoz. Nekem pedig azt felejtette el megemlíteni – csak hónapokkal később tudtam meg tőle, amikor már rég otthon voltam –, hogy a harmincéves Oleg nem manysi, hanem orosz, és az ivgyeli hegyimentő-szolgálatnál dolgozik. A jelek szerint Oleg azzal szereti tölteni a szabadságát, hogy Oroszország isten háta mögötti hegyvidékén, egy rönkházban fagyoskodik a kutyájával...

*

Miután elfogyasztottuk reggeli konzervünket, megvitattuk házigazdánkkal az útitervünket. Voroscsuk csak a beszélgetés egyes foszlányait fordította le, de annyit azért megértettem, hogy a hágón problémás időjárási viszonyokra számíthatunk. Mivel abban előre megegyeztünk, hogy Kuncevics a döntéshozó, csak ő adhatta meg a zöld jelzést. Tudta, hogy mindenáron el akarok jutni a Halat Szjal hegyre, de a kezében volt a sorsom.

Miközben három társam meghányta-vetette Oleggel az aznap délelőtti indulásban rejlő kockázatokat, én megragadtam az alkalmat, hogy

egy kis időre lelépjek, és szemügyre vegyem a falut. Felhős volt az ég, de azért átszűrődött az örökzöld fákon némi napfény, és meg-megcsillantak a havas usmai háztetők. Néhány ház kéménye füstölt, így amikor teleszívtam a tüdőmet a hegyi levegővel, a fenyőillatba égő fa illata keveredett. Később egy Oleg házikójába betérő helyi lakostól megtudtam, hogy a tizenvalahány rönkház többségében családok élnek, és a falu lakossága összesen mintegy harminc főt számlál. A manysi férfi elmondta azt is, hogy az életvitelük egyszerű: az államtól kapott segélyeket önellátó gazdálkodásból és cobolyprém-kereskedelemből egészítik ki. A coboly vadászata állami szabályozás hatálya alá esik.

A manysik helyzete Amerika őslakóinak sanyarú sorsához hasonlatos. Az indiánokat a 19. században a „manifest destiny" (nyilvánvaló elrendeltség) terjeszkedést igazoló ideológiája alapján üldözték el földjeikről az Egyesült Államokban, a manysikat pedig egyre kisebb területre, jórészt az Urál hegység világtól elzárt részeire szorították vissza. Ma Usmához hasonló kis falvakban, valamint az Északi-Szoszva és az Ob folyók melletti településeken élnek. A népszámlálási adatok szerint számuk lassanként nő (1926-ban 5179-en, 2010-ben 12 269-en vallották magukat manysinak), de a nyelvüket becslések szerint már csak mintegy ezren beszélik, azaz a kihalás fenyegeti.

Alig fél óra alatt keresztül-kasul bejártam a falut, hol bakancsok taposta ösvényeken lépkedve, hol derékig érő hóban gázolva. A végén, Oleg rönkháza felé tartva megpillantottam valamit a távolban: a befagyott Auszpija folyón átívelő, onnan úgy 100 méterre lévő hatalmas fahíd volt az. Ennek a folyónak a jegén síelt fél évszázaddal ezelőtt a Gyatlov-csoport.

Huszonharmadik fejezet

1959. március-május

Amikor a nyomozók előhívták a Gyatlov-csoport fényképezőgépeiben talált filmtekercseket, a negatívokon első ránézésre semmi rendkívülit nem lehetett látni. A három Zorkij fényképezőgép (Igoré, Rusztyiké és Georgijé) kilenc nap alatt összesen nyolcvannégyszer exponált. A fotók egy része bemutatta a készülődés vagy a pihenés egy-egy önkényesen kiválasztott, őszinte pillanatát, más felvételek pedig bűbájos látképeket vagy útba eső településeket örökítettek meg, és fölbukkantak rajtuk helybéli emberek is, akikkel az út során találkozott a társaság. Voltak továbbá „hülyülős" képek: ezeken a csoport tagjai különböző felállásban komikus pózokat vettek föl. Az utolsó olyan képek, amelyeken még Jurij Jugyin is köztük van, körülbelül „félúton" készültek. Jugyin erős fájdalmai dacára vidáman mosolyog a fényképészre, miközben búcsúzóul átöleli barátait.

Az üggyel foglalkozókat Georgij fényképezőgépének utolsó felvétele ejtette a leginkább gondolkodóba. A kép sötét volt, mintha éjszaka vagy zárt térben készült volna, de a lencse a kép bal oldalát uraló meghatározhatatlan, homályosan kivehető fényforrásra irányult. Ha a szverdlovszki nyomozók konyítottak valamicskét a fényképészethez, akkor a kép közepén látható nyolcszögű fénykörről pillanatok alatt megállapíthatták, hogy az csak becsillanás. Sokkal rejtélyesebb volt viszont a baloldalt látható nagy, elmaszatolódott fényfolt, amely felül kifut a képből. Ez a folt fél évszázadon át táplálta a Gyatlov-csoport utolsó óráival kapcsolatos találgatásokat.

Az utolsó felvétel egyáltalán nem járult hozzá ahhoz, hogy tisztuljon a kép a túrázók sorsát illetően, sőt csak még jobban összezavarta a választ keresőket. Lev Ivanov évtizedekkel az ügy lezárása után, 1990-ben azt írta, hogy a csoport felvételei „bőséges információval szolgáltak az optikai sűrűségről, a filmsebességről, a rekesz és az expozíciós idő beállításáról, de nem adtak választ a legfőbb kérdésre: arra, hogy miért menekültek ki a túrázók a sátorból".

Georgij fényképezőgépe ennél a képnél exponált utoljára, 1959

Vlagyiszlav Karelin, az önkéntes keresőcsapat tagja szerint, aki intenzíven részt vett a holttestek felkutatásában, Ivanov fotók nélkül is eljutott odáig, hogy nem csupán arról van szó, hogy néhány túrázót megfutamított az ítéletidő. Az ügyész ugyanis már a legelején vizsgálta azt az eshetőséget, hogy a csoport tagjai nem az elemeknek estek áldozatul. Karelin az Anatolij Guscsin orosz újságíró *Gyilkosság a Halottak hegyénél* (Ubijsztvo u gori mertvecov) című könyvéhez készült interjúban ezt mondta: „Ivanov a nyomozás első napjaiban azt hajtogatta, hogy a diákok nem természetes halállal haltak meg, hanem gyilkosság történt."

Mivel Karelin aktívan részt vett a keresésben, és tagja volt annak a túracsoportnak is, amelyik február 17-én „tűzgömböket" látott az égen, Ivanov áprilisban beidézte kihallgatásra. A tanúvallomás végeredményben alátámasztotta a területi ügyész elméletét: Karelin elismerte ugyan, hogy a sátornál nem voltak emberi támadásra utaló nyomok, de azt mondta a nyomozóknak, hogy Gyatlovékat csak egyvalami ijeszthette meg annyira, hogy hiányos öltözékben elhagyják a sátrat: „Egy tíz-tizenöt fős fegyveres csoport." Hosszú évekkel később, a Guscsinnak adott interjújában viszont Karelin visszavonta ezt az állítását: „El kell mondanom, hogy ez a mondat Lev Ivanovnak köszönhetően került be a tanúvallomásomba. Egy provokatív kérdéssel elérte, hogy kimondjam, majd követelte, hogy vegyék jegyzőkönyvbe." Hogy pontosan mivel szedte ki belőle az ügyész az ominózus mondatot, azt Karelin nem részletezi.

Ivanovot március közepén Moszkvába rendelték, de hogy miért, azt nem árulta el a kollégáinak. Visszatérése után Karelin és mások határozott változást észleltek a viselkedésében. Karelin évekkel később így nyilatkozott erről: „Rá sem ismertünk, amikor visszajött. Gyilkosságról, gömbökről többé szó sem esett, és sokszor azt tanácsolta nekünk, hogy »tartsuk a szánkat«."

Ivanov 1990-ben a *Lenyinszkij Puty* (Lenini Út) című újságnak írt levelében felfedte, hogy a területi pártbizottság utasítására nem kereshetett összefüggést a különös égi

fényjelenségek és a túrázók halála között. Szavai szerint a hidegháború idején „az ilyen témákat tiltották, mert csírájában akarták elfojtani annak a lehetőségét, hogy nukleáris és rakétatechnológiára vonatkozó adatokat kelljen közzétenni”. Ivanovnak tehát hiába támadtak gyilkossággal, ufókkal kapcsolatos gondolatai: parancsba kapta, hogy a haza érdekében tegye félre az elméleteit.

*

Márciusban és áprilisban folytatódik a még hiányzó túrázók (Ljuda Dubinyina, Szása Zolotarjov, Alekszandr Kolevatov és Kolja Thibault-Brignoles) keresése. Ezen időszak rádiótáviratai arról árulkodnak, hogy az önkéntesek a cédrusfenyőn túli, egyre növekvő sugarú körre összpontosítottak. (Arról a fáról van szó, amely alatt megtalálták az első két holttestet.) Április végén már több mint két hónapja tartott az akció, és a keresőcsapat tagjain a fáradtság jelei kezdtek mutatkozni. Az Ivgyelbe küldött rádiótáviratokban egyre sűrűbben kérnek hangulatjavító kávé- és cigarettaszállítmányt, de az élvezeti cikkek vajmi kevés vigaszt nyújtanak, ha az embernek nap mint nap dacolnia kell a csípős széllel, a mély hóval, meg azzal a tudattal, hogy happy endre nincs remény. Március elején az egyik önkéntes lábáról leesik a síléc, és beüti a térdét egy földből kiálló kőbe. A térde egyre jobban bedagad, ezért pár nap múlva az a döntés születik, hogy helikopterrel evakuálják. A hágón azonban olyan mély a hó, hogy az önkénteseknek száz vödör vizet kell rálocsolniuk, hogy le tudjon szállni a gépmadár.

Május 3-án Sztyepan Kurikov manysi önkéntes az ominózus cédrusfához közeli vízmosásban, közvetlenül a hó felszíne alatt szokatlan kinézetű faágakra bukkan: mintha késsel vágták volna le őket. Az akciót ekkor már Georgij Ortyukov ezredes irányítja, aki el is rendeli az ágak környékének lavinaszondával történő átkutatását.

A művelet első napján egy önkéntes a faágaktól öt-hat méterre ruhadarabot talál a fémszondája végén. Az osztagával ásni kezdenek a patakmeder fölött. A rapszodikus nekibuzdulások eredményeképpen már 10 négyzetméteres, 2,5 méter mély gödör tátong a hegyoldalban, amikor valami keménybe ütközik az ásójuk. Miután látják, hogy csak egy fatörzset találtak, átvonulnak máshova, és ott ásnak tovább.

Még aznap ruhadarabokra bukkannak, amelyeket furcsamód csak úgy elhagytak a hóban, hiszen ember nem tartozik hozzájuk. És ami még különösebb, egyik-másik gazdátlan holmi mintha föl lenne hasítva vagy meg lenne szaggatva. Van egy összegyűrt, kifordított, szürke kínai gyapjúmellény, egy kötött nadrág, egy lila szálakkal átszőtt barna gyapjúpulóver, egy nadrág jobb szára és egy 1 méter hosszú fásli. Minél tovább ás Ortyukov ezredes és csapata, annál közelebb jutnak a patakmederhez. Emiatt a második napon már latyakos hóban ásnak, amely alól újabb ruhadarabok kerülnek elő: egy fekete pamut sportnadrág, amelynek hiányzik a jobb szára – feltehetően az előző napi fél nadrág másik fele –, valamint egy női pulóver, amely Dubinyináé.

Borisz Szuvorov önkéntes a hó alatt talált ruhadarabok és a fekhelyként szolgáló gallykupac mellett áll, 1959. május 3.

Kihúzzák a vízmosásból az utolsó négy túrázó holttestét.
Georgij Ortyukov ezredes a kép közepén, csíkos sapkában látható, 1959. május 5.

A második nap estéjén egy holttestbe ütközik az ásó. Egyértelmű, hogy férfiról van szó, de az arca felismerhetetlen, mert a vízben már erősen oszlásnak indult. Szürke pulóver van rajta, és furcsamód két karórát is visel. Az önkéntesek tovább ásnak, és hamarosan még három holttestre bukkannak a közelben. Egyedül Ljudát tudják azonosítani, akit sapkában, sárga trikóban, két pulóverben és barna sínadrágban találnak meg; az egyik lábfején két zokni is van, a másikat pedig egy szakadt pulóverbe bugyolálta. A lány fejjel a patak folyásirányával szemben fekszik, míg a három fiú holtteste a patakra merőlegesen helyezkedik el. Kettejüket összeölelkezve találják meg, mintha kétségbeesetten melegíteni próbálták volna egymást.

Lev Ivanov a hír hallatán a hegyekbe repül, hogy értékelje a holttestek állapotát. Május 5-én vagy 6-án érkezik meg. A holttestek, amelyek hónapokig áztak az olvadó hó és a patak vize által alkotott „levesben", a bomlás különböző stádiumaiban vannak. Az önkéntesek a további bomlás lassítása érdekében kihúzzák őket a gödör fenekéről, és ponyvába csavarják. Ivanov azt látja, hogy azok a testrészek, amelyeket nem ért víz, többnyire épségben maradtak, azok viszont, amelyek az olvadó hó folyásának útjába kerültek, a vízben tenyésző mikrobák áldozatául estek. A holttesteket haladéktalanul Ivgyelbe kéne szállítani, de az a helikopter, amellyel Ivanov érkezett, már elment. Az ügyész Ivgyelbe küldött rádiótáviratában nyomatékosítja, hogy az idő sürget:

HA HOLNAP NEM EVAKUÁLJÁK ŐKET, SZÉTROHADNAK.

Hogy ott, a helyszínen temessék el az áldozatokat, az természetesen szóba sem jöhet, és nem csupán azért, hogy a családtagokat ne fosszák meg a tisztességes gyászszertartás

lehetőségétől. Hiszen az utolsóként megtalált négy túrázó a történet hiányzó láncszeme: nekik köszönhetően talán kiderülhet, mi is történt február 1-jén éjszaka. Lev Ivanov tisztában van vele, hogy ha a holttesteket nem szállítják azonnal Ivgyelbe, és nem kerítenek sort sürgősen a rendes halottszemlére, az súlyosan, sőt talán végzetesen visszavetheti a nyomozást.

Huszonnegyedik fejezet

2012

Mire végeztem az usmai „városnézéssel”, szállingózni kezdett a hó. Visszamentem a rönkházba, ahol a társaim még mindig az időjárást taglalták. A jelek szerint arra vonatkozóan, hogy vihar tart felénk, konszenzus alakult ki, de arról már megoszlottak a vélemények, hogy lecsap-e majd ránk a hágón. Kuncevics mindenesetre áldását adta az aznapi indulásra, igaz, volt három kikötése. Egy: ő kapcsolattartóként a faluban marad, hogy intézkedni tudjon, ha útközben történik velünk valami. Kettő: az út nagy részét hómobilon tesszük meg, a Gyatlov-incidens nem hivatalos szentélyéig, a Bakancs-szikláig mindenképpen így utazunk. Három: nem táborozunk a Halat Szjal hegyen, hanem már aznap este visszajövünk a faluba. A második és a harmadik feltétel hallatán tiltakozni próbáltam, de Kuncevics nem volt vitatkozós kedvében. Mereven ragaszkodott az álláspontjához, hogy őrültség lenne gyalog nekivágni a folyó mentén vezető 70 kilométeres útnak, arra pedig pláne őrültség még csak gondolni is, hogy egy napnál hosszabb időt töltsünk azon a helyen.

Motoszkált bennem a kérdés, hogy vajon tényleg nagyobb veszélyt jelent-e ránk nézve az időjárás, mint 1959 telén a Gyatlov-csoportra. És hát, ugye, az expedíciónknak éppen az lenne az értelme, hogy a Halat Szjal hegy lejtőjén verünk tábort, ahogy annak idején ők... Úgy tűnik, Kuncevics mindenáron meg akart óvni minket attól, hogy veszélyes, hócsuszamlásra hajlamos területen éjszakázzunk. Hiszen a hómobilok híresek arról, hogy sokszor megzavarják a hóbuckák kényes egyensúlyát, és utasaikat könnyen maga alá temetheti a lavina, ha fittyet hánynak az intelmekre. Miért kísértenénk tehát a sorsot azzal, hogy a megbolygatott hótömeg alatt alszunk? Eredeti tervemet, hogy hajszálpontosan kövessük a Gyatlov-csoport mozgását, az út minden állomásán felülvizsgáltuk, és a parancsláncban Kuncevicsé volt az utolsó szó.

Csalódott voltam, hogy nem csatolunk sílécet, mint annak idején a főiskolások, és nem ugyanúgy tesszük meg az utat, mint ők, de miután megérkezett a három, sofőrrel ellátott hómobil, nem tiltakoztam tovább. Mivel még soha nem utaztam ilyen járművel, izgatott a dolog. Beültem az orosz sofőr mögé, és már siklott is velem a szárazföldi jet ski. De mivel északnyugati irányban, a Lozva folyó vonalát követve haladtunk, hamar kiderült, hogy milyen veszélyeket rejt ez a közlekedési eszköz. A leggyorsabban a befagyott folyó jegén tudtunk haladni, de ha reccsent alattunk a jég, sürgősen ki kellett manővereznünk a partra. Egyikünk sem volt felkészülve a durva terepviszonyokra: az arcunkba csapó faágakra, a hó alatt megbúvó kövekre, a lesben lapuló kráterekre. Már az is megfeszített koncentrációt igényelt, hogy fönt maradjak a járművön, így vajmi kevés időm volt arra, hogy a tájban gyönyörködjek vagy a társaimmal cseverésszek. Az első óra balesetmentesen múlt el, a másodikban viszont mindhárom sofőr többször is bukott. A bukásnak megvan a maga fortélya: ha az ember érzékeli, hogy a

hómobil mindjárt felborul, azonnal ugrani kell, nehogy a járgány rád boruljon vagy alászoruljon valamelyik végtagod. Azt, hogy itt, a világ végén nem lenne vidám dolog egy csonttörés, nem kellett hosszasan magyarázniuk nekem.

Több mint 60 kilométeren át csak a halk motorzúgás hallatszott, és nem láttam semmi mást, csupán a kétoldalt sötétlő, végtelen erdőségeket. Ha létezik tündérmesébe (vagy rémmesébe) illő, archetipikus orosz erdő, akkor ez az volt. Az út hatodik órájában viszont hirtelen elfogytak a fák, és hófödte, holdbéli táj nyúlt a végtelenbe az orrunk előtt. Ha nem bukkan fel olykor mégis egy-egy fa – már amennyiben a térdig érő törpefenyőt fának lehet nevezni –, azt hihettük volna, hogy tényleg a holdon járunk. Úgy fél órája nyomultunk előre ezen a mindenütt egyforma, tereptárgyaktól mentes tájon, amikor egy kis domb után a hóból kiemelkedő, fekete-szürke foltos alakzat ötlött a szemünkbe. Közelebbről már ráismertem: a híres Bakancs-szikla volt az, amely valóban hasonlított egy csúnyán lestrapált túrabakancsra. A tíz méter magas, fűrészfogas kőóriás mintha rejtélyes eredetű bibircsók lett volna a tundra kopár pusztaságának amúgy tükörsima arcán. Mintha szó szerint az égből pottyant volna oda, vagy alulról döfte volna át vele a földkérget valami titokzatos erő.

Nem tűnt helyénvalónak, hogy hómobillal dübörögjünk fel a környék nagy nevezetességéhez, ezért a Bakancs-sziklától tisztes távolságban megálltunk, és a sofőrök leállították a motort. Gyalog folytattuk utunkat a szikla felé, amely a néhai túrázók családtagjainak és barátainak, valamint az eset iránt érdeklődő kívülállóknak a zarándokhelye lett – legalábbis az év melegebb hónapjaiban, amikor könnyebb megközelíteni. A Bakancs-szikla nem azért avanzsált megszentelt hellyé, mert maguk a túrázók itt jártak, hanem azért, mert az önkéntes keresők, akiknek bázisa innen jó másfél kilométernyire volt, ez alá húzódtak be a februári szelek és a havazás elől. A szikla a Gyatlov-csoport tagjainak ideiglenes sírköve is lett, hiszen a holttesteket itt tárolták, amíg meg nem érkezett az őket Ivgyelbe szállító helikopter.

A sziklát a muszlimok fez nevű fejfedőjére emlékeztető fémszerkezet koronázza meg, amelynek csúcsán csillag látható. Az emlékművet még 1959-ben emelte a keresőcsapat, hogy messziről is jól lássák a sziklát, amelynek túloldalán, úgy két méterrel a föld felett megtaláltuk a Gyatlov-csoportnak emléket állító bronzplakettet is. A néhai túrázók temetése után öt évvel, 1964-ben Kuncevics és fivérei fejében fogant meg a plakett gondolata, és közreműködtek a megvalósításban is. Jurij Jugyin, aki 1959-ben lemaradt a végzetes túráról, a nyári ceremóniára már eljutott.

...Hajtsunk fejet itt, ahol állunk,
E gránitszikla előtt.
Barátaim, el sose válunk...

A lelketek, mely itt bolyong e vad hegyek között.
Leljen örök nyugalmat.

*

A korábbi látogatók nyomait keresve körbejártam a Bakancs-sziklát, és a jó egy méterrel a föld felett lévő, polcszerű kiszögellés alatt találtam is egy cserszínű cowboykalapot. A kalapban a Gyatlov-csoportnak ajánlott üzenetek, levelek, versek voltak. Mindezt a nyáron erre járó túrázók helyezték oda a tragédia óta eltelt ötven év folyamán, hogy ezen az elemektől védett helyen, mint amolyan időkapszulában, megmaradjon a Bakancs-sziklához szintén eljutó társaikhoz intézett, palackba zárt üzenetük. A szikla hasadékaiba dugdosott, javarészt már megsárgult, összetekert papírdarabok a jeruzsálemi Siratófalat idézték. Nagyon szerettem volna elolvasni őket, de nem nyúltam hozzájuk, mert féltem, hogy szétporladnak a kezemben. A kis bemélyedésben a Gyatlov-csoport tagjait ábrázoló fényképeket is láttam, jó részük a túrázók életének utolsó napjaiban készült. Igor 20 X 25 centis, laminált fotója például, amely premier plánban mutatja a behavazott arcú, hetykén mosolygó fiút, a kedvenceim közé tartozik. Azon kevés képek egyike, amelyen kendőzetlenül nyilvánul meg a csoportvezető személyiségének játékos oldala.

Az egyik hómobil sofőrje meg akarta ünnepelni, hogy megérkeztünk a mi kis túránk utolsó előtti állomására. Előhúzott a kabátjából egy üveget, és tósztot mondott. Szép sorban meghúztuk a flaskát: ivott belőle Borzenkov, Voroscsuk, a három sofőr, majd végül én is. Miután az ital átmelegítette a bensőmet, újult erővel vágtam neki a táv utolsó szakaszának: a Gyatlov-csoport sátrának egykori helye ugyanis még jó másfél kilométerre volt onnan. Mivel a hómobilok a meredek kaptatón már nem boldogultak volna, pilótáikkal együtt otthagytuk őket a sziklánál, és gyalog vágtunk neki a „célegyenesnek". A vodka hatása azonban hamar elmúlt, ráadásul igencsak kavarogni kezdett körülöttünk a szélfútta hó, és az alattomos, csalóka terep is lassította a hegymászást. A hó alatt megbúvó, cikcakkos szélű kövek, üregek miatt minden lépésnél vigyáznunk kellett, nehogy elveszítsük az egyensúlyunkat, és ami még rosszabb, azon vettem észre magam, hogy kezd izzadni a lábam. Pedig ez annak fényében, hogy a jobb lábam nagyujját meg a két szomszédját már alig éreztem, elég különös fejleménynek tűnt, amire csak egyféle magyarázatot tudtam elképzelni: azt, hogy nem szellőzik rendesen a bakancsom. Minél jobban izzadtam, annál jobban összeragasztotta a lábujjaimat a fagyos verejték. Eszembe jutott, hogy vajon mit élnék át most, ha nem hómobilon tesszük meg az út nagy részét... Ámulatba ejtett annak a kilenc fiatalnak az állóképessége és kitartása, akik öt évtizeddel ezelőtt ennél is rosszabb időben, a miénknél gyengébb minőségű felsőruházatban eljutottak idáig. Egy pillanatra megálltam, hogy megdörzsöljem a jobb bakancsom orrát, de Borzenkov figyelmeztetett, hogy folyamatosan mozognom kell.

Úgy fél órája küzdhettünk a kaptatóval, amikor a hátam mögül kiáltást hallottam, majd a hang irányába fordulva azt láttam, hogy Borzenkov leszánkázik a lejtőn. Nem tehettünk érte semmit, csak abban bízhattunk, hogy előbb-utóbb lelassul, vagy sikerül megkapaszkodnia valamiben. Legalább tíz métert csúszott lefelé, mire valahogy lefékezte magát a hóból kiálló kövek segítségével, amelyek szerencsére nem voltak élesek, így nem okoztak neki sérülést. Miután Borzen-

kov szép lassan visszaküzdötte magát mellénk, folytatódott a fáradságos vánszorgás. Vészesen fogyott a napnyugtáig hátralévő idő, ahogy az energiatartalékaink is.

Amikor egy sík terepszakaszon szusszantunk egyet, megkérdeztem Borzenkovtól, hogy milyen messze van még a sátor helye. Azt felelte, hogy bizonyára közeledünk hozzá, de hogy pontosan mekkora út áll még előttünk, azt gyakorlatilag lehetetlen megállapítani, amíg nem lát konkrét tereptárgyakat. Láttam, hogy kezdi frusztrálni a helyzet, de ez abszolút érthető volt, hiszen körülöttünk mindenhol tök egyformán nézett ki a táj. Már az is egészen hihetetlennek tűnt, hogy az önkéntes keresőcsapat 1959-ben megtalálta a sátrat.

Amikor ismét megálltunk, hogy kifújjuk magunkat, Borzenkov előreszegezte a mutatóujját. Tőlünk mintegy másfél kilométerre, kissé jobbra cédrusfenyők népes csoportja magasodott, de abból a távolságból a hómezővel egybeolvadt égboltra fröccsent tintapacának hatott. Borzenkov elmagyarázta, hogy ott rakott egy kis tábortüzet a csoport néhány tagja, miután elhagyták a sátrat. A facsoport persze elsősorban nem a tűzrakásról nevezetes, hanem arról, hogy ott halt meg Jurij Dorosenko és Georgij Krivonyiscsenko.

Vlagyimir Borzenkov (balra) és a szerző a Halat Szjal hegyen, 2012. február

Mire egy óra múlva sikerült megközelítenünk a sátor helyét, a nap is vészesen közeledett már a horizonthoz. Engem akkor nem az aggasztott a legjobban, hogy visszatalálunk-e sötétben Usmába – pedig utólag egyértelműnek tűnik, hogy

ezen kellett volna járjon az eszem –, hanem az, hogy mennyit fogok látni az egykori táborhelyből. Borzenkov egyszer csak megállt, és közölte, hogy becslése szerint közeledünk a célhoz. Mindjárt meg is pillantottam egy ember alkotta tereptárgyat: a hóból tőlünk nem messze kiálló acélrudat, amelyet négy éve Kuncevics szúrt a földbe. Ez az acélrúd jelölte a sátor egykori helyét, de amikor nagy büszkén elindultam felé, Borzenkov bizalmasan elárulta, hogy Kuncevics tévedett egy kicsit, és egy másik pontra mutatott, amely úgy 300 méterre lehetett az acélkarótól. Elmagyarázta, hogy ő GPS és fotogrammetria segítségével (ez utóbbi a térbeli méretek, távolságok légifotó alapján történő meghatározásának tudománya) precízen fölmérte a területet, és erre az eredményre jutott.

A Borzenkov által mutatott pontra érve megfordultam, és körbehordoztam tekintetemet a „Halálhegyen". A Halat Szjal név a finnugor hulat, azaz 'halott' szógyökből ered, a manysi nyelv ugyanis a finnugor nyelvcsaládba tartozik. A komor hangzású név arra csábít, hogy a Gyatlov-csoport tragédiájához kössük, de a manysi szemantika szakértői úgy vélekednek, a hegy a növényzet hiánya miatt kapta ezt a nevet. A Halottak hegye elnevezés tehát, ahogy egyesek emlegetik, téves. A pontos fordítás „Halott hegy", aminek kétségkívül van értelme, hiszen életről nemigen beszélhetünk odafönt. Egyébként sem találtam különösebben szépnek vagy inspirálónak a hegyoldalt, a csupasz, kupolaszerű csúcsra pedig valamiért nehezemre esett fölnézni.

Mindhárman csöndben álltunk a Halat Szjal lejtőjén, mintha hallgatólagos egyezséget kötöttünk volna. Tudtuk, hogy ennek a helynek mindenképpen kijár bizonyos fokú tisztelet arra a kilenc fiatalra való tekintettel, akik egykor szintén itt álltak. Csodaszép, egyszersmind hátborzongató hangot adott a sipító-fütyülő szél.

A néma tiszteletadást követően munkához láttam: megvizsgáltam a sátor egykori helyét. Amint megérkeztünk a hegy lejtőjére, egyből következtetéseket vont le az agyam, de igyekeztem lassítani, és alaposan szemügyre venni a környéket. E célból végigvonszoltam magam a hegyoldalon, mert látni akartam, miként viselkedik a hó. Azt tapasztaltam, hogy nem indul meg lefelé, és meglepetten láttam, hogy a lejtő korántsem olyan meredek, mint amilyennek képzeltem. Borzenkov elmondta, hogy előzőleg GPS segítségével kiszámította a lejtésszöget, és az adatai szerint fölöttébb valószínűtlen, hogy itt akár porhólavina, akár táblalavina, akár vizeshó-lavina (más néven alaplavina) alakulhatott volna ki. A „kifutási szög" – ez határozza meg, hogy milyen messzire jut el a lavina – a lejtő tetejétől a sátor helyéig 16 fok. Szinte elképzelhetetlen, hogy a lavina ezen a majdnem sík terepen eljusson a fél futballpályányi távolságra lévő sátorig. A sátor alatt pedig 25 fok a lejtésszög, ami csak a legritkább esetben elég a hócsuszamláshoz. A hegyen állva az is eszembe jutott, hogy ha mindezek dacára kialakult volna egy lavina, a túrázók akkor sem tudtak volna kijutni a sátorból, hiszen legfeljebb 10 másodperc állt volna a rendelkezésükre. Ennyi idő kellett volna ahhoz, hogy a hógörgeteg odaérjen a sátorhoz, és lesodorja a lejtőn. Ez a forgatókönyv azonban csak akkor állná meg a helyét, ha a lavina meg tudna tenni ekkora távolságot ezen a kis lejtésszögű területen, és ha nem találták volna a helyén a

sátrat a benne lévő tárgyakkal együtt, továbbá a túrázókra nem a táborhelytől másfél kilométerre bukkantak volna rá. Nem csak a lavina kialakulása tűnt tehát fölöttébb valószínűtlennek, hanem azt is nehéz volt elhinni, hogy a Gyatlov-csoport bármely tagja akár lavinaveszély esetén is elhagyta volna a sátrat.

A lavinákon kívül volt az ügynek még egy vonatkozása, amely mindig is fejtörést okozott nekem, de csak most vágott mellbe teljes erőből: fel nem foghattam, hogy tudtak a sátrat hiányos öltözékben (és többnyire cipő nélkül) elhagyó túrázók több mint egy kilométert gyalogolni a horizonton látható cédrusfenyőkig. Hiszen mi ilyen időjárási viszonyok között több mint egy óra alatt tettünk meg nyolcszáz métert, pedig melegebb ruhában, modern túrafelszereléssel érkeztünk. Borzenkov a területre vonatkozó, 1959. február 1-jei időjárás-jelentésekből azt olvasta ki, hogy a Gyatlov-csoport tagjainak erős, akár 70 km/h sebességet is elérő szélben kellett legyalogolniuk a cédrusfenyőkhöz. Az is kiderült, hogy február 1-jén éjszaka 33%-os, apadó félhold adhatott némi fényt, miután fölkelt – ha nem takarták el a felhők. De a hold csak reggel négy órakor kelt föl, azaz négyhat órával az előtt, hogy a kilenc túrázó a feltételezések szerint elhagyta a sátrat. A Gyatlov-csoportot 1959-ben nagyjából ugyanolyan, mínusz 30 fok körüli hőmérséklet fogadhatta, mint most minket. Ezt az agresszív szél miatt körülbelül mínusz 40-nek érezhették, így a lengén öltözött túrázók legfeljebb hat-nyolc órát élhettek még, és ha eljutottak a cédrusfenyőkig, onnan már szinte képtelenség lett volna visszatalálniuk a sátorhoz.

Halálukat tehát egyértelműen az erős szél és az alacsony hőmérséklet okozta. Ez eddig világos, de továbbra is nyitva maradt a legfontosabb kérdés: Ha nem lavina, akkor vajon mi késztette arra a kilenctagú társaságot, hogy elhagyják a menedéket nyújtó sátrat?

Huszonötödik fejezet

1959. május

Nem volt más hátra, mint levinni a hegyről a négy holttestet, hogy mihamarabb a vizsgálóasztalra kerülhessenek, de ez nem volt egyszerű feladat. Addigra a Gyatlov-esetnek az egész szverdlovszki területen, sőt annak határain túl is híre ment, és szárnyra kaptak az üggyel kapcsolatos szóbeszédek, teóriák. Mindenkinek megvolt a maga elképzelése arról, hogy mi történhetett az ominózus éjszakán a túrázókkal. A találgatások hol manysi gyilkosokról vagy rejtélyes fegyveresekről, hol kísérleti katonai repülőgépekről vagy radioaktív fegyverekről szóltak. Tavasszal már az eltussolt katonai művelet verziója felé lengett ki az inga. A keresőcsapat egyik tagja, aki jelen volt, amikor megtalálták az utolsó négy holttestet, ufókkal és átmeneti elmezavarral is megspékelte elméletét. Nyikolaj Kuzminov nem csak a maga nevében beszélt: azon a télen sokan észleltek az égen bizarr fényjelenséget. „Véleményem szerint a halálukat azok a »tűzgömbök« okozták, amelyeket egyik éjjel mi is láttunk, és amelyek észlelését öt-hat percnyi elmezavar követhette" – írta Kuzminov, majd elméletét alátámasztandó rámutatott, hogy a túrázók elkóboroltak a sátortól, mint a „holdkórosok".

Ljuda Dubinyina édesapja április közepén tett tanúvallomást, hetekkel az előtt, hogy megtalálták a lánya holttestét. Ő is arról beszélt, hogy a túrázók érzékeit valami hasonló erő befolyásolhatta. „Szerintem rakétát lőttek ki a Szovjetunión belülről – mondta Alekszandr Dubinyin. – Arra tudok gondolni, hogy az 1079 méteres magasság közelében bekövetkezett robbanás, majd fénykisugárzás miatt menekültek ki a sátorból. Ez késztette őket arra, hogy elfussanak, és lehet, hogy a fizikai állapotukra is hatással volt, különös tekintettel a látásukra."

Mivel a legkülönbözőbb teóriák forogtak közszájon, Lev Ivanov talán nem is lepődött meg azon, hogy amikor helikoptert kért a légierőtől a holttestek elszállítására, a pilóta, egy bizonyos Gatyezsenko százados a helyszínre érkezve kijelentette, hogy a hullákat a gépe közelébe sem engedi. Gatyezsenko vagy nem volt vele tisztában, hogy milyen jellegű küldetést vállalt el, vagy a ponyvába csavart holttestek láttán támadtak kételyei. Mindenesetre közölte Ivanovval és Ortyukov ezredessel: a főnöke nem hagyná jóvá, hogy arra alkalmatlan járművel holttesteket

szállítson. Cinkkel bélelt, légmentesen zárt koporsót követelt, hogy ne szivároghassanak ki méreg- vagy biológiai anyagok.

Gatyezsenko vonakodása heves vitát robbantott ki, és Ortyukov ezredes, miután nem jutott dűlőre a konok pilótával, rádiótáviratot küldött Ivgyelbe. „Ez gyalázat, tizennégy bajtársammal puszta kézzel hoztuk el a holttesteket a helikopterhez! – írta Prodanov elvtársnak, az akció egyik irányítójának. – Határozott kérésem ellenére nem vették fel a holttesteket a gépre. Kommunistaként megdöbbent a helikopter legénységének viselkedése, és kérem önt, hogy értesítse az ügyről a városi pártbizottságot, valamint a légierő parancsnokát, Leljusenko vezérezredes elvtársat." Ortyukov ezután kifejtette, hogy a holttestek helyszíni vizsgálata nem lehetséges, mivel a helyszínen tartózkodó egyetlen igazságügyi orvos szakértő „a holttestek állapota miatt" nem vállalta a halottszemlét. Az ezredes a nap folyamán küldött még egy üzenetet, amelyben hangsúlyozta, hogy a ponyvák épek, és kérte, hogy a légierő rendelje el a holttestek speciális koporsó nélkül történő, azonnali evakuálását. Prodanov azt felelte, hogy megpróbálja meggyőzni a légierőt, de hozzátette, hogy „koporsó nélkül aligha vállalják a szállítást". Aztán a következő rádiótáviratában kimondta a végső szót: „A cinkkel bélelt koporsót ma megrendeltük, holnap szállítják." A holttesteknek tehát ki kellett bírniuk még egy napot.

Végül négy nappal a felfedezésük után, május 8-án kerültek az ivgyeli központi kórház halottasházába, ahol sor kerülhetett a boncolásra.

*

Lev Ivanov is a helyiségben tartózkodott, amikor az A. Vozrozsgyonnij nevű szverdlovszki igazságügyi orvos szakértő munkához látott. Vozrozsgyonnij, aki az első öt holttest boncolásánál is jelen volt, bár azokat a kollégája, Ivan Laptyev végezte, a tavasz folyamán mindvégig várta (és kétség sem férhet hozzá, hogy rettegve várta) ezt a megbízatást.

Elsőként a huszonnégy esztendős Alekszandr Kolevatov került a vizsgálóasztalra. Vozrozsgyonnij először a fiatalember szép számú ruhadarabját vette lajstromba, és egy megjegyzés erejéig kitért a lábbeli feltűnő, de váratlannak most már aligha mondható hiányára is. Kolevatov bakancs nélkül ment ugyan ki a hóba, de mivel egy rendes túrázót soha nem kaphatnak rajta, hogy nincs nála gyufa, az ő zsebében is lapult egy skatulya, meg egy immár üres doboz fájdalomcsillapító. Befáslizott bokája korábbi túrabalesetre engedett következtetni, de sérülé-

se a jelek szerint nem volt olyan súlyos, hogy ne tarthatott volna a csoporttal. A vizsgálat semmi szokatlant nem állapított meg: hullamerevség, hullafoltok, a bőr és a belső szervek elszíneződése... Vozrozsgyonnij arra a következtetésre jutott, hogy Kolevatov halálát is kihűlés okozta, ahogy a korábban megtalált öt túrázóét. Ez nem hatott a meglepetés erejével.

Vozrozsgyonnij és Ivanov talán arra számított, hogy Kolevatov három társa is hasonló sorsra jutott, és valóban úgy tűnt, hogy a harminchét éves Szása Zolotarjovnál is ugyanilyen eredményt hoz a vizsgálat. Zolotarjovot is több réteg ruhában, cipő nélkül érte a halál; a bőre meg a szervei ugyanúgy el voltak színeződve, mint Kolevatovnak. Az egyetlen apró különbséget a tetoválásai jelentették: jobb karját és kézfejét egy cékla, valamint a „Gena" becenév ékesítette, bal karját pedig ötágú csillag meg az 1921-es szám vagy talán évszám. A törzs vizsgálatakor viszont már szokatlan dolgot észlelt az igazságügyi orvos szakértő. Zolotarjov ugyanis a mellkasa jobb oldalán komoly sérüléseket szenvedett: öt bordája is eltört, és ez súlyos belső vérzést idézett elő. Vozrozsgyonnij megállapította, hogy a töréseket „nagy erejű ütés" okozta, amelynek elszenvedésekor az áldozat még élt.

A huszonhárom éves Kolja Thibault-Brignoles holttestén Vozrozsgyonnij hasonlóan súlyos sérülések nyomára bukkant, csak Koljának a feje tört be. Az igazságügyi orvos szakértő arra a következtetésre jutott, hogy Kolja halálát „a koponyatető és a koponyaalap bőséges vérzéssel járó, bemélyedéses törése" okozta. A szakértő hozzátette, hogy az áldozat még élt, amikor „nagy erejű ütés hatására" kialakultak a sérülései.

Ljudmila Dubinyina halottszemléje hozta a legriasztóbb eredményt. A huszonkét éves lány holttestén nagyon súlyos, belső vérzéssel járó mellkasi sérülések nyomai látszottak. Sérült többek között a jobb szívkamrája, valamint eltört kilenc bordája – de a legfelkavaróbb az volt, hogy hiányzott a nyelve. Ez utóbbira Vozrozsgyonnij nem adott magyarázatot a jelentésében, csak annyit közölt, hogy Ljuda is „erőszakos halállal" halt meg, csakúgy, mint a társai.

De vajon mit takar ez esetben az „erőszakos" jelző? Természeti vagy emberi erő alkalmazott erőszakot? A május 9-i boncolás nem adott kielégítő választ ezekre a kérdésekre, de Lev Ivanov mindenképpen ki akart deríteni a Gyatlov-csoport utolsó óráiról mindent, amit csak lehetett, ideális esetben még a temetésük előtt.

A négy temetés időpontját május 22-ére tűzték ki, helyszínként pedig a szverdlovszki katonai kórházat jelölték ki. A szertartás ezúttal

nem volt nyilvános: csak az áldozatok hozzátartozói vehettek részt rajta.

Közben továbbra sem szűntek meg a túrázók sorsával kapcsolatos találgatások. Ivanov május 15-én beidézte kihallgatásra Vagyim Brusznyicint, az önkéntes keresőcsapat tagját, aki az Uráli Műszaki Főiskola hallgatója és a túrázók barátja volt. Nem világos, miért hallgatott ki Ivanov az ügynek ebben a kései stádiumában újabb tanúkat: alighanem abban bízott, hogy hall tőlük valamit, ami értelmet ad a nemrég sorra került halottszemle megállapításainak. Brusznyicin elmondta az ügyésznek, hogy szerinte a Gyatlov-csoportnak nem volt olyan tagja, aki feleslegesen pánikot keltett volna társai körében. Úgy vélte, csakis valami „szokatlan, példátlan" dolog kényszeríthette a barátait arra, hogy kimeneküljenek a sátorból. „Csak halálos veszély késztethet arra embereket, hogy éjszaka, mezítláb, futva elhagyják egyetlen menedéküket" – mondta a diák, majd felvetette, hogy valami furcsa jelenség, például „a sátor falán áthatoló fény, hang vagy gáz" űzhette el őket olyan messzire a sátruktól.

A rendellenes jelenségekkel kapcsolatos spekulációk kézzelfogható bizonyítékok hiányában persze nem sokat értek. Ivanov tudta: több információra van szüksége ahhoz, hogy értelmezni tudja az igazságügyi orvos szakértő végkövetkeztetését, az „erőszakos" halált. Ezért négy nappal a túrázók temetése előtt elrendelte az áldozatok szervmintáinak és ruházatának radiológiai vizsgálatát. Az eredményt azonban csak tizenegy nap múlva, azaz a túrázók temetése után kapta meg.

A Dubinyin, a Zolotarjov, a Kolevatov és a Thibault-Brignoles család május 22-én a szverdlovszki katonai kórházban gyűlt egybe a zárt koporsós gyászszertartásra. Nyitott koporsót szerettek volna, de Lev Ivanov a holttestek előrehaladott stádiumban lévő bomlása miatt elutasította a kérésüket. Később megbánta ezt a döntését, de ezt csak évtizedek múltán, 1990-ben vallotta be egy S. Bogomolov nevű szverdlovszki újságírónak adott interjújában: „Az áldozatok rokonai joggal hibáztatnak, hiszen nem engedtem meg nekik, hogy megnézzék a gyerekeik holttestét. Csak Dubinyina édesapjával tettem kivételt: egy kicsit felnyitottam a koporsófedelet, mert meg akartam mutatni neki, hogy a lánya rendesen fel van öltöztetve." Alekszandr Dubinyin reakciója azonban igazolni látszott Ivanov döntését: a férfit ugyanis annyira elborzasztotta lánya holttestének az állapota, hogy ott helyben elájult.

A temetés után egy héttel a városi tanács vezető radiológusa, egy bizonyos Levasov megküldte a vizsgálat eredményét. Levasov jelentése szerint a túrázók szervein kimutatható volt a radioaktív káliumizotóp, a

^{40}K. Ez riadalomra adhatott volna okot, de Levasov sietve hangsúlyozta, hogy egy halálos kimenetelű szverdlovszki autóbaleset áldozatának szervmintáiban ugyanekkora volt a ^{40}K szintje, ami azt jelenti, hogy a természetben is előforduló izotópról van szó.

A túrázók ruházatán elvégzett sugárzásmérés azonban már más lapra tartozik. A mért adatok Levasov általi értelmezése lett az egyik fő oka annak, hogy a Gyatlov-ügy még öt évtized múltán is összeesküvés-elméleteknek ad tápot. Levasov ugyanis közölte, hogy a Szovjetunióban a felületi bétasugárzó-szennyezettség „egészségügyi határértéke" 5000 bomlás/perc/150 cm^2. Hiszen ha a Gyatlov-csoport tagjai csak a természetes sugárzási szintnek voltak kitéve, akkor miért mérték egyikük (valószínűleg Kolevatov vagy Ljuda) barna pulóverén ennek az értéknek csaknem a dupláját: 9900 bomlás/perc/150 cm^2-t? Levasov szerint a sugárszennyezettségnek ez a szintje „meghaladja a radioaktív anyagokkal dolgozó embereknél mért szintet". Kiderült, hogy a túrázók többi ruháján is magasabb szennyezettségi szintet mértek a normális 5000 bomlás/percnél. Ráadásul Levasov azt is hozzátette, hogy mivel a ruhadarabok napokig olvadó hóban és vízben áztak, „eredetileg feltehetően sokkal magasabb volt a szennyezettségi szintjük". Amikor pedig megkérdezték tőle, hogy normál körülmények között szennyeződhetett-e a túrázók ruházata radioaktív anyagokkal, a radiológus azt felelte, hogy ez képtelenség. „Egy ruhadarab vagy a légkörből származó radioaktív portól szennyeződik, vagy attól, hogy radioaktív anyagokkal érintkezik. Mint már említettem, a szennyezettség szintje meghaladja a radioaktív anyagokkal dolgozó embereknél mért szokásos szintet."

A sugárvizsgálatok riasztó eredményének azonban semmilyen hatása nem volt a bűnügyi nyomozásra, hiszen mire megérkezett a laborból, már nem volt nyomozás. Ivanov ugyanis egy nappal az eredmények kézhezvétele előtt beadta a derekát: a területi vezetőség nyomásának engedve azonnali hatállyal lezárta az ügyet. Módjában állt volna, hogy kérjen még egy hónapot, de ez szokatlan lépés lett volna egy olyan ügyben, ahol a holttestek már előkerültek. Meg aztán ha haladékot kér, akkor kemény nyomás nehezedett volna rá, hogy az egy hónap leforgása alatt perdöntő bizonyítékkal álljon elő. Így aztán Ivanov május 28-án, még mielőtt bármit is kezdhetett volna az általa elrendelt vizsgálatok eredményével, lezárta a Gyatlov-ügyet úgy, hogy a túrázók halálának okáról semmi konkrétumot nem tudott mondani.

A csoport tagjainak hozzátartozói az ezt követő napokban igencsak felháborodtak azon, hogy az ügyészség nem kommunikál velük. Az ál-

dozatok családjának nem mutattak és nem is mondtak semmit: valószínűleg azt sem sejtették, hogy radiológiai vizsgálatra került sor. Jurij Jugyin emlékei szerint a hatóságok részéről az volt az egyetlen határozott intézkedés, hogy három évre lezárták a túrázók előtt az Északi-Urált. (Azaz nem adtak ki oda túraengedélyt, de azért voltak, akik saját szakállukra elmerészkedtek erre az eldugott vidékre.) Ezenkívül, amint az várható volt, kiosztották a büntetéseket a különböző szervezetek vezetőinek, amiért nem sikerült megelőzniük a tragédiát. Az Uráli Műszaki Főiskola a maga részéről eltávolította a sportklub éléről Lev Gordót, amiért hozzájárult, hogy a diákok az Urál hegység olyan tájain barangoljanak, ahol lavinaveszély fenyeget. N. Szjunov, a főiskola főigazgatója hivatalos dorgálásban részesült, amiért nem felügyelte megfelelően a sportklubot, a városi tanácsnál pedig Valerij Ufimcev és V. Korocskin kapott megrovást. Végezetül pedig O. Zaosztrovszkijt, a párttitkárt is megdorgálták, amiért nem tartott rendet az egyetemi és a városi sportkluboknál.

Az ügy aktája viszont semmiféle következtetést nem von le arra vonatkozóan, hogy mi történt február 1-jén éjszaka. Lev Ivanov, mielőtt végleg „lehúzta a rolót”, még beírta, hogy a túrázók halálát „ismeretlen kényszerítő erő” okozta. A kilenc áldozat hozzátartozóinak és barátainak negyvenvalahány évig ezzel a rejtélyes értelmű kifejezéssel kellett beérniük, ha magyarázatot kerestek a hatóságok titkolózására, illetve szeretteik szívszorító halálára.

Huszonhatodik fejezet

2013

Otthon, Los Angelesben, a házam egykori garázsában amolyan főhadiszállást alakítottam ki. Hazatérésem óta, azaz immár egy éve folyamatosan a Gyatlov-ügyre vonatkozó bizonyítékokkal, nyomozati anyagokkal küzdöttem. A helyiség fénypontja a fotókkal teleragasztott fal volt. A felvételek a túrázók előrehaladását, illetve a nyomozás történéseinek időrendjét illusztrálták.

Második orosz utam során felbecsülhetetlen értékű tudásanyaggal gazdagodtam, de válasz nélkül, azaz „a" válasz nélkül hagytam el az országot. Persze sokan elzarándokoltak már a Halat Szjal hegyre, mire föl képzeltem, hogy majd pont én oldom meg ezt a rejtélyt? Talán azért, mert én télen mentem oda, és térdig érő hóban caplattam? Azt hittem, hogy ha követem a Gyatlov-csoport lépteit, és álldogálok egy kicsit a hegyoldalban, ahol fölverték a sátrukat, tálcán kapom a megoldást?

Addig abszolút kizárásos alapon dolgoztam, valahogy úgy, mint Sherlock Holmes, akinek sokat idézett aforizmája akár a mottóm is lehetett volna: „Ha kizártuk a lehetetlent, akkor az, ami marad, bármilyen valószínűtlen, nem lehet más, mint az igazság." Ennek szellemében a következő teóriákat tudtam kellő biztonsággal kizárni:

1. MANYSI TÁMADÁS

   Az 1959-es nyomozás során eleinte életképes feltételezésnek tűnt, de hamar elvetették. Az incidens idején ugyanis a Gyatlov-hágótól 100 kilométerre volt a legközelebbi manysi település, és a manysik általában nem is nagyon mentek a Halat Szjal hegy közelébe. Hiszen az a kopár vidék semmiféle vadászzsákmánnyal nem kecsegtetett, és megszentelt helynek sem minősült. Sem tárgyi bizonyíték, sem más jel nem utalt arra, hogy a terület őslakói támadták volna meg a túrázókat, és a manysik természetétől is idegen az ilyesmi. Mindig is rendkívül békés emberek voltak, amit az is bizonyít, hogy kezdettől fogva önzetlenül segítettek a túrázók felkutatásában.

2. LAVINA

   A hegyoldal lejtésszögéről a helyszínen is meggyőződhettem, és a műszeres mérések is arra engedtek következtetni, hogy azon a terü-

leten a lavinaképződés fölöttébb valószínűtlen, ha ugyan nem lehetetlen. Nincsenek arra utaló feljegyzések, hogy a Halat Szjal hegyen valaha is lavina alakult volna ki – legalábbis a tragédia óta eltelt ötvennégy év alatt egyetlenegyről sem adtak hírt. A hegyoldalt 1959-ben átvizsgáló nyomozók (köztük Lev Ivanov és Jevgenyij Maszlennyikov) sem tartották reális lehetőségnek, hogy lavina végzett volna a csoport tagjaival, és nem is találtak erre utaló jeleket, hiszen a sátor szinte sértetlenül állt a helyén. A témával kapcsolatos kutatásaim során fölvettem a kapcsolatot Bruce Tremperrel, az Egyesült Államok egyik legkiválóbb lavinaszakértőjével, aki a Utah Állam Erdészeti Szolgálatához tartozó Lavinaközpont igazgatója, és a *Túlélés lavinaveszélyes terepen* (Staying Alive in Avalanche Terrain) című könyv szerzője. Tremper az adatok tanulmányozása után ezt a következtetést vonta le: „Fölöttébb valószínűtlen, hogy a túrázók sátrán vagy annak környékén lavina haladt volna át." A fentiek tükrében meglepő, hogy az elmélet mindmáig komoly vonzerővel bír a szkeptikusok körében.

3. ERŐS SZÉL

A Gyatlov-csoportot figyelmeztették a hágónál várható veszélyes széljárásra, gondolok itt főként Ivan Rempel vizsaji erdész intelmeire. Ezzel a verzióval a nyomozók is komolyan foglalkoztak. Az volt az elképzelésük, hogy a társaság egy-két tagja, feltehetően azok, akiknek a lábán szövet bakancsbélés volt, kilépett a sátorból (talán azért, hogy könnyítsen magán), és meglepte őket a mindent elsöprő szél. Kiáltásaikra a sátorban maradt társaik a segítségükre siettek, méghozzá olyan pánikszerűen, hogy felhasították a sátorlapot. Ez az elmélet azonban abból indul ki, hogy a csoport tagjai egyesével, a rájuk leselkedő veszélyekkel mit sem törődve rontottak ki a sátorból, hogy megmentsék bajba jutott barátaikat. Ez nem életszerű, hiszen ilyen helyzetben legalább egyvalaki biztosan bakancsot húzott volna. A másik gond ezzel a forgatókönyvvel az, hogy ha az iszonyatos erejű szél mind a kilenc túrázót lefújta a lejtőn, akkor vajon miért nem vitte el a sátrat, és miért nem fújta le Rusztyik fejéről a kötött sapkáját? (Még akkor is rajta volt, amikor megtalálták.) Borzenkov időjárás-elemzése szerint akkor éjjel valóban erős szél fújt – sebessége a 70 km/h-t is elérhette –, de a Beaufort-szélskála szerint ez még nem minősül pusztító erejű szélnek, a hurrikánszerű vihartól (120 km/h fölötti sebesség) pedig igencsak messze van. Nekem eleinte ez a teória tűnt a legkevésbé valószínűtlennek, de most már lát-

tam, hogy Igor és társai intelligenciaszintjét, valamint az aznap éjjel mért szélerősséget figyelembe véve nyugodtan kizárhatom.

4. FEGYVERESEK

Az a teória, amely szerint a túrázókat fegyveresek csoportja (a szovjet hadsereg katonái vagy szökött fegyencek) kergette a halálba, minden ezt cáfoló bizonyíték dacára makacsul tartja magát. A Gyatlov-üggyel kapcsolatos gondolkodást mindmáig fertőző forgatókönyvet rövid ideig Lev Ivanov és csapata is fontolóra vette (különösen miután felfedezték a sátor hátlapján késsel ejtett vágásokat), de amikor az is kiderült, hogy a sátrat belülről hasították föl, lényegében elvetették ezt az elméletet. Ráadásul a helyszínen csak kilenc különböző lábnyomot találtak, és egyéb bizonyíték sem utalt arra, hogy látogatók jártak volna a sátorban. Továbbá arról sem érkezett jelentés, hogy a környéken található büntetőtáborokból, amelyek közül a legközelebbi is 80 kilométerre volt a helyszíntől, bárki is megszökött volna akkoriban.

A túrázók eltűnt holmijaira vonatkozó állítások túloznak. Amikor áttanulmányoztam az eset aktáját, kiderült, hogy a plüss sündisznót, amely Jugyin szerint eltűnt, valójában megtalálták, csak tévesen Rusztyik személyes tárgyai közé sorolták. A hiányzó csokoládét pedig alighanem a sátrat felfedező önkéntesek fogyasztották el, hiszen Borisz Szlobcov például azt is bevallotta, amikor interjút készítettem vele, hogy Mihail Saravinnal megitták a sátorban talált orvosi alkoholt...

Ha arra akarunk magyarázatot kapni, hogy miért fedezett föl az igazságügyi orvos szakértő három holttesten is erőszakra utaló sérüléseket, nem kell messzire mennünk: elég, ha szemügyre vesszük a vízmosást, ahol az utolsó négy túrázót megtalálták. Ennek egyik oldala ugyanis 7 méter mély, 50-60 fokos lejtésszögű szakadék, tehát aki vaksötétben belezuhan, az nagyon csúnyán megüti magát. És mivel a vízmosás fenekén, centiméterekkel a hó alatt kövek lapultak, az áldozatok simán szenvedhettek olyan súlyos sérüléseket, amelyeket Lev Ivanov „jelentős mértékű irányított erőhatásnak” tulajdoníthatott, olyasfélének, mintha az áldozatokat autó ütötte volna el. Hiszen Ivanov nem volt orvos, tehát nem szakemberként nyilatkozott. Az igazságügyi orvos szakértő végkövetkeztetése, mely szerint a túrázók „erőszakos” halállal haltak meg, szintén összecseng azzal, hogy belezuhantak a vízmosásba.

Az, hogy Ljuda nyelve hiányzott, a természetes bomlási folyamat számlájára írható. Van egy olyan elmélet is, amely szerint kisebb állatok rágták szét, de mivel a holtteste olvadt hóban feküdt, sokkal valószínűbb, hogy a vízben tenyésző mikrofauna bontotta le a húsosabb részeit.

5. FEGYVERZET TESZTELÉSE

• Rakétatesztelés/„gömbök"

Lev Ivanov, amíg az ügyön dolgozott, nem hangoztathatta ezt nyilvánosan, de hitt abban, hogy az 1959 februárjában észlelt fénygömböknek közük van a Gyatlov-csoport tagjainak halálához. Az ügyész nyugdíjazása után, 1990-ben az S. Bogomolov újságírónak adott interjújában elárulta: „Nem tudom biztosan, hogy fegyverek voltak-e azok a gömbök vagy sem, de abban biztos vagyok, hogy közvetlenül közük volt a túrázók halálához." Ivanov még ugyanebben az évben, a *Lenyinszkij Puty* című lapnak november 22-én írt levelében összefüggésbe hozta a gömböket a csoport három tagjának erőszakra utaló sérüléseivel: „Valaki meg akarta félemlíteni az embereket vagy fitogtatni akarta a hatalmát, ezért meggyilkolt három túrázót. Ismerem az események minden apró részletét, és elmondhatom, hogy nálam többet csak azok tudnak, akik bent voltak azokban a gömbökben. De hogy voltak-e bennük akkor vagy bármikor »emberek«, az egyelőre tisztázatlan." Ivanov vonakodott elárulni, hogy szerinte a „gömbök" valamiféle fegyverek voltak-e. Inkább csak homályos fogalmakkal dobálózott: olyan „energianyalábokról" beszélt, amelyekre „a modern tudomány még nem adott magyarázatot". Levelében ugyanakkor arra az álláspontra helyezkedett, hogy „a nyomozás megállapította, hogy a hadseregnek nincs köze a Gyatlov-ügyhöz". Mivel javában zajlott a hidegháború, akkoriban nem volt szokatlan a titkos rakétakilövés. Az 1959. február-márciusi időszakban ténylegesen voltak is efféle fegyvertesztelések, de a Gyatlov-csoportot a február 1-jéről 2-ára virradó éjszakán egyik sem érinthette. Sőt arra sincs bizonyíték, hogy azon az éjszakán bárki is szokatlan dolgot észlelt volna.

Azok a bizonyított esetek, amikor valaki tényleg „fénygömböt" látott, inkább a hónap közepére tehetők. A Georgij Atmanaki nevű túrázó először azt mondta a nyomozóknak, hogy február első hetében látta a gömböket, de Vlagyiszlav Karelin, aki ugyanazzal a csoporttal volt, később megerősítette, hogy az észlelés valójában február 17-én történt. Ez egybevág az ivgyeli szemtanúk beszámolóival, akik

ugyanezen a napon láttak fényeket az égen. Sokakat, így a túrázók hozzátartozóit is csábította a lehetőség, hogy összefüggésbe hozzák a hónap közepén látott „gömböket" a február 1-jei tragédiával. A február 17-i és március 31-i észlelések, amelyeket számos szemtanú megerősített, percekkel a bajkonuri űrközpontban (hivatalos nevén Szovjet Rakéta- és Űrállomás) lezajlott, hivatalosan elismert rakétatesztek után történtek. Akkoriban Bajkonuron kívül csak a Ferenc József-föld nevű szigetcsoporthoz tartozó Heiss-szigeten végeztek rakétateszteket, de a sziget jó 2000 kilométerre van a Gyatlov-csoport egykori táborhelyétől. Mivel az M-110-as rakéták maximális repülési távolsága nem több 150-160 kilométernél, az efféle forgatókönyveket nyugodtan kizárhattam.
A Georgij fényképezőgépe által rögzített utolsó felvétel, amelyen ismeretlen fényforrás látható, olyan spekulációknak adott tápot, hogy a Gyatlov-csoport útját tesztelés alatt álló fegyverek vagy éppen ufók keresztezték. Jómagam is kacérkodtam azzal az értelmezési lehetőséggel, hogy olyasvalami látszik a képen, amit a túrázók utolsó óráikban megpróbáltak lefotózni. A felvétel közepén látható nyolcszögű foltról megállapítottam, hogy becsillanásról van szó, amely a nyolc lemez által határolt rekesznyílás alakját vette föl. A kép bal szélén látható fény forrását szinte lehetetlen azonosítani, de az életlen, elmosódott folt arra enged következtetni, hogy valaki a csoportból (vagy talán az önkéntes keresők, illetve a nyomozók közül) véletlenül „sütötte el" a fényképezőgépet.

• Sugárzással kapcsolatos tesztelés

Főként az áldozatok ruházatán mért sugárértékek a „felelősek" annak az elméletnek a térnyeréséért, hogy a túrázókat a táborhelyük fölött vagy annak közelében felrobbanó, valószínűleg nukleáris jellegű fegyver űzte ki a sátrukból, és az okozta a sérüléseiket, illetve amiatt nem láttak rendesen. A halottszemlét követően a csoport két tagjának ruházatán a normális sugárzásszint két-háromszorosát mérték. Eljuttattam ezeket a vizsgálati eredményeket dr. Christopher Strausnak, a Chicagói Egyetem Orvostudományi Központja docensének, mert kíváncsi voltam, hogy ma is megállja-e a helyét az akkori szakvélemény. Dr. Straus első ránézésre megállapította, hogy a tudomány mai állása szerint messze nem abnormálisak a bűnügy aktájában feltüntetett felületiszennyezettség-értékek: ma ezeknek az 50-100-szorosát tekintik veszélyesnek, illetve riasztóan abnormálisnak. A szokottnál kicsivel magasabb sugárzásszintre, amit a túrázók ruházatán

mértek, nem nehéz magyarázatot adni: környezeti szennyeződésről van szó, amely az onnan 1400 kilométerre északra lévő Novaja Zemlja szigetcsoportról jutott el az atmoszférába, illetve a víz körforgása révén az Északi-Urálba. (Novaja Zemlján ugyanis 1959 telén teszteltek nukleáris fegyvereket.) Továbbá a túrázók bőrének sötétebb avagy „narancssárgás" árnyalata is inkább azzal magyarázható, hogy leégtek a napon, mintsem azzal, hogy radioaktív sugárzásnak voltak kitéve. Hiszen a holttestük napokig hevert a szabad levegőn, mielőtt betemette volna a hó, és az UV-sugárzás akkor is áthatol a felhőtakarón, ha nem süt a nap. Dr. Reed Brozen, a New Hampshire-i Dartmouth-Hitchcock Orvosi Központ gyors reagálású mentőcsapatának vezetője, aki a terepen történő gyógyítás, illetve a kihűlés elismert szakértője, elmagyarázta nekem, hogy „a holttestek azon a tengerszint feletti magasságon, UV-fény és nulla százalékos páratartalom mellett idővel mumifikálódhattak".

6. „TITKOSÍTOTTÁK!"

A Gyatlov-ügy sok lelkes kutatója, köztük Jurij Kuncevics, a Gyatlov Alapítvány elnöke, mindmáig hisz abban, hogy a rejtély megoldása olyan hatósági dokumentumokban rejlik, amelyeknek a titkosítását még nem oldották fel. A szovjet, illetve orosz hatóságok viselkedése azonban nemigen utal arra, hogy léteznének ilyen titkos iratok, hiszen a szovjet törvények értelmében az ügyészség huszonöt évig volt köteles tárolni a bűnügyek aktáit. Amennyiben ez idő alatt nem került sor fellebbezésre, törvényesen megsemmisíthették a teljes anyagot. A szovjet hatóságoknak tehát lehetőségük nyílt rá, hogy jogszerűen megsemmisítsék a Gyatlov-ügy dokumentumait, mégsem tették: a szverdlovszki ügyészség irattárában épségben megmaradt az anyag, annak ellenére, hogy letelt a törvényben előírt huszonöt év és nem történt fellebbezés. A nyolcvanas évek végén pedig a *glasznoszty* jegyében fel is oldották az akta titkosítását. Tudni kell, hogy akkoriban rengeteg Sztálin korabeli anyag került nyilvánosságra, és számos, az ország vezetése számára fölöttébb kínos incidensről is lehullt a lepel, például az 1962-es novocserkasszki mészárlásról, amikor a szovjet katonai és belügyi alakulatok halomra lőtték a tüntető gyári munkásokat. Ennek fényében ugyan miért számított volna olyan rendkívüli dolognak, hogy kilenc túrázó odaveszett az Északi-Urálban? Az összeesküvés-elméletek hívei valószínűleg soha nem fogják „elengedni" azt a teóriát, hogy a hatóságok eltussoltak vala-

mit, de valójában életszerűtlen az az elképzelés, hogy az orosz kormány mindmáig titkos iratokat őrizget.

7. ŰRLÉNYEK STB.

Voltak persze olyanok is, akik a Sherlock Holmes-i mottó szellemében („Ami marad, bármilyen valószínűtlen, nem lehet más, mint az igazság”) a csillagközi látogatásban vélték megtalálni a választ. Én azonban nem adtam fel a reményt, hogy a földönkívüliek mellőzésével is sikerül magyarázatot találnom a rejtélyre. Nem utasítom el eleve azt a gondolatot, hogy a végtelen világegyetem valamely pontján létezhet élet, de ha az ember rossz szándékú űrlényekre mutogat anélkül, hogy az állítását bizonyítékokkal is alátámasztaná, akkor ennyi erővel kísérteteket, Isten kezét vagy ármányos föld alatti manókat is előrángathatna a hajuknál fogva. A földönkívülieket tehát „kilőttem”.

*

Nem rémlik, hogy Sherlock Holmes valaha is szót ejtett volna arról, mitévő legyen az ember, ha már kizárt mindent, ami valószínűtlen, és a végén nem maradt semmi...

Még mindig úgy tűnt, hogy a *legkevésbé valószínűtlen* választ mindenképpen valami természeti jelenségben kell keresni, ha nem is a lavinatevékenységben. Tücsköt-bogarat összeolvastam a különféle időjárási jelenségekről, hátha rábukkanok valamire, ami releváns az ügy szempontjából. Mindig is szívesen olvasgattam bizarr időjárási eseményekről, hiszen Floridában, a „hurrikánfolyosó” partján nőttem fel, ahol egyfajta beavatási rítusnak számít az időjárási jelenségeken való görcsölés. Mi több, már tizenéves koromban amolyan „levelibéka” voltam, igaz, eleinte nem önmagáért érdekelt a meteorológia, hanem azért, mert imádtam szörfözni. Márpedig azt minden szörfös tudja, hogy ha a parttól távolabb intenzív „időjárási tevékenység” zajlik, például hurrikán vagy alacsony nyomású légköri rendszer alakul ki, akkor a part mentén hosszú távra biztosítva van a megfelelő hullámzás.

Az időjárással kapcsolatos cikkek között, amelyeket kinyomtattam, volt egy, amelyről úgy gondoltam, hogy talán kapcsolódhat a kísérleti fegyverek, különösen az infrahangfegyverek témaköréhez. A „Légköri infrahang” című cikket, amely a *Physics Today* egyik 2000-es számában jelent meg, egy bizonyos dr. Alfred J. Bedard, Jr. és Thomas M. Georges írta. Nem volt teljesen világos számomra, hogy mit jelent a

cím, de fölcsigázta az érdeklődésemet. A Bedard-Georges szerzőpáros tanulmánya az olyan hanghullámok légköri előfordulását vizsgálta, amelyek az emberi fül számára hallható spektrumon kívül esnek, mert túl alacsony frekvenciájúak. Az infrahang az ultrahang ellentéte: frekvenciája alacsonyabb a hallható spektrum 20 Hz-es alsó határértékénél, míg az ultrahang frekvenciája a 20 ezer Hz-es felső határnál magasabb.

Az infrahang biológiai hatásainak tanulmányozásában úttörő szerepet játszott az orosz születésű francia Vladimir Gavreau, aki a hatvanas években véletlenül fedezte föl az infrahang emberi szervezetre gyakorolt hatását. Az történt, hogy Gavreau és laborasszisztensei megmagyarázhatatlan hányingert és dobhártyafájdalmat éreztek, valamint a laboratórium felszerelési tárgyai is remegni kezdtek, pedig annak sem volt kézenfekvő oka. Miután az összes vegyi anyagot, valamint az arra járó repülőgépeket is kizárták, Gavreau arra jutott, hogy a laboratóriumnak otthont adó épület szellőzőrendszerének motorja generált emberi fül számára nem hallható, alacsony frekvenciájú hangokat. Az eleinte csak tudat alatt érzékelt irritáció így tudományos projektté nőtte ki magát, de Gavreau nem tudta egykönnyen kutatni a jelenséget: egyrészt a hagyományos mikrofonok nem érzékelték ezt a frekvenciát, másrészt az infrahang súlyos, sokszor napokig tartó rosszullétet idézett elő.

Gavreau megállapította, hogy ő és a munkatársai a dobhártyán átáramló infrahanghullámoktól szenvedtek. Ezek az alacsony frekvenciájú hanghullámok ugyanis megrezegtetik a belső fül szőrsejtjeit, és ennek hatására, bár a hangot az ember nem „hallja”, az izgalmi állapotba került szőrsejtek impulzusokat küldenek az agyba. A szervezetre pedig pusztító hatást gyakorol az ellentmondásos helyzet, hogy a fülből a látszólagos csönd dacára jelzéseket kap az agy.

Megtudtam, hogy számos, ember alkotta infrahangforrás létezik – gyakori „elkövetők” például a hűtő- és szellőzőrendszerek, valamint a szélerőműparkok –, de földrengés, földcsuszamlás, meteortevékenység, vihar, tornádó „melléktermékeként” a természetben is előfordulnak ezek az alacsony frekvenciájú hangok. Bedard és Georges tanulmánya vázlatosan áttekintette az infrahang eme természetes előfordulásait, különös tekintettel arra, amikor bizonyos sebességű szél olyan természeti tájjal találkozik, amely akadályt gördít az útjába. Később azt is megtudtam, hogy a természetben előforduló infrahang az embereknél hányingert, súlyos rosszullétet, pszichés zavarokat okozhat, sőt öngyilkossághoz is vezethet. Elméletileg ehhez hasonló tüneteket válthatnak ki a kísérleti infrahangfegyverek is.

E-mailben tájékoztattam Borzenkovot tudományos kalandozásaimról, remélve, hogy a Google Fordítóval oroszra átültetett szövegem megvilágítja előtte a Bedard-Georges szerzőpáros cikkének finomságait. Nem számítottam rá, hogy azonnal reagál, hiszen nem sokkal azelőtt megbetegedett, és a kapott kezelés megnehezítette számára a kutatómunkát, illetve az írást. De hiába adtam hangot ismételten aggodalmamnak, és hiába kérdezősködtem a hogyléte felől, nem volt hajlandó elárulni, hogy milyen jellegű a betegsége. Így aztán nem tudhattam, mennyire súlyos az állapota, és azt sem, hogy évei vagy netán csak hónapjai vannak-e hátra. Azt viszont már tudtam, hogy az oroszoknál ez a szokás. Ha a betegség nem gátolta volna az e-mailezésben, valószínűleg nem is szereztem volna róla tudomást.

*

Amikor Borzenkov pár nap múlva mégis válaszolt, a zavaros fordítás dacára érződött sorain a bosszúság. Azt írta, hogy ő már foglalkozott az infrahangjelenség természetben előforduló változatával, hát nem olvastam az e témában írt e-mailjeit? Átnéztem az infrahangról írt korábbi üzeneteit, amelyekben olyan találgatásokba bocsátkozott, hogy „a túrázók infrahang hatására hagyták el a sátrat”, de a gyenge fordítás miatt nem jött át, hogy különbséget tesz szél által generált, illetve fegyver által generált infrahang között. Az aznapi e-mailjéből pedig kiderült, hogy kapcsolatban áll a Lomonoszov Egyetem infrahangszakértőivel, és a formálódó teória szerint a Bakancs-szikla hozta létre az alacsony frekvenciájú hanghullámokat, amelyek kiűzték sátrukból a Gyatlov-csoport tagjait. Fölidéztem magamban a szikla alakját, és elképzeltem, ahogy a cakkos széleit süvítve ostromló szél infrahanghullámokat zúdít a hegyoldalban fölvert csenevész, sérülékeny sátorra. Lehet, hogy ezt az elméletet keresem?

Nem volt meglepő, hogy félreértettem Borzenkovot, hiszen egy roppant bonyolult jelenség tudományos igényű magyarázatát akkor sem könnyű felfogni, ha nincsenek nyelvi nehézségek. Ekkor döntöttem el, hogy a nyelvi korlátok miatti zavarok elkerülése végett fölveszem a kapcsolatot egy angolul beszélő infrahangszakértővel – aki lehetőség szerint az Egyesült Államokban dolgozik.

További kutakodásaim megerősítették, hogy dr. Bedard, a *Physics Today*ben publikált cikk társszerzője tényleg avatott szakértője a témának, vele tehát mindenképpen beszélnem kell. Kiderült, hogy szűkebb szakterülete a természetben előforduló infrahang észlelése, különös te-

kintettel a hegyvidéki régiókra: ennél nem is kívánhattam volna jobbat. A meteorológia és a légköri jelenségek terén összesen száz publikáció, két könyv, öt szabadalom és több mint harminc érzékelőkészülék fűződik a nevéhez. Ráadásul még csak nem is kellett a tengerentúlra repülnöm ahhoz, hogy találkozzam vele, hiszen a Nemzeti Óceán- és Légkörkutató Intézetnél (National Oceanic and Atmospheric Administration, NOAA) dolgozik mint az infrahangcsoportot vezető tudományos főmunkatárs. A NOAA pedig a Colorado állambeli Boulderben működik, azaz repülővel néhány óra alatt ott vagyok.

Dr. Bedardot nem volt könnyű elérni, de amikor végül telefonvégre kaptam, és előadtam a sztorimat, bevallotta, hogy ő maga korábban soha nem hallott ugyan a Gyatlov-incidensről, de az intézetnél dolgozó orosz kollégái között vannak, akik jól ismerik a tragikus történetet. Mint kiderült, csak most tudta meg, mennyire közismert ez az eset Oroszországban. Azt mondta, ha ellátogatok Boulderbe, a csapata szívesen összeül velem, hogy részletesebben is megvitathassuk a témát. Felvillanyozva tettem le a telefont, de egy kicsit féltem is. Hiszen légkörkutató fizikusokkal lesz találkozóm, úgyhogy jobb, ha alaposan felkészülök.

*

A Richard Nixon elnök alatt létrehozott Nemzeti Óceán- és Légkörkutató Intézet, amely a kereskedelmi minisztérium felügyelete alatt működik, az ország első olyan intézménye volt, amely kizárólag légkörtudománnyal foglalkozott. Tulajdonképpen három létező hivatal (a Térképészeti és Földtani Szolgálat, az Időjárás-előrejelző Hivatal és a Kereskedelmi Halászati Hivatal) összevonásával jött létre. Nixon 1970-ben, a kongresszus előtt elmondott beszédében új hivatal felállítását sürgette „a természeti veszélyekkel szembeni jobb élet- és vagyonvédelem [...], a környezet egészének jobb megértése [...] [és] a tengeri erőforrásaink intelligens kiaknázását eredményező feltáró munka, illetve fejlesztések céljából”. A NOAA jelenleg több mint 12 500 alkalmazottnak ad munkát az országhatáron innen és túl. Ebből kevesebb mint ezer fő állomásozik Boulderben.

Egy február közepi nap délelőttjén érkeztem meg a NOAA központjába, amely szövetségi épület. Rendkívül komoly és hihetetlenül alapos biztonsági vizsgálaton estem át. Még le sem foglaltam a repülőjegyemet, de átvilágítás céljából már el kellett küldenem az összes személyes adatomat. A helyszínen pedig az első ellenőrző ponton, ahol meg kel-

lett állnom a bérelt autómmal, az őrök igazolványt kértek tőlem, majd átnyomták a hátizsákomat egy átvilágító szerkezeten, és megvizsgálták a diktafonomat is. Utána kaptam egy kitűzőt, amelyen a nevem alatt ez állt: „Csak kísérővel.” Áttereltek egy repteret idéző biztonsági kapun, majd az újabb kapunál az újabb őrök ellenőrizték a kitűzőmet, még egyszer átnézték a csomagomat, és átkutatták a kocsimat. Aztán intettek, hogy mehetek, és végre bejutottam a David Skeggs Kutatóközpont parkolójába. Amikor beléptem az épületbe, a sokadik biztonsági ember ismét megnézte a kitűzőmet, majd telefonált valakinek, hogy személyesen kísérjen be dr. Bedard irodájába.

Kísérőm végigvezetett egy jellegtelen folyosón, amely a világ bármely irodaépületében lehetett volna. Dr. Bedarddal az irodája előtt találkoztam. A kemény kézszorítás után váltottunk néhány kedélyes szót a hetven-hetvenöt év körüli, jó száznyolcvan centi magas férfival, akin még a lakóhelyünk időjárásáról folytatott csevegés közben is érződött a minden porcikáját átható intenzitás. A bemutatkozást követően betessékelt egy tárgyalóba, ahol nem kis meglepetésemre egy egész tudóscsoport várt – mind a négyen oroszok voltak.

Huszonhetedik fejezet

2013

Bemutatkoztam dr. Bedard orosz kollégáinak, majd leültem. Dr. Valerij Zavorotnij, aki a maga hatvanegy-két évével a legfiatalabb volt a négy férfi közül, bevallotta, hogy hajnali kettőig ébren volt, mert nem tudott szabadulni a Gyatlov-hágón történt incidenssel foglalkozó orosz weboldalaktól. Társai is egyetértettek abban, hogy hazájukban nagyon népszerű vitatéma az eset, és elmondták, hogy kíváncsian várják, mire jutottam. Erre én azt feleltem, hogy engem viszont sokkal jobban érdekel az ő mondanivalójuk meg dr. Bedardé.

De a következő másodpercben záporozni kezdtek rám a kérdések, és hamar megtört a jég. Honnan jött az ötlet, hogy írjak az ügyről? Mit derítettem ki eddig? Találkoztam-e a Gyatlov-csoport egyetlen életben maradt tagjával? És mit mondott, már amennyiben mondott bármit is? Aztán Zavorotnij fapofával megkérdezte: „Igaz, hogy az egyetlen túlélőnek hasmenés miatt kellett visszafordulnia?" Ezen jót nevettem, de Zavorotnij elmagyarázta, hogy az orosz blogoszférában eléggé elterjedt ez a tévhit. Elmondtam, hogy Jugyin valójában nem fokozott bélmozgás, hanem annál sokkal komolyabb egészségügyi problémák miatt nem tudta folytatni a túrát. Ezután Bedard is föltett néhány kérdést, mert ki akart zárni minden más életképes verziót, mielőtt belevágnánk az időjárási jelenségek megvitatásába. Ismertettem az évek során felmerült négyöt leghihetőbb elméletet, majd elmondtam, miért vethetjük el őket szinte teljes bizonyossággal.

Miután a mondókám végére értem, Bedard előrukkolt a saját elméletével: lehetséges, hogy a túrázók szén-monoxid-mérgezést kaptak? Hiszen ha a sátorban használt kályhájuk nem szelelt rendesen, akkor a sátor légterébe került mérgező anyagok súlyos tájékozódási zavart és szédülést okozhattak. Elmondtam, hogy a csoport aznap este nem rakott tüzet, és nem is szerelték össze a hordozható kályhát. Ezután ismét az oroszok következtek: ők „földhözragadtabb" kérdéseket tettek föl.

Miért nem tértek vissza a túrázók a sátrukhoz? Elmagyaráztam nekik, hogy mivel még nem kelt föl a hold, az orrukig sem láttak, így esélyük sem lett volna megtalálni a sátrat.

Megtámadhatta a sátrat medve vagy farkas? Nem. Hiszen nem lett volna logikus, hogy a túrázók egy ragadozó közeledtére elhagyják a védelmet nyújtó sátrat, és nem is volt állatok támadására utaló bizonyíték.

Mi a helyzet az alkohollal? Elképzelhető, hogy részegek voltak? Elmondtam a tudósoknak, hogy a Gyatlov-csoport tagjai nem ittak. Csak egy kevés orvosi alkoholt vittek magukkal az útra, és azt a sátor felfedezésekor meg is találták. Persze meggyanúsíthatjuk őket, hogy titkon azért olykor berúgtak, de a boncolás során nem találtak a vérükben alkoholt.

Miután vendéglátóim végigzongorázták ezeket az eshetőségeket, elmondtam nekik, hogy mi az, amit biztosan tudunk: az, hogy a kilenctagú társaságból hatan kihűlés következtében vesztették életüket, három társuk halálát pedig belső vérzés okozta, miután belezuhantak egy vízmosásba. Hozzátettem, hogy igazából arra vagyok kíváncsi, mi késztette őket menekülésre, és az infrahang fölcsigázta ugyan az érdeklődésemet,

de csak most kezdek belemélyedni a dologba, és egyelőre még nem is igazán értem a jelenséget.

Bedard tartott nekem egy kis eligazítást: elmondta, hogy az infrahangot az ötvenes évek elején, a hidegháború kezdeti szakaszában alkalmazták először „közcélra". Ekkor az Egyesült Államok mérni kezdte a titkos szovjet atombombatesztek során keletkező infrahanghullámokat. A mérési eredmények no meg a kémfelvételek segítségével meg tudták állapítani, hogy mekkora léptékű a szovjet atomprogram és milyen stádiumban van. Éppen mostanában éledt újjá az infrahangos felderítés és technológia iránti érdeklődés (gyakorlatilag az emberi füllel nem hallható zajszennyezés egyik módjának tekintik az infrahangot), de kezdetben az atombombatesztek felderítése volt a cél. Az Egyesült Államok például 2009-ben infrahang segítségével mért be egy koreai „eseményt", amelyről kiderült, hogy nukleáris rakéta tesztelése volt. Bedard elmondta, hogy a *Physics Today*ben megjelent cikke, amelyet én is olvastam, szintén hozzájárult a téma iránti érdeklődés újbóli felkeltéséhez. Hozzátette: „A cikket pontosan azért írtam, hogy újra létrehozzam az infrahangkutatók közösségét. A jelek szerint sikerült."

Ezután mesélt nekem egy tíz évvel ezelőtti tudományos kísérletről, amely elegánsan demonstrálta az infrahang emberekre gyakorolt hatását. 2003-ban az infrahanghullám által kiváltott tüneteket vizsgáló londoni kutatók „infrahangágyút" rejtettek el egy dél-londoni hangversenyterem hátsó részében. A 750 fős közönséget arra kérték, hogy üljön végig négy hasonló jellegű, kortárs darabot. A szerkezet a négy zenemű közül kettő alatt infrahanghullámokat generált, és a végén a közönséget megkérdezték, hogy mit éreztek az egyes művek hallgatása közben. Az eredmény: 165 fő (azaz 22%) hidegrázásról, valamint furcsa érzésekről (nyugtalanság, szomorúság, idegesség, viszolygás, félelem) számolt be, továbbá ugyanebből a 165 fős csoportból néhányan szapora szívverésről vagy érzelmi veszteséggel kapcsolatos emlék hirtelen bevillanásáról is említést tettek. A londoni hangversenylátogatók által megtapasztalt tünetek az enyhébbek közé tartoznak, de az infrahang mint a nagyzenekarban megbúvó, néma hangszer mindenképpen találó metaforája annak, ahogy a jelenség a természetben megmutatkozik.

Bedard hisz abban, hogy vannak emberek, akik természettől adódóan érzékenyebbek az infrahanghullámok hatásaira, míg mások immunisnak tűnnek, illetve csak akkor tapasztalnak egészségrongáló vagy legalábbis kellemetlen tüneteket, ha a többieknél sokkal intenzívebben és hosszabb ideig vannak kitéve az infrahangnak. A kutató elmondta, hogy az évek során a világ legkülönbözőbb pontjairól futottak be hozzá kétségbeesett telefonhívások: az emberek sokféle tünetről számoltak be, amelyek látszólag minden egészségügyi vagy környezeti ok nélkül jelentkeztek. Volt, hogy többen is telefonáltak ugyanonnan, például Taosból, a rejtélyes „taosi búgásról" elhíresült újmexikói városkából. A „windsori búgás" pedig a Huron-tó partján, Detroittal szemben, az Ontario tartományban fekvő kanadai határváros lakóinak életét keserítette éveken át: alvás- és mentális zavarokat okozott, rontotta az életminőséget. A zaj okát nem határozták meg teljes bizonyossággal, de sokan úgy vélik, a Windsor és Detroit közt félúton lévő szigeten, a Zug Islanden működő gyár gépei bocsátják ki az infrahanghullámokat.

A „búgást" azonban nem mindenki érzékeli hallható ingerként. Bedard szerint vannak „hallók" és „nem hallók". „A többség számára ez csak egy lüktető érzés, amelyhez folyamatos szorongás és félelem társul" – fogalmazott. A fentiekhez hasonló „búgást" az angliai Bristolban és az ausztráliai Bondiban is észleltek, de a „tettest", vagyis

az állítólagos infrahanghullámok forrását még senki sem találta meg. Még Bedard sem, aki megjegyezte, hogy sajnálatos módon „a többség nem engedheti meg magának, hogy elköltözzön az infrahangos környékről”.

Egyes országok kormányai kifejezetten orwellinek tűnő célok szolgálatába állították az infrahang káros hatásait. „Az izraeliek például tömegoszlatásra használják” – mondta Bedard. Az elgondolás alapja az, hogy az embereknek, ha ilyen hullámok érik őket, egyetlen vágyuk, hogy gyorsan eltűnjenek arról a helyről. A *Toronto Sun* tudósított egy 2005. június 6-i incidensről, amelynek szemtanúi arról számoltak be, hogy egy fehér színű izraeli katonai jármű egy percig tartó, hangrobbanásra emlékeztető zajt bocsátott ki. A tüntetők pillanatok alatt térdre rogytak, és tengeribetegségre emlékeztető tüneteket produkáltak. Egy izraeli katonai forrás szerint az alkalmazott módszer lényege az, hogy „hányingert, szédülést előidéző hangrezgésekkel oszlatjuk szét a tömeget”. A náci Németország is felhasználta az infrahangot: a Hitler beszédeit hallgató tömegben így korbácsoltak dühödt indulatokat és erős érzelmeket. Hitler azt is elrendelte, hogy a börtönbe zárt elítélteken végezzenek infrahangos kísérleteket. A kísérleti fegyver, amellyel a fogvatartottakat kínozták, sűrített levegő segítségével generált magas intenzitású, alacsony frekvenciájú hanghullámokat.

Amikor megemlítettem, hogy az infrahang az elmondottak alapján ideális fegyvernek tűnik, dr. Bedard azt felelte: „Én nem hiszek benne.” Arra a felvetésre pedig, hogy a szovjetek is kifejlesztettek ilyen fegyvereket a hidegháború időszakában, ezt mondta: „Nem lepne meg, ha az oroszok próbálkoztak volna ezzel, de az infrahangot nagyon nehéz irányítani, mert nagy a hullámhossza.” Kezdtem felfogni, hogy az infrahang kis lőtávolság esetén, például tömegoszlatásra alkalmas lehet, a messzehordó infrahangfegyverek sikere viszont legalábbis valószínűtlen.

Már nagyon szerettem volna visszakanyarodni a Gyatlov-csoport túrázóinak sorsához, ezért előszedegettem a Bakancs-sziklát ábrázoló felvételeimet, valamint a környező területről készült szintvonalas orosz térképeket. Ekkor tette föl Bedard a kérdést, hogy hallottam-e már a „Kármán-féle örvénysorról”. Igen, hallottam: az orosz tudós, akivel Borzenkov kapcsolatban állt, említette a jelenséget, mondván, valószínűleg ilyen örvénysor alakult ki a Bakancs-sziklánál 1959. február 1-jén éjszaka – csak szokás szerint nem igazán értettem, mire gondol.

Bedard és kollégái, miközben a térképeket és a szikláról készült fotókat nézegették, tartottak nekem egy kis gyorstalpalót, hogy alapszinten megértsem a jelenséget. Megtudtam, hogy a Kármán-féle örvénysor, amely Kármán Tódor magyar fizikusról kapta a nevét, a folyadékokra és a gázokra is jellemző áramlástani jelenség. Az időjárási jelenségek aerodinamikájában közismert tény, hogy ha egy bizonyos sebességű szél bizonyos alakú és méretű tompa tárgyba ütközik, légörvény avagy kis tornádó keletkezik. A világ minden táján vannak földrajzi tereptárgyak, amelyekről tudjuk, hogy ilyen típusú örvényeket hoznak létre. Ha ezek az örvények elég nagyok vagy „felpörögnek”, és magasabb sebességet érnek el, pusztító erejük elérheti a tornádó szintjét. Amikor például erős szél ostromolja a gibraltári sziklát, a kipörgő örvények sokak véleménye szerint hajókat borítanak fel a szorosban. Ezek a pusztító erejű légörvények sokszor egy másik veszéllyel, az infrahangtartományba tartozó alacsony frekvenciával párosulnak.

Bedard megmutatta nekem a jelenség néhány animációs modelljét. Az egyiken egy vízi alagútban képződtek Kármán-örvények a víz útját álló tárgy két oldalán. Ezután egy tornádó infrahangeffektusainak hangfelvételét hallgathattam meg. Bedard elmond-

ta, hogy a felvételt felgyorsítva, 400 Hz-en játssza le, mert csak így lehet hallani. Először alig hallható moraj ütötte meg a fülemet, ami hosszan „túráztatott", vészjósló nyöszörgéssé erősödött, és a decibelszám rohamosan nőtt, mintha egy hajó ködkürtje bődülne el. Az ilyen tornádószerű örvények az infrahanghullámokon kívül hallható, sőt fülrepesztő robajt is képesek kibocsátani, ezt gyakran hasonlítják a közeledő tehervonat zajához.

Bedard és csapata buzgón tanulmányozta az asztalt beterítő vizuális segédanyagaimat. Két kép különösen felcsigázta az érdeklődésüket. Rámutattak, hogy a Bakancs-szikla alakja szabálytalan, márpedig a Kármán-féle örvénysor kialakulásának feltételei akkor ideálisak, ha a szél útját álló tárgy valamennyire szimmetrikus és sima. Ezért terveznek az építészek szeles területeken komplex formájú házakat: így tompítják a Kármán-örvények hatását.

Végül Bedard rám emelte a tekintetét, és ismertette a konklúziót: „A Bakancs-szikla különböző frekvenciákon okozhat enyhe morajt, de... – itt határozottan megcsóválta a fejét – Kármán-örvényt nem hoz létre." Kollégái egy emberként bólogattak, Bedard pedig feltett még néhány kérdést azzal kapcsolatban, hogy okozhatott-e esetleg a Bakancs-szikla valami más infrahangjelenséget, majd ismét megcsóválta a fejét, és közölte: „A Bakancs-szikla elég fura képződmény, és biztosra veszem, hogy szívesen rákenné a dolgot. Pedig elég kis nyápic, úgyhogy sem kártékony Kármán-örvényt, sem infrahangot nem tud előidézni."

Bedard most ismét a térképekre szegezte a tekintetét. „A lényeg, hogy a Bakancs-szikla erős szélben generálhatott egy kis morajt, de ilyen tapasztalt túrázókra biztosan nem tudott ráijeszteni. Arról nem is beszélve, hogy majdnem két kilométerre voltak a sziklától, úgyhogy csak valami elhaló hangot hallhattak."

Megkérdeztem, hogy hajlandó lenne-e megnézni még néhány képet, amelyek más szögből mutatják a sziklát. Bedard azt felelte, hogy ezer örömmel átnéz bármit, amit küldök neki, de kerek perec megmondta, hogy a Bakancs-sziklához kapcsolódó elmélet, amelyet rajtam kívül Borzenkov és az általa megkérdezett orosz tudósok is proponáltak, valószínűtlen. Megszületett tehát az ítélet, és én ugyanott tartottam, mint egy éve a hegytetőn: sehol.

A Bakancs-szikla. A keresőcsapat felvétele, 1959

Elköszöntem Bedard orosz kollégáitól, akik sok sikert kívántak a kutakodásomhoz. Aztán, mivel megvitatnivalónk már nem volt, Bedard körbevitt a létesítményben: személyre szóló idegenvezetést tartott nekem, amely az irodájában kezdődött. Ahhoz képest, hogy épp az imént zúzta porrá a rejtély megfejtéséhez fűzött minden reményemet, elég fesztelenül viselkedett, sőt mintha örült volna, hogy megmutathatja nekem a munkahelyét. Az irodában a kontrollált káosz volt az úr: nagyjából így képzeli el az ember egy természettudós személyes terét. A fiókokon titokzatos címkéket láttam, olyan feliratokkal, mint „Üvegház" meg a bingóban az 1-es számot jelentő „Kelly szeme". A papírokkal beterített egyik íróasztalon egy flakon ködfolyadékot láttam, meg egy miniatűr elefántot, amelynek nekitámasztottak egy „Imádom az infrahangot!" feliratú táblácskát. Látszott, hogy a lehető legjobb helyre jöttem: ha arról van szó, hogy „ki kell iktatni" az infrahangelméletet, az itt dolgozók a legilletékesebbek... És most?

*

Este, a szállodában még egyszer átnéztem a képeket, amelyeket Bedardnak és kollégáinak mutattam. Mivel képtelen voltam végleg félretenni az időjárási jelenségeket és az infrahangot, megkérdeztem Bedardtól, hogy találkozhatnánk-e még egyszer, mielőtt hazautazom Los Angelesbe. Nem tudtam szabadulni a gondolattól, hogy valami lényeges dologra tapintottam rá, és mivel Borzenkov, aki mindvégig a bölcs orákulum szerepét töltötte be mellettem, szintén így érezte, nagyon nem fűlt hozzá a fogam, hogy ejtsem az ötletet. Eszembe jutott, hogy 1959 telén az egyik önkéntes kereső „holdkórosokhoz" hasonlította a sátorból kirohanó túrázókat. És talán nem ugyanilyen típusú őrületet idéz elő az infrahang is?

Nem adtam fel a reményt, hogy Bedard és kollégái esetleg rosszul ítélték meg a Bakancs-szikla komplex formáját. Bekapcsoltam a számítógépemet, átnéztem az intézőben az összes mappát, és újabb képeket e-maileztem át a fizikusnak, amelyeken minden elképzelhető szögből látszott a szikla. Küldtem továbbá egy idézetet is az 1959-es bűnügyi aktából, egy ivgyeli lakos tanúvallomásából, aki így írja le a térség időjárását: „Az Északi-Urálban télen, sőt nyáron is előfordulhat erős szél, és néha légörvény is. [...] Ha légörvény alakul ki, különböző rémisztő, nem e világi hangok hallatszanak a hegyekben. Állati vonításra vagy emberi nyögésre hasonlítanak, és elég félelmetesek. Aki még nem hallott ilyet, az halálra rémülhet."

Küldtem pár képet a sátor helyéről is. Az egyiktől, amelyiken a Halat Szjal hegy látható, valahányszor ránéztem, végigfutott hátamon a hideg. Talán azért, mert arra emlékeztetett, amikor ott álltam azon a lejtőn, és a ködfátyolon keresztül néztem a kísérteties, kopár, élettelen csúcsot. A Halat Szjal mögött ott magasodott a Gyatlov-csoport túrájának végcélja, az Otorten hegy is, amelynek neve egyesek szerint azt jelenti: 'Ne menj oda!' Ez azonban nem igaz: az Otorten nem manysi szó, és nem is orosz, csak egy visszatérő hiba az orosz térképeken, amely egy onnan pár kilométerre északra lévő másik hegy nevének téves kiejtéséből adódik. A manysik Lunt-Huszap-Szjal, azaz „vadlibafészkek hegye" néven emlegetik az Otortent.

Elküldtem Bedardnak mindent, amim csak volt, majd összecsuktam a laptopomat, és leballagtam a szálloda éttermébe. Miután befaltam a parányi avagy „atomnyi" csirkeszárnyakat, majd a kelleténél eggyel több sörrel leöblítettem a vacsorát, visszamentem a szobámba, és rögtön el is aludtam. Szívből reméltem, hogy majd reggel, a zuhany alatt beugrik a megoldás...

*

Másnap reggel, miután újra lefutottam a biztonsági ellenőrzések számos körét, ismét ott voltam a légkörkutató intézetben. Bedard pontban tízkor lejött elém az előcsarnokba. Mosolygott, de hogy miért, azt el sem tudtam képzelni. Az irodája felé menet elmondta, hogy megkapta a fotókat, és az egyik különösen fölcsigázta az érdeklődését, mert egy időjárási eseményre emlékeztette. Pár éve ugyanis az történt, hogy a Boulder közelében lévő, Flagstaff Mountain (Zászlórúd-hegy) névre hallgató magaslat biztosította a Kármán-féle örvénysor, illetve az infrahang kialakulásának feltételeit. Bedard személyesen is rögzíteni tudta az ismétlődő jelenséget, amely nem utolsósorban azért volt egészen fantasztikus, mert a NOAA szomszédságában történt.

Miután ezt megtudtam, Bedard ismét bevezetett egy tárgyalóba, amely kisebb volt, mint az előző napi beszélgetésünk helyszíne. Miután leültünk, előhúzta a Halat Szjal hegy fényképét, amelyet az este küldtem át neki.

„Nem a Bakancs-szikla miatt van, hanem a kupola formájú hegytető miatt – mondta, majd végighúzta ujját a havas hegyen, és hozzátette: – Igen, ez egy szép, szimmetrikus, kupolaszerű tereptárgy."

Nem akartam hinni a fülemnek: meg kellett kérnem Bedardot, hogy ismételje meg, amit mondott. Erre részletesebben is elmagyarázta, mire gondol: a szimmetrikus, kupola formájú hegytető, illetve a sátor közelsége ideális feltételeket biztosított a Kármán-örvény kialakulásához. Figyelembe véve mindazt, amit a térség időjárásáról mondtam, valamint a növényzet teljes hiányát, a helyrajzi térképeket és a tanúként kihallgatott ivgyeli lakos szavait, a következő megállapításra jutott: „Mindez számomra

arról árulkodik, hogy azon a helyen ismétlődő szélesemények történnek.” „Várjon! – vágtam közbe. – Akkor ez most Kármán-örvény vagy infrahang?”

Mindkettő, mondta Bedard, majd hozzátette, hogy nehéz lenne ennél ideálisabb időjárási és terepviszonyokat találni a Kármán-féle örvénysor kialakulásához. Az infrahangot is generáló légörvények azon az éjszakán bizonyára süvítve ostromolták a Gyatlov-csoport sátrát, és a túrázóknak sejtelmük sem volt róla, hogy mi okozza kellemetlen közérzetüket és félelmeiket. Bedard előadta a hipotézisét: „El tudom képzelni, hogy bent vannak a sátorban, hallják, hogy felerősödik a szél, és érzik, hogy a sátortól délre rezegni kezd a talaj. Aztán nyugat-keleti irányban átvonul valami robaj, és már a sátor alja, a ponyva szövete is remeg, majd mintha újabb tehervonat dübörögne el mellettük, ezúttal észak felől. A robaj iszonyatos méreteket ölt, és a most elhaladó, erősebb légörvény hatására „berezeg” a mellkasüregük is. Kezdik érezni az infrahang által kiváltott pánikot, félelmet, nehézlégzést, mert fiziológiai hatású frekvenciák jönnek létre.”

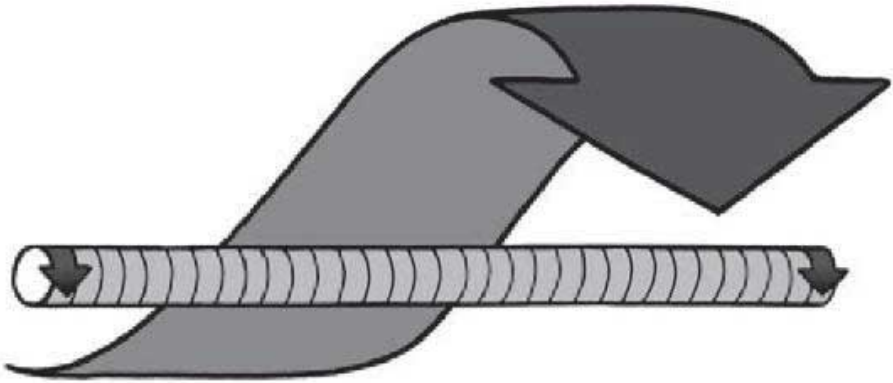

1. ábra: A súrlódás által okozott szélnyírás a hegyoldalon felfelé haladva egyre nő, és a légtömeg guruló mozgása következtében vízszintes örvényhenger avagy tornádó alakul ki.

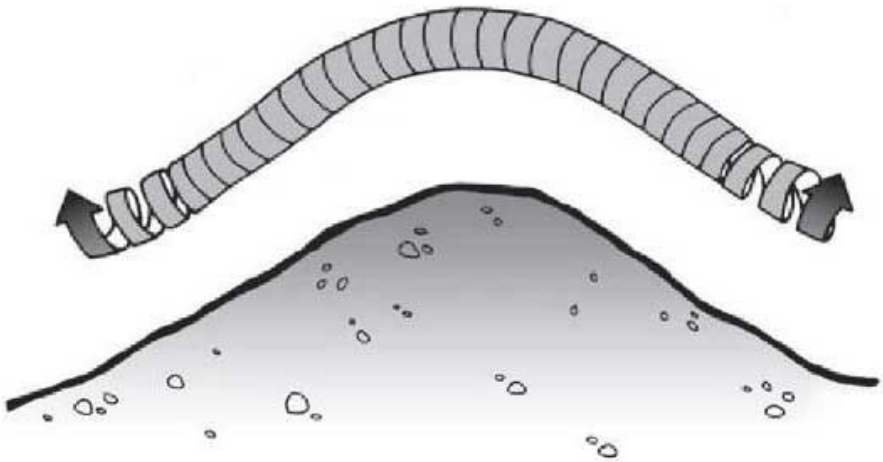

2. ábra: A kupolaszerű hegytető fölött áthaladó vízszintes légörvény „homorít" , és két függőleges tornádóvá avagy örvénnyé átalakulva felerősödik.

3. ábra: Az örvénypár kétoldalt elhalad a sátor mellett, majd folytatja útját a lejtőn, míg végül eloszlik.

Dr. Bedard ezután bámulatos tömörséggel foglalta össze az én hároméves kutakodásom lényegét: „Maga valójában egy szemtanúk nélkül lezajlott, tragikus eseményt próbál rekonstruálni." És valóban: szemtanúk híján, mivel én magam sem voltam ott azon a februári éjszakán a Halat Szjal hegyen, nem tudhattam teljes bizonyossággal, és nem tudhatta senki más sem, hogy mi űzte ki sátrukból a túrázókat. Abban a pillanatban, dr. Bedardot hallgatva, aki elmagyarázta, miként hozhatta létre a hegy és a szél a kavargó levegő eme elegáns mintázatát és ezáltal a pánikot kiváltó infrahangot, mégis ez tűnt a legmeggyőzőbb elméletnek, amit valaha hallottam.

Mérhetetlen megkönnyebbülés töltött el, és közben nem győztem álmélkodni, hogy milyen pofonegyszerű a megoldás: a hegy a „tettes", amelynek az őslakosok oly találó, baljóslatú nevet adtak. Ha három éve valaki azt mondja nekem, hogy a manysik által „Halott hegynek" elkeresztelt, 1079 méteres magaslatot közvetlen felelősség terhelheti a túrázók tragikus sorsáért, biztos, hogy nem hittem volna el.

*

A Boulderből való hazaérkezésemet követő napon, azaz 2013. február 15-én Nyugat-Szibériában infrahangesemény történt. Nem esett le nekem rögtön, hogy erről van szó: amikor aznap reggel elolvastam a híreket, először én is amolyan „Jesszus Mária!" típusú, bár elég riasztó furcsaságnak véltem, mint bárki más. Az történt, hogy helyi idő szerint 9.20-kor az Urál hegység fölött, Jekatyerinburgtól 200 kilométerre délre fölrobbant az égen egy 12 ezer tonnás meteor, amelynek átmérőjét a NASA kutatói 16-17 méterre becsülték. Ekkora meteor több mint száz éve, az 1908-as tunguszkai esemény óta nem lépett be a Föld légkörébe. A tunguszkai meteor, amelynek átmérője a feltételezések szerint mintegy 40 méter lehetett, felrobbanását követően körülbelül 2000 négyzetkilométernyi erdőt tett a földdel egyenlővé Szibéria középső részén. A robbanás ereje több százszorosa volt a Hirosimára ledobott atombombáénak.

A 2013. február 15-i meteor nem gyéren lakott, isten háta mögötti területet sújtott, mint a tunguszkai, hanem a több mint egymillió lakosú nagyváros, Cseljabinszk fölött lépett be az atmoszférába. Amikor 20-25 kilométerrel a Föld fölött darabokra hullt, a fehér fényvillanással járó robbanás heveny utórezgései következtében városszerte kitörtek az ablakok (egy becslés szerint csaknem 100 ezer négyzetméternyi üveg ment veszendőbe), és több mint 120-an sérültek meg.

A cseljabinszki meteor nem csupán az egyik legnagyobb volt az írott történelem kezdete óta, hanem a legjobban dokumentált is, hiszen a térség minden pontján akadtak autósok, akik „fedélzeti kamerájukkal" (ez Oroszországban a kocsik népszerű kiegészítője) rögzítették az eseményt. Sokan tisztes távolból, Jekatyerinburgból szemlélhették a déli égbolton csíkot húzó, lángoló tűzgolyót.

Mivel épp előző nap jártam a Nemzeti Óceán- és Légkörkutató Intézetnél, nem kellett volna meglepődnöm azon, hogy a meteorrobbanás melléktermékeként infrahanghullámok is létrejöttek. Ezek akkor alakultak ki, amikor a meteorról levált kőtöredékek lelassultak az atmoszférában. Ezeket a szubszonikus hullámokat rögzítette az infrahang-érzékelők globális hálózata, amelyet az atomrobbantások monitorozására létrehozott nemzetközi ügynökség, az Átfogó Atomcsend Szerződés Szervezete (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization, CTBTO) üzemeltet. A CTBTO hálózata február 15-én még Cseljabinszktól 15 ezer kilométerre, az Antarktiszon is mért be infrahanghullámokat. De hiába tettek meg a hanghullámok sok ezer kilométert, ott helyben, Cseljabinszkban aránylag rövid ideig éreztették hatásukat. Nem Kármán-féle örvénysor által generált, tartós infrahangról volt ugyanis szó, hanem az infrahanghullámok gyors, robbanásszerű kilövelléséről. A tudósok szerint a meteor lassulása folytán létrejött infrahang a felelős a nagy cseljabinszki üvegcsörömpölésért.

A következő napokban riportot olvashattunk az infrahang-érzékelő hálózatról, és az eseményről szóló híradások sokszor megemlítették a szubszonikus hullámokat, valamint azok hatásait is – alátámasztva dr. Bedard azon állítását, hogy az infrahang tudományának elismertsége az elmúlt évtizedben sokat javult. Az infrahang monitorozását ugyan jóval hamarabb, már a hidegháború időszakában megkezdték, de közel sem értették olyan jól a jelenséget, mint ma, és az infrahang érzékelése is rengeteget fejlődött azóta. A CTBTO első globális infrahang-érzékelőjét, amely 2001 áprilisa óta működik online, egy évtized leforgása alatt további 40 követte. A szervezet hálózatában az előirányzott 60 érzékelő közül 45-öt már üzembe helyeztek.

Minél többet tudtam meg az infrahanghullámok érzékelésének egyre korszerűbb technológiájáról, annál inkább meggyőződtem róla, hogy az infrahang és a Gyatlov-csoport sorsa közötti összefüggésre korábban nemigen lehetett volna rájönni. Hiszen,

amint azt Bedard elmagyarázta, az infrahanggal kapcsolatos kutatások finanszírozása csak az utóbbi tíz évben kapott lendületet, így a jelenség természeti előfordulását is csak most kezdjük jobban megérteni. Nagyjából akkortól datálható a tudományterület fellendülése, hogy 2000-ben megjelent a *Physics Today*ben a Bedard-Georges szerzőpáros cikke.

Lehetett az 1959-es nyomozást vezető Lev Ivanovnak fikarcnyi esélye is arra, hogy kimutassa az infrahang és a kilenc túrázó halála közti összefüggést? Ha a Kármán-féle örvénysorról esetleg hallott is, tudhatta egyáltalán, mi az az infrahang? Aligha. Ezzel együtt mindent megtett, amit az akkor rendelkezésére álló információk birtokában megtehetett. Nem meglepő, hogy a körülmények zavarba ejtő összjátéka láttán, amelyek számára felfoghatatlan jelenségekre utaltak, az ügyész vevő volt a történteket különféle „gömbök", ufók rovására író elméletekre.

Ivanov jó harminc évvel később, nyugdíjba vonulását követően papírra vetette az üggyel kapcsolatos érzéseit. Akkor, a *glasznoszty* és a *peresztrojka* időszakában már nyugodtan beszélhetett az esetről a nyilvánosság előtt. A *Lenyinszkij Puty* című lapnak írt levelében megragadta az alkalmat, hogy bocsánatot kérjen a túrázók családtagjaitól az ügyet körüllengő titkolózásért: „Ezúton megkövetem a túrázók, főként Dubinyina, Thibault-Brignoles és Zolotarjov hozzátartozóit. Akkor mindent megpróbáltam, de az volt a hivatalos irányvonal, hogy – jogászi szófordulattal élve – »kényszerítő erő« okozta a tragédiát, és ezt az irányvonalat csak most lehet felülbírálni."

Annak kapcsán, hogy mi történt a túrázókkal, Ivanov arra célozgatott írásában, hogy ez kideríthetetlen: „Elhalálozásuk időbeli sorrendjét a holttestük és a ruházatuk alapos átvizsgálása, valamint más adatok révén egyértelműen meg tudtam állapítani. Csak az eget és az égből pottyant dolgokat, az emberi ésszel fel nem fogható, ismeretlen energiákat hagytuk figyelmen kívül."

Ivanovnak nem voltak meg az eszközei arra, hogy pontos magyarázatot adjon egy már-már felfoghatatlan eseményre, az akkor rendelkezésre álló erőforrásokat és fogalmakat viszont jól alkalmazta. Az 1959. május 28-án kelt zárójelentésében levont konklúzió, amely szerint a túrázók „ismeretlen kényszerítő erő" áldozatául estek, nagyban hozzájárult az ügyet övező titokzatosság megalapozásához. A szófordulat magyarázattal nemigen szolgál ugyan, de furcsamód mégis elég pontos leírását adja a helyzetnek. Hiszen ha a Gyatlov-csoport valóban a Kármán-féle örvénysor által generált infrahang miatt hagyta el a sátrát és menekült a biztos halálba, akkor az „ismeretlen kényszerítő erő" kifejezés tulajdonképpen megállja a helyét: ennél sokkal közelebb nem járhatott volna az igazsághoz sem Lev Ivanov, sem bárki más.

Huszonnyolcadik fejezet

1959. február 1-2.

Az alábbiakban a február 1-jéről 2-ára virradó éjszaka történéseinek a túrázók naplóbejegyzésein, az akkori időjárás-jelentéseken, a tárgyi bizonyítékokon és a szakértői véleményeken alapuló rekonstrukciója olvasható.

Elérkezik február első napja, és vele együtt a túra egyik leggondtalanabb, legderűsebb reggele. Borús az ég, de szélcsend van. A Gyatlov-csoport kényelmesen elidőzik a sátorban a forró kakaó és a reggeli mellett. Utána előkerül a papír-ceruza, és harsány kacajok kíséretében, egymás vidám ugratása közepette készül az *Esti Otorten* című „lap" első kiadása. Az álújság tele van a kívülálló számára rejtélyes utalásokkal és bennfentes viccekkel, amelyeknek táptalaját a túra, illetve a többéves barátság adja. A vezércikk címe lényegében felhívás: „Köszöntsük a Szovjetunió Kommunista Pártjának XXI. kongresszusát a természetjárók növekvő születési arányszámával!" A műszaki rovatban a „Kolevatov elvtárs" által tervezett túraszán ismertetése ezzel a kaján konklúzióval zárul: „Vonaton, teherautón vagy lóháton való utazás céljára ideális, havon történő teherszállításra viszont nem ajánlott." A tudományos rovatban a következő hirdetmény olvasható: „A tudományos társaságban élénk viták zajlanak arról, hogy létezik-e hóember. A legfrissebb adatok szerint az Északi-Urálban, az Otorten hegy környékén élnek hóemberek." Hogy a rettenetes jetire gondoltak, vagy saját magukra tett tréfás utalás volt a „hóember" jelző, azt csak ők tudhatták.

A jókedv kitart még egy darabig: miközben nekilátnak a táborbontásnak, a sátor előtt készül pár vicces fotó. Miután összegöngyölték és elpakolták a sátrat, hozzáfognak a fedett tárolóhely, a *labaz* építéséhez, hogy ott helyezzék biztonságba a visszaútra szánt ellátmányt. Annak ugyanis semmi értelme, hogy olyasmit is fölcipeljenek az Otorten hegyre, amire nincs feltétlenül szükség, például fölös élelmet vagy tartalék síléceket, bakancsokat. Georgij nem szívesen válik meg a mandolinjától, de belátja, hogy ha könnyebb a hátizsákja, az bőven megér annyi áldozatot, hogy két napig nélkülözi a zenét. A nap nagy része el

is megy a *labaz* megépítésével és feltöltésével, így csak három óra felé csatolják fel a síléceiket.

Miután maguk mögött hagyják a védelmet nyújtó erdőt, megkeményednek a vonásaik: a reggel még mosolygós arcokra feszült összpontosítást tükröző kifejezés ül ki. Minél magasabbra jutnak, annál jobban próbára teszik őket az időjárás viszontagságai. Meggörnyedve, libasorban haladva küzdenek a szembeszéllel, és a fényképek tanúsága szerint hamuszürke ködfátyol felé siklanak a sítalpakon. Mivel öt órakor már lemegy a nap, és érezhetően erősödik a vihar is, ideje letáborozni.

Fél ötkor nyílt terepen, egy névtelen hegy keleti lejtőjén tartanak pihenőt. A térképek csak „1079 méteres magaslat" néven jelölik a hegyet, amely csupán később kapja meg a Halat Szjal nevet. Igor végül úgy dönt, hogy ez a megfelelő táborhely: a lejtő nem olyan meredek, hogy lavinától kelljen tartaniuk, viszont a felső erdőhatár fölötti, az elemek kénye-kedvének kiszolgáltatott hely, és ők éppen ilyen próbatételre vágynak. Hiszen egy becsvágyó természetjáró nem úgy szerzi meg a 3-as szintű minősítést, hogy a fák alá behúzódva „bekkeli ki" az éjszakát! Ráadásul innen szabad szemmel látható a túra végcélja, aminek másnap, pirkadatkor ösztönző hatása lehet. Így talán még elszántabban fognak majd hozzá a gyors reggelit követően a cihelődéshez, hogy mihamarabb meghódíthassák az Otorten hegyet. Figyelmeztetik egymást, hogy reggel mindenképpen le kell majd fényképezniük a táborhelyet, hiszen a túrabizottság számára dokumentálniuk kell, hogy itt jártak.

A táborverés persze sokkal több időt vesz igénybe, mint a táborbontás (ezzel a szikár ténnyel csak a harcedzett túrázók vannak igazán tisztában), így a kilenctagú társaság többórás közös erőfeszítésére van szükség ahhoz, hogy felhúzzák az ő kis ponyvavászon erődítményüket, mire leszáll az est. Mivel a nyugati szél egyre jobban erőre kap, a szokottnál is tovább tart a munka: minden egyes cöveket kétszer is ellenőrizni kell, hogy biztonságos legyen a lejtőn felvert sátor. Először is lecsatolják a síléceiket, és nyolc párat padlódeszka gyanánt a hóra fektetnek, a kilencedik pár pedig függőleges támasztékként szolgál, hogy ne mozduljon el a kis padozat. Valaki beledöf a hóba egy jégcsákányt, hogy kéznél legyen, ha azzal is meg kell támogatniuk a sátrat. Miután lerakták az alapot, kibontják a 2 X 4 méteres ponyvát. A vastag vászonlap vadul verdes a szélben, igencsak megkínlódnak vele, mire összeáll a háromdimenziós építmény. Végül sikerül rákötni a zsinórokat a hóba jó mélyen beleszúrt síbotokra, és a sátor lassanként fölveszi jól ismert alakját. Oldalvást helyezkedik el a lejtőn, a bejárata dél felé néz.

A kialakult szokásrendnek megfelelően Zina és Ljuda lép be elsőként a tágas, nyolc négyzetméteres sátorba, amely elég magas is ahhoz, hogy fölálljanak benne. A lányok zseblámpáik fényénél hozzálátnak az est folyamán szükségessé váló holmik, így a hordozható kályha, az élelem, a takarók kipakolásához, a kiürült hátizsákokat pedig szigetelőrétegként a sátor padlójára fektetik. A zsákokra pokrócokat terítenek, a sátor befoltozatlan lyukait kabátokkal és más ruhadarabokkal tömködik be. A bent és kint is zajló munkálatok eredményeképpen szilárdan áll a lábán a lejtőre telepített építmény, és a talaj hidege ellen is védve van. Ezt a sátrat még a viharos erejű, orkánszerű szél sem mozdíthatja el!

Szása és Kolja kint marad, hogy még egyszer ellenőrizze a ponyva épségét, a többi fiú (Igor, Dorosenko, Kolevatov, Georgij és Rusztyik) pedig csatlakozik a lányokhoz. Segítenek Zinának és Ljudának a hátizsákok, takarók rendezgetésében, majd miután végeztek, mind a heten leveszik a vizes bakancsukat, kabátjukat, és kiteszik őket száradni. Mivel már az ötödik éjszakát töltik sátorban, minden egyes bakancsnak, kabátnak megvan a maga kijelölt helye.

Kint egyre jobban föltámad a szél: lassan már nem is fütyül, hanem süvít. A félig nyitott bejáratnál sürgetően csattog a ponyva. Szása és Kolja végre bejön. Átfűzik a háromrétegű ponyva zsinórjait a rögzítőkapcsokon, majd fölakasztanak az ajtó elé egy lepedőt, hogy az is szigeteljen valamit. Este kilenc órára már valamelyest felfűti a sátrat a kilenc test melege. Letelepednek, hogy vacsorázzanak egy keveset: mohón falják a körbekínált sonkát és kétszersültet. Miután megtömték a hasukat, néhányan kezdenek elnyújtózni: az oldalukon fekszenek, hogy minél kisebb felületen nyomják oda a sátorlapot a hideg talajhoz. Kolja és Szása, akik későn érkeztek, még a vacsoránál tartanak. Kabátban vannak, és a lábukon is ott a bakancs bélése, talán azért, mert a sátor szélén fognak aludni. De lehet, hogy Kolja azért nem húzta le a bakancsbélést, mert még ki akar osonni egy pillanatra, és mivel csak „csurrantani” megy, kár lenne a bakanccsal vesződnie. Georgij leveszi a karóráját, és odaadja Koljának, akit megbíztak a reggeli ébresztéssel. Koljának is van órája, de köztudott, hogy az efféle felhúzós ébresztőszerkezet fagypont alatt megbízhatatlan. Ezért Kolja inkább két órát vesz magához, nehogy átaludják a fél délelőttöt.

Miközben egyesek még falatoznak a hideg élelemből, Zina és Dorosenko a sátor közepén fölállítja a tábori kályhát. Az összehajtható öntöttvas lemezekből álló szerkezetnek összetolható kéménye is van, amelyet csavargatni kell, hogy megfelelő alakot öltsön. Ez igen bonyolult művelet, pláne ha az embernek fagyos a keze. Az *Esti Otorten* tré-

fás sportrovata szerint a kályha-összeszerelés gyorsasági rekordja 1 óra 2 perc 27,4 másodperc. Lehet, hogy Zina és Dorosenko végül meggondolja magát, hiszen a nap folyamán még jobban eltávolodtak a felső erdőhatártól, így takarékoskodniuk kell a fával, mert szükségük lesz még rá a kopár Otorten hegy oldalában is. Valaki vízben felold egy csomag kakaót, amely azonban kályha hiányában hidegen marad. De lehet, hogy Zina és Dorosenko azért nem rakja össze a kályhát, mert odakint valami furcsa dolog történik, és a társaságon egyre inkább úrrá lesz a nyugtalanság. A sátor alatt sorakozó sílécek elkezdenek remegni, a ponyva pedig imbolyog a szélben.

Az utóbbi egy órában egyre nagyobb erővel tombol a kupolaszerű hegytető felől fújó szél. De nem is a sebessége a legijesztőbb, hanem a hangereje. A kilenc túrázó számára nem szokatlan a hegyvidéki viharok kísérteties vonítása, de ez a rémületes robaj inkább olyan, mintha tehervonat robogna le a hegyről – vagy tehervonatok egész sora. Erről az időjárási jelenségről Igor és barátai mit sem tudnak, így amikor a szervezetük reagálni kezd rá, semmilyen „e világi" magyarázatot nem találnak arra, ami történik velük. Aki már lefeküdt, az most riadtan felül. Lüktet a fejük, mintha mindenkit egyszerre támadott volna meg valami szörnyű migrén, és furcsa remegést éreznek a mellkasukban. A kideríthetetlen okból jelentkező nyugtalanságuk egyre fokozódik, majd leplezetlen, gyötrelmes rettegésben csúcsosodik ki. Mire a szél eléri az infrahangküszöböt, a kilenc túrázót már nem csupán idegesíti a légmozgás, hanem mélyen gyökerező, páni félelem keríti hatalmába őket.

Mi történik velünk? Lehet, hogy már meg sem tudják fogalmazni magukban ezt a kérdést. Hiszen az infrahanghullámok átmenetileg megfosztották őket az észszerű gondolkodás képességétől, így csak a menekülés ősi ösztöne vezérli őket. Egyetlen vágyuk, hogy véget vessenek egyre súlyosbodó rossz közérzetüknek, hogy valahova elfussanak előle. Mintha a sátor egy gyorsan süllyedő hajó lenne, amelyet mindenáron el kell hagyniuk, még akkor is, ha könnyen vízbe fúlhatnak. Egyetlen gondolat jár a fejükben: *Ki innen, ki innen, ki innen!*

Szása és Kolja meglazítja a bejárat zsinórjait, de épp csak annyira, hogy alul ki tudják préselni magukat. Közben valaki kést ragad, és szabdalni kezdi a sátor hátlapját, de mivel arra ráfagyott a kicsapódott pára, csak a harmadik döfés szakítja át a ponyvát. Éppen akkora nyílást vág rajta, hogy egyesével kiférjenek rajta. Hiányos öltözékben, harisnyában menekülnek ki a vaksötétbe, a mínusz 30 fokos hidegbe. Futnak a kínjaik elől, amelyek miatt a szervezetük kizökkent a megszokott kerékvágásból, de csöbörből vödörbe esnek.

A hét fiú és két lány nem látja, hogy a hegytető irányából süvítő szél örvénypárok sorát hozza létre. A téli tornádók valóságos hadserege támad rájuk: a pörgő-forgó légoszlopok az útjukat álló hegycsúcson alakot váltanak, és a lejtő két oldalán folytatják útjukat. Az „ikerörvények" óránként 70 kilométeres sebességgel süvítenek el a túrázók mellett, belső forgási sebességük pedig 180-250 km/h, ami F2-es erősségű tornádónak felel meg. Időközben a légörvények mérete is megnőtt: immár 30 méter szélesek és 40 méter magasak. Ráadásul a „szabad füllel" is hallható moraj mellett a túrázókat őrületbe kergető infrahanghullámokat is generálnak. De bármilyen nagyok és erősek ezek a tornádók, a Gyatlov-csoport koromsötétben menekülő tagjait nemigen fenyegeti az a veszély, hogy ledönti őket a lábukról a szél. Hiszen a légörvények a sátortól tisztes távolban haladnak el, így a lejtőn lefelé bukdácsoló túrázóknak elég széles sáv áll a rendelkezésükre. Meg aztán a légörvények, ahogy a hegycsúcstól távolodva egyre nagyobbra nőnek, egyre többet veszítenek a forgási sebességükből, és az élettartamuk nem több egy percnél.

A túrázók útjai hamar elválnak. Mivel még nem kelt föl a hold, szuroksötét az éjszaka. Kolja és Szása, akik a legközelebb voltak a sátor bejáratához, magukkal hozták az elemlámpájukat, de Szása a nagy zűrzavarban leejti a magáét a hóra. Mivel nem egyszerre hagyták el a sátrat, és az orrukig sem látnak, a társaság kisebb csoportokra oszlik – ráadásul ezek a csoportok alig hallják egymást. Ideális körülmények között is legfeljebb 20 méterre jutna el a hangjuk, most viszont gyakorlatilag lehetetlenné teszi a kommunikációt a hátuk mögött süvítő szél.

Mire leérnek a hegyről, és a felső erdőhatár közelébe jutnak, már kezdenek enyhülni az infrahang pszichotróp hatásai. Még nem múltak el egészen a fájdalmaik és a zavarodottságuk, és továbbra is visszhangzik fülükben a szél süvítése, de lassanként visszanyerik a racionális gondolkodás képességét, és egészen más jellegű tanácstalanság lesz úrrá rajtuk. Kezdik kapiskálni, hogy mit műveltek, és ahogy ott állnak bakancs nélkül a csontig hatoló hidegben, szívükbe markol a jeges rémület. Rádöbbennek, hogy az orrukig sem látnak a holdtalan éjszakában, így azt sem nagyon tudják, hogy merre lehet a sátruk.

A három kisebb csoportra oszlott társaság körülbelül 300 méternyire keveredett el a sátortól. Ljuda, Kolja, Szása és Kolevatov négyesben, Zina, Rusztyik és Igor hármasban, Georgij és Dorosenko pedig kettesben keresi a visszautat, de valószínűleg belátják, hogy hiába küzdenék föl magukat a széllel szemben az emelkedőn, úgysem találnák meg a táborhelyüket. Az az egyetlen reményük, hogy a hátszéllel támogatva

továbbmennek, és a fák között megpróbálnak valahogy életben maradni napkeltéig. Ehhez persze az kell, hogy a szervezetük addig ne adja meg magát a kihűlésnek, amelynek első tünetei máris jelentkeznek. Most még szapora a szívverésük a meneküléssel járó fizikai igénybevétel és a jéghideg levegő okozta sokkhatás miatt, de a következő órákban a szívritmusuk és a légzésük is le fog lassulni, és az infrahanghullámok által kiváltott zavarodottság helyét átveszi a farkasordító hideg okozta téboly.

Georgij és Dorosenko déli irányban halad. Átkelnek a befagyott Lozva folyón, majd folytatják útjukat az erdő felé. Csakhogy a Lozva egyik mellékfolyója, amelynek jégpáncélját mély hó lepi, útjukat állja, így nem jutnak el a sűrűbben nőtt fák fedezékébe. A patakmeder mentén haladva egy hatalmas cédrusfenyőhöz érnek, ahol letáboroznak éjszakára. Hogy milyen messzire kóboroltak el a többiektől, illetve a sátruktól, arról fogalmuk sincs. Nehéz feladat áll előttük: tüzet kell rakniuk, ami a vaksötétben szinte reménytelennek tűnik. Dorosenkónak sikerül fölmásznia a fára, és letörnie néhány gyújtósnak való száraz gallyat. Ledobálja őket Georgijnak, majd amikor a kis gallyak elfogynak, bicskával fűrészelni kezdi a vastagabb ágakat. De mivel a kihűlés miatt egyre inkább romlik a mozgáskoordinációja, elveszti az egyensúlyát, és a ledobált ágak kupacára zuhan. Az eséstől megsérül, és valószínűleg levegőt sem kap egy kis ideig, de mindez semmiség a mindkettőjüket megbénító, elviselhetetlen hideghez képest. Az a szerencséjük, hogy a cédrusfenyő elég száraz fafajta, amely – az erdei fenyővel és a nyírfával ellentétben – ilyen éghajlaton is meggyullad. Kifizetődik az előrelátásuk is: a ruhájukba varrt gyufával sikerül meggyújtaniuk az összegyűjtött tűzifát, és egy zsebkendővel a széltől is megvédik a lángot. Persze jobb lett volna, ha fölgyújtják az egész cédrusfenyőt, hiszen az reggelig meleget adna. Ekkor azonban már nem tudnak rendesen gondolkodni, így egyiküknek sem jut eszébe ez az alapvető túlélési fortély. Amint lehet, lerogynak a szerény kis tűz mellé, és hamarosan át is járja őket a melege – meg valami furcsa lelki béke...

Közben Kolja, Ljuda, Szása és Kolevatov az ellenkező irányban halad, Georgijtól és Dorosenkótól pontosan északra. Kolja megsérül, valószínűleg a centiméterekkel a hó alatt megbúvó kövek miatt. Nem tud továbbmenni, ráadásul a zseblámpáját is elhagyta valahol, így vakon kell tapogatózniuk a sötétben. Szása és Kolevatov a vállára veszi a sérült Kolját, és próbálnak a fák irányában haladni, de váratlanul belezuhannak egy hét méter mély szakadékba. Koljának, Ljudának és Szásá-

nak súlyos mellkasi sérüléseket okoznak a vízmosás fenekén heverő kövek, sőt Koljának a koponyája is betörik.

Kolevatov valahogy megússza komolyabb sérülés nélkül, talán azért, mert Koljára esett. Mindenáron meg akarja menteni a barátai életét, és talán még kommunikálni is tud velük, mielőtt elvesztenék az eszméletüket. Fenyőgallyakból fekhelyet készít nekik, hogy ne fagyjanak meg, de a tűzrakással nem vesződik, hiszen benzin nincs nála, a környező fenyők és nyírfák ágai pedig vizesek. De Kolevatov egyszer csak vöröslő fényre lesz figyelmes: abból az irányból világít, amerről jöttek. A felcsillanó remény, hogy viszontláthatja a többieket, és segítségül hívhatja őket, erőt ad fagyos lábának: valahogy megteszi a hóban a jó százméteres távot.

A cédrusfenyőhöz érkező Kolevatov eszméletlen állapotban talál rá a tűz mellett heverő Georgijra és Dorosenkóra. Két társának szerencséje volt, hogy egyáltalán sikerült tüzet gyújtaniuk, de ha a súlyos hipotermiás tüneteket mutató szervezetet hirtelen újból hőhatás éri, az nem biztos, hogy jóra vezet. Felléphet ugyanis az afterdrop jelenség, azaz előfordulhat, hogy a test alaphőmérséklete a melegítés dacára nem nő, hanem csökken. A hirtelen jött meleg elbódította a két fiút, akik mély álomba merültek, így nem tudják táplálni a tüzet. Ráadásul a tűzgödörbe lóg a karjuk, így jócskán megperzselődik a ruhájuk és a bőrük, mire Kolevatov odaér. Társuk kihúzza a karjukat a tűzből, de ennek nincs jelentősége: a kihűlés már végzett velük. Kolevatovnak most már csak az jár a fejében, hogy vissza kell mennie a vízmosáshoz, és segítenie kell három ott maradt társán. Zsebkésével levágja Georgijról és Dorosenkóról legmelegebb ruhadarabjaikat, így ami rajtuk marad, az csúnyán össze van szabdalva. Ezután párhuzamosan egymás mellé fekteti a két barátját, hogy a lehetőségekhez mérten megadja nekik a végtisztességet, majd elindul visszafelé.

Mire a karjaiban cipelt pulóver- és nadrágfoszlányokkal a vízmosáshoz ér, Ljudában, Koljában és Szásában már csak pislákol az élet. Kolevatov egy pulóverdarabba bugyolálja Ljuda cipő nélküli lábát, de már nem tudja megmenteni a lányt, aki elveszti az eszméletét, és lassanként belehal súlyos belső sérüléseibe. Koljával, aki a zuhanáskor rögtön eszméletét vesztette, agyvérzés végez. Csak Szása mutat még életjeleket. Kolevatov végső erőtartalékait mozgósítva fölveszi a sebesült veteránt. A szélvédett erdőbe akarja vinni, de a vízmosás széléig sem jut el vele. Amikor már nem bírja tovább a hideggel és a kimerültséggel folytatott harcot, lerogy a barátja mellé. Mindketten lehunyják a szemüket, és egymást átölelve békés, öntudatlan álomba zuhannak.

Igor, Rusztyik és Zina közelebb maradt a sátorhoz, mint a többiek, de elvesztették egymást. A kihűlés végső stádiumában lévő Igor megáll egy nyírfákkal szegélyezett vízmosásban. Ha lenne nála gyufa, akkor sem menne sokra vele, hiszen a nyírfa nem jó gyújtósnak. Igor rettenetesen fázik, és még barátainak a társasága sem enyhíti a kínjait, pedig alig 200 méterre vannak tőle. Lerogy egy kis nyírfa mellé, és utolsó leheletéig csimpaszkodik az ágaiba. Rusztyik kövekre zuhan, és koponyatörést szenved. Eszméletét veszti, de végül a hideg okozza a halálát. Zinának is egy kő okoz sérülést: az orrát töri be. Vérben úszik az arca, miközben megpróbál négykézláb visszamászni az emelkedőn a sátorhoz, de elhagyja az ereje. Ő is a földre rogy, és kihűlés következtében meghal.

Mire hajnali háromkor fölkel a vékonyka holdsarló, és kéklő sugarai kezdenek áthatolni a felhőtakarón, a kilenc túrázó mozdulatlanul hever a földön. Sokféle testhelyzetben vannak, de mindegyik póz arról árulkodik, hogy önmaguk és társaik életéért küzdve ádáz harcban maradtak alul a könyörtelen téllel és a hatalmas területtel szemben. Hármas szintű túrázóhoz méltó bátorságról és kitartásról tettek tanúbizonyságot. A tiszteletet parancsoló minősítést már nem kaphatták meg, pedig igazán kiérdemelték mindannyian.

SZEREPLŐK

A TÚRÁZÓK

Jurij Dorosenko (Dorosenko): 1938. január 29. – 1959. február 1-2. (Élt 21 évet.) Az Uráli Műszaki Főiskola rádiómérnök szakos hallgatója volt.

Ljudmila Dubinyina (Ljuda): 1938. május 12. – 1959. február 1-2. (Élt 20 évet.) A Gyatlov-csoport legfiatalabb tagja, a társaság két hölgytagjának egyike. Az Uráli Műszaki Főiskola építőipari szakán, gazdaságtan szakirányon tanult.

Igor Gyatlov (Igor): 1936. január 13. – 1959. február 1-2. (Élt 23 évet.) A Gyatlov-csoport vezetője, lelkes amatőr rádiós és fényképész. Rádiómérnöknek tanult az Uráli Műszaki Főiskolán.

Alekszandr Kolevatov (Kolevatov): 1934. október 16. – 1959. február 1-2. (Élt 24 évet.) Az Uráli Műszaki Főiskola nukleáris fizika szakos hallgatója volt.

Zinajda Kolmogorova (Zina): 1937. január 12. – 1959. február 1-2. (Élt 22 évet.) A Gyatlov-csoport két hölgytagjának egyike. Az Uráli Műszaki Főiskola rádiómérnök szakos hallgatója volt.

Jurij Krivonyiscsenko (Georgij): 1935. február 7. – 1959. február 1-2. (Élt 23 évet.) Építő- és hidraulikus mérnöknek tanult az Uráli Műszaki Főiskolán.

Rusztem Szlobogyin (Rusztyik): 1936. január 11. – 1959. február 1-2. (Élt 23 évet.) Gépészmérnökként diplomázott az Uráli Műszaki Főiskolán.

Nyikolaj Thibault-Brignoles (Kolja): 1935. június 5. – 1959. február 1-2. (Élt 23 évet.) Építőmérnökként diplomázott az Uráli Műszaki Főiskolán.

Jurij Jugyin (Jugyin): 1937. július 19. – 2013. április 27. (Az incidens idején 21 éves volt.) A Gyatlov-csoport tizedik tagja, aki 1959-ben krónikus reumája miatt visszafordult a túráról.

Alekszandr Zolotarjov (Szása): 1921. február 2. – 1959. február 1-2. (Élt 38 évet.) A Gyatlov-csoport legidősebb tagja, túraoktató és világháborús veterán. 1959-ben, amikor csatlakozott a Gyatlov-csoporthoz, egy bányászati üzemben dolgozott, de közben hadmérnöknek tanult.

A TÚRÁZÓK BARÁTAI ÉS CSALÁDTAGJAI

Rufina Gyatlova: Igor Gyatlov húga. Bátyjához hasonlóan rádiómérnöknek tanult az Uráli Műszaki Főiskolán. A történtek idején 21 éves volt.

Szláva Gyatlov: Igor Gyatlov bátyja. Szenvedélyesen szerette a túrázást és a természetet; arra ösztönözte Igort, hogy kövesse a példáját. Szláva a tragédia idején már megszerezte rádiómérnöki diplomáját az Uráli Műszaki Főiskolán.

Tatyjana Gyatlova: Igor Gyatlov húga. A történtek idején 12 éves volt. Később vegyészmérnöki diplomát szerzett az Uráli Műszaki Főiskolán.

Sztanyiszlav Velikjavicius: Litván munkás, a 41-es szektorhoz közeli börtöntábor egykori foglya, aki elkísérte a Gyatlov-csoportot az elhagyott geológiai telepre. A túrázók Szláva apónak szólították.

Jevgenyij Venyegyiktov, alias Szakáll: A 41-es szektor favágótelepének lakója.

AZ 1959-ES NYOMOZÓ- ÉS KERESŐCSAPAT

Georgij Atmanaki: A kereső-mentő akcióban részt vevő önkéntes, aki (Savkunovval és Karelinnel együtt) tagja volt annak a túracsoportnak, amely 1959 februárjában látta a fénygömböket.

Jurij Blinov: Az Uráli Műszaki Főiskola hallgatója, a természetjáró klub tagja, a Gyatlov-csoport tagjainak barátja. Az elsők között indult az eltűnt túrázók keresésére. Blinov túracsoportja az út első szakaszát Gyatlovékkal együtt tette meg. Az utolsók közé tartozott, akik élve látták a Gyatlov-csoport tagjait.

Vagyim Brusznyicin: A keresőakció önkéntes résztvevője, Mihail Saravin és Borisz Szlobcov csapatának tagja. A nyomozás során az ő tanúvallomása támasztotta alá, hogy Saravin és Szlobcov találta meg a sátrat.

Lev Gordo: Az Uráli Műszaki Főiskola sportklubjának akkor 47 éves elnöke. Jurij Blinovval az elsők között indultak az eltűnt túrázók keresésére.

Lev Ivanov: A szverdlovszki területi ügyészség bűnügyi nyomozója. A Gyatlov-ügy vezető nyomozójaként Vaszilij Tyempalovot váltotta.

Vlagyiszlav Karelin: A keresőakcióban részt vevő önkéntes, aki (Savkunovval és Atmanakival együtt) tagja volt annak a túracsoportnak, amely 1959 februárjában látta a fénygömböket.

Abram Kikoin: Iszaak Kikoin, a híres atomfizikus fivére. Fizikát tanított az Uráli Műszaki Főiskolán, ahol a hegymászóklub vezetője is volt. Ezért bízták meg az eredeti keresőcsapat helyére érkező váltás vezetésével.

Ivan Laptyev: Igazságügyi orvos szakértő. Ő végezte a Gyatlov-csoport tagjainak boncolását.

Levasov: Szverdlovszk város vezető radiológusa, aki Ivanov kérésére elvégezte a túrázók ruházatának és szerveinek radiológiai vizsgálatát.

Jevgenyij Maszlennyikov: Az incidens idején Szverdlovszk egyik legtapasztaltabb természetjárója. Ő volt a Gyatlov-csoport tanácsadója, és egy idő után felkérték a keresőcsapat vezetésére.

Nyikolaj Mojszejev: Rendőr hadnagy, aki kiképzett nyomkereső kutyáival az elsők között bukkant rá a túrázók holttestére.

Georgij Ortyukov: Ezredes, az Uráli Műszaki Főiskola tartalékostiszt-képző kurzusának előadója. Aktív résztvevője volt a túrázók felkutatására tett erőfeszítéseknek, ő szervezett elsőként hivatalos keresőcsapatot.

Mihail Saravin: Az Uráli Műszaki Főiskola hallgatója, a keresőakció önkéntes résztvevője. Borisz Szlobcovval együtt ő találta meg a Gyatlov-csoport sátrát.

Vlagyimir Savkunov: Annak a túracsoportnak a tagja (Karelinnel és Atmanakival együtt), amely 1959 februárjában látta a fénygömböket.

Borisz Szlobcov: Az Uráli Műszaki Főiskola hallgatója, a keresőakció önkéntes résztvevője, a Gyatlov-csoport tagjainak barátja. Mihail Saravinnal együtt ő találta meg a Gyatlov-csoport sátrát.

Vaszilij Tyempalov: Az ügyben folytatandó nyomozással eredetileg megbízott ügyész, az ivgyeli ügyészség beosztott igazságügyi tanácsosa. Hamar át kellett adnia az ügyet a rangban fölötte álló Lev Ivanovnak.

A TÚRÁZÓKKAL TÖRTÉNT ESEMÉNYEK IDŐRENDBEN

1959. január 23.

A Gyatlov-csoport vonatra száll Szverdlovszkban, és este 21.05-kor elindul Szerovba.

1959. január 24.

A túrázók reggel 7.39-kor megérkeznek Szerovba. Délután a 41. számú iskola tanulóinak tartanak beszámolót, este pedig elindulnak vonattal Ivgyelbe, ahova éjfél körül érkeznek meg.

1959. január 25.

A túrázók reggel 6 órakor buszra szállnak. Kora délután, 14 órakor érkeznek meg Vizsajba, ahol a szabad munkások táborának igazgatója luxuskörülmények között szállásolja el őket.

1959. január 26.

A következő transzportra váró túrázók a vizsaji erdészhez fordulnak tanácsért. Teherautón folytatják útjukat a 41-es szektorban lévő „világvégi" fakitermelő telep felé, ahova 16.30-kor érkeznek meg. Az éjszakát a munkások szállásán töltik, ahol hajnalig énekelnek, szavalnak.

1959. január 27.

Délután 4 óráig kell várniuk, mire érkezik egy lovas kocsi, és elviszi a csomagjaikat útjuk következő állomására, az elhagyatott geológiai telepre. Késő estig tart a befagyott Lozva folyó jegén megtett út.

1959. január 28.

A Gyatlov-csoport a kimerítő út után a hajnali órákban, vaksötétben, de jókedvűen érkezik meg az elhagyatott geológiai telepre. Az egyik üres házban alszanak, amíg ki nem világosodik. A nap folyamán Jurij Jugyin elbúcsúzik barátaitól, mert egészségi problémái miatt haza kell utaznia. A csoport többi tagja sílécen folytatja útját a Lozva folyó mentén észak felé.

1959. január 29.

A Gyatlov-csoport továbbra is a Lozva folyó vonalát követi, majd a befagyott Auszpija folyó mellett tábort ver.

1959. január 30.

A túrázók aznap is az Auszpija mentén folytatják útjukat. Naplóbejegyzéseikben megemlékeznek a manysik fákon látható jelzéseiről. A mély hóban egyre nehezebb síelni.

1959. január 31.

A túrázók az Auszpija mentén, folyásiránnyal szemben haladnak, majd letáboroznak éjszakára.

1959. február 1.

A túrázók a nap első felét az ideiglenes tárolóhely, a *labaz* építésével töltik. Otthagyják az ellátmány egy részét, hogy könnyebb hátizsákkal vághassanak neki az Otorten hegy megmászásának. Délután sítalpakon indulnak tovább, és 16.30-kor megérkeznek a később Gyatlov-hágó néven ismertté vált helyre. A nap 16.58-kor nyugszik le. A csoport a Halat Szjal hegy keleti lejtőjén, 1079 méteres tengerszint feletti magasságban állítja fel a sátrát.

A NYOMOZÁS TÖRTÉNÉSEI IDŐRENDBEN

1959. február 2.

Jurij Jugyin, a Gyatlov-csoport tizedik tagja hazatér Jemeljasevkába.

1959. február 12.

A tervek szerint ekkor érne vissza a Gyatlov-csoport Vizsajba. Jurij Jugyin, aki még Jemeljasevkában tartózkodik, elfelejti továbbítani Szverdlovszkba az üzenetet, hogy a csoport három napot késik.

1959. február 15.

A túrázók rokonai, akik nem tudnak a várható késésről, kezdenek aggódni, amikor szeretteik nem érkeznek meg Szverdlovszkba február 13-án, ahogy tervezték.

1959. február 16.

Igor húga, Rufina tájékoztatja a főiskola vezetőségét, hogy a bátyja még mindig nem érkezett meg a túracsoportjával.

1959. február 17.

Az Urál-vidéken tartózkodó túrázók, vadászok és katonák is arról számolnak be, hogy aznap reggel 6 és 7 óra között fénygömböket láttak az égen.

A főiskola vezetősége a túrázók barátainak és hozzátartozóinak nyomására táviratozik a Vizsaj nevű városkába, amelyet a Gyatlov-csoport érintett útja során.

1959. február 18.

A főiskola vezetősége elutasítja a túrázók családtagjainak kérését, hogy felderítő repülőgéppel kerestessék a Gyatlov-csoportot.

1959. február 19.

A Vizsajból érkező választávirat arról tájékoztatja a szverdlovszki főiskola vezetőségét, hogy a Gyatlov-csoport még nem érkezett vissza a településre.

Georgij Ortyukov ezredes, az Uráli Műszaki Főiskola oktatója megkezdi a hivatalos keresőcsapat összeállítását. Az első jelentkezők között ott van Jurij Blinov is, akinek csoportja egy darabig együtt utazott Gyatlovékkal.

1959. február 20.

Megkezdődik a kilenc eltűnt túrázó felkutatására indított hivatalos akció. Jurij Blinov és Lev Gordo, a főiskola sportklubjának elnöke helikopteren Ivgyelbe repül. Onnan Jak-12-es felderítő repülőgépen folytatják útjukat észak felé. Az Urál gerincét pásztázzák, de a rossz idő miatt hamar vissza kell fordulniuk.

Jurij Jugyin megérkezik Szverdlovszkba a szülőfalujából, Jemeljasevkából, és tudomást szerez róla, hogy a barátai még nem jöttek vissza.

Az ivgyeli ügyészség nyomozást indít az eltűnt túrázók ügyében.

1959. február 21.

A nyomozás vezetésével Vaszilij Tyempalov ivgyeli igazságügyi tanácsost bízzák meg.

Blinov és Gordo elrepül a Bahtijarova nevű manysi faluba, hogy információkat gyűjtsenek a törzsi lakosságtól. Megtudják, hogy a hónap elején a faluban teázott egy fiatal túrázókból álló csoport.

1959. február 22.

Repülőgéppel Ivgyelbe indul a keresőcsapat, amelyet Borisz Szlobcov, az Uráli Műszaki Főiskola hallgatója vezet.

1959. február 23.

A keresőosztagok helikopteren érkeznek meg az Otorten hegy (a Gyatlov-csoport túrájának végcélja) keleti lejtőjére.

Az Otorten hegytől és a Lozva partjától keletre elterülő hegyvidéket két repülőgép pásztázza.

1959. február 24.

Borisz Szlobcov keresőcsapata átfésüli a Lozva völgyét és az Auszpija folyó partját. Megérkezik Szverdlovszkból Jevgenyij Maszlennyikov, a hegyi túrák szakértője. Ő is bekapcsolódik a keresőakcióba, amely jelentősen kibővül: az Uráli Műszaki Főiskola hallgatói, a túrázók családtagjai, a helyi tisztviselők és a közeli

munkatáborok önkéntesei is járják az Otorten hegyre vezető különböző útvonalakat.

1959. február 25.

Az Auszpija fölött haladó felderítő helikopter sínyomokat észlel. Borisz Szlobcov csapata repülőgépről ledobott papírlapon azt az utasítást kapja, hogy változtassa meg útvonalát, és kövesse az újonnan felfedezett nyomokat.

1959. február 26.

Borisz Szlobcov és Mihail Saravin a Halat Szjal hegy keleti lejtőjén felfedezi a Gyatlov-csoport sátrát.

Miután Szlobcov és Saravin visszatér a táborba, Ivan Nyevolin rádiókezelő megtáviratozza a hírt Ivgyelbe.

1959. február 27.

A keresőosztagok a Halat Szjal hegyen gyülekeznek. Hat méterrel a sátor alatt kilenc pár lábnyomot találnak. A nyomok a völgy felé vezetnek.

Másfél kilométerrel lejjebb, egy cédrusfenyő mellett megtalálják Jurij Dorosenko és Jurij Krivonyiscsenko holttestét.

Még aznap megtalálják Igor Gyatlov és Zinajda Kolmogorova holttestét is. Gyatlovra a sátortól mintegy 1300 méterre, Kolmogorovára pedig Gyatlovtól 300 méterre bukkannak rá.

1959. február 28.

Eredménytelenül folytatódik a többi túrázó keresése.

1959. március 1.

Aznaptól Vaszilij Tyempalov helyett Lev Ivanov területi ügyész vezeti a nyomozást. A helyszínre érkező Ivanov megvizsgálja a helyeket, ahol a holttesteket megtalálták, majd a csoport sátrának helyét is. Megállapítja, hogy a sátrat szabályszerűen állították fel.

A négy holttestet a Bakancs-sziklához viszik, hogy onnan repülőgéppel Ivgyelbe szállítsák őket.

1959. március 2.

Felfedezik a túrázók által épített ideiglenes tárolóhelyet, ahol élelmiszer-tartalékukat és személyes tárgyaikat helyezték el.

Lev Ivanov a négy holttesttel együtt helikopteren Ivgyelbe repül.

1959. március 3.

Eredménytelenül folytatódik a többi túrázó keresése.

1959. március 4.

Ivgyelben megkezdődik Igor, Zina, Georgij és Dorosenko holttestének igazságügyi szakértői vizsgálata.

1959. március 5.

Rusztem Szlobogyint is megtalálják. Holtteste 30 centis hóréteg alól kerül elő az Igor Gyatlov és Zinajda Kolmogorova holtteste közötti 300 méteres szakaszon.

1959. március 6.

Rusztem holttestét és a sátorban talált tárgyakat helikopter szállítja Ivgyelbe.

1959. március 7.

Jurij Jugyin helikopteren Ivgyelbe utazik, hogy azonosítsa a Gyatlov-csoport tagjainak személyes tárgyait.

1959. március 8.

Jurij Jugyin Ivgyelben azonosítja a Gyatlov-csoport tagjainak személyes tárgyait.

1959. március 9-10.

Szverdlovszkban eltemetik az első öt túrázót. Jurij Jugyin, aki még Ivgyelben van, nem tud részt venni a gyászszertartásokon.

1959. március 11.

Ivgyelben megkezdődik Rusztem holttestének igazságügyi szakértői vizsgálata, az Urálban pedig folytatódik a keresőakció.

1959. március 12-16.

Még mindig nincs meg a csoport négy tagja: Ljuda Dubinyina, Szása Zolotarjov, Alekszandr Kolevatov és Kolja Thibault-Brignoles. A keresőakció folytatódik.

1959. március 17.

Ivgyeli meteorológusok és katonák arról számolnak be, hogy fénygömböket láttak. Hasonló jelenséget észlelt Vlagyiszlav Karelin, a keresőcsapat tagja, amikor túracsoportja az Északi-Urálban járt.

1959. március 18-30.

Igor, Zina, Georgij, Dorosenko és Rusztyik holttestének igazságügyi szakértői vizsgálata során megállapítást nyer, hogy halálukat kihűlés okozta. A kérdés immár nem az, hogy miként haltak meg, hanem hogy milyen körülmények között.

A keresőakciót még nagyobb területre terjesztik ki, de eredménytelenül.

1959. március 31.

Az Auszpija folyónál dolgozó keresőcsapat arról számol be, hogy a február 17-én észlelt fénygömbökhöz hasonló jelenséget láttak az égen.

1959. április 1-2.

A zord időjárás lassítja az eltűnt túrázók keresését.

1959. április 3-6.

A szverdlovszki bűnügyi kutatólaboratóriumban megvizsgálják a túrázók sátrát. Megállapítják, hogy a sátor oldalát valaki felhasította, és a Gyatlov-csoport hirtelen, gyorsan menekült ki a fagyos éjszakába. Ivanov úgy véli, a sátor felhasításának körülményei kulcsfontosságúak az ügy megoldása szempontjából.

1959. április 7. – május 2.

Egy szabónő megvizsgálja a sátorlapon ejtett vágásokat, és megerősíti a nyomozók által már levont következtetést: a sátrat szándékosan, késsel hasították fel.

Később G. Csurkina bűnügyi szakértő mikroszkóp alatt is megvizsgálja a sátorlap szakadásait, és megállapítja, hogy a sátrat nem kívülről, hanem belülről hasították fel valamilyen pengével vagy késsel. Ivanov elveti a külső támadás elméletét.

A keresőakció folytatódik. A keresőcsapatok dolgát erős szél és mély hó nehezíti.

1959. május 3.

Sztyepan Kurikov manysi önkéntes késsel levágott ágakra lesz figyelmes egy cédrusfenyő alatti vízmosásban, a hó alatt. Megkezdődik a terület lavinaszondával történő átkutatása, és találnak is egy ruhadarabot. A keresőcsapat nagy gödröt ás a patakmeder fölött, és egy egész kupac összeszabdalt, megszaggatott ruhadarabra bukkannak.

1959. május 4.

A patakmeder fölötti hóban és latyakban végzett kutatás eredményeképpen előkerül a négy hiányzó túrázó (Ljudmila Dubinyina, Alekszandr Zolotarjov, Alekszandr Kolevatov és Nyikolaj Thibault-Brignoles) vízmosás fenekén fekvő holtteste. Az önkéntesek kihúzzák a hóléből a bomlás előrehaladott stádiumában lévő testeket.

1959. május 5-6.

A helyszínre érkezik Lev Ivanov, hogy megvizsgálja a vízmosásból előkerült holttesteket.

1959. május 7.

Gatyezsenko százados, a helyszínre küldött helikopter pilótája csak cinkkel bélelt, légmentesen zárt koporsóban hajlandó Ivgyelbe szállítani a holttesteket, hogy ne szivároghassanak ki belőlük méreganyagok vagy biológiai anyagok.

1959. május 8.

A helikopter a kért cinkkel bélelt koporsóban Ivgyelbe szállítja a Gyatlov-csoport utolsóként megtalált négy tagjának holttestét.

1959. május 9.

Az utolsó négy túrázó holttestének vizsgálata során az igazságügyi orvos szakértő hármójuknál „nagy erejű ütéstől” származó sérüléseket talál.

1959. május 10-17.

Ivanov újabb tanúkat hallgat ki, hátha segítségükkel értelmet nyer a napokban sorra került halottszemle eredménye.

1959. május 18-21.

Ivanov az esetleges sugárszennyezés kimutatása céljából elrendeli a holttestek és a ruhadarabok radiológiai vizsgálatát.

1959. május 19-21.

Elvégzik a túrázók holttestének és ruhadarabjainak radiológiai vizsgálatát.

1959. május 22.

Dubinyina, Zolotarjov, Kolevatov és Thibault-Brignoles zárt koporsós temetésén csak a családtagok vehetnek részt.

1959. május 28.

A bűnügyi nyomozást lezárják. Lev Ivanov a következő konklúziót vonja le a jelentésében: „A túrázók halálát ismeretlen kényszerítő erőnek kell tulajdonítanunk.”

1959. május 29.

Az ügy lezárása után megérkezik a radiológiai vizsgálat eredménye. A radiológus megállapítja, hogy a túrázók ruházata a normálisnál magasabb sugárértéket mutat.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A túrázók rokonai, a felkutatásukra indított akció résztvevői és a Gyatlov-ügy kulcsfigurái közül is sokan haltak meg úgy, hogy nem tudták, mi történt barátaikkal, szeretteikkel. Ez a könyv, amely a kilenc elhunyt túrázó, valamint a hozzátartozóik és barátaik előtti tisztelgés jegyében íródott, nem jöhetett volna létre, ha nem nyújt hozzá segítséget egy csomó ember.

Jurij Kuncevics, Vlagyimir Borzenkov és Jurij Jugyin bölcsessége, fáradhatatlan útmutatása és állhatatos barátsága nélkül nem jutottam volna semmire. Külön tisztelettel és kegyelettel adózom Jurij Jugyin előtt, aki még a könyv megjelenését megelőzően elhunyt. Remélem, büszkeséggel tölti el, hogy elmeséltem a történetét. Nyugodj békében, barátom!

Hálával tartozom Dmitrij Voroscsuknak, amiért velem tartott a Gyatlov-hágóra, valamint Tatyjana Gyatlovának és családjának, Pjotr Bartolomejnek, Jevgenyij Zinovjevnek, Mihail Saravinnak, Vlagyiszlav Karelinnek, Oleg Arhipovnak, Alekszej Budrinnak, Anatolij Guscsinnak, Alekszandra Ivanovának, Igor Dubinyinnak, Jurij Koptyelovnak, Alekszej Haszinnak, Szergej Lugovcovnak, Szergej Zuberjevnek, Mihail Tyerehanovnak, Valerija Gamatyinának, Nyikolaj Romannak, Sztyepan Anjamovnak, Valentyin Jakimenkónak, Jevgenyij Koskarjovnak, Leonyid Rokotyannak és Milana Boriszovának, akik a velük készített interjúk során nagyon fontos emlékeket idéztek föl. Köszönöm Kátya Buskovszkajának, Olga Taranyenkónak és Eugene Alpirnnek a fordítást, Lev Ivanovnak pedig azt, hogy elmondta, milyen nyomokat követtek az általa vezetett 1959-es nyomozás során. Ezer köszönet Olga Kuncevicsnek, aki befogadott az otthonába, és családtagként kezelt. Olga, te egy kincs vagy!

Hálás vagyok J. C. Gabelnek és Nova Jacobsnak is. A ti fáradhatatlan szerkesztői, írói és kutatómunkátok nélkül nem jöhetett volna létre a könyv.

Steve Mockust, aki a szerkesztőm volt a Chronicle Booksnál, azért illeti köszönet, mert fantasztikus érzéke van a történetmeséléshez, és megadta nekem a szükséges mozgásteret, hogy kitalálhassam, hogyan érdemes előadni ezt a sztorit. Emily Dubinnak is hálás vagyok, amiért segített vizuális keretbe foglalni ezt a nehéz és bonyolult történetet. Köszönöm a Chronicle Books további három munkatársának, Beth Steinernek, Lia Brownnak és Courtney Drew-nak a segítségét is.

Hálával tartozom a következő szakértők, tudósok bölcs útmutatásaiért: dr. Al Bedard és Valerij Zavorotnij, NOAA, Earth System Research Laboratory (Földi Rendszert Kutató Laboratórium); dr. Chris Straus docens, Chicagói Egyetem Orvostudományi Központja; dr. Reed Brozen, a Dartmouth-Hitchcock Orvosi Központ gyors reagálású mentőcsapatának vezetője; Bruce Tremper, az Utah Állam Erdészeti Szolgálatához tartozó Lavinaközpont igazgatója; Peter Sherwood, a magyar nyelv és kultúra professzora, Észak-karolinai Egyetem, Chapel Hill; valamint Jonathan Brent és J. Archibald Getty Oroszország-szakértők.

Jurij Jugyin és Donnie Eichar, 2012. február

Köszönet illeti Carolyn Kelloggot, a *Los Angeles Times* munkatársát, amiért felhívta J. C. és az én figyelmemet Richard Lloyd Parry *People Who Eat Darkness* (Emberek, akik sötétséget esznek) című zseniális könyvére, amely a *Halálhegy* ihletője volt. Paul és Tinti Nortonnak barátságukért, könyvkiadói szakértelmükért és útmutatásaikért vagyok hálás, Nina Weinernek azért, hogy 2011 nyarán bemutatott minket egymásnak J. C.-vel, John Sinclairnek, Konrad Riberónak, Tony Macalusónak, Jeremy Rabbnek, George Hodaknak, Sybil Pereznek és Rachel Wisemannek pedig azért, hogy valamennyien roppant gondosan átolvasták a kéziratot. Köszönöm Josh Rogersnek, hogy házigazdája volt az egyestés szalonnak, amely további támogatókat volt hivatott toborozni a könyvhöz.

Jó barátomnak, Jason Thompsonnak köszönöm, hogy a nehéz időkben is hitt az ügyben.

Hálával tartozom szüleimnek, amiért zsenge koromtól kezdve bátorságot csepegtettek belém, és tanácsot kaptam tőlük, ha elveszettnek éreztem magam.

Végezetül pedig barátnőmnek, Juliának köszönöm meg az ő fényesen ragyogó, feddhetetlen tisztességét, végtelen optimizmusát és alkotói ösztönét. Fiunknak, Dashnek vidáman csattogó lábacskáiért vagyok hálás, meg a mosolyáért, amelytől könny szökik a szemembe. Belőletek merítek ihletet! Ezt a könyvet kettőtöknek ajánlom.

JEGYZETEK

---

[1] Rab Zsuzsa fordítása

[2] Soproni András fordítása

TARTALOM

A szerző megjegyzése
Prológus • 1959. február Északi-Urál, Szovjetunió
Első fejezet • 2012
Második fejezet • 1959. január 23.
Harmadik fejezet 1959. február
Negyedik fejezet • 2010
Ötödik fejezet • 1959. január 24.
Hatodik fejezet • 1959. február
Hetedik fejezet • 2012
Nyolcadik fejezet • 2012
Kilencedik fejezet • 1959. január 25.
Tizedik fejezet • 1959. február
Tizenegyedik • fejezet 2012
Tizenkettedik fejezet • 1959. január 25-26.
Tizenharmadik fejezet • 1959. február
Tizennegyedik fejezet • 2012
Tizenötödik fejezet • 1959. január 26-28.
Tizenhatodik fejezet • 1959. február-március
Tizenhetedik fejezet • 2012
Tizennyolcadik fejezet • 1959. január 28. – február 1.
Tizenkilencedik fejezet • 1959. március
Huszadik fejezet • 2012
Huszonegyedik fejezet • 1959. március
Huszonkettedik fejezet • 2012
Huszonharmadik fejezet • 1959. március-május
Huszonnegyedik fejezet • 2012
Huszonötödik fejezet • 1959. május
Huszonhatodik fejezet • 2013
Huszonhetedik fejezet • 2013
Huszonnyolcadik fejezet • 1959. február 1-2.
SZEREPLŐK
    A TÚRÁZÓK
    A TÚRÁZÓK BARÁTAI ÉS CSALÁDTAGJAI
    AZ 1959-ES NYOMOZÓ- ÉS KERESŐCSAPAT

A TÚRÁZÓKKAL TÖRTÉNT ESEMÉNYEK IDŐRENDBEN
A NYOMOZÁS TÖRTÉNÉSEI IDŐRENDBEN
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS
JEGYZETEK